HÜCCETÜ'L İSLÂM

İMAM GAZÂLİ

KİTÂBU ÂFÂTİ'L-LİSÂN

DİLİN ÂFETLERİ

HÜCCETÜ'L İSLAM

İMAM GAZÂLİ

KİTÂBU ÂFÂTİ'L-LİSAN

DİLİN ÂFETLERİ

ravza

İstanbul, 2018

Copyright © Ravza Yayınları, 2018
Eserin tüm hakları Eser Sahibi ile sözleşme muvacehesinde Ravza Yayınları'na aittir.
İzinsiz tamamı veya bir kısmı hiçbir ortamda kopyalanamaz. Kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir.

DİLİN AFETLERİ
İmam Gazâli

Editör
Haldun ŞEKER

Tercüme
Ahmet Faruk MOLLAOĞLU

Mizanpaj

Kapak
Yunus Karaaslan

BASKI
Mayıs, 2018

ISBN
978-605-2154-58-8

Sertifika No
31896

Basım Yeri ve Yılı
Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık
Kale İş Merkezi No: 51-52

Davutpaşa /İstanbul
Tel: 0212 481 94 11

RAVZA YAYINLARI
Büyük Reşitpaşa Cad. No: 22/42 Vezneciler - Eminönü / İstanbul
Tel: (0212) 528 46 17
Fax. (0212) 514 27 31
www.ravzakitap.com
ravzasiparis@hotmail.com

KİTABU ÂFÂTİ'L-LİSAN

DİLİN AFETLERİ

İmam Gazâli

Türkçesi:
Ahmet Faruk MOLLAOĞLU

İMAM GAZÂLİ

İsmi ve Nesebi

Engin birikim sahibi Şeyh, İmam, İslam'ın hücceti, vaktin yegânesi, âbidlerin süsü Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et Tûsî eş Şafii el Gazâlî. (Tus bu günkü İran'ın Türkmenistan ile Afganistan sınırları arasında bulunmaktadır ve Meşhed şehrine 25 km uzaktadır.) Aşırı bir zekâya ve çok sayıda esere sahiptir. Bazıları onu doğduğu yer olan Gazâle'ye nisbet etmişlerdir. Bu, lügat yönünden doğrudur. Bazıları da babasının mesleğine –Gazzâl (yün eğirici)- nisbet etmişlerdir. Bu da lügat yönünden doğrudur. Binaenaleyh birinciler Gazalî derken ikinciler de Gazzalî demişlerdir.

Zahid Bir Babanın Oğlu

Hicri 450 yılında Tûs'da doğdu. Babası çok dindar birisiydi. Bizzat kendisi yün eğirir, Tus'daki dükkânında satardı. Maddi durumu pek iyi değildi. Boş zamanlarında âlimleri ziyaret eder, ilim meclislerine katılırdı. Âlimlere hizmet eder, ilimlerinden istifade etmeye çalışırdı. Onları dinlediğinde ağlar ve Allah'a kendisine fakih ve vaiz bir oğul vermesi için dua eder ve yalvarırdı. Allah Teâla da ona iki oğul verdi. Biri Ebu Hamid, diğeri de kardeşi Ahmed'di. Ne var ki baba, icabet olunan dualarının karşılığını göremedi. Ebu Hamid küçük yaşta iken vefat etti. Ebu Hamid'in anası ise; şan ve şeref semasında oğlunun güneşinin doğduğunu ve o dönemin en büyük ilim otoritesi olduğunu görünceye kadar yaşadı.

Babası onu ve kardeşini hayır ehli sofi bir arkadaşına teslim etti. Ona: "Yazıyı öğrenememek en büyük üzüntü kaynağım. Benim öğrenemediğim şeyi oğullarımın öğrenmesini istiyorum. Geriye bıraktığım şeylerin tamamını bu hususta harcayabilirsin." Dedi. Babaları ölünce sofi arkadaşı onların eğitimiyle ilgilendi. Ancak geriye kalan mal kısa zamanda tükendi ve sofi kendi imkânlarıyla da onların masraflarını karşılayamaz oldu. Onlara: "Babanızın bıraktığı malı size harcadım. Ben ise fakir bir adamım, size bakacak kadar malım da yok. Bir medreseye girip orada okumanızı daha uygun görüyorum. Zira medresedeki talebelerin masrafları medrese tarafından karşılanıyor" dedi. Gazâlî kardeşler de onun bu teklifini kabul

ettiler ve dediği gibi yaptılar. Gittikleri bu medrese sayesinde ilim öğrendiler ve yüksek derecelere ulaştılar. Gazâlî bu durumu kendi ifadeleriyle şöyle anlatıyor: “Biz ilmi Allah’tan gayrı şeyler için öğrendik, ancak ilim Allah’tan başka şeyler için olmaktan kaçındı.”

ESERLERİ

İmam Gazâlî’ye Ait Olduğu Kesin Olan Kitapların Kronolojik Listesi

• Birinci Merhale; (Hicri 465-478)
• Et Ta’lika Fî Furûi’l Mezheb.
• El Menhûl Fî Usûli’l Fıkh

İkinci merhale; (Hicri 478-488)

• El Basît Fî Furûi’l Mezheb.
• El Vasît (Basît’in özetidir)
• El Vecîz
• Hulasatü’l Muhtasar Ve Nekavetü’l Mu’tasar (Ya da “El Hulasa Fi’l Fıkhi’ş Şafiî”)
• El Muntaha’l Fî İlmi’l Cedel (Münazara ve hilaf ilmine dairdir)
• Meâhizü’l Hilaf Tahsînu’l Meâhiz (İlmi hi-lafa dairdir)
• El Mebâdiu Ve’l Gâyât (Usulü fıkha dairdir)
• Şifau’l Alîl (Kıyas ve Ta’lile dairdir)
• Fetva Li’bni Taşfîn (Gazâlî’nin fetvaların-dan bir kısmıdır)
• El Fetve’l Yezidiyye (Yezid ve Hz. Muaviye’ye küfür isnadında bulunan kişinin hükmüne dairdir)
• Mekâsidü’l Felasife (Felsefecilerin ilkelerini anlatmaktadır)
• Tehâfütü’l felasife (Felsefecilerin tutarsızlıklarını anlatmaktadır)
• Mi’yâru’l İlim. Bu kitabı Tehâfüt’ten sonra Dımaşk’a seferinden önce kaleme almıştır.
• Mi’yâru’l Ukûl
• Mîzanu’l Akl
• El Müstazhirî. Batınilere cevap olarak kaleme almıştır.
• Hüccetü’l Hak, Bu kitap da batınilerin fesadını beyan etmektedir.
• Kavâsımi’l Batıniye. Bu kitapta onların şüphelerine cevap vermektedir.
• El İktisad Fi’l İtikad
• Er Risaletü’l Kudsiyye Fi’l Akaid
• El Meârifu’l Akliye Ve’l Esraru’l İlahiye
• Bu merhalede yazdığı en önemli kitaplar bunlardır.

Üçüncü Merhale (Hicri 488- 499)

Bu merhalede çok sayıda kitap yazmıştır, en önemlileri de İhyau Ulûmi'd Dîn'dir. İhya-i Ulumiddin bir İslami İlimler ansiklopedisi gibidir. Okuyucusunu âdeta cezbetmektedir. Asırlardan beri en çok rağbet edilen kitapların başında gelmektedir.

Talim ve tedrise dair ikinci merhale (hicri 499- 503) Bu merhalede yazdığı en önemli kitaplar;

- El Munkız Mine'd Dalâl
- El Mustasfa Fî Ulûmi'l Usûl

Son seneleri (Hicri 503-505)

Minhâcü'l Âbidin (Zühd, ahlak ve ibadete dairdir)

İlcâmu'l Avâm An İlmi'l Kelam.

Bu kitap hicri 505 yılında yazdığı ve vefatından birkaç gün önce bitirdiği son kitaptır.

İmam Gazâlî ve Tasavvuf

Tasavvuf tıpkı diğer ilim dalları gibi sonradan çıkmış şer'î ilimlerden biridir. Aslı; kişinin kendini ibadete vermesi, Allahu Teâlâ'ya yönelmesi, halktan kopup dünya süsünden ve zinetinden uzaklaşmasıdır. Bu vasıfların tamamı sahabe ve tabiinin üzerinde olduğu vasıflardır. İkinci asırda insanlar dünyaya meyledince kendini ibadete verenlere 'Sofiyye' ve 'Mutasavvıfe' adı verildi. Öyle görünüyor ki ilimlerde ihtisaslaşıldıkça ayrı isimler verildiği bir dönemde buna da bir isim verilmiştir. Fıkıh kelimesi önceleri tasavvuf kelimesinin ihtiva ettiği manaları da karşılıyordu. Ancak daha sonra ibadet ve muamelat fıkhına hasredildi. Ahlak ve yaşayış bahisleri ondan çıkarıldı. Bunun sonucu olarak Fıkıhtan hariç tutulan bu meselelerin ayrı bir isim altında ayrı bir ilim olarak zikredilme mecburiyeti hâsıl oldu. İşte bu ilme tasavvuf dendi. Bu ilmin kapsama alanına giren hususları özetleyecek olursak; Güzel ahlak esas olandır, züht ki bununla fakirlik değil, dünyaya gönül vermemek kastedilir, çokça ibadet etmek ki bu, Allah'a yaklaşma sebebidir, ihlâs ile amel etmek ki kurtuluş bundadır.

İmam Gazâlî, 'Eyyühe'l Veled' adlı risalesinde şöyle diyor: "Sözlerin ve fiillerin şer'i şerife uygun olsun. Zira şer'i şerife uygun olmayan ilim ve amel dalalettir. Sofilerin ölçüsüz sözlerine aldanma. Zira bu yola mücahede ve şehvetleri kırmakla girilir. Faydasız söz ve fiillerle değil."

Tasavvuf isminin ihtiva ettiği unsurlar bunlardır. Daha sonra İslamla hiçbir alakası olmayan şeyler ona bulaşmıştır. Nitekim İmam Gazâlî de bunu faydasız sözler ve fiiller şeklinde ifade etmiştir. Daha sonra İbnu'l Kayyım'ın da kullandığı 'İrade Ehli' ve 'Erbabı Sülûk' gibi bazı ıstılahlar da zuhur etmiş, ancak bunlar önceki ıstılahlar gibi yaygınlaşmamıştır. Tasavvufa sonradan girmiş olan şeyleri tasavvufun aslı gibi görüp asıl unsurları unutarak hak ve batılı bünyesinde bulunduran bütün tasavvufa karşı savaş açmak doğru bir şey değildir. Nitekim İbni Teymiye de bu minval üzere hareket edenlerdendir. Ebu'l Kasım el Kuşeyrî'nin sözüne açıklama getirirken sofiler hakkında şöyle demektedir: "İleri gelen meşayihin hâli selefin hâline uygundu. Bu zikredilmesi gerekli olan şeydir. Zira Fudayl b. İyaz, Ebu Süleyman Dârânî, Yusuf b. Esbât, Hüzeyfetü'l Mer'aşî, Ma'rufu Kerhî, Cüneydi Bağdadî, Sehl b. Abdullah et Tüsterî ve bunlar gibi olan sair kişiler hakkında bilinen şey onların şer'i şerife uygun hareket ettikleridir. Nitekim onların durumları sonrakiler tarafından bize

kadar nakledilmiştir. Ebubekir Muhammed b. İshak el Kelabâzî bu hususta ‘Et Taarruf Limezhebi’t Tasavvuf’ adlı eserini telif etmiştir. Onun bu eseri Kuşeyrî’nin zikrettiklerinden daha doğru ve selefin mezhebine daha yakın olanıdır. Yine sofilerin şeyhi Ma’mer b. Ziyad el İsfehânî ile Ebu Abdurrahman es Sülemî de sofilerin sözlerini eserlerinde toplamışlardır. Bu ikisi Ebu’l Kasım el Kuşeyrî’ye göre daha üstün ve bid’at ve hevadan da daha uzak kişilerdir. Yine Ebu’l Kasım’ın ‘Risale’sinde zikrettiği şeyhlerden hiç birinin külabiyyeye destek verdiği bilinmemektedir.”

İbni Teymiyye dahi sofiye yolunu inkâr etmemiş, bilakis istikamet üzere olan şeyhleri övmüş ve onları selef yolunda kabul etmiş ve şöyle demiştir: “Şeyhlerin ileri gelenleri doğru sözlü kişilerdi. Onlar tevhide dair hususlarda selef ve Ehli Sünnet mezhebi üzere idiler. Onların itikadında Allahu Teâlâ’yı bir şeye benzetmek ve sıfatlarını nefyetmek yoktu. Bu, bazı hususlarda niza vaki olsa da Ehli Sünnet mensubu kişilerin tamamının ittifak ettiği bir şeydir.”

İmam Gazâlî el-Munkız isimli eserinde anlattığı üzere hicri 488 yılı Recep ayında tasavvufa girdi. Nefsi dünya cazibesi ve ahiret gerçekleri arasında gidip geliyordu. Bir adımını ileri diğer adımını geri atıyordu. Sabah vakti güçlü olan ahiret rağbeti akşam vakti zayıflıyordu. Sonunda ahiret yoluna girmeye karar verdi. Tereddüt süreci yaklaşık altı ay sürmüştü. Maddi ve nefsi büyük dönüşümün ilk adımı için bu uzun süreç yaşanmıştı. Çünkü yanında bu hususta kendisiyle istişare edebileceği hiçbir kimse yoktu. Onun bu tasarrufu tamamıyla kendi şahsi tasarrufuydu. Onu buna yönlendiren şey de onu kendi nefsini hesaba çekmeye ve kendi durumunu düşünmeye sevk eden tasavvuf ilmine vakıf olmasıydı.

Bazı kaynakların, İmam Gazâlî’nin Şeyh Faremidî’nin talebesi olduğu, ilk olarak ondan el aldığı ve onun verdiği nafile ibadetlere yöneldiği hakkındaki rivayet ettikleri sözler fazla tutarlı gözükmemektedir. Zira Faremidî hicri 477 yılında vefat etmiş, Gazâlî ise tasavvufa hicri 488 yılının sonlarında girmiştir. Yani arada on yıldan fazla bir zaman vardır. Ama onun zahiri mürşidi değil de tasavvuf ilmindeki mürşidi olabilir. Zira hicri 477 yılı Gazâlî’nin makam ve mevki saltanatının devam ettiği ve tasavvuf mefhumuyla çeliştiği bir yıldır. Buna göre şunu diyebiliriz; İmam Gazâlî tasavvuf yolunu şeyhi olmaksızın sadece şahsi gayretiyle kat etmiştir. Gazâlî gibi birisi için bu uzak bir şey de değildir. Zira o çok büyük işlerin, azmi ve himmeti karşısında küçüldüğü büyük biridir.

İmam Gazâlî’nin Zalim Sultanları Tenkit Edişi

Gazâlî, tenkit ve nasihatlerini sadece âlimlere, sofilere ve sair tabakalara yapmıyor, bilakis onun tenkit ve nasihatleri müslümanların idaresini ellerinde bulunduran sultanları ve vezirleri de kapsıyordu. O her daim ümmetin ıslahının bu iki grubun –ki onlar ilim ehli ile siyaset ehli olanlardır ıslahıyla olacağını söylüyordu. Bunlar öyle iki gruptur ki düzelmeleri halinde insanlar düzelir, bozulmaları halinde de insanlar bozulur. Gazâlî her daim şu sözü söylerdi: “Kabul edilecek bir duam olsa bunu sultan için kullanırdım. Zira Allah onun ıslahıyla birçok kişiyi ıslah eder.”

İnsanları nasihat etmekten ve acı hak sözü söylemekten alıkoyan şey korku ve tamahtır. Onun yeni hayatında ne korkulacak bir şeyi ne de tamah ettiği bir şeyi vardı. Kalbindeki dünya hırsı, mal ve makam sevgisi kaybolmuştu. Artık dünyayı ikamet yeri olarak değil sefer yeri olarak görüyordu. Orayı imar etmiyor, sadece geçiş için bir köprü kuruyordu. Bir defasında halifenin veziri Enuşirvan onu evinde ziyaret etmiş, hürmetlerini bildirmişti. Bu gibi kişiler bunu Gazâlî gibi kişilerden başkasına yapmıyorlardı. Ancak Ebu Hamid ona: “Zaman senin aleyhine işliyor. Sen ümmetin kiralık adamısın. Senin asıl işinle meşgul olman beni ziyaret etmenden daha evladır.” diyordu.

İmam Gazâlî, geniş kültürü ve basiretiyle görmüştü ki İslam’a destek veren unsurlardan zayıflayacak ilk şey idare ve siyaset, Sıratı Müstakim’den öncelikle sapacak şey de para politikasıydı. Bu sebeple sultanların uyguladıkları para politikalarına şiddetle karşı çıkıyordu. Ulemanın onların yanına gitmesini, onlarla oturup kalkmasını ve onlardan hediye kabul etmesini bir türlü kabul edemiyordu. Zira bu, din aleyhine verilmiş bir rüşvetti. Onların mallarının ekserisi de haramdı. Gazâlî’nin bu hususstaki görüşleri şöyledir:

- Zalim sultanlarla beraber olmak haramdır.
- Zalim sultanların inşa ettirdiği çarşılarda ticaret yapmak haramdır.
- Zalim sultanların kadıları, hizmetçileri ve polisleriyle beraber olmak haramdır.
- Zalim sultanların kurduğu müesseselerden istifade etmek haramdır.

İmam Gazâlî’nin Vefatı

İmam Gazâlî hicri 505 yılı Cumade'l Ahire ayının on dördüncü günü pazartesi günü vefat etti ve Tûs şehrine defnedildi. Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Ölmeden önce arkadaşlarından biri ona 'Bana bir nasihatte bulun' dedi. O da ona 'İhlas üzere ol.' Dedi ve bu sözü ruhunu teslim edinceye kadar tekrar edip durdu. Kardeşi Ahmed anlatıyor: "Kardeşim Ebu Hamid pazartesi günü sabahleyin abdest aldı ve namaz kıldı. Sonra da 'Bana kefenimi getirin.' Dedi. Getirdiler. Onu aldı, öptü ve gözlerinin üzerine koydu. Sonra da 'Rabbimin fermanını işittim itaat ettim.' Dedi. Daha sonra ayaklarını uzattı, kıbleye döndü ve hava açmadan evvel ruhunu teslim etti."

Meşhur şair Ebyûrdî onun için mersiyeler söyledi. Mersiyede geçen beyitlerden biri de şu idi;

En büyük kayıpla yıkıldım gittim,

İnsanlar arasında ona halef olacak bir benzeri yoktu.

Yüce Allah Gazâlî'ye rahmet eylesin. Selçuklu döneminde Ehli Sünnet lehine büyük çalışmalar yaptı. Abbasi hilafetini güçlendirmek için ilmi ve fikri mücadelelere girdi. O dönemde çok güçlü olan Bâtınî tehlikesinin –ki o dönemde hilafeti tehdit eden en büyük tehlike oydu- karşısında durdu. İmam Gazâlî hayatı boyunca her vesileyle Bâtınilere karşı mücadelesini sürdürdü ve eserlerinde insanları Bâtınilere karşı mücadele etmeye çağırdı. Halifeye her bir bölgeye onlara karşı mukavemet edebilecek kişileri tayin etmesini teklif etti.

Bâtınilik İslam'a karşı büyük bir tehlike oluşturuyordu. Onun görüşüne göre onlar İslam akidesini içeriden bozan unsurdu. Aslında felsefecilerle aralarında hiçbir fark yoktu. Bu sebeple Gazâlî onlara karşı şiddetli saldırılarda bulunuyordu. Gazâlî (ra) Allah'a yönelişe sevk etmek, maneviyatı yükseltmek, nefisleri terbiye etmek, akılları nurlandırmak, niyetleri ıslah etmek, kalbî hastalıkları tedavi etmek, sabır, vera, tevbe ve tevekkül gibi imanî ve ahlakî hasletleri ihya etmek için büyük ıslah faaliyetlerine girişti. Onun bu çalışmaları ümmetin ıslahındaki payını aldı ve Abdülkadir Geylanî gibi büyük ıslahatçılar dahi onun terbiye ve ıslah yöntemini alıp uyguladılar. Kurduğu büyük halk medresesi de avam müslümanların şuurlanmasına vesile oldu ve daha sonraları Nureddin Zengi ile Selahaddin Eyyûbi'nin komuta ettiği cihad faaliyetlerine destek vermede büyük rol oynadı.

Gazâlî'nin de ileri gelen müderrislerinden biri olduğu Nizamiyye medreseleri ıslah faaliyetlerinde büyük rol oynadı. Islah faaliyetleri halka

halka yayılarak genişledi. Sonunda haçlılar bölgeden sökülüp atıldı ve iki asır boyu çetin mücadelelere sahne olan mukaddes topraklar geri alındı.

Ehli Sünnet âlimleri ümmeti bilinçlendirmek, safları sıklaştırmak, sapkınlıkları önlemek, hakikatleri serdetmek ve Allah'ın dini yücelsin diye yanlarında değerli değersiz her ne varsa tamamını infak etmek suretiyle bu çetin mücadele yerlerini aldılar.

İmam Gazâlî vefat ettiğinde 55 yaşındaydı. Bu kadar kısa ömre bu kadar büyük mücadeleleri sığdırmış ve bunun yanında onlarca ölümsüz eserler kaleme almıştır. Bu Cenab-ı Hakk'ın ona özel bir ikramıdır. Rahmetullahi aleyh.

GİRİŞ

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle başlarım! İnsan yaratılışını güzelleştirip en iyi şekilde organlarını yerleştiren, insana îman nurunu ilham eden, o îman ile insanı süslendirip onun eserini insanda gösteren, insana konuşma kabiliyetini verip konuşmasından dolayı insanı diğer yaratıklardan şerefli kılan, kalbine ilim hazinelerini akıtan, dolayısıyla kemâle erdikten sonra üzerine rahmetinden perde gerdiren, sonra kalb ve aklını kapsadığı manaya, o dili tercüman yapan ve onun vasıtasıyla giydirmiş olduğu perdeyi kalpten kaldıran, insanın dilini hamd ile konuşturan, kendisine ihsan buyurduğu ilim ve konuşma nimeti karşılığında o lisanı, açıkça bir tercüman yapan Allah'a hamd mahsustur.

Ben Allah'tan başka mâbud olmadığına, Allah'ın biricik ve ortaksız mâbud olduğuna, Muhammed'in O'nun kulu ve Resûlü bulunduğuna şahitlik ederim. O Resul ki, Allah onu şereflendirmiş ve büyük kılmıştır. O peygamber ki, indirmiş olduğu kitabı tebliğ etmekle onu vazifelendirmiş ve faziletini yüceltmiştir. Allah, Muhammed'in, onun âl'inin ve ashâbının ve ondan evvel geçmiş peygamberlerin üzerine, herhangi bir kul Allah'ı tazim edip tehlîlde bulundukça, rahmet deryalarını coştursun.

Bunlardan sonra (bil ki), dil, Allah'ın büyük nimetlerinin ve garib sanatının inceliklerindendir. Dilin cürmü küçüktür. Fakat tâati veya isyanı pek büyüktür. Zira küfür ve iman ancak dilin şehâdetiyle tebeyyün eder. Küfür ve îman ise, tâat ve isyanın hedef ve gayeleridir. Sonra mevcud, mâdum, yaratan, yaratılan, hayâl olan, malûm olan, sanılan, vehmedilen, her ne ki varsa dil hepsini kapsamakta, varlık ve yokluklarını ilân etmektedir. Zira ilim neyi kapsarsa dil onu açığa vurmaktadır. Ya hak veya bâtıl yönünden hiçbir şey yoktur ki, ilim ona dokunmasın. Bu özellik, öyle bir özelliktir ki, dilden başka diğer azalarda bulunmaz. Zira göz, renk ve suretlerin gayrisine, kulak, seslerin gayrisine; el, cisimlerin gayrisine yetişemez.

Organlar da böyledir. Dil ise, meydanı pek geniştir. Onu çevirecek bir engel yok... Onun sahasının ne sonu, ne de hududu vardır. Hayır da dilin geniş sahasıdır, şer de... Binâenaleyh dilin ucunu bırakıp onun dizginini ihmâl eden bir kimseyi, şeytan, her sahada sürükler götürür. Onu yıkılmak üzere olan bir çukurun kenarına sevk eder. Böylece onu ebedî bir felâkete girmeye mecbur eder. Zira insanlar, burunları üzere, cehenneme, ancak dilleriyle biçtiklerinden dolayı, atılırlar. Dilinin şerrinden ancak şeriatın

gemiyle gemlenen bir kimse kurtulur. Dilini, dünya ve âhirette kendisine menfaat veren mevzularda çalıştıran, dünya ve âhirette sonucundan korktuğu nesnelerden uzaklaştıran bir kimse ancak dilin şerrinden kurtulur.

Dilinin nerede iyi ve nerede kötü olduğu keyfiyetinin bilinmesi pek güç ve herkes tarafından bilinmeyen bir keyfiyettir. Bilen bir kimsenin de ona göre amel etmesi, gayet ağıl ve zordur. İnsanoğlunu en asıl azası dilidir. Zira dili korumakta zorluk, kıpırdatmasında herhangi bir meşakkat yoktur, Halk da dilin âfet ve felâketlerinden sakınmak hususunda şeytanın elinde en büyük alettir. Biz Allah'ın tevfîkı ve güzel tedbîri sayesinde dilin âfetlerini derli toplu olarak tafsîl ederek teker teker târifleriyle, sebep ve tehlikeleriyle zikredeceğiz. Sakınma yolunu göstereceğiz.

Dilin aleyhinde vârid olan hadîs ve eserleri beyân edeceğiz. Evvelâ susmanın faziletini zikredecek, onun akabinde mâlâyânî (fuzûlî) konuşma hakkında vârid olan felâketi zikredeceğiz. Sonra fuzûlî konuşmanın âfetini, sonra bâtıla dalmanın âfetini, sonra mücadelenin âfetini, sonra münazaanın âfetini, sonra avurtları dolduracak şekilde konuşmada lafazanlığa gitmenin âfetini, seci' ve fesahat için zorlanmanın âfetini, konuşmada tasannu' yapmanın ve hatiblik dâvasında bulunan, fasih konuşmak için kendilerini zorlayan kimselerin âdetlerinden olan diğer tehlikelerin âfetlerini, sonra fahiş konuşmanın, küfretmenin, bozuk dilli olmanın âfetini, sonra bir hayvana, ruhsuz bir nesneye veya bir insana lânet okumanın âfetini, sonra şiirle teganni etmenin âfetini zikredeceğiz.

Zaten biz "Sema" kitabında teganninin haram olan kısmını da, helâl olan kısmını da zikrettik. İkinci bir defa bunu tekrar etmeyeceğiz. Sonra mizah yapmanın âfetini, sonra istihzanın veya alaya almanın âfetini, sonra sırrı ifşa etmenin âfetini, sonra yalandaki tarizlerin beyanını, sonra gıybetin, nemimenin âfetini, sonra iki dil kullananın âfetini, yani iki düşmanın arasında gidip gelen ve her birisine hoşuna giden bir şekilde konuşan kimsenin âfetini, sonra övmenin âfetini, sonra konuşmanın hulâsasından çıkan yanlışlığın inceliklerinden gafil olmanın âfetini -hele bu konuşma Allah'ın sıfatları ve dînin esaslarıyla ilgili ise sonra halk tabakasının Allah sıfatlarından, Allah kelâmından, o kelâmın harflerinden, acaba bu harfler kadîm midir, hadis midir? Sormalarının âfetini açıklayacağız. Bu âfet, âfetlerin sonudur ve bunlarla ilgili mevzulara da dokunacağız. Bu âfetlerin tümü yirmi âfettir. Biz Cenâb-ı Hakkın minnet ve keremine sığınarak güzel tevfîkını talep ediyoruz.

1. SÖZ

Dil Tehlikesinin Büyüklüğü ve Susmanın Fazileti

Bil ki, dilin tehlikesi büyüktür. Onun tehlikesinden ancak susmakla kurtuluş mümkündür. Bunun için Allah'ın nizamı susmayı övmüş ve müntesiblerini susmaya teşvik etmiştir.

Nitekim Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

مَنْ صَمَّتْ نَجَا

"Susan kurtulmuştur."[1] Yani susmak hikmet ve tedbirdir.[2]

Süfyân'ın oğlu Abdullah, babasından rivâyet ediyor. Der ki: Ben Allah'ın Resûlünden sordum:

- Ey Allah'ın Resûlü! Bana İslâm'dan öyle bir haber ver ki, şimdiden sonra artık bir kimseden İslâm hakkında sormaya muhtaç olmayayım!

Resûlüllah cevap olarak buyurdu:

قُلْ آمَنْتُ بِاللهِ ثُمَّ اسْتَقِمْ

"De ki: Allah'a îman ettim, sonra müstakim ol!"

Süfyân der ki: Resûlüllah'tan sormaya devam ettim:

- Hangi şeyden sakınayım yâ Resûlüllah?

Cevap olarak mübarek eliyle diline işaret etti.[3]

Amirin oğlu Ukbe der ki:

- Ey Allah'ın Resûlü! Kurtuluş nedir? diye sordum. Resûlüllah, cevap olarak buyurdu:

"Dilini koru! Evinden çıkma! Günahın için ağla!"[4]

Hadîsin manası, diline hâkim ol, zaruri ihtiyaçlarının dışında tehlikeli gördüğün yerlere gitme, haddini bilerek günahın için sızlan demektir.

Sa'd es-Saedî'nin oğlu Sehl der ki: Allah'ın Resûlü buyurdular:

"Her kim, çenelerinin ve apışlarının arasındakilere, yani diline ve tenasül organına, kefil olur, haramda kullanmayacağına dair Allah'a söz verirse, ben de onun için cennete kefil olurum."[5]

Yine buyurdu:

“Kim ki, kabkabının, zabzabının, laklakının şerrinden korunmuşsa, o kimse bütün şerden korunmuş demektir.”[6]

“Kabkab” karın demektir. “Zabzab” tenâsül uzvu, “Laklak” ise dil demektir. İşte bu üç şehvet ile insanların ekserisi helak olmaktadır. Bu sırra binâen biz, karın ile tenasül organının şehvetinin âfetini beyân eder etmez, hemen dilin aletlerini beyan etmeye başladık. Allah’ın Resûlünden insanı cennete dahil eden nesnenin en büyüğü” sorulduğu zaman şu cevabı verdi:

“Allah’a karşı takva ve güzel ahlâktır.”[7] “Ateşe sokanın en büyüğünden” sorulduğu zaman da şu cevabı verdi:

“İki içi boş olan nesne: Ağız ile tenâsül organıdır.”

İhtimal ki, hadiste, bahsi geçen “ağız”dan murad, dilin aletleridir. Çünkü ağız dilin mahallidir. Ve yine ihtimal vardır ki, karından murad onun menfezidir. Yani tenasül uzvudur. Çünkü Muâz’ın oğlu Cebel dedi ki, ben Allah’ın Resûlünden sordum:

- Ey Allah’ın Resûlü! Biz söylediklerimizden sorumlu muyuz? Resûlüllah (s.a.v.):

ثَكَلَتْكَ أُمُّكَ يَا ابْنَ جَبَلٍ وَهَلْ يَكُبُّ النَّاسَ فِي النَّارِ عَلَى
مَنَاخِرِهِمْ إِلَّا حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ

“Ey Cebel’in oğlu! Annen mâtemini tutsun! İnsanları ateşe, burunları üzerine sürükleyen dillerin mahsulünden başka ne olabilir?”[8]

Abdullah es-Sakafî buyurdu:

- Ey Allah’ın Resûlü! Bana sığınacağım bir şey söyle!

Cevap olarak buyurdu: “De ki: Rabbim Allah’tır. Sonra müstakim ol!”[9]

Yine dedim:

- Yâ Resûlüllah! Benim için en fazla korktuğun nokta nedir?

Mübarek dilini tutarak:

- Budur, buyurdu.

Rivâyet ediliyor ki, Muâz (r.a.) dedi:

- Ey Allah’ın Resûlü! Amellerin hangisi daha faziletlidir?

Bunun üzerine Resûlüllah mübarek dilini çıkardı. Sonra üzerine parmağını koydu.[10]

Mâlik’in oğlu Enes dedi ki: Allah’ın Resûlü buyurdu:

لَا يَسْتَقِيمُ إِيمَانُ الْعَبْدِ حَتَّى يَسْتَقِيمَ قَلْبُهُ وَلَا يَسْتَقِيمُ قَلْبُهُ حَتَّى يَسْتَقِيمَ لِسَانُهُ وَلَا يَدْخُلِ الْجَنَّةَ رَجُلٌ لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ

“Kulun kalbi müstakim olmadıkça îmanı müstakim olamaz. Kalbi de, dili müstakim olmadıkça müstakim olamaz. Komşusu şerlerinden emin olmayan bir kimse cennete giremez.[11]

Başka bir hadîs-i şerif:

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَسْلِمَ فَلْيَلْزَمِ الصَّمْتَ

“Kim ki selâmet kalmayı seviyorsa, sükûttan ayrılmasın.[12]

Câbir’in oğlu Said’den Resûlüllah’a kadar refedilen bir hadîs rivâyet ediliyor. Allah’ın Resûlü, bu hadîs-i merfû’da şöyle buyurdu:

إِذَا أَصْبَحَ ابْنَ آدَمَ أَصْبَحَتِ الْأَعْضَاءُ كُلُّهَا تُذَكِّرُ اللِّسَانَ أَيْ تَقُولُ اِتَّقِ اللهَ فِينَا فَإِنَّكَ إِنِ اسْتَقَمْتَ اِسْتَقَمْنَا وَإِنِ اعْوَجَجْتَ اِعْوَجَجْنَا

“Âdemoğlu sabahladığı zaman, tüm azaları, dile hatırlatıcı oldukları halde sabahlarlar. Yani derler ki, bizim hakkımızda Allah’tan kork! Zira sen müstakim olursan, biz de müstakim oluruz. Eğer sen inhiraf edersen, biz de inhiraf eder, haktan ayrılırız.”[13]

Rivâyet ediliyor ki, Hattâb’ın oğlu Ömer (r.a.), Ebu Bekir Sıddîk’ı gördü ki, dilini eliyle çekiyordu. Ömer sordu:

- Ey Resûlüllah’ın halifesi! Ne yapıyorsun?

Ebu Bekir:

- Şudur, beni tehlikeli yerlere sokan...

Muhakkak Allah’ın Resûlü buyurdu:

لَيْسَ شَيْءٌ مِنَ الْجَسَدِ إِلَّا يَشْكُو إِلَى اللهِ اللِّسَانَ عَلَى حِدَّتِهِ

“Cesedde hiçbir aza yok ki, tek başına Allah katında dilden şikâyetçi olmasın. Yani bütün azalar teker teker dili şikâyet etmektedirler, demektir.”[14]

İbni Mes’ûd’dan rivâyet ediliyor: Hazret Safa tepesinde bulunuyordu: “Lebbeyk Allahümme lebbeyk!” duâsını okuyor ve şöyle diyordu:

- Ey dilim! Hayrı söyle! Kâr et! Şerden sus! Tehlikelerden selâmet kalırsın. Bunları, pişman olmazdan evvel yap!

Kendisine denildi:

- Yâ Ebâ Abdurrahman! Bu senin kendiliğinden söylediğin bir duâ mıdır? Yoksa Resûlüllah'tan dinlediğin bir duâ mı?

Buyurdu:

- Evet, ben, Resûlüllah'tan şöyle dediğini işittim:

إِنَّ أَكْثَرَ خَطَايَا ابْنَ آدَمَ فِى لِسَانِهِ

"Muhakkak ki âdemoğlunun yanlışlıklarının en çoğu dilindedir."[15]

İbni Ömer der ki, Resûlüllah buyurdu:

مَنْ كَفَّ لِسَانَهُ سَتَرَ اللهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ مَلَكَ غَضَبَهُ وَقَاهُ اللهُ عَذَابَهُ وَمَنِ اعْتَذَرَ إِلَى اللهِ قَبِلَ اللهُ عُذْرَهُ

"Dilini koruyan bir kimsenin avretini Allahü Teâlâ örter. Öfkesine hâkim olan bir kimseyi Allah azabından korur. Her kim Allah'a yalvarıp özrünü arzederse, Allah onun özrünü kabul eder."[16]

Rivâyet ediliyor ki, Cebel'in oğlu Muâz, dedi: ey Allah'ın Resûlü! Bana vasiyette bulun!

Resûlüllah:

أُعْبُدِ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ وَعُدَّ نَفْسَكَ فِى الْمَوْتَى وَإِنْ شِئْتَ أَنَبَّأْتُكَ بِمَا هُوَ أَمْلَكُ لَكَ مِنْ هٰذَا كُلِّهِ وأشار بيده إلى لسانه

"Allah'ı görür gibi ona ibadet et! Nefsini ölülerden say! Eğer dilersen, bütün bunlardan daha fazla senin için derleyici ve menfaat verici bir nesneyi haber vereyim." Bunu söyledikten sonra mübarek eliyle diline işaret etti.[17]

Selim'in oğlu Safvan'dan rivâyet ediliyor: Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu:

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَيْسَرِ الْعِبَادَةِ وَأَهْوَنِهَا عَلَى الْبَدَنِ الصَّمْتُ وَحُسْنُ الْخُلُقِ

“Size ibadetin en kolayını ve beden için en rahatını haber vereyim mi? Susmak ve güzel ahlâktır.”[18]

Ebu Hüreyre der ki, Resûlüllah buyurdu:

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَسْكُتْ

“Her kim ki, Allah’a ve son güne inanıyorsa, hayrı söylesin veya sükût etsin. (Yani kötüyü söylemesin.)”

Hasan-ı Basrî der ki: Bize Resûlüllah’ın şöyle dediği zikrolundu:

رَحِمَ اللهُ عَبْدًا تَكَلَّمَ فَغَنِمَ أَوْ سَكَتَ فَسَلِمَ

“Allah o kuldan razı olsun ki, konuşup ganimet sahibi olur veya susup selâmette kalır.”[19]

İsâ aleyhisselâma denildi:

- Bizi öyle bir amele muttali et ki, onunla cennete girmiş olalım! Buyurdular:

- Hiç konuşmayınız.

Dediler ki:

- Buna gücümüz yetmez!

Buyurdu:

O halde ancak hayır ile konuşunuz!

Dâvûd’un oğlu Süleyman (a.s.) buyurdu:

- Eğer konuşmak gümüşten ise susmak altındandır. Azib’in oğlu Bera’dan rivâyet ediliyor: Bir göçebe Resûlüllah’ın huzur-u saadetine geldi ve dedi ki:

- Beni öyle bir ibadete muttali et ki, cennete girmekliğime vesile olsun! Buyurdu:

أَطْعِمِ الْجَائِعَ وَاسْقِ الظَّمْآنَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ
فَإِنْ لَمْ تُطِقْ فَكُفَّ لِسَانَكَ إِلَّا مِنْ خَيْرٍ

“Aç kimseye yedir. Susuza içir! Emr-i bil mâruf yap! Münkeri yasakla! Eğer gücün buna yetmiyorsa, hayır hariç, dilini tut!”[20]

Yine buyurdu:

“Hayır hâriç, dilini hazineye çek. Yani konuşma! Muhakkak böyle yapmakla şeytanı mağlûb edersin.”[21]

Başka bir hadîs-i şerif:

إِنَّ اللهَ عِنْدَ لِسَانِ كُلِّ قَائِلٍ فَلْيَتَّقِ اللهَ امْرُؤٌ عَلِمَ مَا يَقُولُ

“Allahü Teâlâ her konuşanın dilinin yanındadır. Binâenaleyh ne söylediğini bilen kişi Allah’tan korksun.”

Yine buyurdu:

إِذَا رَأَيْتُمُ الْمُؤْمِنُ صَمُوتًا وَقُورًا فَادْنُوا منه فإنه يلقن الحكمة

“Müslümanı susmuş ve vakur gördüğünüz zaman ona yaklaşınız! Çünkü o, hikmeti telkin ediyor.”[22]

İbni Mes’ûd der ki: Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

اَلنَّاسُ ثَلَاثَةٌ غَانِمٌ وَسَالِمٌ وَشَاحِبٌ فَالْغَانِمُ الَّذِى يَذْكُرُ اللهَ تَعَالَى وَالسَّالِمُ السَّاكِتُ وَالشَّاحِبُ الَّذِى يَخُوضُ فِى الْبَاطِلِ

“İnsanlar üç gruptur: Ganim, Salim, Şâhib. Ganim o kimsedir ki, Allah’ı zikreder. Salim sükût eden, Şâhip ise bâtıla dalan kimsedir.”[23]

Başka bir hadîs-i şerif:

إِنَّ لِسَانَ الْمُؤْمِنِ وَرَاءَ قَلْبِهِ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَكَلَّمَ بِشَيْءٍ تَدَبَّرَهُ بِقَلْبِهِ ثُمَّ أَمْضَاهُ بِلِسَانِهِ وَإِنَّ لِسَانَ الْمُنَافِقِ أَمَامَ قَلْبِهِ فَإِذَا هَمَّ بِشَيْءٍ أَمْضَاهُ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَتَدَبَّرْهُ بِقَلْبِهِ

“Mümin bir kimsenin dili, kalbinin arkasındadır. Konuşmak istediği zaman kalbiyle o şeyi düşünür, sonra diliyle onu geçiştirir, münafığın dili kalbinin önündedir. Bir şeyi kastettiğinde diliyle söyler, kalbiyle düşünmez.”[24]

İsâ aleyhisselâm buyurdu: İbadet on parçadır. Bu on parçanın dokuzu susmak, bir parçası da insanlardan kaçmaktadır.

Peygamberimiz buyurdu:

مَنْ كَثُرَ كَلَامُهُ كَثُرَ سَقَطُهُ وَمَنْ كَثُرَ سَقَطُهُ كَثُرَتْ ذُنُوبُهُ وَمَنْ كَثُرَتْ ذُنُوبُهُ كَانَتْ النَّارُ أَوْلَى بِهِ

“Konuşması çok olan bir kimsenin düşüşü çok olur. Düşüşü çok olan bir kimsenin günahları çoğalır. Günahları çok olan bir kimsenin ise, her şeyden daha fazla lâyıkı ateştir.”[25]

Eserler

Ebu Bekir Sıddîk (r.a.) ağzına küçük taşları koyar, nefsini konuşmaktan onlarla men ederdi. Hazret, diline işaret ederek buyururdu:

- Beni tehlikeli serlere sokan budur!

Abdullah bin Mes’ûd (r.a.) dedi ki:

- Kendisinden başka mâbud olmayan Allah’a yemin ederim, dilden daha fazla hapsedilmeye müstahak olan hiç bil şey yoktur!

Tavus buyurdu:

- Benim dilim yırtıcı hayvandır. Onu bıraktığım zaman beni yer!

Münebbih’in oğlu Veheb, âl-i Dâvûd’un hikmetinde dedi.

- Akıllı bir kimseye gereken, zamanını bilmektir. Dilini korumak ve kendi haline yönelmektir.

Hasan-ı Basrî buyurdu:

- Dilini korumayan bir kimse, dinini hakkıyla bilmiş değildir.

Evzâî buyurdu: Abdülâziz’in oğlu Ömer (r.a.) bizlere yazdı:

“Bundan sonra, muhakkak o kimse ki, ölümü çok hatırlarsa, dünyadan az ile razı olur. O kimse ki, konuşmasını amelinden sayarsa, kendisini ilgilendirmeyen mevzuda konuşması oldukça azalır!”

Bazıları buyurdu:

- Susmak, kişi için iki fazileti bir araya getirir:
- Dininde selâmet kalmak,
- Arkadaşını iyi anlamak...

Vâsi’in oğlu Muhammed Dinar’ın oğlu Mâlik’e dedi:

- Ey Ebâ Yahyâ! Dilini korumak, insanlar için, dinar ve dirhemi (parayı) korumaktan daha çetindir.

Ubeyd’in oğlu Yunus buyurdu:

- İnsanlardan kim ki, dili mazbutsa, bu dil mazbutluğunun menfaatini diğer amellerinde de görmekteyim.

Hasan-ı Basrî buyurdu:

- Bir kavim, Muaviye’nin yanında konuştu. Kays’ın oğlu Ahnef de susmuştu. Muaviye ona dedi ki: “Ey Ebâ Bahr! Sen hiç konuşmuyorsun?” Ahnef, Muaviye ye: “Eğer yalan söylersem Allah’tan korkuyorum. Eğer doğru söylersem, senden korkuyorum. Artık ne konuşayım?”

Ayyaş’ın oğlu Ebu Bekir dedi ki: Dört pâdişah bir araya geldi. Birisi Hind, birisi Çin, birisi Kisra ve birisi de Kayse pâdişahı... Aynı manayı ayrı ibarelerle ifadeye çalıştılar. Onlardan birisi dedi ki:

- Ben söylediğimden dolayı nedamet duyarım. Fakat söylemediğimden dolayı duymam...

Diğer birisi de şöyle dedi:

- Ben herhangi bir kelimeyi konuştuğum zaman o kelime bana hâkim olur. Ben ona hâkim değilim. Onu konuşmadığım zaman ise, ben ona hâkimim. O bana hâkim değildir.

Üçüncüsü dedi ki:

- Ben konuşanın hâlinden hayret ediyorum. Eğer konuştuğu kendisine dönüşürse, kendisine zarar verir. Eğer dönüşmezse kendisine menfaat vermez.

Dördüncüsü dedi:

- Ben söylemediğimi red hususunda, söylediğimi reddetmekten daha kudretliyimdir.

Mu’taz’ın oğlu El-Mansur kırk sene yatsı namazından sonra bir kelime dahi konuşmadı. Denildi: Haysem’in oğlu Rebî, 20 sene dünya kelâmından bir kelime dahi konuşmadı. Sabahladığı zaman bir divit ile kâğıt ve kalem yanını bırakırdı. Ne konuşursa kaydeder. Akşam üzeri konuştuklarından nefsini sorumlu tutar, hesaba çekerdi.

Eğer dersen:

- Susmanın bu büyük faziletlerinin sebebi nedir?

Cevap olarak bil ki: Sebebi dil âfetinin çokluğudur. O âfetler; yanlışlık, yalan, gıybet, kovuculuk, riyâ, münafıklık, fahiş konuşmak, cedel yapmak, nefsi tezkiye etmek, bâtıla dalmak, başkasıyla kavga etmek, fuzûlî konuşmak, hakikati tahrif etmek, hakikate ilâvelerde bulunmak veya hakikatten eksiltmek, halka eziyet etmek veya halkın namusuna saldırmaktır.

İşte bu âfetler çoktur. Bunlar dile ağır germezler. Kalpte bunların halâveti vardır. Tabiat ve şeytan insanı, bunlara iter. Binâenaleyh konuşmaya dalmakta tehlike vardır. Susmakta selâmet... Ve bunun için susmanın fazileti oldukça büyüktür. Susmakta, bu faziletle beraber, himmetin derli toplu bulunması, vekarın devam etmesi, fikir, zikir, ibadet için boşalmak, dünya hakkında konuşmanın mesuliyetinden selâmet kalmak ve âhirette hesabını vermekten uzak bulunmak gibi iyi hasletler vardır. Nitekim Cenâb-ı Hak buyurmuştur:

مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ

“O her ne söz atarsa muhakkak yanında hâzır bir görücü vardır.” (Kaf: 18)

Susmaya devam etmenin faziletine bir şey delâlet eder. Şöyle ki: Konuşma dört kısımdır. Bir kısmı katıksız zarar, başka bir kısmı katıksız menfaat, diğer bir kısmı hem zararlı, hem menfaatlı, dördüncü bir kısmı ise, ne zararlı, ne de menfaatlıdır.

Katıksız zarar olan kısma gelince: Bu kısımda, susmak mutlaka lâzımdır, içinde hem zarar, hem de menfaat olan kısımda da susmak lâzımdır. Çünkü onun menfaati, zararını karşılayamaz.

İçinde ne menfaat, ne de zarar olan konuşmaya gelince: Bu fuzûlî konuşmadır. Fuzûlî konuşmakla meşgul olmak, zamanın zayi’ edilmesi demektir. Zamanın zayi’ edilmesi de zararın tâ kendisidir. Binâenaleyh elimizde dördüncü bir kısım kalıyor. O halde konuşmanın dörtte üçü düştü, dörtte biri kaldı. Bu dörtte birin içinde de tehlike vardır. Zira bu kısım içinde riyânın inceliklerinden, tasannu’, nefsi tezkiye etmek fuzûlî konuşmak gibi, günah olan nesneler karışır. Öyle bir şekilde karışır ki, idrak edilmesi pek güçtür. Binâenaleyh insanoğlu böyle bir konuşma ile kendisini tehlikeye atmış oluyor. Kim ki, ileride zikredeceğimiz şekilde, dil âfetlerinin inceliklerini bilirse, kesinlikle bilmiş olur ki, Resûlüllah’ın bu hususta konuştuğu en keskin ve şaşmaz konuşmadır. Zira Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu: “Kim ki susarsa kurtulur.”[26] Muhakkak yemin olsun, Resûlüllah’a, hikmetin cevherleri kelimelerin derleyicileri bahşedilmiştir.[27] Onun kelimelerinin her birinin altındaki mana denizlerini ancak âlimlerin havas tabakası bilir. Eğer Cenâb-ı Hak dilerse bizim zikredeceğimiz âfetlerde ve o âfetlerden korunmanın zorluğunda sana bunun hakikatini bildirecek tafsilât vardır. İşte biz şimdilik dil âfetlerini sayalım. Onun en gizlisinden başlayalım. En galizine doğru aheste aheste çıkalım. Gıybet, kovuculuk ve yalancılık hakkındaki konuşmayı tehir edelim. Çünkü bu hususstaki konuşma oldukça uzundur. O âfetler yirmi tanedir. Bunları bil! Allah’ın inâyetiyle irşâd ol!

---

[1] Tirmizî.
[2] Ebu Mansur Ed-Deylemî.
[3] Tirmizî, Nesâî.
[4] Tirmizî.

[5] Buhârî.
[6] Deylemî.
[7] Tirmizî.
[8] İbni Mâce, Hâkim.
[9] Nesâî.
[10] Taberânî, İbni Ebî Dünya.
[11] El-Harâitî.
[12] İbni Ebî Dünya, Beyhakî.
[13] Tirmizî.
[14] İbni Ebî Dünya, Dâre Kutnî, Beyhakî.
[15] Taberânî, İbni Dünya, Beyhakî.
[16] İlmi Ebî Dünya, Taberânî.
[17] İlmi Ebî Dünya "mürsel" olarak.
[18] Müslim, Buhârî.
[19] İbni Ebî Dünya, Beyhakî.
[20] İbni Hibban, Taberûnî (Evsed'de).
[21] İbni Ebî Dünya
[22] İbni Mâce.
[23] Taberânî, Ebu Ya'lâ.
[24] Harâitî (Hasan-ı Basrî'den).
[25] Ebu Nuaym, Ebu Hatim.
[26] Daha önce geçti.
[27] Müslim, Ebu Hüreyre'den.

"Kulun kalbi müstakim olmadıkça îmanı müstakim olamaz. Kalbi de, dili müstakim olmadıkça müstakim olamaz. Komşusu şerlerinden emin olmayan bir kimse cennete giremez.

"Allah o kuldan razı olsun ki, konuşup ganimet sahibi olur veya susup selâmette kalır."

"İnsanlar üç gruptur: Ganim, Salim, Şâhib. Ganim o kimsedir ki, Allah'ı zikreder. Salim sükût eden, Şâhip ise bâtıla dalan kimsedir."

"Mümin bir kimsenin dili, kalbinin arkasındadır. Konuşmak istediği zaman kalbiyle o şeyi düşünür, sonra diliyle onu geçiştirir, münafığın dili kalbinin önündedir. Bir şeyi kastettiğinde diliyle söyler, kalbiyle düşünmez."

"Allah'ı görür gibi ona ibadet et! Nefsini ölülerden say! Eğer dilersen, bütün bunlardan daha fazla senin için derleyici ve menfaat verici bir

nesneyi haber vereyim.” Bunu söyledikten sonra mübarek eliyle diline işaret etti.

“Susan kurtulmuştur.” Yani susmak hikmet ve tedbirdir.

“Allah’a karşı takva ve güzel ahlâktır.” “Ateşe sokanın en büyüğünden” sorulduğu zaman da şu cevabı verdi:

“Kim ki selâmet kalmayı seviyorsa, sükûttan ayrılmasın.

Müslim, Ebu Hüreyre’den.

Ebu Nuaym, Ebu Hatim.

Daha önce geçti.

Taberânî, Ebu Ya’lâ.

Harâitî (Hasan-ı Basrî’den).

İbni Ebî Dünya

İbni Mâce.

İbni Ebî Dünya, Beyhakî.

İbni Hibban, Taberûnî (Evsed’de).

İlmi Ebî Dünya, Taberânî.

İlmi Ebî Dünya “mürsel” olarak.

İbni Ebî Dünya, Dâre Kutnî, Beyhakî.

Taberânî, İbni Dünya, Beyhakî.

İbni Ebî Dünya, Beyhakî.

Tirmizî.

Taberânî, İbni Ebî Dünya.

El-Harâitî.

İbni Mâce, Hâkim.

Nesâî.

“Dilini koru! Evinden çıkma! Günahın için ağla!”

Müslim, Buhârî.

“Muhakkak ki âdemoğlunun yanlışlıklarının en çoğu dilindedir.”

Tirmizî.

Buhârî.

Deylemî.

Tirmizî, Nesâî.

Tirmizî.

Tirmizî.

Ebu Mansur Ed-Deylemî.

“Müslümanı susmuş ve vakur gördüğünüz zaman ona yaklaşınız! Çünkü o, hikmeti telkin ediyor.”

“Konuşması çok olan bir kimsenin düşüşü çok olur. Düşüşü çok olan bir kimsenin günahları çoğalır. Günahları çok olan bir kimsenin ise, her şeyden daha fazla lâyıkı ateştir.”

Cevap olarak buyurdu: “De ki: Rabbim Allah’tır. Sonra müstakim ol!”

İçinde ne menfaat, ne de zarar olan konuşmaya gelince: Bu fuzûlî konuşmadır. Fuzûlî konuşmakla meşgul olmak, zamanın zayi’ edilmesi demektir. Zamanın zayi’ edilmesi de zararın tâ kendisidir. Binâenaleyh elimizde dördüncü bir kısım kalıyor. O halde konuşmanın dörtte üçü düştü, dörtte biri kaldı. Bu dörtte birin içinde de tehlike vardır. Zira bu kısım içinde riyânın inceliklerinden, tasannu’, nefsi tezkiye etmek fuzûlî konuşmak gibi, günah olan nesneler karışır. Öyle bir şekilde karışır ki, idrak edilmesi pek güçtür. Binâenaleyh insanoğlu böyle bir konuşma ile kendisini tehlikeye atmış oluyor. Kim ki, ileride zikredeceğimiz şekilde, dil âfetlerinin inceliklerini bilirse, kesinlikle bilmiş olur ki, Resûlüllah’ın bu hususta konuştuğu en keskin ve şaşmaz konuşmadır. Zira Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu: “Kim ki susarsa kurtulur.” Muhakkak yemin olsun, Resûlüllah’a, hikmetin cevherleri kelimelerin derleyicileri bahşedilmiştir. Onun kelimelerinin her birinin altındaki mana denizlerini ancak âlimlerin havas tabakası bilir. Eğer Cenâb-ı Hak dilerse bizim zikredeceğimiz âfetlerde ve o âfetlerden korunmanın zorluğunda sana bunun hakikatini bildirecek tafsilât vardır. İşte biz şimdilik dil âfetlerini sayalım. Onun en gizlisinden başlayalım. En galizine doğru aheste aheste çıkalım. Gıybet, kovuculuk ve yalancılık hakkındaki konuşmayı tehir edelim. Çünkü bu hususta konuşma oldukça uzundur. O âfetler yirmi tanedir. Bunları bil! Allah’ın inâyetiyle irşâd ol!

“Susan kurtulmuştur.” Yani susmak hikmet ve tedbirdir.

“Hayır hâriç, dilini hazineye çek. Yani konuşma! Muhakkak böyle yapmakla şeytanı mağlûb edersin.”

“Cesedde hiçbir aza yok ki, tek başına Allah katında dilden şikâyetçi olmasın. Yani bütün azalar teker teker dili şikâyet etmektedirler, demektir.”

“Ey Cebel’in oğlu! Annen mâtemini tutsun! İnsanları ateşe, burunları üzerine sürükleyen dillerin mahsulünden başka ne olabilir?”

“Her kim, çenelerinin ve apışlarının arasındakilere, yani diline ve tenasül organına, kefil olur, haramda kullanmayacağına dair Allah’a söz verirse, ben de onun için cennete kefil olurum.”

İçinde ne menfaat, ne de zarar olan konuşmaya gelince: Bu fuzûlî konuşmadır. Fuzûlî konuşmakla meşgul olmak, zamanın zayi’ edilmesi

demektir. Zamanın zayi’ edilmesi de zararın tâ kendisidir. Binâenaleyh elimizde dördüncü bir kısım kalıyor. O halde konuşmanın dörtte üçü düştü, dörtte biri kaldı. Bu dörtte birin içinde de tehlike vardır. Zira bu kısım içinde riyânın inceliklerinden, tasannu’, nefsi tezkiye etmek fuzûlî konuşmak gibi, günah olan nesneler karışır. Öyle bir şekilde karışır ki, idrak edilmesi pek güçtür. Binâenaleyh insanoğlu böyle bir konuşma ile kendisini tehlikeye atmış oluyor. Kim ki, ileride zikredeceğimiz şekilde, dil âfetlerinin inceliklerini bilirse, kesinlikle bilmiş olur ki, Resûlüllah’ın bu hususta konuştuğu en keskin ve şaşmaz konuşmadır. Zira Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu: “Kim ki susarsa kurtulur.” Muhakkak yemin olsun, Resûlüllah’a, hikmetin cevherleri kelimelerin derleyicileri bahşedilmiştir. Onun kelimelerinin her birinin altındaki mana denizlerini ancak âlimlerin havas tabakası bilir. Eğer Cenâb-ı Hak dilerse bizim zikredeceğimiz âfetlerde ve o âfetlerden korunmanın zorluğunda sana bunun hakikatini bildirecek tafsilât vardır. İşte biz şimdilik dil âfetlerini sayalım. Onun en gizlisinden başlayalım. En galizine doğru aheste aheste çıkalım. Gıybet, kovuculuk ve yalancılık hakkındaki konuşmayı tehir edelim. Çünkü bu hususta konuşma oldukça uzundur. O âfetler yirmi tanedir. Bunları bil! Allah’ın inâyetiyle irşâd ol!

“Aç kimseye yedir. Susuza içir! Emr-i bil mâruf yap! Münkeri yasakla! Eğer gücün buna yetmiyorsa, hayır hariç, dilini tut!”

Bunun üzerine Resûlüllah mübarek dilini çıkardı. Sonra üzerine parmağını koydu.

“Size ibadetin en kolayını ve beden için en rahatını haber vereyim mi? Susmak ve güzel ahlâktır.”

“Âdemoğlu sabahladığı zaman, tüm azaları, dile hatırlatıcı oldukları halde sabahlarlar. Yani derler ki, bizim hakkımızda Allah’tan kork! Zira sen müstakim olursan, biz de müstakim oluruz. Eğer sen inhiraf edersen, biz de inhiraf eder, haktan ayrılırız.”

“Kim ki, kabkabının, zabzabının, laklakının şerrinden korunmuşsa, o kimse bütün şerden korunmuş demektir.”

“Dilini koruyan bir kimsenin avretini Allahü Teâlâ örter. Öfkesine hâkim olan bir kimseyi Allah azabından korur. Her kim Allah’a yalvarıp özrünü arzederse, Allah onun özrünü kabul eder.”

Cevap olarak mübarek eliyle diline işaret etti.

2. SÖZ

1. Âfet: Mâlâyânî (Manasız Konuşma)

Bil ki, senin en güzel hâlin, lafızlarını, daha önce zikrettiğimiz gıybet, kovuculuk, yalan, mücadele, ağız kavgası benzeri âfetlerin hepsinden korunman, ancak mubah olup ne sana ne de herhangi bir Müslümana zararı olmayan nesneler hakkında konuşmandır. Fakat muhtaç olmadığın bir konuşmayı yaptığın takdirde, zamanını onunla zâyi ettiğin gibi, o konuşmada çalıştırdığın dilinden sorumlu olursun. En az ve en çabuk gelip geçen bir nesneye, senin için daha hayırlı olanı fedâ edip değiştirmiş olursun! Çünkü sen, konuşmaya sarf edeceğin zamanını düşünceye sarf ettiğin takdirde, düşünce ânında menfaati pek büyük olan İlâhi rahmetin esintilerinden birisi çoğu zaman senin için açılabilir. Eğer kelime-i tevhid getirirsen, Allah'ı anar ve tesbih edersen, senin için daha hayırlıdır.

Nice kelime vardır ki, ondan dolayı cennette insanoğluna köşk bina edilir. Hâlbuki, hazinelerden birisini almaya muktedir olduğu halde, onun yerine menfaat vermeyen bir ateş alan kimse, apaçık zarar eden kimsedir. İşte bu, Allah zikrini terk edip kendisini ilgilendirmeyen mâlâyânî (fuzûlî) İle meşgul olan bir kimsenin misâlidir. Zira bu kimse, her ne kadar günahkâr olmasa da, muhakkak zarar eder. Zira bir Müslüman bir kimsenin susması ancak düşünce, bakışı ancak ibret, konuşması da ancak zikirdir. Allah'ın Resûlü böyle buyurmuştur.[28]

Belki kulun sermayesi; vakitleridir. Vaktini fuzûlî nesnelere sarf ettiği zaman, o vakitlerle âhirette azık olacak bir sevabı edinmediği takdirde sermayesini zayi etmiş oluyor. Ve bu sırra binâen Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَالَا يَعْنِيهِ

"Mâlâyânî, yani fuzûlîyi terk etmek, kişinin Müslümanlığının güzelliğindendir."[29]

Doğrusu bundan daha şiddetli hadîs de vârid olmuştur. Enes der ki: Bizden bir genç, Uhud gününde şehid oldu. Biz baktık ki, onun karnının üzerine, açlıktan dolayı, bir taş bağlıdır. Annesi yüzünden toprağı silerek dedi: Cennet sana afiyet olsun, ey oğul! Bu sözü dinleyen Allah'ın Resûlü şu karşılığı verdi:

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ كَانَ يَتَكَلَّمُ فِيمَا لَا يُعْنِيهِ وَيَمْنَعُ مَا لَا يَضُرُّهُ

"Sen cennetin ona afiyet olacağını nerden biliyorsun? Belki de o mâlâyânî konuşmalar yapardı. Kendisine zarar vermeyeni men ederdi!"[30]

Başka bir hadîs-i şerifte vârid olmuştur: Resûlüllah (s.a.v.) Kâ'b'ı (Acre'nin oğlu) bir ara kaybetti. Kâ'b'ın ne olduğunu sorunca hasta olduğunu söylediler. Bunun üzerine onu görmeye çıktı. Kâ'b'ın evine gelip içeri girince şöyle buyurdu: "Ey Kâ'b! Müjde sana!" Kâ'b'ın annesi, Resûlüllah'ın bu sözü üzerine:

- Ey Kâ'b! Afiyet olsun cennet sana! dedi.[31] Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) sordu:

- Bu, Allah namına cennet satan kimdir?

Kâ'b:

Annemdir yâ Resûlüllah?

Resûlüllah:

Ey Kâ'b'ın annesi! Sen ne biliyorsun? Belki Kâ'b fuzûlî konuşmuş veya kendisini ilgilendirmeyen bir şeye engel olmuştur?[32]

Hadîsin manası şu: Cennet ancak hesaba tutulmayan bir kimse için hazırlanmış olur. Fuzûlî konuşan bir kimse ise, her ne kadar konuşması mubah bir mevzu hakkında ise de, bu konuşmasından dolayı hesaba tutulur... Binâenaleyh hesaptaki münakaşa ile beraber cennet hazırlanmaz. Çünkü hesapta münakaşaya tutulmak, bir nevi azaptır. Kâ'b'ın oğlu Muhammed'den rivâyet edildi. Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu:

إِنَّ أَوَّلَ مَنْ يَدْخُلُ مِنْ هٰذَا الْبَابَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ

"Bu kapıdan ilk içeriye giren cennet ehlinden bir kişidir."

Bunun üzerine Selman'ın oğlu Abdullah kapıdan girdi. Ashâb-ı kiramdan bir grup Abdullah'ın yanına gittiler. Ona hâdiseyi anlattılar ve dediler ki: Nefsinde en fazla îtimad etliğin ve bu sevaba nail olmana vesile olabileceğini umduğun amelini bize haber ver! Bunun üzerine Abdullah

dedi ki: “Ben muhakkak zayıf bir kimseyim. Allah’tan umduğum en kuvvetli amelim, kalbimi selâmet üzre tutup fuzûlî konuşmayı terk etmemdir.”

Ebu Zer el-Gıfârî buyurdu: Allah’ın Resûlü bana:

أَلَا أُعَلِّمُكَ بِعَمَلٍ خَفِيفٍ عَلَى الْبَدَنِ ثَقِيلٍ فِى الْمِيزَانِ
قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ هُوَ الصَّمْتُ وَحُسْنُ الْخُلُقِ وَتَرْكُ
مَا لَا يَعْنِيهِ

Sana, bedenin üzerinde hafif, mizanda ağır bir ameli öğreteyim mi? dedi. Ben:. Evet, yâ Resûlüllah! Öğret! Buyurdu: “O amel, susmak, güzel ahlâk ve kişiyi ilgilendirmeyeni terk etmektir.”[33]

Mücâhid der ki: İbni Abbâs’tan dinledim. Buyuruyordu: Beş haslet vardır. Onlar muhakkak ki, Allah yolunda vakfedilen yağız atlardan bana daha sevimli gelirler:

1-Seni ilgilendirmeyen bir mevzuda konuşma... Çünkü böyle bir konuşma fuzûlîdir ve bu konuşmadan sana günah gelmeyeceğinden emin değilim.

2-Seni ilgilendiren bir mevzuda yeri gelmedikçe konuşma! Çünkü kendisini ilgilendiren bir mevzuda konuşan çok kimse vardır ki, o konuşmasını uygun olan yerine değil de, başka yere koymuş olur ve böylece sıkıntıya girer.

3-Ne halîm bir kimse, ne de ahmakla mücadele etme! Çünkü mücadele edişinden dolayı halim senden soğur, ahmak da seni üzer.

4-Senin yanında bulunmadığı zaman, arkadaşını öyle bir sıfatla zikret ki, seni aynı sıfatla zikretmesini sevmiş olasın. Ve onu öyle şeylerden affet ki, aynı şeylerden seni affetmesini isteyesin. Kardeşinle öyle bir muamele yap ki, aynı mu ameleyi sana yapmasını seversin.

5-İyiliğinden dolayı mükâfatlandırılacağım, kötülüğünden dolayı muâhaze edileceğini bilen bir kimsenin ameli gibi amelde bulun.

Lokman Hakîme denildi:

- Senin hikmetin nedir?

Cevap olarak buyurdu:

- Başkası tarafından yapıldığından dolayı, yapmasından kurtulduğum nesneyi sormam ve beni ilgilendirmeyen nesne için zorluklara girmem.

Muvarrek el-Acelî[34] der ki: “Bir şey vardır. Ben yirmi seneden beri onun peşindeyim. Hâlâ onu beceremedim. Ve onun peşini terk etmek de istemiyorum?”

Kendisinden sordular: “O nedir?” Cevap olarak buyurdu: “Beni ilgilendirmeyen şeylerde susmaktır.”

Hz. Ömer (r.a.) buyurdu: Seni ilgilendirmeyen nesneleri kurcalama! Düşmanından uzaklaş! Emin olan hariç, kavimden olan dostundan bile sakın. Emin de ancak Allah’tan korkan bir kimse demektir. Fâcir bir kimse ile arkadaşlık yapma ki, ondan fısk u fücuru öğrenirsin! Onu, sırrına muttali’ etme. İşinde Allah’tan korkanlarla istişare et! Seni ilgilendirmeyenin hakkında konuşmanın hududu şudur: Öyle bir konuşma yapacaksın ki, eğer onu yapmamış olsaydın, günahkâr olmadığın gibi, hiçbir hal ve malda da ondan zarar görmezdin. Bunun misâli şudur: Bir kavimle oturup onlara yolculuklarını, yolculukta gördüğün dağlar, nehirler, cereyan eden hâdiseler, hoşuna giden yemek ve elbiseler, o memleketlerde hoşuna giden âlim, yaşlı insan ve hâdiseleri ve başından geçenleri nakletmendir. İşte bunlar birtakım işlerdir ki, eğer bunlardan susarsan günahkâr olmadığın gibi, herhangi bir zarar da sana dokunmaz. Anlattığın hikâyeye, fazlalık ve eksiklik, öğünme ve kibir, herhangi bir şahsın giybeti girmediği zaman sen bütün bu durumlara rağmen tumanını zâyi ediyorsun. O halde söylemiş olduğum âfetlerden nasıl korunabilirsin? Başkasından, seni ilgilendirmeyen bir şeyi sormaklığın da, fuzûlî konuşmanın cümlesindendir.

Sen sormakla vaktini zayi’ ediyor, arkadaşını da cevap vermeye mecbur ettiğinden onun vaktini zayi’ etmiş oluyorsun. Bu durum, ancak sorduğun nesnenin sorulmasından dolayı bir âfet bahis mevzuu olmadığı takdirde böyledir. Hâlbuki suallerin en çoğunda âfetler vardır. Sen başkasından ibadetini soruyorsun, meselâ kendisine şöyle diyorsun: Sen oruçlu musun? Eğer evet derse, ibadetini belirtmiş olur. Riyâ bu ibadete karışmış olur. Eğer riyâ girmezse bile ibadet gizlilik defterinden silinir! Hâlbuki gizli ibadetin, açıkça yapılan ibadetten bir çok derece ile üstünlüğü vardır. Eğer hayır derse, yalancı olur. Eğer ne evet, ne hayır demeyip de sükût ederse, sana cevap vermemek suretiyle, sen rahatsız olursun. Eğer cevabın müdafaası için hileli yollar ararsa meşakkat çekmeye muhtaç olur ve yorulur. Binâenaleyh sen ondan sormakla onu ya riyâ veya yalana veya istiğfara veya müdafaa hilesindeki yorgunluğa maruz bırakmış oluyorsun! Senin sâir ibadetlerden sormaklığın da böyledir. Senin günahlardan gizlediği ve çekindiği her şeyden sormaklığın da böyledir. Senin başkasının konuşmuş olduğu nesneden sual sorman ona, “Ne dersiniz? Senin bu hususta reyin nedir?” demen de böyledir. Çünkü çoğu zaman geldiği yeri sana

söylemekten onu engelleyen bir mâni vardır. Eğer geldiği yeri söylerse, âciz olup utanacaktır. Eğer doğru söylemezse, yalana girmiş olur ve sebebi de sen olursun. Ve böylece seni ilgilendirmeyen bir meseleden soruyorsun. Sorulan adam çoğu zaman “ben bilmiyorum” demeye sana karşı dili varmaz. Bu takdirde, bilmediği halde bir şeylere cevap veriyor!

İlgilendirmeyen hususta konuşmaktan, bu tür konuşmaları kastetmiyorum. Çünkü bu kabil konuşmalar, bazen günah ve zarar vericidir. Ancak ilgilendirmeyen konuşmanın, misâli, Lokman Hakimden rivâyet edilen şu hususdur: Lokman, Dâvûd aleyhisselâmın huzuruna girdi. Hz. Dâvûd o anda bir zırh örüyordu. Lokman daha evvelce bu sanatı görmüş değildi. Dâvûd aleyhisselâmdan gördüğü bu sanat onu şaşırtır. Ve Dâvûd aleyhisselâmdan, yaptığını sormak istediyse de, hikmet, onu bu sualden men etti. Dolayısıyla nefsini zaptedip sormadı. Dâvûd aleyhisselâm işini bitirince ayağa kalktı. Sonra zırhı giydi ve şöyle dedi: Evet, zırh harp içindir! Bunun üzerine Lokman şöyle dedi:

Susmak hikmetin tâ kendisidir. Fakat yapanı pek azdır.

Yani Lokman, susmanın yüzü suyu hürmetine sormaksızın ilmi elde etti ve sormaktan da müstağni oldu. Deniliyor ki, Lokman bir sene sormadan zırhın ne olduğunu öğrenmek için Hz. Dâvûd’a gidip geldi. İşte bu ve benzeri sualler, içlerinde zarar olmadığı, başka birisinin perdesini yırtmak bulunmadığı, riyâ ve yalana insanı sokmadığı takdirde, ilgilendirmeyen konuşma kabilindendir. Onu terk etmek İslâm’ın güzelliğinden geliyor. İşte mâlâyânî konuşmanın târifi budur.

İnsanı mâlâyânîye teşvik eden sebebe gelince: O sebeb, insanoğlunun muhtaç olmadığı bir nesnenin mârifetine ve bilinmesine karşı gösterdiği harislik veya sevgi kabilinden uzun konuşmalar yapmaktır. Veyahut da vakitleri, içinde fâide olmayan hallerin hikâyeleriyle geçirmektir. Bunun tedavisi, kişinin ölümünün önünde olduğunu ve her kelimesinden sorumlu bulunduğunu, nefeslerinin sermayesi olduğunu ve dilinin bir tuzak bulunduğunu, onun vasıtasıyla cennetin elâ gözlü hurilerini avlayabileceğim, onu ihmâl ve zayi’ etmenin de apaçık zarar olduğunu bilmekliğidir. İşte İlmî tedavisi budur. Alenî tedavisi ise, uzlete çekilmek veya konuşmamak için ağzına küçücük taşlar koymak veya kendisini ilgilendiren bir kısım nesnelerden dahi nefsini susmaya zorlamaktır. Tâ ki dili bu şekilde mâlâyânîyi terk etmeyi âdet edinsin. Dili burada zaptetmek, insanlardan uzaklaşıp uzlete çekilen kişi hâriç, başkası için gayet güç ve çetindir.

[28] Tirmizî, İbni Mâce.

[29] Tirmizî.

[30] Irâkî aslına rastlamadığını kaydeder.

[31] Bu sözü, Resûlüllah'ın, "Ey Kâ'b! Müjde sana" sözüne dayanarak söyledi.

[32] İbni Ebî Dünya.

[33] İbni Ebî Dünya.

[34] Künyesi Ebu Mutemer'dir. Adı Muvarrak bin Müşemreç bin Abdullah'tır. Basralı Alml ve zâhid bir zâttır. Cemaat kendisinden rivâyet etmiştir.

Ey Kâ'b'ın annesi! Sen ne biliyorsun? Belki Kâ'b fuzûlî konuşmuş veya kendisini ilgilendirmeyen bir şeye engel olmuştur?

"Mâlâyânî, yani fuzûlîyi terk etmek, kişinin Müslümanlığının güzelliğindendir."

Muvarrek el-Acelî der ki: "Bir şey vardır. Ben yirmi seneden beri onun peşindeyim. Hâlâ onu beceremedim. Ve onun peşini terk etmek de istemiyorum?"

- Ey Kâ'b! Afiyet olsun cennet sana! dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) sordu:

Künyesi Ebu Mutemer'dir. Adı Muvarrak bin Müşemreç bin Abdullah'tır. Basralı Alml ve zâhid bir zâttır. Cemaat kendisinden rivâyet etmiştir.

İbni Ebî Dünya.

İbni Ebî Dünya.

"Sen cennetin ona afiyet olacağını nerden biliyorsun? Belki de o mâlâyânî konuşmalar yapardı. Kendisine zarar vermeyeni men ederdi!"

Sana, bedenin üzerinde hafif, mizanda ağır bir ameli öğreteyim mi? dedi. Ben:. Evet, yâ Resûlüllah! Öğret! Buyurdu: "O amel, susmak, güzel ahlâk ve kişiyi ilgilendirmeyeni terk etmektir."

Bu sözü, Resûlüllah'ın, "Ey Kâ'b! Müjde sana" sözüne dayanarak söyledi.

Tirmizî, İbni Mâce.

Tirmizî.

Irâkî aslına rastlamadığını kaydeder.

Nice kelime vardır ki, ondan dolayı cennette insanoğluna köşk bina edilir. Hâlbuki, hazinelerden birisini almaya muktedir olduğu halde, onun yerine menfaat vermeyen bir ateş alan kimse, apaçık zarar eden kimsedir. İşte bu, Allah zikrini terk edip kendisini ilgilendirmeyen mâlâyânî (fuzûlî) İle

meşgul olan bir kimsenin misâlidir. Zira bu kimse, her ne kadar günahkâr olmasa da, muhakkak zarar eder. Zira bir Müslüman bir kimsenin susması ancak düşünce, bakışı ancak ibret, konuşması da ancak zikirdir. Allah'ın Resûlü böyle buyurmuştur.

3. SÖZ

2. Âfet:

Fuzûlî Konuşmak

Fuzûlî konuşmak da kötüdür. Bu tür konuşma, mâlâyânîye dalmayı ve maksud olan konuşmalarda ihtiyaçtan fazlaya kaçmayı kapsar! Çünkü bir kimse kendisini ilgilendiren bir emri, kısa bir konuşma ile ifade etmesi mümkün olduğu gibi, onu cisimlendirmesi takrîr edip tekrarlandırması ve dallandırması da mümkündür. Ne zaman ki maksadını bil kelime ile edâ edebiliyorsa, buna rağmen iki kelime zikra derse, ikinci kelime fuzûlîdir. Yani ihtiyaçtan fazladır. Bu da -daha önce geçen illetten dolayı- mezmumdur. Her ne kadar bunda günah ve zarar yoksa da...

Ebî Ribah'ın oğlu Atâ der ki: Sizden evvelkiler, fuzuli konuşmayı kerih görürlerdi. Allah'ın kitabı, Resûlüllah'ın sünneti, emr-i bi'l-mâruf ve nehy-i ani'l-münker veya zaruri ihtiyaç hakkında konuşmak hariç, bunun dışında kalanları fuzûlî konuşmadan sayarlardı. Acaba sizin üzerinizde muhafazacıların, kirâmen kâtibînlerin olduğunu, sağınız ve olunuzda gözcü meleklerin bulunduğunu ve kişinin ağzından çıkan her sözü kontrol eden ve yazan bir meleğin bulunduğunu inkâr mı ediyorsunuz? Acaba sizden herhangi biriniz gününün evvelinde doldurmuş olduğu sahife neşredildiği zaman, o sahifedeki ahkâmın en çoğunun dîninin veya dünyasının emrinden olmadığını görürse utanmayacak mıdır?

Ashâb-ı kirâmın birisinden şöyle rivâyet ediliyor: Kişi benimle konuşur ve sorar. Onun cevabını vermek, susamış bir kimsenin hoşuna soğuk suyun gitmesinden daha hoşuma gider. Fakat buna rağmen fuzûlî konuşma nev'inden olmasın diye cevabını terk ediyorum.

Mutarrıf[35] dedi ki: Allah'ın celâli kalbinizde oldukça büyük müjde olsun! Binâenaleyh Cenâb-ı Hakkın ism-i celîlini bayağı işlerde kullanmayınız. Bil ki, fuzûlî konuşma, inhisar altına alınmayacak kadar çoktur. Belki mühim olanı Allah'ın kitabında mahsurdur.

Nitekim Cenâb-ı Hak buyurmuştur:

لَا خَيْرَ فِى كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ اَوْ
اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ

“Onların (hainlelerin fisıldaşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak sadaka vermeyi veya bir iyilik etmeyi, yahut insanların arasını düzeltmeyi emreden başka. (O müstesnadır).” (Nisâ 114)

Allah’ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu:

طُوبَى لِمَنْ أَمْسَكَ الْفَضْلَ مِنْ لِسَانِهِ وَأَنْفَقَ الْفَضْلَ مِنْ مَالِهِ

“Dilinin fazlasını tutan ile malının fazlasını Allah yolunda infâk eden bir kimseye cennet olsun!”[36]

Dikkat et! Halk bu hususstaki işi nasıl tepetaklak yapmıştır. Tam Resûlüllah’ın dediğinin aksine, mallarının fazlasını depo etmişler, dillerinin fazlasını ise serbest bırakmışlardır.

Abdullah’ın oğlu Mutarıf’tan, o da babasından rivâyet ediyor. Der ki: Resûlüllah’ın huzuruna Benî Amr kabilesinin bir grubu ile beraber geldim. O grup Resûlüllah’a şöyle hitap ettiler: Sen bizim babamızsın. Sen efendimizsin. Sen fazilet bakımından bize bizden daha faziletlisin. Sen cömertlik bakımından bizim için bizden daha cömertsin. Sen Kerem sahibisin vs... Resûlüllah (bu manzara karşısında) buyurdu:

قُولُوا قَوْلَكُمْ وَلَا يَسْتَهْوِيَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ

“Sözünüzü söyleyiniz! Sakın şeytan sizi dalâlete götürüp düşürmesin.”[37] Bununla Resûlüllah işaret eder ki, dil, doğru da olsa, övmek hususunda başıboş bırakıldığı zaman, korkulur ki, şeytan onu lüzumsuz fazlalıklara doğru düşürür.

İbni Mes’ûd dedi ki: Sizi fuzûlî konuşmaktan korkuturum. Bir kişiye ihtiyacına kendisini vardıracak konuşma yeter!

Mücâhid dedi: Muhakkak konuşma yazılır. Hatta kişi çocuğunu susturmak için ona: “sana şunu şunu satın alacağım” dediğinde yalancı yazılır.[38]

Hasan-ı Basrî buyurdu: Ey âdemin oğlu! Bir sahife senin için açılmıştır, o sahifeyi senin amellerini yazan iki tane melek idare etmektedirler. İstediğini yap! İster az, isterse çok yap! (Muhakkak hepsi yazılmaktadır.)

Rivâyet ediliyor ki; Süleyman (a.s.) ifritlerinden bazısını gönderdi ve arkadaşlarında da bir grup gönderdi ki, bu grup onları kontrol etsin, dediklerini dinlesin ve gelip kendisine haber versin. Gelip Süleyman (a.s.)’a haber verdiler ki, o-gönderilen ifrit bir çarşıdan geçerken başını göğe

kaldırıp baktı, sonra insanlara baktı ve başını salladı. Bunun üzerine Süleyman (Aleyhisselâm) ona bunun sebebini sordu. İfrit dedi ki: Ben, inşaların başının ucunda durup onlardan çıkanları acele yazan meleklerden ve o meleklerden daha aşağıda bulunan kimselerin acelece imlâ ettiklerinden hayret ettim.

İbrahim et-Teymî buyurdu: Mümin konuşmak istediği zaman, düşünür; eğer lehinde ise konuşur, aksi takdirde sular; fâcir ise ancak onun dili peşi peşinedir. Yani konuşması zincirleme gidiyor.

Hasan-ı Basrî buyurdu: “Konuşması çok olanın yalanı çoğalır. Malı çok olanın günahı çoğalır. Ahlâkı kötü olanın nefsi azab görür veya nefsine azab çektirir.”

Dinar’ın oğlu Amr buyurdu: Bir kişi, Resûlüllah’ın yanında fazla konuştu. Resûlüllah kendisine:

كَمْ دُونَ لِسَانِكَ مِنْ حِجَابٍ

“Senin dilinin önünde kaç perde vardır? diye sordu. Kişi: Dudaklarım ve dişlerim vardır, dedi. Bunun üzerine Resûlüllah buyurdu:

أَفَمَا كَانَ لَكَ مَا يَرُدُّ كَلَامَكَ

“Acaba senin için bu perdelerde konuşmanı engelleyecek bir kuvvet yok mudur?”[39]

Bir rivâyette Resûlüllah bunu, kendisini öven bir kişinin hakkında söyledi. Çünkü Resûlüllah’ı öven bu kişi, konuşmasında aşırı bir şekilde mübalağa ederek uzattı. Sonra Resûlüllah buyurdu ki:

“Bir kişiye dilindeki fazlalıktan daha şerli bir şey verilmiş değildir!”[40]

Abdülâziz’in oğlu Ömer (r.a.) buyurdu: “Muhakkak beni çok konuşmaktan, böbürlenmenin korkusu men etmektedir.”

Hükemânın biri buyurdu: “Kişi, bir mecliste olduğu zaman konuşma onun hoşuna gidiyorsa sükût etsin. Eğer susmuş ise ve susmak hoşuna gidiyorsa, konuşsun.”

Ebî Habib’in oğlu Yezid buyurdu: Konuşması dinlemesinden daha sevimli olmak âliminin fitnesindendir. Eğer âlim, kendisinin yerinde konuşup kendisine ihtiyaç bırakmayan birisini görürse, onu dinlemekte selâmet vardır. Konuşmakta süslendirmek, artırmak ve eksiltmek vardır.

İbni Ömer buyurdu: Kişinin temizlenmesine en fazla muhtaç olduğu şey dildir.

Ebü’d-Derdâ (r.a.), çenesi düşük bir kadını gördüğünde buyurdu: Eğer bu kadın ahres (dilsiz) olsaydı, onun için daha hayırlı olurdu.

İbrahim en-Nehâî buyurdu: Halkı iki haslet helak ediyor: Birincisi fazla mal, ikincisi fazla konuşmaktır.

İşte bunlar, fazla konuşmanın zemmi ve sebebidir. Fazla konuşmanın ilâcı ise mâlâyânî bahsinde geçti.

---

[35] Abdullah’ın oğludur. Amir soyunun Haşr dalına mensuptur. Künyesi Ebu Abdullah’tır. Basralı ve itimada şayan bir âbiddir. Hicretin 95. yılında vefat etti. Cemaat kendisinden rivâyet ediyor.

[36] Begavi, İbni Hâni, Beyhakî.

[37] Ebu Dâvûd, Nesâî.

[38] İbni Ebî Dünya.

[39] İbni Ebî Dünya.

[40] Deylemi, İbni Abbâs’tan.

“Bir kişiye dilindeki fazlalıktan daha şerli bir şey verilmiş değildir!”

“Dilinin fazlasını tutan ile malının fazlasını Allah yolunda infâk eden bir kimseye cennet olsun!”

İbni Ebî Dünya.

Deylemi, İbni Abbâs’tan.

Ebu Dâvûd, Nesâî.

İbni Ebî Dünya.

Abdullah’ın oğludur. Amir soyunun Haşr dalına mensuptur. Künyesi Ebu Abdullah’tır. Basralı ve itimada şayan bir âbiddir. Hicretin 95. yılında vefat etti. Cemaat kendisinden rivâyet ediyor.

Begavi, İbni Hâni, Beyhakî.

Mutarrıf dedi ki: Allah’ın celâli kalbinizde oldukça büyük müjde olsun! Binâenaleyh Cenâb-ı Hakkın ism-i celîlini bayağı işlerde kullanmayınız. Bil ki, fuzûlî konuşma, inhisar altına alınmayacak kadar çoktur. Belki mühim olanı Allah’ın kitabında mahsurdur.

Mücâhid dedi: Muhakkak konuşma yazılır. Hatta kişi çocuğunu susturmak için ona: “sana şunu şunu satın alacağım” dediğinde yalancı yazılır.

“Acaba senin için bu perdelerde konuşmanı engelleyecek bir kuvvet yok mudur?”

“Sözünüzü söyleyiniz! Sakın şeytan sizi dalâlete götürüp düşürmesin.” Bununla Resûlüllah işaret eder ki, dil, doğru da olsa, övmek hususunda

başıboş bırakıldığı zaman, korkulur ki, şeytan onu lüzumsuz fazlalıklara doğru düşürür.

4. SÖZ

3. Âfet:
Batıla Dalmak

Bâtıla dalmak, günahlar hakkında konuşmak demektir. Kadınların, içki meclislerinin, fâsıkların makamlarının, zenginlerin refahının, pâdişahların diktatörlüğünün, mezmum merasimlerinin ve çirkin durumlarının hikâyesi gibi... Çünkü bunların hepsi, kendisine dalmak helâl olmayan mevzulardır. Ve bunları hikâye etmek haramdır. İlgilendirmeyen mevzuda konuşmak veya ilgilendiren mevzuun ihtiyacından fazla konuşmak ise evlâyı terk etmektir. Fakat buna rağmen bu tür konuşmada haramlık yoktur.

Evet! Kendisini ilgilendirmeyen bir mevzuda fazla konuşan bir kimsenin, sonunda bâtıla dalmayacağından insan emin değildir. Zira insanların en çoğu konuşması, halkın namusunu çiğnemek, bâtıla dalmak veya bâtılın nevilerini irtikâb etmek suretiyle meyvelenmenin ötesine gitmez. Bâtılın nevilerini zapt u rapt altına alıp inhisar etmek mümkün değildir. Çünkü çok ve çeşitlidir. Bu sırra binâen bâtıldan korunmak, ancak din ve dünyanın mühim meselelerinden kişiyi ilgilendirenle iktifa etmesi ile mümkündür. Bu cinsten de birtakım kelimeler vâki olur. O kelimeleri konuşan, onları küçümsüyor ama o kelimeler onu helak etmeye sebep oluyor!

EI-Hars'in oğlu Bilâl[41] der ki: Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu:

إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ رِضْوَانِ اللهِ مَا يَظُنُّ أَنْ تَبْلُغَ مَا بَلَغَتْ فَيَكْتُبَاللهُ بِهَا رِضْوَانَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ سَخَطِ اللهِ مَا يَظُنُّ أَنْ تَبْلُغَ بِهِ مَا بَلَغَتْ فَيَكْتُبُ اللهُ عَلَيْهِ بِهَا سَخَطَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

"Muhakkak kişi, Allah'ın rızasından bir kelimeyi konuşur, o kelime sayesinde varmış olduğu makama varacağını sanmaz. Dolayısıyla Cenâb-ı Hak o kelimeden ötürü kıyâmete kadar rızasını o adam için yazar. Yani rızasına muvaffak kılar. Muhakkak kişi Allah'ın gazabından bir kelimeyi konuşur, o kelimeden dolayı varmış olduğu felâkete varacağını sanmaz! Ve böylece Allahü Teâlâ onun üzerine o kelimeden dolayı kıyâmete kadar gazabını yazar."[42]

Alkame derdi: Nice konuşma vardır ki, El-Hars'ın oğlu Bilâl'in hadîsi beni o konuşmadan men etti. Resûlüllah buyurdu: "Muhakkak ki kişi bir kelimeyi söyler, o kelime ile yanında oturanları güldürür ve o kelimeden dolayı süreyyadan daha uzak bir mesafeden cehenneme düşüp yuvarlanır."[43]

Ebu Hüreyre buyurdu:

إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ يَضْحَكُ بِهَا جُلَسَاءَهُ يَهْوِى بِهَا أَبْعَدَ مِنَ الثُّرَايَا

- Muhakkak kişi, bir kelime söyler ve onunla arkadaşları güler. Hâlbuki o kelimeden ötürü cehenneme yuvarlanır. Ve yine kişi bir kelime söyler. Bu kelimeyi büyütmez. (Hâlbuki) Cenâb-ı Hak o kelimeden ötürü onu cennetin yüce mertebelerine yükseltir.

Resûlüllah buyurdu:

أَعْظَمُ النَّاسِ خَطَايَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ خَوْضًا فِى الْبَاطِلِ

"İnsanların hata bakımından kıyâmet gününde en büyükleri, en fazla bâtıla dalanlarıdır."[44]

Cenâb-ı Hakkın:

وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَآئِضِينَ

"Biz (bâtıla) dalanlarla beraber dalıyorduk." (Müddessir: 45) ve:

فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فِى حَدِيثٍ غَيْرِهٖٓ إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْ

"Onlar ile beraber oturmayınız. Tâ ki onlar konuştukları batıldan başka bir söze dalıncaya kadar. Muhakkak siz o zaman onlar gibisiniz." (Nûr: 140) ile buna işaret edilmiştir.

Selmân-ı Fârisî der ki: "Kıyâmet gününde günah yönünden insanların en çoğu, Allah'ın mâsiyetinde en fazla konuşulanlarıdır."

İbni Sîrîn buyurdu: "Ensâr-ı kirâmdan bir kişi onların bir meclisinin yanından geçiyordu. Onlara derdi ki:

“Kalkın, abdestlenin! Muhakkak sizin söylediklerinizin bir kısmı abdestsizlikten daha şerlidir.”

İşte bu, bâtıla dalmanın tâ kendisidir. Bu ise, bahsi gelecek gıybet, kovuculuk, fâhiş konuşmak ve benzerlerinin ötesindedir. Belki bu, varlığı daha evvelce geçen mahzurları anmaya dalmaktır. Veya onları anmaya dinî bir ihtiyaç olmaksızın onlara varmayı düşünmektir. Buna bidatlerin ve bozuk mezheblerin hikâyelerine dalmak, ashâb-ı kirâmın arasında cereyan eden muharebenin hikâyesine, ashâbın bir kısmına tân etmeyi ilham edecek şekilde girmek de bu kısma dahildir! Bütün bunlar bâtıldır. Bunlara dalmak bâtıla dalmaktır. Biz Cenâb-ı Hakkın lütuf ve keremi sayesinde güzel yardımını talep ediyoruz.

---

[41] Asım’ın torunudur. Künyesi Ebu Abdurrahman olup. Müzen kabilesindendir. Hicretin beşinci senesinde bu kabilenin elçileriyle beraber gelmiştir. Kendisi Medine’nin arkasında El-Esrar vel Ecret denilen yerde iniyordu. Resûlüllah kendisine El-Akik denilen yer de verdi. Hazret, Mısır’ın fethinde hazır bulunmuştur. Hicretin 60. senesinde seksen yaşında iken vefat etmiştir. Oğlu El-Hars kendisinden rivâyette bulunmuştur. Sünen sahipleri de hadislerini rivâyet etmişlerdir.

[42] İbni Mâce, Tirmizî.

[43] İbni Ebî Dünya.

[44] İbni Ebî Dünya.

Alkame derdi: Nice konuşma vardır ki, El-Hars’ın oğlu Bilâl’in hadîsi beni o konuşmadan men etti. Resûlüllah buyurdu: “Muhakkak ki kişi bir kelimeyi söyler, o kelime ile yanında oturanları güldürür ve o kelimeden dolayı süreyyadan daha uzak bir mesafeden cehenneme düşüp yuvarlanır.”

“İnsanların hata bakımından kıyâmet gününde en büyükleri, en fazla bâtıla dalanlarıdır.”

“Muhakkak kişi, Allah’ın rızasından bir kelimeyi konuşur, o kelime sayesinde varmış olduğu makama varacağını sanmaz. Dolayısıyla Cenâb-ı Hak o kelimeden ötürü kıyâmete kadar rızasını o adam için yazar. Yani rızasına muvaffak kılar. Muhakkak kişi Allah’ın gazabından bir kelimeyi konuşur, o kelimeden dolayı varmış olduğu felâkete varacağını sanmaz! Ve böylece Allahü Teâlâ onun üzerine o kelimeden dolayı kıyâmete kadar gazabını yazar.”

EI-Hars’in oğlu Bilâl der ki: Allah’ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu:

İbni Mâce, Tirmizî.

İbni Ebî Dünya.

İbni Ebî Dünya.

Asım’ın torunudur. Künyesi Ebu Abdurrahman olup. Müzen kabilesindendir. Hicretin beşinci senesinde bu kabilenin elçileriyle beraber gelmiştir. Kendisi Medine’nin arkasında El-Esrar vel Ecret denilen yerde iniyordu. Resûlüllah kendisine El-Akik denilen yer de verdi. Hazret, Mısır’ın fethinde hazır bulunmuştur. Hicretin 60. senesinde seksen yaşında iken vefat etmiştir. Oğlu El-Hars kendisinden rivâyette bulunmuştur. Sünen sahipleri de hadislerini rivâyet etmişlerdir.

5. SÖZ

4. Âfet:
Münakaşa ve Mücadele

Münakaşa ve mücadele etmek, yasaklanmıştır. Nitekim Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu:

لَا تُمَارِ أَخَاكَ وَلَا تُمَازِحْهُ وَلَا تَعِدْهُ مَوْعِدًا فَتُخْلِفَهُ

"Kardeşinle mücadeleye tutulma. Onunla alay etme! Sakın ona bir söz verdiğin zaman, sözüne muhalefet etme!"[45]

Başka bir hadîs-i şerifinde buyurmuştur:

ذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَّهُ لَا تُفْهَمُ حِكْمَتُهُ وَلَا تُؤْمَنُ فِتْنَتُهُ

"(Aranızdaki) mücadeleyi terk ediniz. Zira mücadelenin hikmeti anlaşılmaz. Fitnesinden de emîn olunmaz!"[46]

Yine buyurdular:

مَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَهُوَ مُحِقٌّ بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ وَمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَهُوَ مُبْطِلٌ بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي رَبَضِ الْجَنَّةِ

"Kim ki haklı olduğu halde mücadeleyi terk ederse, onun için cennetin en yüce yerinde bir ev bina edilir. Haksız olduğu halde mücadeleyi terk eden bir kimse ise, onun için cennetin orta yerinde bir ev bina edilir."[47]

Ümmü Seleme'den (ra) rivâyet ediliyor. Dedi ki: Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu:

إِنَّ أَوَّلَ مَا عَهِدَ إِلَيَّ رَبِّي وَنَهَانِي عَنْهُ بَعْدَ عِبَادَةِ الْأَوْثَانِ وَشُرْبِ الْخَمْرِ مُلَاحَاةُ الرِّجَالِ

"Rabbimin bana her şeyden önce tavsiye buyurduğu ve putperestlik ile içki içmekten sonra bana yasakladığı nesne kişilerle sakal sakala tutup mücadele etmektir."[48]

Yine buyurdu:

مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ أَنْ هَدَاهُمُ اللهُ تَعَالَى إِلَّا أُوتُوا الْجَدَلَ

"Allah hidâyet verdikten sonra cedele dalan bir kavim, dalâlete sapmıştır demektir."[49]

Yine buyurdu:

لَا يَسْتَكْمِلُ عَبْدٌ حَقِيقَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَدَعَ الْمِرَاءَ وَإِنْ كَانَ مُحِقًّا

"Haklı da olsa kul, cedeli bırakmadıkça îman hakikatini kemâle erdiremez, (tam elde edemez)."[50]

Yine buyurdu:

سِتٌّ مَنْ كُنَّ فِيهِ بَلَغَ حَقِيقَةَالْإِيمَانِ اَلصِّيَامُ فِى الصَّيْفِ وَضَرْبُ أَعْدَاءِ اللهِ بِالسَّيْفِ وَتَعْجِيلُ الصَّلَاةِ فِى الْيَوْمِ الدَّجَنِ وَالصَّبْرُ عَلَى الْمُصِيبَاتِ وَإِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ وَتَرْكُ الْمِرَاءِ وَهُوَ صَادِقٌ

"Altı haslet vardır, kimde o altı haslet bulunursa o, imanının hakikatine varmıştır:

1 - Yaz mevsiminde oruç tutmak.

2- Allah düşmanlarına kılıçla vurmak.

3- Yağmurlu ve bulutlu günlerde vaktin evvelinde namaz kılmak.

4- Musibetlerde sabretmek.

5- Zorluklara rağmen, yerli yerinde (tam manasıyla) abdestlenmek.

6- Doğru olduğu halde, mücadeleyi bırakmaktır."[51]

Avvam'ın oğlu Hz. Zübeyr[52] oğlu Abdullah'a şöyle dedi:

Sakın halkla, Kur'an ile mücadele etme! Çünkü sen onlara güç yetiremezsin. Fakat sünnet-i seniyye ile onlara karşı çık!

Abdulâziz'in oğlu Ömer buyurdu: "Kim ki dînini husûmet ve mücadelelere maruz bırakırsa o, fazlasıyla değiştirmeye muhtaç olacaktır!"

Yesar in oğlu Müslim[53] dedi ki: "Cedelden kaçınınız! Çünkü cedel saati, âlim kişinin cehaletinin saatidir. O saatte şeytan, âlimin düşüşünü arzular!"

Denildi ki: Bir kavim, Allah kendilerine hidâyet ettikten sonra, ancak cedel ile sapıtırlar.

Enes'in oğlu Mâlik (r.a.) buyurdu: "Şu mücadelenin yeri dinde yoktur."

Yine buyurdular: "Mücadele kalpleri katılaştırır, kin ve nefreti doğurur."

Lokman Hakîm, oğluna dedi ki: Âlimlerle mücadele etme ki, senden soğurlar.

Sa'd'ın oğlu Bilâl buyurdu: "Kişiyi konuşmada fazla inatçı, cedelci veya reyini beğenmiş olarak gördüğün zaman, bil ki, muhakkak, onun zararı zirveye ulaşmıştır!"

Sufyân-ı Sevrî buyurdu: "Eğer kardeşim bir nar hakkında muhalefet ederek, "o tatlıdır" dese, ben de "Hayır! Belki ekşidir" desem, mutlaka gidip beni sultana şikâyet edecektir!"

Yine buyurdu: "Dilediğin bir insanla muhabbet et! Sonra onu bir defacık cedelle kızdır. Muhakkak ki o sana öyle bir felâketi (iftirayı) atacaktır ki, o felâket seni maişetten men edecektir. Yani hayatını alt üst edecektir."

İbni Ebî Leylâ[54] buyurdu: "Ben sûret-i katiyyede arkadaşımla cedel etmem! Çünkü onunla cedelleştiğim takdirde, ya onu yalanlayacak veya kızdıracağım."

Ebü'd-Derdâ dedi ki: "Günah bakımından sana yeterdir ki, daimî bir şekilde mücadeleci olasın! Allah Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

تَكْفِيرُ كُلِّ لِحَاءٍ رَكْعَتَانِ

"Her mücadelenin kefâreti iki rekât namazdır."[55]

Hz. Ömer buyurdu: "Sakın üç şey için ilmi öğrenme:

1- Halkla mücadele etmek için,

2- Onunla böbürlenmek için,

3- Riyâkârlık yapmak için.

Üç şey için de ilmi bırakma:

1-İlmi öğrenmekten utanmak için,

2-İlmi kıymetsiz saymak için,

3-İlim yerine cahilliğe razı olmak için..."

İsâ (a.s.) buyurdu: "Kimin yalanı çoğalırsa, güzelliği silinir. Halkla mücadele edenin ise mürüvveti düşer! Üzüntüsü çoğalanın bedeni hastalanır. Kim ki ahlâkı kötüleşirse, nefsi azab görür."

Mevmun'un oğlu Mehran'a (Ömer bin Abdülâziz'in umumi kâtibidir) denildi:

Sen, neden hiçbir defacık arkadaşını, buğzetmekten dolayı terk etmiyorsun?

Cevap olarak dedi ki:

Çünkü ben onunla ne husûmet ederim, ne de cedel...

Mira ve cedel'in aleyhinde vârid olan hadîs ve eser sayılmayacak kadar çoktur. Mira: Başkasının konuşmasında bir eksikliği belirtmek suretiyle, o konuşmaya yapılan herhangi bir itiraz demektir. Bu belirtilen eksiklik, ya lafızda, ya manada veya konuşanın maksadındadır... Binâenaleyh her dinlediğin konuşma eğer hak ise, tasdik et! Eğer bâtıl ve yalansa ve aynı zamanda dinî emirlerle ilgili değilse ondan sus!

Başkasının konuşmasına tanedip itiraz etmek, bazen o konuşmanın lafzına yapılır. Yani gramer cihetinden lafızdaki bir eksikliği izhar etmekle olur. Veya lügat cihetinden veya Arapçası cihetinden veya tanzim ve tertip cihetinden (yani daha evvelce zikrettiği kelimelerle sonuna bırakılan kelimeler, münasip yerlerine konulmamıştır.) İtiraza sebep olan bu durum, bazen mârifetteki kusurundan dolayı meydana çıkar. Bazen de sürç-i dilden dolayı, kelâmı tanedilir. Durum ne olursa olsun, başkasının konuşmasındaki eksikliği izhar etmenin bir vechi (faydası) yoktur. Veya manası bakımından başkasının konuşmasına tanedilir. Şöyle ki, "Senin dediğin gibi değildir. Çünkü sen, filân filân yönden bu konuşmada yanıldın." diyor.

Konuşmanın maksadından dolayı adamın konuşmasına tân etmeye gelince: "Şu konuşma haktır, fakat bu konuşmadan senin kastettiğin hak değildir. Sen ancak bu konuşmada, bir fâsid garezin sahibisin!" demek veya buna benzer sözler sarf etmek gibi hallerdir. İşte bu tür mücadele, eğer İlmî bir meselede cereyan ederse, bazen ona "cedel" ismi tahsis olunur ve o mezmumdur. Belki bir Müslümana farz olan, susmak veya inad ve tenkit tarzında değildir. İstifade tarzındaki sormaktır. Veya tân etmek şeklinde değil de, tariz etmede ince ve zarif davranmaktır.

Mücadeleye gelince: O, başkasını susturmak, âciz bırakmak, konuşmasını tenkit suretiyle onun mertebesini tenkis etmek, onu kusurluluğa ve konuşmasında cahilliğe nisbet etmekten ibarettir. Şöyle ki, muhatabın hatasını izhar eden kendisi olur. Bunu da nefsinin muhataptan üstünlüğünü ve muhatabın da eksik olduğunu açığa vurmak için yapıyor. Bu tür mücadeleden ancak sustuğu takdirde günahkâr olmayacağı, her konuşmadan susmakla kurtuluşu vardır. Bu kabil mücadeleye insanı teşvik eden mana ise, ilmini ve fazîletini izhâr etmek suretiyle ona hücum etmek hevesidir! Bunların ikisi de nefsin gizli ve pek kuvvetli iki şehvetidir.

Faziletini izhar etmeye gelince: Bu, nefsi tezkiye etmek kabilindendir! Bu tezkiye, kulda bulunan yücelik ve azamet dâvasının muktezâsı ve isteğidir. Hâlbuki bu nitelik rububiyet sıfatlarındandır!

Başkasını eksik ve nâkıs göstermeye gelince: Bu da yırtıcılık tabiatının ve sıfatının muktezâsıdır. Çünkü bu tabiat ister ki, başkasını yırtsın, kırıp geçsin, vurup eziyet etsin.

İşte bu iki sıfat, mezmum ve helak edicidir. Ancak bu iki sıfatı mira ve cedel takviye etmektedir. Binâenaleyh Mira ve Cedel'e devam eden bir kimse, bu helak edici sıfatları takviye etmiş olur. Bu ise kerahiyet hududunu tecavüz etmektir. Belki -eğer içinde başkasına eziyet vermek varsa- mâsiyetin tâ kendisidir. Hâlbuki cedel, hiçbir zaman başkasını üzmekten boş değildir. Öfkeyi kabartmaktan, kendisine itiraz edilen kişiyi dönüp de konuşmasını -ister hak, ister bâtıl olsun- mümkün olduğu şekilde takviye etmeye teşvik etmekten hâli değildir!.. Ve kendisine itiraz edilen, tasavvur ettiği her şey ile muterizi tenkit eder. Böylece iki mücadelecinin arasında muharebe gittikçe kızışır. Tıpkı havlayan iki köpeğin arasındaki sürtüşmenin kızışması gibi... Onların beheri arkadaşını ısırmaya fırsat kollar. Ceza bakımından daha büyük ve arkadaşını susturmak hususunda daha kuvvetli çıkışlara yeltenir.

Bunun tedavisi ise, kendisini faziletini belirtmeye zorlayan başkasını nâkıs ve eksik göstermeye kendisini ileten yırtıcılık sıfatını kırmaktır. Nitekim bu, kibir, ucûb ve öfkeyi zemmeden bahislerde gelecektir. Çünkü her illet ve hastalığın ilâcı onun sebebini silmekle olur. Mira ve cedelin sebebi ise, bizim söylediklerimizdir. Sonra ona devam etmek de onu insan oğlunda âdet ve tabiat hâline getirir! Öyle ki, artık bu hastalık nefiste yerleşir. Bu hastalığa karşı sabretmek artık zorlaşır.

Rivâyet ediliyor ki, Ebu Hanife (r.a.) Dâvûd-ı Tâî'den sordu:

- Sen neden inzivaya çekilmeyi seçtin?

Dâvûd:

- Cidâli terk etmek suretiyle, nefsimle mücadele etmek için inzivayı seçtim, cevabını verdi.

Ebu Hanife:

- Meclise gel! Söylenilen sözü dinle! Konuşma!

Dâvûd:

- Ben bunu yaptım! Bundan bana daha güç gelen bir mücahedeyi görmedim.

Ve hakikat da Dâvûd'un buyurduğu gibidir. Çünkü başkasının yanlışını dinleyen bir kimse, o yanlışı keşfetmeye kadir olduğu halde, orada sabretmesi cidden zordur. Ve bunun için de Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur: "Kim ki haldi olduğu halde cedelleşmeyi terk ederse, Allahü

azîmüşşan ona cennetin en yücesinde bir ev bina eder.” Çünkü böyle bir durumda cedelleşmeyi terk etmek, nefse çok ağır gelir. Ve bu tür ağırlık, en fazla mezhebler ve akaidlerde insana galebe çalıyor. Çünkü mira ve cedelleşme bir tabiattır. Kişi bu tabiattan dolayı kendisine bir sevap gelir sanıyorsa, buna daha da harisliği şiddetlesin O vakit tabiat ile İlâhî nizam bu hususta yardımlaşırlar. Hâlbuki böyle sanması katıksız bir yanlışlıktır. Belki insanoğluna ehl-i kıbleden dilini tutması daha uygun düşer. Ne zaman ki, bir bidatçıyı görürse tenha bir yerde, cedel yoluyla değil, nasihat edip ona münasip bir dille söyleyecektir. Çünkü cedel, karşısındaki insanın hayâline; “adamın söylediği hak, beni şaşırtmak için bir hiledir” fikrini getirebilir. Ve bidatçı sanır ki; bu, bir sanattır. Benim mezhebimin ehlinden olan mücadeleciler de bu sanatın benzerlerini, eğer isterlerse getirmeye muktedirdirler. Böylece bidat, cedel yüzünden onun kalbinde devam eder ve kuvvetlesin Ne zaman ki, bidatçıya nasihat etmenin fâide vermeyeceğini bildiyse, o vakit bidatçıyı terk eder, kendi nefsiyle meşgul olur.

Nitekim Allah’ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

رَحِمَ اللهُ مَنْ كَفَّ لِسَانَهُ عَنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ إِلَّا بِأَحْسَنِ مَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ

“Dilini ehl-i kıbleden tutan bir kimseden Allah rızası olsun. Ancak gücü yettiği şeklin en, güzeliyle (söyleyebilir).”[56]

Urve’nin oğlu Hişam der ki, Allah’ın Resûlü (s.a.v.) bu geçen hadisini yedi defa tekrar etti. Her kim ki, bir müddet mücadeleyi âdet edinirse ve halk da onu överse ve bundan dolayı nefsinin aziz olduğunu ve halk tarafından kabul edildiğini görürse, o kimsede bu helak edici sıfatlar kuvvet bulur. Ve artık o kimse, öfke, kibir, riyâ, makam sevgisi ve faziletten dolayı aziz olmak gibi mezmum sıfatlar kendisinde toplandığı zaman, onlardan kurtulmaya gücü yetmez. Bu sıfatlarla teker teker mücadele etmek güç olduğu halde, acaba hepsiyle birden nasıl mücadele edilebilir?

---

[45] Tirmizî.
[46] Taberânî, Ebü’d-Derdâ’dan.
[47] İlim bahsinde geçti.
[48] İbni Ebi Dünya, Taberânî, Beyhakî.
[49] Tirmizî, Ebu Ümame’den.
[50] İbni Ebi Dünya, zayıf bir senedle Ebu Hüreyre’den.

[51] Deylemi.

[52] Dedesi Huveylid bin Esed bin Abdül'uzzâ bin Kusay bin Kilâb'dır. Künyesi Ebu Abdullah'tır. Kureyş'in, El-Esedî soyundan gelmektedir. Cennetle müjdelenen on kişiden birisidir. Hicretin 36. senesinde Cemel hâdisesinden dönerken öldürülmüştür. Cemaat kendisinden rivâyet eder. Oğlu Abdullah, Medine'de Müslümanların ilk doğan çocuğudur. Abdullah, hicretin 73. senesinde Zilhicce ayında öldürülünceye kadar dokuz sene halifelik yaptı. Yani Emevîlerle beraber o da İslâm memleketinin bir kısmına hâkim olarak dokuz sene hilâfet vazifesinde bulundu, sonra öldürüldü.

[53] Bu zat Mısırlıdır. Künyesi Ebu Osman'dır. Ensâr-ı kiramın mevlâsıdır. Buhârî "El-Edeb ül-Müfred"de kendisinden hadîs rivâyet ettiği gibi, Ebu Dâvûd - Tirmizî ve İbni Mâce de kendisinden hadîs rivâyet ederler.

[54] Adı Abdurrahman'dır. Evvelâ Medineli idi, sonra Kûfeli oldu. Cemâcim hâdisesinde hicretin 83. senesinde vefat etmiştir.

[55] Taberânî, Ebî Umâme'den.

[56] İbni Ebî Dünya

"(Aranızdaki) mücadeleyi terk ediniz. Zira mücadelenin hikmeti anlaşılmaz. Fitnesinden de emîn olunmaz!"

İbni Ebî Leylâ buyurdu: "Ben sûret-i katiyyede arkadaşımla cedel etmem! Çünkü onunla cedelleştiğim takdirde, ya onu yalanlayacak veya kızdıracağım."

İbni Ebi Dünya, zayıf bir senedle Ebu Hüreyre'den.

Tirmizî.

İbni Ebi Dünya, Taberânî, Beyhakî.

Tirmizî, Ebu Ümame'den.

Taberânî, Ebü'd-Derdâ'dan.

İlim bahsinde geçti.

Yesar in oğlu Müslim dedi ki: "Cedelden kaçınınız! Çünkü cedel saati, âlim kişinin cehaletinin saatidir. O saatte şeytan, âlimin düşüşünü arzular!"

Taberânî, Ebî Umâme'den.

İbni Ebî Dünya

Bu zat Mısırlıdır. Künyesi Ebu Osman'dır. Ensâr-ı kiramın mevlâsıdır. Buhârî "El-Edeb ül-Müfred"de kendisinden hadîs rivâyet ettiği gibi, Ebu Dâvûd - Tirmizî ve İbni Mâce de kendisinden hadîs rivâyet ederler.

Adı Abdurrahman’dır. Evvelâ Medineli idi, sonra Kûfeli oldu. Cemâcim hâdisesinde hicretin 83. senesinde vefat etmiştir.

Deylemi.

Dedesi Huveylid bin Esed bin Abdül’uzzâ bin Kusay bin Kilâb’dır. Künyesi Ebu Abdullah’tır. Kureyş’in, El-Esedî soyundan gelmektedir. Cennetle müjdelenen on kişiden birisidir. Hicretin 36. senesinde Cemel hâdisesinden dönerken öldürülmüştür. Cemaat kendisinden rivâyet eder. Oğlu Abdullah, Medine’de Müslümanların ilk doğan çocuğudur. Abdullah, hicretin 73. senesinde Zilhicce ayında öldürülünceye kadar dokuz sene halifelik yaptı. Yani Emevîlerle beraber o da İslâm memleketinin bir kısmına hâkim olarak dokuz sene hilâfet vazifesinde bulundu, sonra öldürüldü.

“Allah hidâyet verdikten sonra cedele dalan bir kavim, dalâlete sapmıştır demektir.”

6- Doğru olduğu halde, mücadeleyi bırakmaktır.”

“Rabbimin bana her şeyden önce tavsiye buyurduğu ve putperestlik ile içki içmekten sonra bana yasakladığı nesne kişilerle sakal sakala tutup mücadele etmektir.”

“Dilini ehl-i kıbleden tutan bir kimseden Allah rızası olsun. Ancak gücü yettiği şeklin en, güzeliyle (söyleyebilir).”

“Her mücadelenin kefâreti iki rekât namazdır.”

“Kim ki haklı olduğu halde mücadeleyi terk ederse, onun için cennetin en yüce yerinde bir ev bina edilir. Haksız olduğu halde mücadeleyi terk eden bir kimse ise, onun için cennetin orta yerinde bir ev bina edilir.”

“Kardeşinle mücadeleye tutulma. Onunla alay etme! Sakın ona bir söz verdiğin zaman, sözüne muhalefet etme!”

“Haklı da olsa kul, cedeli bırakmadıkça îman hakikatini kemâle erdiremez, (tam elde edemez).”

Avvam’ın oğlu Hz. Zübeyr oğlu Abdullah’a şöyle dedi:

6. SÖZ

5. Âfet: Husumet

Husumet de mezmumdur. Husumet, cedel ve miradan ötede bulunuyor. Binâenaleyh mira başkasının konuşmasında bir eksikliği belirtmek suretiyle tân etmektir. Bu tanedişinde muhatabını tahkir etmekten aklının selâbeti ile fikrinin kuvvetinden başka cedelcinin hiçbir gayesi yoktur. Cidal, bir emirden ibarettir ki, o emir, mezheblerin belirtmesine ve takririne bağlıdır. (Muhalifi, mümkün olan delillerden defetmektir), konuşmada herhangi bir malı veya herhangi bir hakkı almak için ısrar etmek maksuttur ve istenilir. Bu ise, bazen başlangıç olur. Bazen de itiraz olur. Mira ise, ancak geçmiş bir konuşmaya yapılan itirazdan ibarettir. Nitekim Âişe validemiz Resûlüllah (s.a.v.)'ın:

إِنَّ أَبْغَضَ الرِّجَالِ إِلَى اللهِ الْأَلَدُّ الْخَصِمِ

"Allah nezdinde erkeklerin en mebğuzu, husumette inad gösterip ısrar edenidir."[57] buyurduğunu rivâyet etmiştir.

Ebu Hüreyre der ki: Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

مَنْ جَادَلَ فِى خُصُومَةٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ لَمْ يَزَلْ فِى سَخَطِ اللهِ حَتَّى يَنْزِعَ

"Kim ki ilimsiz olarak bir husumette mücadele ederse, o mücadeleden vazgeçinceye kadar Allah'ın öfkesine maruz bulunur."[58]

Seleften biri buyurdu: Husumetten sakın! Çünkü husumet, dini mahveder. Deniliyor ki: Müttakî bir kimse, din hususunda hiçbir zaman başkasıyla muhâsame etmez.

İbni Kuteybe[59] buyurdu: Ebu Bekre'nin oğlu Abdullah'ın oğlu Bişr (es-Sakafî) yanımdan geçti. Ve dedi ki:

- Seni burada oturtan nedir?

Dedim ki:

- Benimle bir amcazademin arasındaki bir husumet beni burada oturtmuştur.

Bunun üzerine, Bişr bana dedi:

- Senin babanın bana iyiliği vardır. Ben de buna karşılık sana iyilik etmek isterim. Allah'a yemin ederim ki, muhakkak ben, husumetten daha fazla kalbi meşgul eden, lezzeti zayi eden ve dinî kökünden söküp götüren bir şey görmedim!

İbni Kuteybe diyor ki: Bu söz üzerine gitmek için ayağa kalktım. Hasmım bana:

- Ne yapacaksın?

Hasmıma:

- Seninle artık muhakeme olmayacağımı, dedim.

Hasmım:

- Muhakkak sen bildin ki hak benimdir de ondan...

- Hayır! Öyle bildiğim için değildir. Fakat ben nefsimi bundan üstün telakki etmekteyim.

Bunun üzerine hasmım dedi ki:

- Binâenaleyh ben de senin malın olan bir şeyi senden istemeyeceğim!

Eğer dersen: İnsanoğlunun bir hakkı olduğunda onu aramak veya korumak hususunda bir zâlim kendisine zulmettiği zamanda mutlaka husumet etmesi gerekiyor. Binâenaleyh bu kimsenin hükmü ne olur? Ve bu kimsenin husumet edişi nasıl zemmedilir?

Cevap olarak bil ki: Bu zemmetmek, bâtıl yolunda ve ilimsiz husumet eden bir kimseyi kapsamaktadır. Kadının[60] vekili gibi... Çünkü kadı vekili, meseleyi bilmeden ve hakkın hangi tarafta olduğunu öğrenmezden evvel -hangi tarafın olursa olsun- husumette birisinin vekili olur ve ilimsiz onu savunur. Aynı zamanda bu zemmetmek hâdisesi, hakkını arayıp ihtiyaç kadarıyla iktifa etmeyen, belki husumette ısrar ve inad gösteren, bu ısrar ve inadı tasallut maksadıyla veya eziyet vermek için yapan bir kimseye de şâmildir. Bu hüküm, eziyet verici kelimeleri delilin yardımında ve hakkın izharında ihtiyaç olmaksızın yapan kimseyi de kapsıyor. Hasmını mağlup etmek ve kırmak için sadece inattan dolayı husumete yeltenen ve aynı zamanda mahkeme mevzuu olan malı çoğu zaman hakîr görüp de iltifat etmeyen bir kimse de bu zemmin şümulüne dahildir. Halkın arasında bazı kimseler vardır. Açıkça söylüyor: "Benim maksadım hasmımın inadı ve onun mürüvvetinin kırılmasıdır. Eğer ben ondan bu malı alırsam belki de bu malı bir kuyuya atacak ve ona pervâ etmeyeceğim!"

İşte böyle diyen bir kimsenin maksadı inatçılıktır. Husumet ve ısrardır. Bu ise, cidden mezmum bir şeydir.

Israr, israf, ihtiyaç miktarından fazla inad ve eziyet maksadı olmaksızın sadece serî yoldan deliline yardım eden mazluma gelince: Onun yaptığı haram değildir. Fakat evlâ ve iyisi husumeti -mümkün olduğu kadar- terk etmektir. Çünkü husumette dili zaptetmek ve normale dönüştürmek zordur. Husumet, göğsü alevlendirir, öfkeyi kabartır. Öfke harekete geçtiği zaman husumet mevzuu olan nesne unutulur. İki hasmın arasında ancak kin ve nefret kalır. Hatta onların her birisi aleyhinde dili alabildiğine kullanır. Binâenaleyh kim ki husumete başlarsa, bütün bu mahzurlara kendisini maruz bırakmış olur. Husumette en az olan şey, kalbinin müşevveş olmasıdır. Hatta namazın içinde bile hasmını mağlûb etmenin yollarını araştırır! Binâenaleyh emir vacib olan hududunda kalmaz. O halde husumet her şerrin başlangıcıdır.

Mira ve cidal de böyledir. Binâenaleyh zaruret olmaksızın husumet kapısını açmamak daha uygundur. Zaruret ânında ise, dilini ve kalbini hasmın kayışlarını takip etmekten tutması uygundur. Bu ise cidden zor bir şeydir. Binâenaleyh husumetinde sadece farz olan miktarla yetinen bir kimse, günahtan selim kalmıştır. Böyle bir kimsenin husumeti zemmedilmez. Çünkü yanında kendisine kifayet edecek delil vardır. Binâenaleyh bu şekilde husumet yapan bir kimse evlâyı ve iyiyi terk etmiş olur! Fakat günahkâr olmaz.

Evet! Husumette insanın elinden fevtolunan menfaatin en azı, güzel konuşmak ve güzel konuşma hakkında vârid olan sevaptır. Zira güzel konuşmanın en az derecesi muvafakatini izhar etmektir. Konuşmayı tenkit etmek ve hulâsası; muhatabı cahillikle itham etmek veya yalanlamak olan itiraz etmekten daha sert bir şey yoktur. Çünkü mücadeleye girişen mira'ya tutulan veyahut da muhâseme eden bir kimse, karşısındaki insanı ya cahillikle itham eder veya yalanlar. Böylece güzel konuşma elden kaçar. Hâlbuki Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

يُمْكِنُكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ طِيبُ الْكَلَامِ وَإِطْعَامُ الطَّعَامِ

"Güzel konuşma ve yemek yedirme, cennette sizi mekân sahibi kılar."[61]

Nitekim Cenâb-ı Hak buyurmuştur:

"Halka güzel söyleyiniz." (Bakara: 83)

İbni Abbâs (r.a.) dedi ki: Allah için sana selâm eden bir kimse, mecusî olsa dahi, onun selâmının cevabını ver. Çünkü Cenâb-ı Hak buyuruyor:

“Siz herhangi bir selâmla selâmlandığınız zaman, o selâmdan daha güzelini veya onun aynısını cevap olarak veriniz.” (Nisâ: 86)

Yine İbni Abbâs buyurdu: Eğer Firavun bana hayrı söylemiş olsa, muhakkak ben de onun gibisini ona söyleyecektim.

Enes der ki, Allah’ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu:

إِنَّ فِى الْجَنَّةِ لَغُرَفًا يُرَى ظَاهِرُهَا مِنْ بَاطِنِهَا وَبَاطِنُهَا مِنْ ظَاهِرِهَا أَعَدَّهَا اللهُ تَعَالَى لِمَنْ أَطْعَمَ الطَّعَامَ وَأَلَانَ الْكَلَامَ

“Muhakkak ki cennette bir kısım köşkler vardır. Onların dışı içinden, içi de dışından görünür. Allah o köşkleri yemek yedirene ve yumuşak konuşana hazırlamıştır.”[62]

Rivâyet ediliyor ki, İsâ (a.s.)’nın yanından bir domuz geçti ve Hazret, domuza “selâmetle geç!” dedi. Bunun üzerine Hazretten sordular:

Ey Allah’tan gelen ruh! Sen domuza nasıl böyle diyorsun?

Cevap olarak buyurdu:

Dilime şerri âdet etmeyi kerih görüyorum da ondan...

Bizim Peygamberimiz (s.a.v.):

اَلْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ

“Güzel bir kelime sadakadır.” (Müslim rivâyet etti.)

Başka bir hadîs-i şerifinde:

اِتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ

“Bir hurmanın yarısı ile de olsa ateşten korununuz. Eğer hurmanın yarışım bulamazsanız güzel bir söz ile korununuz.”[63]

Hz. Ömer (r.a.) buyurdu: Hayır yapmak kolay bir şeydir. O da güler yüzlülük ve yumuşak konuşmaktır.

Hükemâdan birisi buyurdu: Yumuşak konuşmak, azalarda kararlaşmış kinleri yakıyor.

Hükemâdan biri buyurdu: Her konuşma ki senin rabbini öfkelendirmez ve onunla arkadaşını razı edersin, o konuşmada cimrilik yapma! Çünkü umulur

ki senin Rabbin, o konuşmadan dolayı sana iyilik yapanların sevabını ivaz olarak ihsan eder.

İşte bütün bunlar güzel konuşmanın fazileti hakkında vârid olmuştur. Husumet, mira, cidal ve inatçılık bunun tam zıddıdır. Çünkü bunlar göğsü alevlendiren, öfkeyi kabartan, yaşayışı bulandıran, kalbe eziyet veren, ürkütücü ve müstekreh olan konuşmadır. Cenâb-ı Haktan minnet ve keremine sığınarak güzel tevfîkini bize refik etmesini isteriz.

---

[57] Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî.

[58] İbni Ebî Dünya, İsfahanî.

[59] Kuteybe'nin oğlu Salim'dir. Dinâveri diye şöhret bulmuş ve Müslim'in oğlu Abdullah olan zat değildir.

[60] Burada kadı'dan maksad, hakkı almak isteyendir. Onun vekili olacaktan maksad, avukatıdır.

[61] Taberânî, Evsed'de Câbir'den rivâyet etti.

[62] İbni Ebî Dünya.

[63] Müslim (Ebu Hüreyre'den).

"Allah nezdinde erkeklerin en mebğuzu, husumette inad gösterip ısrar edenidir." buyurduğunu rivâyet etmiştir.

Cevap olarak bil ki: Bu zemmetmek, bâtıl yolunda ve ilimsiz husumet eden bir kimseyi kapsamaktadır. Kadının vekili gibi... Çünkü kadı vekili, meseleyi bilmeden ve hakkın hangi tarafta olduğunu öğrenmezden evvel -hangi tarafın olursa olsun- husumette birisinin vekili olur ve ilimsiz onu savunur. Aynı zamanda bu zemmetmek hâdisesi, hakkını arayıp ihtiyaç kadarıyla iktifa etmeyen, belki husumette ısrar ve inad gösteren, bu ısrar ve inadı tasallut maksadıyla veya eziyet vermek için yapan bir kimseye de şâmildir. Bu hüküm, eziyet verici kelimeleri delilin yardımında ve hakkın izharında ihtiyaç olmaksızın yapan kimseyi de kapsıyor. Hasmını mağlup etmek ve kırmak için sadece inattan dolayı husumete yeltenen ve aynı zamanda mahkeme mevzuu olan malı çoğu zaman hakîr görüp de iltifat etmeyen bir kimse de bu zemmin şümulüne dahildir. Halkın arasında bazı kimseler vardır. Açıkça söylüyor: "Benim maksadım hasmımın inadı ve onun mürüvvetinin kırılmasıdır. Eğer ben ondan bu malı alırsam belki de bu malı bir kuyuya atacak ve ona pervâ etmeyeceğim!"

"Bir hurmanın yarısı ile de olsa ateşten korununuz. Eğer hurmanın yarışım bulamazsanız güzel bir söz ile korununuz."

"Güzel konuşma ve yemek yedirme, cennette sizi mekân sahibi kılar."

İbni Kuteybe buyurdu: Ebu Bekre'nin oğlu Abdullah'ın oğlu Bişr (es-Sakafî) yanımdan geçti. Ve dedi ki:

Burada kadı'dan maksad, hakkı almak isteyendir. Onun vekili olacaktan maksad, avukatıdır.

Taberânî, Evsed'de Câbir'den rivâyet etti.

İbni Ebî Dünya.

Müslim (Ebu Hüreyre'den).

Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî.

İbni Ebî Dünya, İsfahanî.

Kuteybe'nin oğlu Salim'dir. Dinâveri diye şöhret bulmuş ve Müslim'in oğlu Abdullah olan zat değildir.

"Kim ki ilimsiz olarak bir husumette mücadele ederse, o mücadeleden vazgeçinceye kadar Allah'ın öfkesine maruz bulunur."

"Muhakkak ki cennette bir kısım köşkler vardır. Onların dışı içinden, içi de dışından görünür. Allah o köşkleri yemek yedirene ve yumuşak konuşana hazırlamıştır."

7. SÖZ

6. Âfet:

Yapmacık Konuşma

Konuşmada, ağzını fazla açması, fesahat ve seci'de zorlaması suretiyle ağzının derininden getirmek, konuşmasında kadın ve sevgiden bahsedip mukaddemeler yapmak ve hatiplik iddiasında bulunup fesahat ibraz edenlerin âdetlerinde cereyan eden usullerle gösteriş yapmaktır. Bütün bunlar zemmedilmiş tasannu' ve buğzedilmiş tekellüf kabilindendir. Öyle bir tekellüf ki, Allah'ın Resûlü onun hakkında buyurmuştur:

أَنَا وَأَتْقِيَاءُ أُمَّتِي بُرَءَاءُ مِنَ التَّكَلُّفِ

"Ben ve ümmetimin müttakileri tekellüften (gösteriş için zorlamaktan) uzağız."[64]

Yine buyurmuştur:

إِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا الثَّرْثَارُونَ الْمُتَفَيْهِقُونَ
الْمُتَشَدِّقُونَ فِي الْكَلَامِ

"Sizin bence en mebğuzunuz ve meclisçe benden en uzağınız, bağırıp çağıran ve konuşmada avurtlarını alabildiğine dolduranlarınızda! "[65]

Fâtıma (r.a.) der ki: Allah'ın Resûlü buyurdu:

شِرَارُ أُمَّتِي الَّذِينَ غُذُوا بِالنَّعِيمِ يَأْكُلُونَ أَلْوَانَ الطَّعَامِ
وَيَلْبِسُونَ أَلْوَانَ الثِّيَابِ وَيَتَشَدَّقُونَ فِي الْكَلَامِ

"Ümmetimin şerlileri o kimselerdir ki, nimetlerle gıdıklanmışlar, o kimseler ki yemeklerin her çeşidini yerler, elbiselerin her rengini giyerler ve konuşmaya (vaz'u nasihate) sıra gelince ağızlarını yırtarcasına açıp bağırırlar."[66]

Yine buyurdular:

أَلَا هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ

“Dikkat edilsin, ağızlarının tavanını gösterecek kadar ağzını açıp konuşanlar helak olmuşturlar.”[67]

Bu sözü üç defa tekrar etti. Hadîs-i şerifte geçen “tanattu” kelimesi “derinleşme ve ardına kadar dalmak” demektir.

Hz. Ömer (r.a.) buyurdu: Konuşmanın şakşakiyatı (ötüşü) şeytanın şakşak’iyatından geliyor.

Ebî Vakkas’ın oğlu Sad’ın oğlu Amr, babası Sad’a geldi. Bir ihtiyacını istedi. Bu münasebetle ihtiyacını istemezden evvel bir konuşma yaptı. Sad kendisine dedi ki:

- Ben hiçbir zaman senin ihtiyacından bugün uzak olduğum gibi uzak değildim. Ben Allah’ın Resûlünden dinledim. Buyuruyordu:

يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَان يَتَخَلَّلُونَ الْكَلَامَ بِأَلْسِنَتِهِمْ كَمَا تَتَخَلَّلُ الْبَقَرَةُ الْكَلَأَ بِلِسَانِهَا

“Halkın üzerinde öyle bir zaman gelecektir ki, sığırlar dilleriyle otu geveledikleri gibi, insanlar da konuşmayı o şekilde geveleyeceklerdir.”[68]

Sanki Sa’d Hazretleri oğlu Amr tarafından mukaddime olarak zoraki ve tekellüf yoluyla süslendirilmiş ve takdim edilmiş konuşmasını hoş karşılamadı. Bu da dilin âfetlerindendir.

Evet! Her seci ki zorla yapılmıştır, dilin âfetine dahil olur. Âdetin hududunu aşan fesahat ve açıklığı gütmek de böyledir. Muhaverelerde (konuşma ve nutuk) zoraki bir şekilde yapılan seci’ler de böyledir. Çünkü Allah’ın Resûlü (s.a.v.) bir cenîn hakkında “Gurre” (diyet ve kan bahasını) hükmederken cinayet işleyenin kavminden bazıları, “İçmemiş, yememiş, bağırmamış ve kendisinden ses çıkmamış bir kimsenin diyetini biz nasıl veririz? Hâlbuki böyle bir kimsenin kanı hederdir ve boşa gider.” dediler.

Bu seci’li sözü dinleyen Resûlüllah buyurdu:

أَسَجْعًا كَسَجْعِ الْأَعْرَابِ

“Siz göçebelerin seci’ yapması gibi seci’ kafiye mi yapıyorsunuz?”[69]

Ve onların bu şekilde seci’ ve kafiyelerini münker gördü. Çünkü tekellüf, onların bu konuşmalarında apaçıktı. Belki her şeyde maksadını ifade etmekle yetinmek uygundur. Konuşmanın maksadı, gayeyi muhataba anlatmaktır. Onun ötesinde olan çabalar, zemmedilmiş yapmacık sözlerdir. Hitabetin lafızlarını güzelleştirmek, bu mezmum kısma dâhil olmaz. İfrata

kaçmaksızın ve garip kelimeleri kullanmaksızın hatırlatma (vaz'u nasihat) da bu kısma dahil değildir. Çünkü hitabet ve hatırlatmadan gaye; kalpleri tahrik, teşvik, inkıbaz, (tutmak) veya inbisat (salmak)tır. Lafzın zarif oluşunun burada büyük bir tesiri vardır. Binâenaleyh güzel lafızlar, hitabet ve va'zu nasihate uygundur.

İhtiyaçların is'afi ve işlerin kolaylaştırılması için cereyan eden konuşmalara gelince; Bu kabil konuşmalarda seci' kullanmak, avurtları doldurarak sesli konuşmak uygun değildir. Ve böyle yapmakla meşgul olmak, zemmedilmiş tekellüftendir. İnsanı buna sevk eden riyâ ve fesahati izhâr etmek, arkadaşlarının arasında belagat ve fesâhatıyla mümtaz olmaklığını ispat etmekten başka bir şey değildir! Bütün bunlar mezmumdur. Allah'ın nizamı bunları kerih görür ve insanı bunlardan kaçırır

---

[64] Dâre Kutnî "El-İfrad"da Hz. Zübeyr'in hadisinden "Merfû" olarak rivâyet etmiştir.

[65] Ahmed, Ebu Sa'lebe'den.

[66] İbni Adiyy, Beyhakî, İbni Asâkir.

[67] Müslim.

[68] Ahmed.

[69] Ebu Dâvûd.

"Halkın üzerinde öyle bir zaman gelecektir ki, sığırlar dilleriyle otu geveledikleri gibi, insanlar da konuşmayı o şekilde geveleyeceklerdir."

"Ben ve ümmetimin müttakileri tekellüften (gösteriş için zorlamaktan) uzağız."

"Dikkat edilsin, ağızlarının tavanını gösterecek kadar ağzını açıp konuşanlar helak olmuşturlar."

"Sizin bence en mebğuzunuz ve meclisçe benden en uzağınız, bağırıp çağıran ve konuşmada avurtlarını alabildiğine dolduranlarınızda! "

Ebu Dâvûd.

Müslim.

Ahmed.

Ahmed, Ebu Sa'lebe'den.

İbni Adiyy, Beyhakî, İbni Asâkir.

Dâre Kutnî "El-İfrad"da Hz. Zübeyr'in hadisinden "Merfû" olarak rivâyet etmiştir.

“Ümmetimin şerlileri o kimselerdir ki, nimetlerle gıdıklanmışlar, o kimseler ki yemeklerin her çeşidini yerler, elbiselerin her rengini giyerler ve konuşmaya (vaz’u nasihate) sıra gelince ağızlarını yırtarcasına açıp bağırırlar.”

“Siz göçebelerin seci’ yapması gibi seci’ kafiye mi yapıyorsunuz?”

8. SÖZ

7. Âfet:
Sövmek ve Çirkin Sözler Söylemek

Böyle konuşmak, mezmum ve yasaklanmıştır. Bunun kaynağı habaset ve leimliktir. Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu.

إِيَّاكُمْ وَالْفُحْشَ فَإِنَّ اللهَ تَعَالَى لَا يُحِبُّ الْفُحْشَ وَلَا التَّفَحُّشَ

"Fahiş konuşmak (gevezelik), (şöhret için tesirli) konuşma münafıklığın şubelerinden iki şûbedir."[70]

Resûlüllah (s.a.v.), müşriklerin Bedirde öldürülen ölülerine küfretmeyi yasaklayarak buyurdu:

"Şu ölülere sövmeyiniz? Çünkü söylediklerinizden onlara herhangi bir şey varmaz. Fakat dirileri (onların akrabalarını) üzmüş olursunuz. Dikkat edilsin! Gevezelik, çirkin ve kötüdür."[71]

Yine buyurdu:

لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَّانِ وَلَا اللَّعَانُ وَلَا الْفَاحِشَ وَلَا الْبَذِيَ

"Mümin tanedici (halkın gıybetini yapıcı), lânet edici, fahiş konuşucu ve hakaret edici ve geveze dilli değildir."[72]

Yine buyurdu:

اَلجنة حرام على كل فاحش أن يدخلها

"Cennet, her fahiş hareket edene haramdır, cennete giremez."[73]

Allah'ın yüce Resûlü (s.a.v.) Hz. Muhammed Mustafa buyurdu:

أَرْبَعَةٌ يُؤْذُونَ أَهْلَ النَّارِ فِى النَّارِ عَلَى مَا بِهِمْ مِنَ الْأَذَى
يَسْعَوْنَ بَيْنَ الْحَمِيمِ وَالْجَحِيمِ يَدْعُونَ بِالْوَيْلِ وَالثُّبُورِ رَجُلٌ
يَسِيلُ فُوهُ قَيْحًا وَدَمًا فَيُقَالُ لَهُ مَا بَالُ الْأَبْعَدِ قَدْ آذَانَا عَلَى مَا

بِنَا مِنَ الْأَذَى فَيَقُولُ إِنَّ الْأَبْعَدَ كَانَ يَنْظُرُ إِلَى كُلِّ كَلِمَةٍ قَذِعَةٍ
خَبِيثَةٍ فَيَسْتَلِذُّهَا كَمَا يَسْتَلِذُّ الرَّفَثُ

“Dört sınıf vardır. Cehennemde oldukları halde cehennemliklere -içinde bulundukları eziyete rağmen- eziyet verilir; Cehennemde, Hamîm ile Cahîm arasında yürür, azab ve helak ile bağırırlar: Bize azab olsun, vay halimize, derler. (O dört kişi şunlar:)

1- Bir kişidir ki, ağzından irin ve kan akar. Ona deniliyor ki: En uzağın (kendisi kastedilir) durumu nedir ki, bizim içinde bulunduğumuz eziyete rağmen bizi rahatsız etmektedir? O da cevap olarak şunları söyler: En uzak (kendi nefsini kastediyor) dünyada çirkin ve habis bulunan her kelimeyi izlerdi! Cinsî münasebetle lezzetlendiği gibi, o kelimelerden lezzet alırdı.”[74]

(Diğer sınıflar İhyada zikredilmemiştir.) Resûlüllah (s.a.v.), Hz. Âişe’ye buyurdu:

لَوْ كَانَ الْفُحْشُ رَجُلًا لَكَانَ رَجُلَ سُوءٍ

- Eğer fahiş konuşmak bir kişi olsaydı, muhakkak çirkin bir kişi olacaktı. [75]

Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

اَلْبَذَاءُ وَالْبَيَانُ شُعْبَتَانِ مِنْ شُعَبِ النِّفَاقِ

- Fâhiş konuşmak ve beyan (sırları açıklamak) münafıklığın şûbelerinden iki şûbedir.

İhtimal vardır ki, hadîs-i şerifte bahsi geçen beyandan gaye, açıklanması caiz olmayan bir nesneyi açıklamaktır. Ve yine ihtimal vardır ki, izah etmekte mübalağalı hareket etmek olsun. Şöyle ki tekellüf ve zorlamaya girmiş oluyor.

Üçüncü bir ihtimal daha vardır o da şu: Bu açıklamadan gaye, dinî emirler ve Allah sıfatlarındaki açıklama olsun. Çünkü dinî emirler ve Allah’ın sıfatlarını mücmel bir şekilde halk tabakasının kulağına atmak (söylemek), mübalağalı bir şekilde izahına girişmekten daha iyidir. Çünkü mübalağalı bir şekilde izahlara girişmekten bazı zaman birtakım şüphe ve vesveseler doğar.

Binâenaleyh bu emirler mücmel bir şekilde söylendiği zaman, kalpler vesveseye düşmeden onları kabul etmeye süratle yanaşırlar. Fakat Hz.

Peygamber, hadîs-i şerifte açıklamayı, gevezelikle beraber zikrettiğine göre, oradaki açıklamadan insanoğlunun açıklamasından utandığı nesnelerin açıklaması olması maksud olsa gerektir. Çünkü insanoğlunun açıklamasından utandığı nesneleri kapalı ve onları üstün körü geçiştirmek fazlasıyla izah ve beyandan daha iyidir. Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْفَاحِشَ الْمُتَفَحِّشَ الصَّيَّاحَ فِى الْأَسْوَاقِ

"Cenâb-ı Hak, fahiş konuşan, fahiş konuşmak için kendisini zorlayan ve çarşılarda bağıran bir kimseyi sevmez."[76]

Semure'nin oğlu Câbir[77] buyurdu: Ben Allah Resûlü'nün yanında oturuyordum. Babam da önümdeydi. Allah'ın Resûlü buyurdu:

إِنَّ الْفُحْشَ وَالتَّفَاحُشَ لَيْسَا مِنَ الْإِسْلَامِ فِى شَىْءٍ وَإِنَّ أَحْسَنَ النَّاسِ إِسْلَامًا أَحَاسِنُهُمْ أَخْلَاقًا

"Fâhiş konuşmak ve karşılıklı fahiş hareketlerde bulunmak ve konuşmak, İslâm'ın hiçbir hareketine uymamaktadır. İnsanların İslâm yönünden en güzelleri, ahlâken en güzel olanlarıdır."[78]

Meysere'nin oğlu İbrahim buyurdu: Kıyâmet gününde, fahiş konuşup gevezelik yapan bir kişi, bir köpeğin suretinde veya bir köpeğin içinde getirilir (haşrolunur!)

Kays'ın oğlu Ahmed dedi ki: Size hastalığın en şiddetlisinden haber vereyim mi? O hastalık dilin gevezeliği ve ahlâkın düşüklüğüdür!

İşte bunlar, fâhiş konuşmanın ve hareket etmenin aleyhine vârid olan hükümlerdir.

Kötü söylemenin târifine ve hakikatine gelince: O fâhiş konuşmaktır, çirkin sayılan işleri açık ibarelerle anlatmaktan ibarettir. Bu ise, çoğu zaman, cinsî ilişki ve onunla ilgili bulunan nesneleri ifade eden lafızlarda cereyan eder. Çünkü fesat ehlinin birtakım açık saçık ve müstehcen terimleri vardır. Onları cinsî ilişkiden bahsederken kullanırlar. Salâh ehli ise, onlardan sakınır. Belki o terimlerin ifade ettiğini kinaye yoluyla zikrederler. Onları ifade etme zarureti hâsıl olduğunda, işaretlerle onlara dokunurlar. Onlara yakın ve onlarla ilgili nesneleri zikrederler.

İbni Abbâs der ki: Muhakkak Allah, hayâ sahibi ve kerîmdir. Affeder ve kinaye ile belirtir. Lemis tâbirini cima' yerinde kullanmıştır. Binâenaleyh

Mesis, Lems, Duhul ve Sohbet terimleri cinsî ilişkiden ibarettir ve fahiş terimler de değildirler. Fakat bu sahada fahiş terimler mevcuttur. Onları söylemek çirkin kaçar. Onların çoğu sövmekte ve ayıplamakta kullanılır. Bu terimlerin fâhişlik dereceleri ayrı ayrıdırlar. Bazıları bazısından daha fahiştir. Bunlar, çoğu zaman, memleketin âdetiyle de değişirler. Başlangıçları mekruh, sonları mahzurlu ve haramdır. Bu iki taraf arasında birtakım dereceler vardır ki, onlarda tereddüt edilir. Bu sadece cinsî ilişkiye mahsus değildir. Belki küçük ve büyük abdesti de kinaye yolu ile ifade etmek, açık ve seçik bir şekilde ifade etmekten daha evlâdır. Çünkü bunlar da gizlenen ve açık söylenmesinden utanılan şeylerdendir. Binâenaleyh böyle şeyleri açık saçık ibarelerle zikretmemek daha uygundur. Çünkü böyle zikretmek fahiş konuşmak demektir. Böylece âdette kadınlardan kinaye yolu ile bahsetmek, güzel sayılıyor. Binâenaleyh "Benim karım şöyle dedi" denilmemelidir. Belki "odada veya perdenin arkasında şöyle denildi. Veya çocukların annesi dedi" demelidir. Çünkü bu lafızlarda incelik göstermek güzeldir. Buralarda açık ve saçık konuşmak, fahiş konuşmaya döner. Kendisinde alaca hastalığı, kellik ve basur gibi birtakım zâhirî ayıplar bulunan ve o ayıplardan utanan bir kimseye hitap etmek de böyledir. Binâenaleyh onun o ayıblarının açık saçık söylenip tâbir edilmesi, uygun değildir. Belki "şikâyet ettiği hastalık" ve benzeri tâbirler kullanılmalıdır. Binâenaleyh bu hastalıkları açık saçık ibarelerle belirtmek, fahiş konuşmaya dahildir. Bütün bunlar dilin âfetlerindendir.

Hârun'un oğlu El-Alâ buyurdu: Abdülâziz'in oğlu Ömer, konuşmasında son derece, çirkin kelimelerden korunurdu. Koltuğunun altında bir çıban çıktı. Ona geldik. Ne diyeceğini görelim diye... Kendisine:

Nereden çıkmıştır? diye sorduk.

Buyurdu:

Kolun içinden...

İnsanı fâhiş konuşmaya teşvik eden iki sebep vardır. Ya muhataba eziyet vermek kastıdır. Veya leîm, çirkin ve fâsık kimselerin ihtilâtından (beraberlerinde bulunmaktan) elde edilen kötü îtiyaddır. Âdetleri küfürbazlık olan kimselerin, arkadaşlığından gelen çirkin huydur.

Bir göçebe Allah'ın Resûlüne "Bana vasiyet et!" deyince Resûlüllah buyurdu:

عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللهِ وَإِنِ امْرُؤٌ عَيَّرَكَ بِشَيْءٍ يَعْلَمُهُ فِيكَ فَلَا تُعَيِّرْهُ بِشَيْءٍ فِيهِ يَكُنْ وَبَالُهُ عَلَيْهِ وَأَجْرُهُ لَكَ وَلَا تَسُبَّنَ شَيْئًا

“Allah’a ittikadan ayrılma! Eğer bir kişi sende olup da bildiği bir kusurunla seni kınarsa, sen onu onda bulunan bir kusurla kınama! Bu takdirde onun günahı ona olur. Ecri de senin olur. Sakın hiçbir şeye sövme.”[79]

Bu göçebe der ki: Ben, Resûlüllah’ın vasiyetinden sonra hiçbir şeye küfretmedim.

Himar’ın oğlu İyâd[80] der ki: Ben: “Ey Allah’ın Resûlü! Benim kavmimden bir kişi, şeref bakımından benden eksik olduğu halde, bana küfrediyor. Acaba ben ondan intikam alırsam bir zararım var mıdır?”

Cevap olarak Resûlüllah buyurdu:

اَلْمُتَسَابَّانِ شَيْطَانَانِ يَتَكَاذِبَانِ وَيَتَهَاتَرَانِ

“Sövüşen iki kişi, biri diğerine havlayan ve birbirini yalanlayan iki şeytan gibidirler.”[81]

Allah’ın Resûlü buyurdu:

سِبَابُ الْمُؤْمِنِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ

“Mümin bir kimseye sövmek fâsıklıktır. Mümin bir kimse ile dövüşmek küfürdür.”[82]

Resûlüllah buyurdu:

اَلْمُسْتَبَّانِ مَا قَالَا فَعَلَى الْبَادِئِ مِنْهُمَا حَتَّى يَعْتَدِيَ الْمَظْلُومُ

- “Birbirine küfreden iki kişi ne deseler onun mesuliyeti onlardan hangisi ilk başlamışsa ona aittir. Tâ ki zâlimin dediklerinden fazlasını mazlum deyinceye kadar...”[83]

Yine buyurdu:

مَلْعُونٌ مَنْ سَبَّ وَالِدَيْهِ

- “Vâlideynine (anne ve babasına) küfreden bir kimse melundur.”

Başka bir rivâyette:

مِنْ أَكْبَرِ الْكَبَائِرِ أَنْ يَسُبَّ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ

- “Kişinin vâlideynine küfretmesi, büyük günahlarının en büyüğüdür!

Ashâb:
- Ey Allah’ın Resûlü! Kişi nasıl vâlideynine küfreder?
Resûlüllah:

يَسُبُّ أَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ الْآخَرُ أَبَاهُ

- “Karşıdaki kişinin babasına küfreder. O da onun babasına küfreder. Dolayısıyla babasına küfretmiş olur!”[84]

---

[70] Nesâî.
[71] İbni Ebî Dünya.
[72] Tirmizî.
[73] İbni Ebî Dünya, Ebu Nuaym.
[74] İbni Ebî Dünya.
[75] Tirmizî, Hâkim.
[76] İbni Ebî Dünya.
[77] Câbir (r.a.) Cünâde’nin torunudur. Annesi Ebî-Vakkas’ın kızı, dayısı Hz. Sa’d b. Ebi Vakkas’tır. Câbir’in Resûlüllah ile engin bir arkadaşlığı vardır. Son zamanında Beni Zahrelilerle ihtilâfa düştü. Kûfe’ye nakletti. Orada yerleşti. Onun Kûfe’de nesli vardır. Hicretin yetmiş altısında orada vefat etti. Cemaat kendisinden rivâyet etti. Pederi Semüre de ashâb-ı kirâmdandır. Buhârî, Müslim, Ebu Dâvûd ve Tirmizî: “halife, Kureyş soyundandır” hadisini kendisinden rivâyet etmişlerdir.
[78] Ahmed, ibni Ebî Dünya.
[79] Ahmed, Taberânî.
[80] İbni Ebî Himar bin Naciye bin Akkal bin Muhammed bin Süfyân bin Meşâci’dir. Teym soyundandır. Ashâbdandır. Müslim bir hadisini rivâyet etti. Buhârî hariç, diğerleri de hadisini rivâyet ettiler. Buhârî El-Edebü’l-Müfred’de hadisini rivâyet etti...
[81] Tayalisi, Ebu Dâvûd.
[82] Müslim, Buhârî. Bu küfür, ihtimal vardır ki hakikî küfür olsun. Veya tehdit için zikredilmiş olsun. Veya nankörlük manasında söylenilmiştir. Veya îmandan gelen kardeşliği yıkmak manasınadır. Buhârî, îman bahsinde zikrederek ihtimam vermiş ve sakındırmıştır.
[83] Müslim
[84] Ahmed, Ebu Ya’lâ, Taberânî.

“Cenâb-ı Hak, fahiş konuşan, fahiş konuşmak için kendisini zorlayan ve çarşılarda bağıran bir kimseyi sevmez.”

“Cennet, her fahiş hareket edene haramdır, cennete giremez.”

“Mümin bir kimseye sövmek fâsıklıktır. Mümin bir kimse ile dövüşmek küfürdür.”

Semure’nin oğlu Câbir buyurdu: Ben Allah Resûlü’nün yanında oturuyordum. Babam da önümdeydi. Allah’ın Resûlü buyurdu:

“Mümin tanedici (halkın gıybetini yapıcı), lânet edici, fahiş konuşucu ve hakaret edici ve geveze dilli değildir.”

1- Bir kişidir ki, ağzından irin ve kan akar. Ona deniliyor ki: En uzağın (kendisi kastedilir) durumu nedir ki, bizim içinde bulunduğumuz eziyete rağmen bizi rahatsız etmektedir? O da cevap olarak şunları söyler: En uzak (kendi nefsini kastediyor) dünyada çirkin ve habis bulunan her kelimeyi izlerdi! Cinsî münasebetle lezzetlendiği gibi, o kelimelerden lezzet alırdı.”

Himar’ın oğlu İyâd der ki: Ben: “Ey Allah’ın Resûlü! Benim kavmimden bir kişi, şeref bakımından benden eksik olduğu halde, bana küfrediyor. Acaba ben ondan intikam alırsam bir zararım var mıdır?”

- “Karşıdaki kişinin babasına küfreder. O da onun babasına küfreder. Dolayısıyla babasına küfretmiş olur!”

- “Birbirine küfreden iki kişi ne deseler onun mesuliyeti onlardan hangisi ilk başlamışsa ona aittir. Tâ ki zâlimin dediklerinden fazlasını mazlum deyinceye kadar...”

“Fâhiş konuşmak ve karşılıklı fahiş hareketlerde bulunmak ve konuşmak, İslâm’ın hiçbir hareketine uymamaktadır. İnsanların İslâm yönünden en güzelleri, ahlâken en güzel olanlarıdır.”

“Fahiş konuşmak (gevezelik), (şöhret için tesirli) konuşma münafıklığın şubelerinden iki şûbedir.”

“Allah’a ittikadan ayrılma! Eğer bir kişi sende olup da bildiği bir kusurunla seni kınarsa, sen onu onda bulunan bir kusurla kınama! Bu takdirde onun günahı ona olur. Ecri de senin olur. Sakın hiçbir şeye sövme.”

Tirmizî.

İbni Ebî Dünya.

İbni Ebî Dünya, Ebu Nuaym.

Nesâî.

Ahmed, Ebu Ya’lâ, Taberânî.

Müslim

Müslim, Buhârî. Bu küfür, ihtimal vardır ki hakikî küfür olsun. Veya tehdit için zikredilmiş olsun. Veya nankörlük manasında söylenilmiştir. Veya îmandan gelen kardeşliği yıkmak manasınadır. Buhârî, îman bahsinde zikrederek ihtimam vermiş ve sakındırmıştır.

Ahmed, Taberânî.

Ahmed, ibni Ebî Dünya.

Tayalisi, Ebu Dâvûd.

İbni Ebî Himar bin Naciye bin Akkal bin Muhammed bin Süfyân bin Meşâci'dir. Teym soyundandır. Ashâbdandır. Müslim bir hadisini rivâyet etti. Buhârî hariç, diğerleri de hadisini rivâyet ettiler. Buhârî El-Edebü'l-Müfred'de hadisini rivâyet etti...

- Eğer fahiş konuşmak bir kişi olsaydı, muhakkak çirkin bir kişi olacaktı.

Tirmizî, Hâkim.

İbni Ebî Dünya.

Câbir (r.a.) Cünâde'nin torunudur. Annesi Ebî-Vakkas'ın kızı, dayısı Hz. Sa'd b. Ebi Vakkas'tır. Câbir'in Resûlüllah ile engin bir arkadaşlığı vardır. Son zamanında Beni Zahrelilerle ihtilâfa düştü. Kûfe'ye nakletti. Orada yerleşti. Onun Kûfe'de nesli vardır. Hicretin yetmiş altısında orada vefat etti. Cemaat kendisinden rivâyet etti. Pederi Semüre de ashâb-ı kirâmdandır. Buhârî, Müslim, Ebu Dâvûd ve Tirmizî: "halife, Kureyş soyundandır" hadisini kendisinden rivâyet etmişlerdir.

İbni Ebî Dünya.

"Şu ölülere sövmeyiniz? Çünkü söylediklerinizden onlara herhangi bir şey varmaz. Fakat dirileri (onların akrabalarını) üzmüş olursunuz. Dikkat edilsin! Gevezelik, çirkin ve kötüdür."

"Sövüşen iki kişi, biri diğerine havlayan ve birbirini yalanlayan iki şeytan gibidirler."

9. SÖZ

8. Âfet:

Lânet Etmek

Bu lânet, ya hayvana veya cemâdâta veya insana okunur. Bütün bunlar mezmumdur. Nitekim Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

اَلْمُؤْمِنُ لَيْسَ بِلَعَّانٍ

- "Mümin bir kimse, lânet edici değildir."[85]

Yine buyurdu:

لَا تَلَاعَنُوا بِلَعْنَةِ اللهِ وَلَا بِغَضَبِهِ وَلَا بِجَهَنَّمَ

"Allah'ın lâneti, gazabı ve de cehennemle birbirinize lânet okumayınız."[86]

Yemân'ın oğlu Huzeyfe buyurdu: "Birbirine lânet okuyan bir kavim, Allah'ın azabına müstahak olurlar!" (Ebu Nuaym el-Hilye'de)

Husayn'ın oğlu İmran buyurdu: Allah'ın Resûlü, seferlerinin birisinde bulunuyordu. O zaman devesinin sırtında bulunan Ensarlı bir kadın, devesinden âciz olup deveye lânet okudu. Bunun üzerine Resûlüllah buyurdu:

خُذُوا مَا عَلَيْهَا وَأَعْرُوهَا فَإِنَّهَا مَلْعُونَةٌ

"Devenin sırtında bulunan nesneleri alınız. Deveyi çırılçıplak bırakınız. Çünkü deve melundur."[87]

Râvi der ki: Sanki ben şimdi deveye bakıyorum. Halkın arasında yürüyor. Hiç kimse ona dokunup yaklaşmıyordu.

Ebü'd-Derdâ der ki: Herhangi bir kimse, yere lânet okursa, yer der: İkimizden hangisi Allah'a daha âsî ise, Allah ona lânet etsin!

Âişe vâlidemiz buyurdu: Resûlüllah, Ebu Bekir Sıddîk'ın, bir kölesine lânet okuduğunu dinleyince, dönüp Ebu Bekir'e baktı ve buyurdu:

يَا أَبَا بَكْرٍ أَصِدِّيقِينَ وَلَعَّانِينَ كَلَا وَرَبِّ الْكَعْبَةِ

“Ey Ebu Bekir! Hem Sıddîk, hem lânet edici olurlar mı? Hayır! Kâbe’nin Rabbine yemin ederim olamaz.”[88]

Bu sözünü iki veya üç defa tekrar etti. Bunun üzerine Ebu Bekir o gün kölesini âzâd ederek Resûlüllah’a gelip “Bir daha böyle yapmayacağım”, dedi. Resûlüllah buyurdu:

إِنَّ اللَّعَّانِينَ لَا يَكُونُونَ شُفَعَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Lânet edenler, kıyâmet gününde ne bir kimseye şefaat edebilirler, ne de şahit olurlar.”[89]

Enes buyurdu: Zâtın birisi, Resûlüllah ile beraber yürürlerken devesine lânet okudu. Bunun üzerine Resûlüllah, kendisine:

يَا عَبْدَ اللهِ لَا تَسِرْ مَعَنَا عَلَى بَعِيرٍ مَلْعُونٍ

“Ey Allah’ın kulu! Lânete uğramış bir devenin sırtında olduğun halde bizimle beraber yürüme!”[90]

Resûlüllah, bu sözünü adamın yaptığının hoşuna gitmediğini belirtmek için söyledi. Lânet, kovmak ve Allah’tan uzaklaştırmaktan ibarettir. Bu ise Allah’tan uzaklaştırılmasına vesile olan bir sıfatla sıfatlanmış bir kimse hakkında caizdir. O sıfat da küfür ve zulümdür. Meselâ şöyle diyecektir: Allah’ın lâneti zâlim ve kâfirlerin üzerine olsun! Böyle dediği zaman da muhakkak Kur’an ve hadiste vârid olan lafızları ancak kullanmak uygundur. Çünkü lânet okumakta tehlike vardır. Zira lânet, “Allah melunu uzaklaştırmıştır” şeklinde Allah için hükmetmek demektir. Bu ise gaybdır Allah’tan başka gayba muttali’ olan yoktur. Allah’ın Resûlü (s.a.v.) gayba, ancak Allah kendisini muttali’ ederse muttali’ olur.

Lâneti gerektiren sıfatlar üçtür: 1- Küfür, 2- Bidat, 3-Fısk. Bu sıfatların beherinde lânetin üç mertebesi vardır:

Birinci mertebe: Umumi bir vasıftan dolayı lânet etmektir. “Allah’ın lâneti, kâfirlerin, bidatçıların ve fâsıkların üzerine olsun” denmesi gibi...

İkinci mertebe: Daha hususî vasıflarla lânet etmektir. “Allah’ın lâneti, Yahudiler, Hristiyanlar, Mecusîler, Kaderciler, Haricîler, Râfızîler veya zinâcılar, zâlimler ve ribacılar üzerine olsun”, denmesi gibi... Bütün bunlar caizdir. Fakat bidatçıların vasıflarındaki lânette tehlike vardır. Çünkü bidatin bilinmesi gayet çapraşıktır. Onun hakkında peygamberden nakledilen bir lafız vârid olmamıştır. Binâenaleyh bu kısım lânetten avâm-ı

nâsın çekinmesi uygun olur. Çünkü böyle bir lânet okuyuşu, benzeri ile muâreze etmeyi teşvik ediyor. Böylece halk arasında münakaşa kopar, fesat doğar!

Üçüncü mertebe: Muayyen bir şahsa lânet okumaktır. Bu kabil lânet okumada tehlike vardır. Meselâ "Allah'ın lâneti Zeyd'in üzerine olsun. O kâfirdir veya fâsık veya bidatçıdır" demen gibi... Bu hususta tafsilât şudur:

Her şahıs ki, şer'an ona lânet etmek sabit olmuştur. Ona lânet okumak caizdir. "Allah, Fir'avn'a ve Ebu Cehil'e lânet etsin" demek gibi... Çünkü sabit olmuştur ki, bu kimseler, küfür üzerinde ölmüşler ve bu durum şer'an da bilinmiştir.

Bizim zamanımızda muayyen bir şahsa lânet okumaya gelince: Meselâ: "Allah, Zeyd'e lânet etsin! O Yahudîdir" demen gibi... Bu sözde tehlike vardır. Çünkü Zevd, ihtimal vardır ki, Yahudilikten dönüp Müslüman olmuştur ve Allah nezdinde Müslüman olarak ölmüştür. O halde onun melun olduğuna nerden hükmedilebilir?

Eğer dersen: Zeyd hâl-i hazırda kâfir olduğundan dolayı ona lânet okunuyor. Nitekim Müslüman bir kimse, hâl-i hâzırda, Müslüman olduğundan dolayı "Allah ona rahmet etsin" denildiği gibi... Her ne kadar bu Müslümanın maazallah sonunda dîninden dönmesi tasavvur edilebiliyorsa da!..

Cevap olarak bil ki: Bizim "Allah ona rahmet etsin!" sözümüzün manası: "Rahmetin sebebi olan İslâm dîni üzere Allah onu sabit kılsın. Allah onu tâat üzerine dâim eylesin", demektir. Fakat mümkün değildir, denilsin ki: "Allah kâfiri, lânetin sebebi olan küfür üzerinde sabit kılsın." Çünkü böyle demek -Allah korusun- küfrü istemektir. Küfrü istemek de haddi zâtında küfürdür. Belki caiz olanı şöyle demektir: "Eğer o küfür üzerine ölmüşse, Allah ona lânet etsin. Eğer İslâm üzere ölmüşse lânet etmesin." Bu ise gaybdır. Bilinmemektedir. Kayıtsız ve şartsız lânet okuyan bir kimse ise, o iki cihet yani küfür veya İslâm arasında bulunuyordun Binâenaleyh mutlaka lânet okumakta tehlike vardır. Fakat, kâfir için olsa bile lâneti terk etmekte hiçbir tehlike yoktur. Mâdemki kâfir hakkında bu kaideyi bildin ve vardır. O halde fâsık veya bidatçı bulunan Zeyd'in hakkında meriyette olması daha evlâdır. Binâenaleyh muayyen şahıslara lânet okumakta büyük tehlike vardır. Çünkü muayyen şahısların durumu durmadan değişmektedir. Ancak o şahıs ki, onun sonunda lânete lâyık olacağı Resûlüllah'a bildirilmiştir. Çünkü küfür üzere öleceği bilinen bir kimse için lânet okumak caizdir. Bu

sırra binâen Allah’ın Resûlü birtakım kimseleri tâyin ederek lânetlemiştir. Zira Allah’ın Resûlü, Kureyş için yaptığı bedduâda şöyle diyordu:

اَللّٰهُمَّ عَلَيْكَ بِأَبِى جَهْلِ بْنِ هِشَامٍ وَعُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ

“Ey Allah’ım! Hişam’ın oğlu Ebu Cehil ve Rabia’nın oğlu Utbe’yi kıskıvrak pençe-i kahrınla yakala...”[91]

Resûlüllah, böylece bir cemaatin ismini zikretti ki, onların hepsi Bedir muharebesinde küfür üzere öldürüldüler. Hatta akıbeti bilinmeyen bir kimseye de Allah’ın Resûlü lânet ediyordu. Sonra bu lânet etmek, Allah tarafından men edildi. Zira rivâyet ediliyor ki, Resûlüllah, “Mauna” kuyusunda, öğretmen olarak gönderilen ashâb-ı kiramı öldüren kimselere, bir ay boyunca (sabah namazının ikinci rekâtının rükûundan sonra okuduğu) kunut duâsında lânet okurdu.[92] Bunun üzerine Cenâb-ı Hakkın şu âyet-i celîlesi nazil oldu:

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ

“Senin elinde (onları cezalandırmak veya affetmek hususunda) bir şey yok... Allah ya onların tevbesini kabul eder veya onları zâlim bulundukları için azablandırır.” (Âl-i İmran: 128)[93]

Yine onlar, çoğu zaman Müslüman olabilirler. Onların melun olduklarını nereden biliyorsun, demektir. Küfür üzerinde öldüğü bizce görülen bir kimseye de lânet okumak böylece caizdir. Eğer bu lânet ve zemde Müslüman bir yakını müteezzi olmazsa onu zemmetmek caizdir. Eğer yakın bir Müslüman akrabası rahatsız oluyorsa caiz olamaz. Nitekim rivâyet ediliyor ki; Allah’ın Resûlü (s.a.v.), Tâif’e giderken bir kabrin yanından geçti ve kime âit olduğunu Ebu Bekir Sıddîk’tan sordu. Ebu Bekir, buyurdu:

Bu kabir, Allah’a ve Resûlüne âsi olan Âs oğlu Said’in kabridir.

Bu söz üzerine Said’in oğlu Amr öfkelendi ve şöyle dedi:

Ey Allah’ın Resûlü! Bu, öyle bir kişinin kabridir ki, Ebu Kuhâfe’den (Ebu Bekir’in pederi) daha fazla düşman kellesini vuruyor ve misafirlere daha fazla yemek yediriyordu.

Bunun üzerine Ebu Bekir:

- Ey Allah’ın Resûlü! Bu adam bana karşı bunu nasıl konuşuyor?

Resûlüllah (s.a.v.), Amr’e hitaben buyurdu:

- “Dilini Ebu Bekir’den tut!”

Bunun üzerine Amr uzaklaştıktan sonra Resûlüllah, Ebu Bekir’e yönelerek buyurdu:

يَا أَبَا بَكْرٍ إِذَا ذَكَرْتُمْ الْكُفَّارَ فَعَمِّمُوا فَإِنَّكُمْ إِذَا خَصَصْتُمْ غَضِبَ الْأَبْنَاءُ لِلْآبَاءِ

“Ey Ebâ Bekir! Kâfirlerden bahsettiğiniz zaman umumi bir şekilde bahsediniz. Çünkü tahsis ettiğiniz zaman evlâtlar babaları için kızarlar.”[94]

Bunun üzerine halk, artık hususî bir şekilde kâfirleri zikretmekten menolundu. Nuayman,[95] şarap içti ve birkaç defa Resûlüllah’ın meclisinde cezalandırıldı. Bunun üzerine ashâb-ı kiramdan biri: “Allah ona lânet etsin! Amma da içki içtiğinden dolayı tutulup Resûlüllah’ın huzuruna getiriliyor!” dedi. Bu sözü işiten Resûlüllah şöyle buyurdu:

لَا تَكُنْ عَوْنًا لِلشَّيْطَانِ عَلَى أَخِيكَ وَفِي رِوَايَةٍ لَا تَقُلْ هٰذَا فَإِنَّهُ يُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ

“Ey kişi! Kardeşinin aleyhinde şeytana yardımcı olma!” Başka bir rivâyette: “Bu sözü söyleme! Çünkü Nuayman, Allah’ı ve Resûlünü seviyor.”[96]

İşte görüldüğü gibi, Resûlüllah, lânet okuyanı, lânetten men etmiştir. Resûlüllah’ın bu yasağı delâlet eder ki, muayyen bir fâsıka dahi lânet okumak caiz değildir. Hulâsa muayyen şahısların lânetinde tehlike vardır. Bundan her mümin sakınmalıdır. Meselâ İblis’e dahi lânet okumasa okumayan için hiçbir tehlike yoktur. Kaldı ki İblisten gayriye...

Eğer denilirse: Yezid’e lânet okumak caiz midir? Çünkü o Hz. Hüseyin’in kâtilidir veya Hz. Hüseyin’i öldürmeyi emretmiştir.[97]

Cevap olarak deriz ki: Yezid’in Hz. Hüseyin’i öldürmesi veya öldürülmesini emretmesi asla sabit değildir. Binâenaleyh böyle yaptığı sabit olmadıkça caiz değildir ki, “Yezid, Hz. Hüseyin’i öldürdü” veya “Onu öldürmeyi emretti” denilsin. Acaba böyle demek caiz değilse ona lânet okumak nasıl caiz olur? Çünkü Müslüman bir kimseyi tahkik ve tedkiksiz büyük bir günaha nisbet etmek caiz değildir. Evet; “İbni Mülcem, Hz. Ali’yi, Ebu Lu’lu, Hz. Ömer’i öldürdü” demek caizdir. Çünkü bu hâdiseler tevatür yoluyla sabit olmuştur. Binâenaleyh hiçbir Müslümana fâsıklık veya

küfür sıfatını, tahkik ve tedkik etmeksizin, yakıştırmak caiz değildir. Nitekim Allah'ın Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

لَا يَرْمِي رَجُلٌ رَجُلًا بِالْكُفْرِ وَلَا يَرْمِيهِ بِالْفُسُقِ إِلَّا ارْتَدَّتْ عَلَيْهِ إِنْ لَمْ يَكُنْ صَاحِبُهُ كَذٰلِكَ

"Hiçbir kişi, başka bir kişiyi ne küfürle, ne de fıskla suçlandırmasın. Eğer o kişi, suçlayanın dediği gibi değilse, o suç suçlayana dönüşür."[98]

مَا شَهِدَ رَجُلٌ عَلَى رَجُلٍ بِالْكُفْرِ إِلاَّ بَاءَ بِهِ أَحَدُهُمَا إِنْ كَانَ كَافِرًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ كَافِرًا فَقَدْ كَفَرَ بِتَكْفِيرِهِ إِيَّاهُ

"Herhangi bir kişi, başka bir kişi hakkında küfür ile şahitlik ederse, muhakkak onlardan birisi o küfrü alır. Eğer "kâfirdir" dediği kişi hakikaten dediği gibi ise, bu hüküm doğrudur. Eğer kâfir değilse, başkasını tekfir ettiğinden dolayı kendisi kâfir olur!"[99]

Bu hadîs-i şerifin manası şudur: Karşıdaki insanın Müslüman olduğunu bildiği halde onu tekfir ederse kâfir olur. Eğer bir bidatten veya başka bir nesneden dolayı onun kâfir olduğunu zannederse ve ona kâfir derse (haddi zâtında o da kâfir değilse), bu sefer böyle diyen kâfir değil yanılmış olur.

Muâz der ki: Allah'ın Resûlü bana:

أَنْهَاكَ أَنْ تَشْتُمَ مُسْلِمًا أَوْ تَعْصِيَ إِمَامًا عَادِلًا وَالتعرض للأموات أشد

"Ey Muâz! Herhangi bir Müslümana küfretmekten veya âdil bir îmama isyandan seni men ediyorum."[100] dedi.

Ölülere lânet okumak daha da şiddetlidir.

Mesruk der ki: Hz. Âişe'nin huzuruna girdim. Âişe validemiz; "Filân adam ne yapıyor? Allah ona lânet etsin!" dedi. Cevap olarak ona:

O öldü! deyince bu sefer Âişe validemiz:

Allah ona rahmet etsin! dedi.

Ben: Bu nasıl oluyor (bir lânet okuyorsun, bir rahmet)?

Cevap olarak buyurdu:

لَا تَسُبُّوا الْأَمْوَاتَ فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا إِلَى مَا قَدَّمُوا

“Sakın ha, ölülere küfretmeyiniz. Çünkü onlar daha önce Allah’ın huzuruna gönderdikleri amelleri üzerine gitmişlerdir.”[101]

Resûlüllah bir hadisinde buyurdu ki:

لَا تَسُبُّوا الْأَمْوَاتَ فَتُؤْذُوا بِهِ الْأَحْيَاءَ

“Ölülere sövmeyiniz! Çünkü siz bu sövmekle dirileri üzmüş olursunuz.”[102]

Yine buyurdu:

يَاأَيُّهَا النَّاسُ احْفَظُونِى فِى أَصْحَابِى وَإِخْوَانِى وَأَصْهَارِى وَلَا تَسُبُّوهُمْ أَيُّهَا النَّاسُ إِذَا مَاتَ الْمَيِّتُ فَاذْكُرُوا مِنْهُ خَيْرًا

“Ey nâs! Ashâbımın, arkadaşlarımın ve dünürlerimin hakkında beni koruyup gözetiniz. Onlara sövmeyiniz. Ey nâs! Kişi öldüğü zaman onun hayırlı taraflarını anınız.”[103]

Eğer denilirse: Acaba “Hz. Hüseyin’in kâtiline Allah lânet etsin! Veya: Onu öldürmeyi emredene Allah lânet etsin!” demek caiz midir?

Cevap olarak deriz ki, cevap şöyle demektedir: Hz. Hüseyin’in kâtili; eğer tevbe etmeden evvel ölmüş ise, Allah ona lânet etsin. Çünkü ihtimal vardır ki, Hz. Hüseyin’in kâtili tevbe ettikten sonra ölmüş olsun. Zira Resûlüllah’ın amcası Hz. Hamza’nın kâtili vahşî, onu öldürürken kâfirdi. Sonra gelip hem katil hâdisesinden, hem de küfürden tevbe etti. Binâenaleyh bir Müslümanı öldürmek büyük bir günahtır. Bu günah küfür mertebesine varmaz. (Meğer ki katli helâl bilsin!) Binâenaleyh kişi, Hz. Hüseyin’in kâtiline, eğer tevbe etmemişse şeklinde değil de mutlak bir şekilde lânet okursa, bu okuyuşta tehlike vardır. Fakat Hz. Hüseyin’in kâtiline lânet okumaktan susmakta hiçbir tehlike yoktur. Binâenaleyh susmak daha iyi ve evlâdır. Biz bu hususları, ancak halkın lânet hususundaki gevşekliğinden ve bu hususta dilini başıboş bırakmasından dolayı belirttik. Mümin bir kimse çokça lânet okuyan bir kimse olamaz. Binâenaleyh dili, lânet ile, anan küfür üzerine ölen kimseler hakkında veya vasıflarıyla bilinen sınıflar hakkında kullanmalı... Muayyen şahıslar hakkında değil... Binâenaleyh muayyen şahıslara lânet etmek yerine Allah’ı anmak daha iyidir. Eğer bu da yoksa, susmakta selâmet ve kurutuluş vardır.

İbrahim’in oğlu Mekkî der ki: Biz, İbni Avn’ın yanında oturuyorduk. Bu arada Ebu Burde’nin oğlu Bilâl’den[104] bahsettiler ve kendisine lânet

okudular. Aleyhinde atıp tuttular. İbni Avn de susmuştu. Dediler ki:

Ey İbni Avn! Biz ancak Bilâl'in sana yapmış olduğu zulmünden dolayı aleyhinde konuşuyoruz! (Sen niçin sükût ediyorsun?)

İbni Avn cevap olarak dedi ki:

Ancak onların ikisi iki kelimedir. Kıyâmet gününde onlar benim amel defterimden çıkacaktır: 1- Lâ ilahe illallah. 2- Allah filân adama lânet etsin. Binâenaleyh benim sahifemden "Lâ ilahe illâllah"ın çıkması, "Allah filâna lânet etsin" sözünün çıkmasından daha iyidir.

Bir zat Resûlüllah'a dedi ki: "Bana vasiyet et!" Resûlüllah:

أُوصِيكَ أَنْ لَا تَكُونَ لَعَّانًا

"Sana lânetçi olmamanı tavsiye ediyorum."[105] buyurdu.

İbni Ömer buyurdu: Allah nezdinde insanların en mebğuzu halka taneden ve lânet okuyanlardır.

Seleften biri buyurdu: Müslümana yapılan lânet, onu öldürme ile muadil ve eşittir!

Zevd'in oğlu Hammad, bu sözü rivâyet ettikten sonra buyurdu: Eğer ben desem ki "bu söz hadîs-i merfûdur", zerre kadar çekinmem. (Yani bu hadîs-i merfûdur.)

Ebu Katâde'den şöyle söylediği rivâyet ediliyor: Geçmiş zamanda deniliyordu ki "Bir mümine lânet okuyan bir kimse onu öldürmüş gibidir." Bu söz aynı zamanda Resûlüllah'a vardırılan merfû' bir hadîs olarak da nakledilmiştir.[106] Bir insanın aleyhinde şer ile bedduâ etmek de mesuliyet bakımından lânete yakındır. Hatta zâlimin aleyhinde bedduâ etmek bile böyledir. İnsanın meselâ. "Allah onun cismine sıhhat vermesin", "Allah ona selâmet vermesin" demesi ve benzeri sözler gibi... Çünkü böyle söylemek mezmumdur.

Nitekim haberde vârid olmuştur ki:

إِنَّ الْمَظْلُومَ لَيَدْعُو عَلَى الظَّالِمِ حَتَّى يُكَافِئَهُ ثُمَّ يَبْقِى لِلظَّالِمِ عِنْدَهُ فَضْلَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Mazlum bir kimse muhakkak zâlimin zulmüne karşılık verecek kadar bedduâ eder. Sonra zâlimin onun yanında fazla hakkı bile kıyâmet gününde kalır!"[107]

[85] Tirmizî.
[86] Tirmizî, Ebu Dâvûd. Hadîsin manası: Allah'ın laneti onun üzerine olsun, Allah'ın gazabı onun üzerine olsun veya "Ey Allah'ım, onu ateş ehlinden kıl ve cehennem ateşiyle yak" demektir
[87] Müslim.
[88] İbni Ebî Dünya.
[89] Müslim.
[90] İbni Ebî Dünya.
[91] Müslim.
[92] Buhârî ve Müslim.
[93] Resûlüllah. Bi'r-i Maune'de otuz sahabeyi öldürenlere, sabahlarda bedduâda bulunuyordu. Buhârî ve Müslim'in diğer bir rivâyetinde bir ay devamla katillere bedduâ ederdi. Buhârî ve Müslim, Ebu Hüreyre'den rivâyet ettiler: Sabah namazında okuduktan sonra tekbir getirir, başını kaldırır ve onlara lânet okurdu. Sonra Âl-i İmrân sûresinin 128. âyeti nazil olunca lânet etmeyi terk etti... İthaf, cilt 7. Sah. 486.
[94] Ebu Dâvûd "mürsel" hadislerde rivâyet etmiştir.
[95] Neccar soyundan gelen Rifaa'nın torunu ve Amr'ın oğludur. Denildi ki esasında adı Nû'man idi. Sonra Nuayman oldu. Bedir savaşına iştirak edenlerdendir. Pek fazla mizahçı idi.
[96] İbni Abdil Berr.
[97] Hz. Hüseyin'i öldürmediği bellidir. Fakat öldürülmesini emredip emretmediği pek ihtilaflıdır.
[98] Müslim, Buhârî.
[99] Deylemi.
[100] Ebu Nuaym.
[101] Buhârî.
[102] Tirmizî.
[103] Deylemî.
[104] Bilâl, Ebî Bürde'nin o da Ebî Mûsâ el-Eşârî'nin oğludur. Künyesi Ebu Amr olun bu zât, Basra'nın hem emîri, hem de kadısı idi. Uzun zaman vâlilik yaptı. Şâirler onun lehinde birçok şiir söylediler. Buhârî ahkâmda zikretti. Tirmizî bir hadisini rivâyet etti... (İthaf)
[105] Ahmed, Taberânî.
[106] Müslim, Buhârî.
[107] Tirmizî benzerini Âişe'den rivâyet etmiştir.
İbni Abdil Berr.

Neccar soyundan gelen Rifaa'nın torunu ve Amr'ın oğludur. Denildi ki esasında adı Nû'man idi. Sonra Nuayman oldu. Bedir savaşına iştirak edenlerdendir. Pek fazla mizahçı idi.

Ebu Dâvûd "mürsel" hadislerde rivâyet etmiştir.

Resûlüllah. Bi'r-i Maune'de otuz sahabeyi öldürenlere, sabahlarda bedduâda bulunuyordu. Buhârî ve Müslim'in diğer bir rivâyetinde bir ay devamla katillere bedduâ ederdi. Buhârî ve Müslim, Ebu Hüreyre'den rivâyet ettiler: Sabah namazında okuduktan sonra tekbir getirir, başını kaldırır ve onlara lânet okurdu. Sonra Âl-i İmrân sûresinin 128. âyeti nazil olunca lânet etmeyi terk etti... İthaf, cilt 7. Sah. 486.

Ebu Nuaym.

Deylemi.

Müslim, Buhârî.

Hz. Hüseyin'i öldürmediği bellidir. Fakat öldürülmesini emredip emretmediği pek ihtilaflıdır.

Buhârî.

"Sana lânetçi olmamanı tavsiye ediyorum." buyurdu.

Buhârî ve Müslim.

Tirmizî benzerini Âişe'den rivâyet etmiştir.

Müslim, Buhârî.

Ahmed, Taberânî.

Bilâl, Ebî Bürde'nin o da Ebî Mûsâ el-Eşârî'nin oğludur. Künyesi Ebu Amr olun bu zât, Basra'nın hem emîri, hem de kadısı idi. Uzun zaman vâlilik yaptı. Şâirler onun lehinde birçok şiir söylediler. Buhârî ahkâmda zikretti. Tirmizî bir hadisini rivâyet etti... (İthaf)

Deylemî.

Tirmizî.

"Lânet edenler, kıyâmet gününde ne bir kimseye şefaat edebilirler, ne de şahit olurlar."

"Hiçbir kişi, başka bir kişiyi ne küfürle, ne de fıskla suçlandırmasın. Eğer o kişi, suçlayanın dediği gibi değilse, o suç suçlayana dönüşür."

"Ey Ebu Bekir! Hem Sıddîk, hem lânet edici olurlar mı? Hayır! Kâbe'nin Rabbine yemin ederim olamaz."

Resûlüllah, böylece bir cemaatin ismini zikretti ki, onların hepsi Bedir muharebesinde küfür üzere öldürüldüler. Hatta akıbeti bilinmeyen bir kimseye de Allah'ın Resûlü lânet ediyordu. Sonra bu lânet etmek, Allah tarafından men edildi. Zira rivâyet ediliyor ki, Resûlüllah, "Mauna"

kuyusunda, öğretmen olarak gönderilen ashâb-ı kiramı öldüren kimselere, bir ay boyunca (sabah namazının ikinci rekâtının rükûundan sonra okuduğu) kunut duâsında lânet okurdu. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakkın şu âyet-i celîlesi nazil oldu:

“Sakın ha, ölülere küfretmeyiniz. Çünkü onlar daha önce Allah’ın huzuruna gönderdikleri amelleri üzerine gitmişlerdir.”

“Ey kişi! Kardeşinin aleyhinde şeytana yardımcı olma!” Başka bir rivâyette: “Bu sözü söyleme! Çünkü Nuayman, Allah’ı ve Resûlünü seviyor.”

“Senin elinde (onları cezalandırmak veya affetmek hususunda) bir şey yok... Allah ya onların tevbesini kabul eder veya onları zâlim bulundukları için azablandırır.” (Âl-i İmran: 128)

Ebu Katâde’den şöyle söylediği rivâyet ediliyor: Geçmiş zamanda deniliyordu ki “Bir mümine lânet okuyan bir kimse onu öldürmüş gibidir.” Bu söz aynı zamanda Resûlüllah’a vardırılan merfû’ bir hadîs olarak da nakledilmiştir. Bir insanın aleyhinde şer ile bedduâ etmek de mesuliyet bakımından lânete yakındır. Hatta zâlimin aleyhinde bedduâ etmek bile böyledir. İnsanın meselâ. “Allah onun cismine sıhhat vermesin”, “Allah ona selâmet vermesin” demesi ve benzeri sözler gibi... Çünkü böyle söylemek mezmumdur.

“Ey nâs! Ashâbımın, arkadaşlarımın ve dünürlerimin hakkında beni koruyup gözetiniz. Onlara sövmeyiniz. Ey nâs! Kişi öldüğü zaman onun hayırlı taraflarını anınız.”

“Allah’ın lâneti, gazabı ve de cehennemle birbirinize lânet okumayınız.”

Bunun üzerine halk, artık hususî bir şekilde kâfirleri zikretmekten menolundu. Nuayman, şarap içti ve birkaç defa Resûlüllah’ın meclisinde cezalandırıldı. Bunun üzerine ashâb-ı kiramdan biri: “Allah ona lânet etsin! Amma da içki içtiğinden dolayı tutulup Resûlüllah’ın huzuruna getiriliyor!” dedi. Bu sözü işiten Resûlüllah şöyle buyurdu:

“Ey Allah’ım! Hişam’ın oğlu Ebu Cehil ve Rabia’nın oğlu Utbe’yi kıskıvrak pençe-i kahrınla yakala...”

“Mazlum bir kimse muhakkak zâlimin zulmüne karşılık verecek kadar bedduâ eder. Sonra zâlimin onun yanında fazla hakkı bile kıyâmet gününde kalır!”

“Ölülere sövmeyiniz! Çünkü siz bu sövmekle dirileri üzmüş olursunuz.”

“Herhangi bir kişi, başka bir kişi hakkında küfür ile şahitlik ederse, muhakkak onlardan birisi o küfrü alır. Eğer “kâfirdir” dediği kişi hakikaten

dediği gibi ise, bu hüküm doğrudur. Eğer kâfir değilse, başkasını tekfir ettiğinden dolayı kendisi kâfir olur!”

- “Mümin bir kimse, lânet edici değildir.”

“Devenin sırtında bulunan nesneleri alınız. Deveyi çırılçıplak bırakınız. Çünkü deve melundur.”

“Ey Ebâ Bekir! Kâfirlerden bahsettiğiniz zaman umumi bir şekilde bahsediniz. Çünkü tahsis ettiğiniz zaman evlâtlar babaları için kızarlar.”

İbrahim’in oğlu Mekkî der ki: Biz, İbni Avn’ın yanında oturuyorduk. Bu arada Ebu Burde’nin oğlu Bilâl’den bahsettiler ve kendisine lânet okudular. Aleyhinde atıp tuttular. İbni Avn de susmuştu. Dediler ki:

İbni Ebî Dünya.

Müslim.

Tirmizî, Ebu Dâvûd. Hadîsin manası: Allah’ın laneti onun üzerine olsun, Allah’ın gazabı onun üzerine olsun veya “Ey Allah’ım, onu ateş ehlinden kıl ve cehennem ateşiyle yak” demektir

Tirmizî.

Müslim.

İbni Ebî Dünya.

Müslim.

Eğer denilirse: Yezid’e lânet okumak caiz midir? Çünkü o Hz. Hüseyin’in kâtilidir veya Hz. Hüseyin’i öldürmeyi emretmiştir.

“Ey Muâz! Herhangi bir Müslümana küfretmekten veya âdil bir îmama isyandan seni men ediyorum.” dedi.

“Ey Allah’ın kulu! Lânete uğramış bir devenin sırtında olduğun halde bizimle beraber yürüme!”

10. SÖZ

9. Âfet:
Teganni Etmek ve Şiir Okumak

Biz “Sema” kitabında teganninin helâl ve haram kısımlarını belirttik. Binâenaleyh ikinci bir defa tekrar etmeyiz. Şiire gelince... O bir konuşmadır. Güzeli güzel, çirkini çirkindir. Ancak kendini sadece şiire vermek mezmumdur. Nitekim Allah’ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

لَأَنْ يَمْتَلِىءَ جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْحًا حَتَّى يَرِيَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِىءَ شِعْرًا

“Yemin ederim ki, herhanginizin içi kanacak kadar irin ile dolması, içinin şiirle dolmasından daha hayırlıdır.”[108]

Mesruk’tan rivâyet ediliyor. Hazretten şiirin bir beyti soruldu. Hazret bu suâli kerih gördü. Bunun neden kerih görüldüğü sorulduğunda şu cevabı verdi:

- Ben amel defterimde şiir bulunsun istemiyorum.

Seleften birine bir şiirden bir şey soruldu. Sorana:

- Şunun yerine Allah’ın zikrini koy! Çünkü Allah’ın zikri şiirden dana hayırlıdır, dedi.

Hulâsa; şiiri inşad (okumak) ve temelinden inşâ etmek haram değildir, eğer içinde müstehcen bir konuşma yoksa... Nitekim Allah’ın Resûlü buyurmuştur:

“Muhakkak şiirin bir kısmı hikmettir.”[109]

Evet! Şiirin maksadı övmek, zemmetmek ve kadınların vasıflarından bahsetmektir. Bazen buna yalan katılır. Allah’ın Resûlü (s.a.v.), Ensar soyundan gelen Sabit’in oğlu Hassana kâfirlere şiirleriyle küfretmeyi emir buyurmuştur. Şâirin medh u senada geniş gitmesi her ne kadar yalansa da haramlık bakımından yalan sınıfına girmez. Nitekim şâir El-Mütenebbî, şiirinde demiştir:

“Eğer onun elinde ruhundan başka verecek bir şey yoksa. Muhakkak ruhunu vermek suretiyle cömertlik yapacaktır. Binâenaleyh kendisinden

isteyen bir kimse Allah'tan korksun!"

İşte şâirin bu sözü, cömertliğin son derecesini vasfetmekten ibarettir. Eğer şâirin övdüğü kişi cömert değilse şâir yalancıdır. Eğer cömertse, mübalağa etmek şiir sanatındandır. Lâzım gelmez ki şâir, bunun suretine inanmış olsun. Allah Resûlünün huzurunda birçok beyitler inşâd edilmiştir. Eğer onlar tedkik edilirse, onlarda da bunun benzeri bulunur. Hâlbuki Resûlüllah onu söyleyen şâiri men etmemiştir.[110]

Âişe validemiz dedi ki: Resûlüllah mübarek nalinlerini yamalıyordu. Ben de yün eğiriyordum. Resûlüllah'a o arada baktım ve gördüm ki mübarek alnı terlemeye başladı. Bu ter nura inkılâb ediyordu. Hz. Âişe devamla: Bu durum karşısında dilim tutuldu ve şaşkın şaşkın baktım. Bu durumumu gören Resûl:

Neden hayrete dalmışsın? dedi.

Cevap olarak dedim ki:

Ey Allah'ın Resûlü! Sana baktım. Alnın terledi. Terin nur doğurmaya başladı. Eğer Ebu Kebir el-Huzelî (meşhur bir şâirdir) seni görseydi muhakkak bilecekti ki sen onun şiirine mevzu olmakta herkesten daha lâyıksın!

Resûlüllah buyurdu:

Ey Âişe! Ebu Kebir el-Huzelî şiirinde ne diyor?

Dedim ki:

Şu iki beyti söylüyor:

"Övdüğüm insan, hayz kanının kalıntılarından, emziren kadının fâsid durumundan ve miğyel denilen hastalıklardan uzaktır.[111]

Onun yüzünün hatlarına baktığın zaman o hatlar, su serpen bulutun berraklığı gibi parlıyor."

Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.), elindekini bıraktı ve benim yanıma gelip sevincinden iki gözümün ortasından öptü ve buyurdu:

جَزَاكَ اللهُ خَيْرًا يَا عَائِشَةُ مَا سُرِرْتِ مِنِّى كَسُرُورِى مِنْكَ

"Ey Âişe! Allah sana hayrı mükâfat olarak versin. Benim senden aldığım sevinç gibi (kadar), sen benden sevinç almış değilsin."[112]

Allah'ın Resûlü. Huneyn savaşında ganimeti taksim ederken Mirdas'ın oğlu Abbâs için dört deve ayırdı. Abbâs bunları az görüp bir şiirinde bu durumdan şikâyet etti ve o şiirin sonunda şu fıkralar vardı: "Benim ve atım Ubeyd'in aldığı ganimeti, Uyeyne ve Akra arasında taksim mi ediyorsun?"

“Bedr ve Habis[113] hiçbir toplantıda Mirdas’a efendilik yapmamışlardır. Ben onlardan herhangi bir kişinin altında değilim. Bugün mertebesi düşürülen bir insan, artık hiçbir zaman yükselemez.”

Bunun üzerine Allah’ın Resûlü buyurdu:

اِقْطَعُوا عَنِّى لِسَانَهُ

“Bunun dilini benden kesiniz.”

Bu emir üzerine Ebu Bekir (r.a.) Abbâs’ı götürüp istediği yüz deveyi kendisine verdi. Sonra Resûlüllah’ın huzuruna herkesten daha fazla Resûlüllah’tan razı olarak döndü. Bunun üzerine Resûlüllah kendisinden sordu.

Benim aleyhimde şiir mi söylüyorsun?

Abbâs, bu tenkide karşı Resûlüllah’tan özür dileyerek buyurdu:

Annem ve babam sana fedâ olsun! Muhakkak ki, karıncaların yürümesi gibi dilimin üzerinde şiirin yürüdüğünü hissediyorum. Sonra karıncaların ısırdığı gibi beni ısırıyor. Binâenaleyh şiir söylemekten kendimi kurtaramıyorum.

Bunun üzerine Resûlüllah tebessüm ederek şöyle buyurdu:

لَا تَدَعُ الْعَرَبُ الشِّعْرَ حَتَّى تَدَعَ الْإِبِلُ الْحَنِينَ

“Deve, inlemeyi ve bağrışmayı bırakmadıkça, Arap şiiri bırakmaz.”[114]

---

[108] Müslim.

[109] İlim bahsinde geçti.

[110] Meselâ Züheyr’in oğlu Hz. Kâ’b (r.a.) Mekke fethinden sonra huzûr-ı saadete gelip Müslüman olduğu zaman meşhur “Bânet Suadû” kasidesini inşâ ederek irticalen okudu. O mübarek ve hadîs-i şerif olan kasidede tesbih ve mübalağalar pek fazladır. Buna rağmen Resûlüllah onu susturmadı ve sonunda mübarek kürkünü çıkarıp Kâ’b’a verdi.

[111] Miğyel hastalığı, câhiliyyet devrinde, “Emziren kadın, kocasıyla yatarsa sütü büzülür ve çocuk hasta olur” inancıyla olan bir hastalıktır.

[112] Beyhakî

[113] Bedir ve Habis, Uyeyne ile Akra’ın babalarıdırlar. Mirdas da şâirin babasıdır.

[114] Tirmizî.

İşte şâirin bu sözü, cömertliğin son derecesini vasfetmekten ibarettir. Eğer şâirin övdüğü kişi cömert değilse şâir yalancıdır. Eğer cömertse, mübalağa etmek şiir sanatındandır. Lâzım gelmez ki şâir, bunun suretine inanmış olsun. Allah Resûlünün huzurunda birçok beyitler inşâd edilmiştir. Eğer onlar tedkik edilirse, onlarda da bunun benzeri bulunur. Hâlbuki Resûlüllah onu söyleyen şâiri men etmemiştir.

"Ey Âişe! Allah sana hayrı mükâfat olarak versin. Benim senden aldığım sevinç gibi (kadar), sen benden sevinç almış değilsin."

"Muhakkak şiirin bir kısmı hikmettir."

"Deve, inlemeyi ve bağrışmayı bırakmadıkça, Arap şiiri bırakmaz."

Bedir ve Habis, Uyeyne ile Akra'ın babalarıdırlar. Mirdas da şâirin babasıdır.

Beyhakî

Tirmizî.

Miğyel hastalığı, câhiliyyet devrinde, "Emziren kadın, kocasıyla yatarsa sütü büzülür ve çocuk hasta olur" inancıyla olan bir hastalıktır.

Müslim.

Meselâ Züheyr'in oğlu Hz. Kâ'b (r.a.) Mekke fethinden sonra huzûr-ı saadete gelip Müslüman olduğu zaman meşhur "Bânet Suadû" kasidesini inşâ ederek irticalen okudu. O mübarek ve hadîs-i şerif olan kasidede tesbih ve mübalağalar pek fazladır. Buna rağmen Resûlüllah onu susturmadı ve sonunda mübarek kürkünü çıkarıp Kâ'b'a verdi.

İlim bahsinde geçti.

"Yemin ederim ki, herhanginizin içi kanacak kadar irin ile dolması, içinin şiirle dolmasından daha hayırlıdır."

Allah'ın Resûlü. Huneyn savaşında ganimeti taksim ederken Mirdas'ın oğlu Abbâs için dört deve ayırdı. Abbâs bunları az görüp bir şiirinde bu durumdan şikâyet etti ve o şiirin sonunda şu fıkralar vardı: "Benim ve atım Ubeyd'in aldığı ganimeti, Uyeyne ve Akra arasında taksim mi ediyorsun?" "Bedr ve Habis hiçbir toplantıda Mirdas'a efendilik yapmamışlardır. Ben onlardan herhangi bir kişinin altında değilim. Bugün mertebesi düşürülen bir insan, artık hiçbir zaman yükselemez."

"Övdüğüm insan, hayz kanının kalıntılarından, emziren kadının fâsid durumundan ve miğyel denilen hastalıklardan uzaktır.

11. SÖZ

10. Âfet: Mizah

Mizahın esası mezmumdur. İstisna edilen az bir miktarı hariç yasaklanmıştır. Nitekim Allah'ın Resûlü buyurdu:

لَا تُمَارِ أَخَاكَ وَلَا تُمَازِحْهُ

"Kardeşinle Mirâye (cidale) girişme! Onunla şaka yapma!"[115]

Eğer dersen ki: Mira (mücadele) arkadaşın yalanlaması veya cahillikle itham edilmesi olduğu için mirada arkadaşa eziyet vermek vardır. Fakat şakalaşmaya gelince: O, (bilindiği gibi) lâtife yapmak, sevindirmek ve kalbi hoşnud etmektir. Binâenaleyh neden yasaklanmıştır?

Cevap olarak bil ki, yasaklanan, ancak şakada ifrata kaçmak veya daimî bir şekilde şakalaşmaktır.

Daimî bir şekilde şakalaşmanın yasaklanmasına gelince: Böyle yapmak, oyunla meşgul olmak ve fuzûlî hareketlerle vakit geçirmek demektir. Evet! Oynamak mubahtır. Fakat daimî bir şekilde şakalaşmak ve oynamak mezmumdur.

Oynamakta ifrat etmeye gelince: Böyle yapmak, fazla gülmeyi, fazla gülmek de kalbin ölümünü ve bazı hallerde de kindarlık gütmesini gerektirir. Böylece hürmet ve vekar ortadan kalkar. Binâenaleyh bu gibi hareketlerden boş olan şaka zemmedilemez.

Nitekim Allah'ın Resûlünden rivâyet edilmiştir ki:

إِنِّي لَأَمْزَحُ وَلَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا

"Muhakkak ben (de) şaka yaparım. Fakat haktan başkasını söylemem."[116]

Ancak şaka yapıp haktan başkasını söylememek, Allah Resûlünün işidir. Ondan başkası ise, mizah kapısını açtığı zaman, nasıl mümkün ise, o yoldan halkı güldürmeye çaba sarf eder. Hâlbuki Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ يُضْحِكُ بِهَا جُلَسَاءَهُ يَهْوِى فِى النَّارِ أَبْعَدَ مِنَ الثُّرَيَّا

“Muhakkak ki, kişi, yanında oturan arkadaşlarını güldürmek için bazen bir söz konuşur. O sözün yüzünden, Süreyya yıldızından daha uzak olarak ateşin içerisine yuvarlanır.”[117]

Hz. Ömer (r.a.), buyurdu: “Gülmesi çok olanın heybeti azalır. Mizah eden kıymetini kaybeder. Kim ki bir şeyi fazla yaparsa onunla tanınır. Konuşması fazla olanın düşüşü çoğalır. Düşüşü çok olanın hayâsı azalır. Hayâsı azalanın takvası azalır. Takvası azalanın da kalbi ölür.”

Bir de gülmek, âhiretten gafil bulunmaya delâlet eder. Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) buyurmuştur:

لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا وَلَضَحِكْتُمْ قَلِيلاً

“Eğer benim bildiğimi bilseydiniz, muhakkak çok ağlar, az gülerdiniz.”[118]

Birisi kardeşine (güldüğünü görünce) sordu: Kardeşim! Cehenneme varacağın, Kur’an’da sana haber verilmedi mi?

وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا

“İçinizden hiçbir kimse istisna edilmemek üzere mutlaka cehenneme varacaktır. Bu, Rabbinin katında kesinleşmiş bir hükümdür.” Mealinde ki âyete işaret etmiştir. (Meryem: 71)

Kardeşi: “Evet, haber verildi.” Kişi: “Senin ateşten çıkacağına dair sana herhangi bir haber geldi mi?” Kardeşi: “Hayır, gelmedi.” Kişi: “O halde gülmek nereden geliyor?”

Deniliyor ki: Bu adamcağız ölünceye kadar artık bir daha gülmedi.

Esbât’ın oğlu Yusuf (k.s.) der: Hasan-ı Basrî otuz sene gülmedi.

Denildi ki: Ata es-Selemî kırk sene gülmedi.

Elverd’in oğlu Vüheyb (k.s.), Ramazan bayramında gülüşen bir grup insana bakarak buyurdu: Eğer bunlar Ramazan’da affolunmuşlarsa, yaptıkları bu gülüşme, şükredenlerin fiili değildir. Eğer bu geçmiş mübarek ayda affolunmamışlarsa, bu yaptıkları korkanların yaptığı değildir!

Ebu Ya’la’nın oğlu Abdullah derdi: Sen güler misin? Belki de bugün kefenin, bezcinin tezgâhından çıkmıştır.

İbni Abbâs (r.a.) buyurdu: Kim ki güldüğü halde bir günahı işlerse, cehenneme ağladığı halde girecektir.

Vâsi'in oğlu Muhammed (k.s) dedi: Sen cennette ağlar bir insanı görürsen, onun bu durumundan şaşmaz mısın? Cevap olarak "evet" denildi. Devamla şunları söyledi: İşte dünyada neticesinin nereye varacağını bilmediği halde gülen bir kimsenin durumu bundan daha şaşırtıcıdır.

İşte buraya kadar söylediklerimiz gülmenin âfetleridir. Gülmenin mezmum olan kısmı insanın birçok vaktini alan gülmektir. Gülmenin iyi kısmı, dişler görünecek derecede sessizce tebessüm etmektir. Nitekim Resûlüllah'ın gülmesi böyle idi.

Muaviye'nin mevlâsı Kasım dedi ki: Bir göçebe Resûlüllah'a ürkek bir devenin sırtında olduğu halde gelip selâm verdi. Resûlüllah'tan sormak için yaklaşmak istediğinde devi ürker, kendisini uzağa götürürdü. Bu manzara karşısında ashâb-ı kiram güldüler. Deve ise bu huysuzluğunu birkaç defa tekrarladı. Sonra adamcağızı düşürüp ölümüne sebebiyet verdi. Bu hâdiseden sonra denildi ki: Ey Allah'ın Resûlü! O göçebe devesinin sırtından düşüp öldü. Resûlüllah:

نَعَمْ وَأَفْوَاهُكُمْ مَلَأَى مِنْ دَمِهِ

"Evet! (O öldü, fakat) sizin de ağızlarınız onun kanıyla dopdolu olduğu halde!..."[119] buyurdu.

Mizahın vekarı düşürdüğü hususuna gelince: Hz. Ömer (r.a.) bu hususta buyurmuştur: Mizah yapan bir kimse hafif telakki edilir!

El-Münkedir'in oğlu Muhammed buyurdu: Annem bana: "Ey oğul! Çocuklarla şakalaşma ki, onların yanında kıymetin düşmesin."

El-Âs'ın oğlu Said, oğluna şöyle dedi: Şerefli bir kimse ile dalga geçme. Çünkü böyle yaptığın takdirde o, sana buğzedecektir. Rezil bir kimse ile de şakalaşma. Zira onunla şakalaştığın takdirde, sana karşı cüretkâr olacaktır.

Abdülâziz'in oğlu Ömer (r.a.) buyurdu: Allah'tan korkunuz ve mizah yapmaktan kaçınınız. Mizah kindarlığı gerektirir ve kötülüğe sürükler! Kur'an ile konuşunuz ve Kur'an ehli ile bir arada oturunuz. Eğer Kur'an size ağır gelirse o zaman erkeklerin konuşmasından bir güzel konuşma yapınız.

Hz. Ömer (r.a.) buyurdu: Mizaha neden mizah denildiğini bilir misiniz? Onlar: Hayır, bilmeyiz! dediler. Hz. Ömer: Çünkü o (mizah), sahibini

haktan kaydırır. Onun için ona kaydırmak manasına gelen “mizah” kelimesi ad olarak verilmiştir.

Denildi ki: Her şeyin tohumu vardır. Düşmanlığın tonu da mizah yapmaktır. Deniliyor ki: Mizah, yasağı ortadan kaldırır ve dostları ayırır.

Eğer dersen ki: “Mizah yapmak, hem Allah Resûlünden, hem de ashâb-ı kiramdan nakledilmiştir. O halde nasıl olur da mizah yasak olabilir?”

Cevap olarak derim ki: Eğer Resûlüllah’ın ve ashâbının yaptığına gücün yetiyorsa, yani mizah yapmakla beraber hakkın gayrisini söylemiyorsan, hiçbir kalbi kırıp üzmezsen, mizahta ifrat etmezsen, ancak arada sırada yaparsan, o zaman sen de mizah yapabilirsin.

Mizahı sanat edinerek devam edip ifrat derecede şakalaşmaya dalan bir kimseye gelince: Böyle bir kimse Resûlüllah’ın fiilini kendisine delil edinirse yanılmış olur. Çünkü bu kimsenin meselesi, bütün gün Kıptîlerle gezip onların oyunlarını seyreden, sonra bu yaptığının mubah olduğunu, Resûlüllah’ın Âişe validemize bayram gününde kıptîlerin oyunlarına seyretme iznini verdiği istidlal eden bir kimsenin durumuna benzer. Bu çeşit delil getirmek yanlıştır. Çünkü küçük günahlardan bir kısmı vardır ki, onlara devam edilir ve ısrar ile yapılırsa, onlar büyük günaha dönüşürler. Bir kısım mubahlar da vardır ki, onlara devam edildiği için küçük günaha dönerler. O halde bu durumdan gafil olmak uygun değildir!

Ebu Hüreyre (r.a.) rivâyet eder ki, ashâb-ı kiram:

Ey Allah’ın Resûlü! Sen de mi bizimle şakalaşırsın? dedikleri zaman, Resûlüllah (s.a.v.):

إِنِّى وَإِنْ دَاعَبْتُكُمْ لَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا

“Ben her ne kadar sizinle şakalaşırsam da haktan başkasını söylemem.”[120] diye cevap verdi.

Âta der ki: Adamın biri, İbni Abbâs’tan sordu: Allah’ın Resûlü şaka yapar mıydı?

İbni Abbâs: Evet yapardı!

Acaba Resûlüllah’ın mizahı nasıldı?

Resûlüllah’ın mizahı: Bir gün zevcelerinden birisine geniş bir elbise giydirdi. Ona dedi ki:

اُلْبِسِيهِ وَاحْمَدِى وَجُرِّى مِنْهُ ذَيْلًا كَذَيْلِ الْعُرُوسِ

“Bu elbiseyi giy, Allah’a hamd et! Gelinlerin gelinliklerinin eteğini yerlerde sürüdükleri gibi eteğini yerlerde sürü!”[121]

Enes (r.a.) der ki: Resûlüllah hanımlarıyla beraber olduğu zaman, insanların en hoşu ve en şakacısıydı.”

Rivâyet ediliyor ki, Resûlüllah pek fazla tebessüm ederdi.[122]

Hasan-ı Basrî’den rivâyet ediliyor: Bir ihtiyar kadın Resûlüllah’a geldi. Resûlüllah, ona:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَجُوزٌ

“İhtiyar kadınlar cennete giremezler” dedi.

Bu söz üzerine kadıncağız ağlamaya başladı. Resûlüllah, kadına buyurdu ki:

Sen (merak etme) artık o gün ihtiyar değilsin. Çünkü Cenâb-ı Hak, Kur’an’ında buyurur:

اِنَّآ اَنْشَأْنَاهُنَّ اِنْشَآءً فَجَعَلْنَاهُنَّ اَبْكَارًا

“Gerçekten biz onları yepyeni bir yaratılışla yaratmışızdır. Böylece onları hep bekâr kızlar, kocalarına âşık yaşıtlar yaptık.” (Vâkı’a: 35-36)

Eslem’in oğlu Zeyd der ki: Ümmü Eymen adlı bir hanım, Resûlüllah’a geldi ve dedi ki:

Ey Allah’ın Resûlü! Kocam sizi davet ediyor.

Resûlüllah:

وَمَنْ هُوَ أَهُوَ الَّذِى بِعَيْنِهِ بَيَاضٌ

Kocan kimdir? Yoksa o gözünde beyazlık olan mıdır?

Kadın:

- Ey Allah’ın Resûlü! Yemin olsun, kocamın gözünde beyazlık yoktur (yani ayıblı değildir).

Resûlüllah:

- Evet, evet! Onun gözünde beyazlık vardır!

Kadın:

- Hayır! Gözünde beyazlık yoktur.

Resûlüllah:

- Ey kadıncağız! Hiçbir insan yoktur ki, onun gözünde beyazlık olmasın![123]

Resûlüllah, bu sözüyle insanoğlunun gözbebeğini kapsayan beyazlığı kastediyordu. Başka bir hanım daha geldi ve dedi ki:

- Ey Allah'ın Resûlü! Beni bir deveye bindir (bana biç deve ikram et).

Resûlüllah:

- Hayır! Seni deveye değil de yavrusuna bindireceğim.

Kadın:

- Ben devenin yavrusunu neyleyim? O beni taşıyamaz ki!

Resûlüllah:

- Ey kadıncağız! Hiçbir deve yoktur ki, başka bir devenin yavrusu olmasın!

Resûlüllah bu mübarek sözüyle mizahta bulunarak şaka yapmıştır. Enes der ki: Ebu Talha'nın bir oğlu vardı. Adı Ebu Umeyr idi. Resûlüllah, onların evine geldiğinde çocuğa:

يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ النُّغَيْرُ

"Ey Ebâ Umeyr! Nuğayr (Kuş yavrusu) ne yaptı (ne oldu?)."[124] diye şaka ediyordu.

Resûlüllah bu sözüyle Ebu Umeyr'in oynadığı ve sonra kaybettiği bir kuş yavrusunu kastederdi. Âişe validemiz buyurdu: Bedir muharebesine Resûlüllah ile beraber gittim. Bana dedi ki:

تَعَالَىْ حَتَّى أُسَابِقُكِ

- Gel seninle yarışalım!

Bunun üzerine ben fistanımı karnımın üzerine sıkı bir şekilde bağladım. Sonra bir çizgi çizdik. Onun üzerinde durduk ve yarıştık. O beni geçti ve buyurdu:

İşte bu geçişim senin Zilmecaz'daki geçişine karşılık olsun.[125]

Zilmecaz'daki hadîse şöyle cereyan etti: Biz oradayken Allah'ın Resûlü bir gün bize geldi. Ben o zaman daha gencecik bir kızdım. Babam beni bir şey için göndermişti. Resûlüllah "onu bana ver" dedi. Ben vermedim ve Resûlüllah'tan koşarak uzaklaştım. Resûlüllah beni tutmak için arkamdan koştuysa da bana yetişemedi.

Yine Âişe validemiz buyurdu: Allah'ın Resûlü benimle yarıştı ve kendisini geçtim. Bilâhare şişmanladığımda tekraren benimle koşuştu ve bu sefer beni geçerek buyurdu:

İşte bu (günkü galibiyet), o (günkü mağlûbiyetin yerinde olsun.)[126]

Yine Âişe validemiz buyurdu: Resûlüllah ile zevcesi Zem'a'nın kızı Şevde yanımda ve hücremde bulunuyorlardı. "Harire" (bulamaç aşı) denilen yemeği yapıp takdim ettim. Sevde'ye "ye!" dedim. Sevde (r.a.): "Bu yemeği sevmiyorum, yemem!" dedi. Ben: "Yemin ederim ya yiyeceksin veya yüzüne süreceğim" diye ısrar ettim. "İmkânı yok, yiyemem" deyince ben elimle tabaktan bir şey aldım ve Sevde'nin yüzünü onunla sıvadım. Resûlüllah da ikimizin arasında oturmuş bulunuyordu. Resûlüllah, Sevde benden intikamını alsın diye mübarek dizlerini alçalttı. Bu sefer Şevde tabaktaki bulamaç, aşından biraz aldı ve yüzüme sürdü. Resûlüllah da bu manzara karşısında gülerek tebessüm ediyordu.[127]

Rivâyet ediliyor ki, Süfyân'ın oğlu Dahhâk El-Kilâbî (r.a.) çirkin yüzlü, kısa boylu bir zattı. Resûlüllah kendisiyle biat ettiği zaman Resûlüllah'a: "Ey Allah'ın Resûlü. Benim yanımda iki hanımım vardır. Bu kızaktan daha güzeldirler. -Bu sözü, örtünmeyi emreden âyet nazil olmazdan evvel söyledi- Senin için onların birisini boşayayım da onunla evlen." dedi.

Âişe validemiz de orada oturmuş dinliyordu. (Kızarak) buyurdu: "O kadın mı daha güzeldir, sen mi?" Dahhâk (r.a.): "Belki ben ondan daha güzel ve şerefliyimdir" cevabını verdi. Allah'ın Resûlü, Âişe'nin sorusundan güldü. Çünkü o zat, çirkin yüzlüydü.[128]

Alkame, Ebu Seleme'den rivâyet ediyor: Resûlüllah mübarek dilini çıkararak Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'a gösterirdi. Çocuk onun mübarek dilini görür ve mübarek dili ona yönelirdi. Bunun üzerine Bedr El-Fezârî'nin oğlu Uyeyne (r.a.)[129] dedi: "Allah'a yemin ederim. Evlenmiş ve sakalı bitmiş oğlum vardır. Daha kendisini öpmüş değilim!"

Bu söze karşılık Allah'ın Resûlü buyurdu:

مَنْ لَا يَرْحَمْ لَا يُرْحَمْ

"Muhakkak ki, merhamet etmeyene merhamet olunmaz!"[130]

Bu şaka ve yârenliklerin çoğu kadınlarla çocuklara karşı yapılmıştır. Bu kabil lâtife, istihzaya meyletmeksizin. Onların kalplerinin zafiyetinin Resûlüllah tarafından tedavisidir. Allah'ın Resûlü, gözü ağrıdığı halde hurma yiyen Süheyb'e bir ara şöyle dedi:

"Gözün ağrıdığı halde hurma mı yiyorsun?" Süheyb: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben ancak ağrımayan tarafla yiyorum" dedi.

Bu söz üzerine Resûlüllah tebessüm etti. Bu hadisin râvilerinden biri der ki: “Mübarek azı dişleri görünecek derecede tebessüm ettiğini gördüm.”[131]

Rivâyet ediliyor ki, Cübeyr El-Ensârî’nin oğlu Havvat, Mekke yolunda Benî Kâ’b kabilesinin kadınlarıyla otururken Allah’ın Resûlü çıkageldi ve buyurdu:

يَا أَبَا عَبْدَ اللهِ مَالَكَ مَعَ النِّسْوَةِ

Ey Ebâ Abdullah! Kadınlarla işin ne?

Havvat:

Bu kadınlar benim serkeş devem için bir ip örerler de, ondan yanlarında oturmuş bulunuyorum.

Bu sözden sonra Allah’ın Resûlü, ihtiyacı için gitti ve sonra dönüp şöyle buyurdu:

Ey Ebâ Abdullah! O deve hâlâ serkeşliği bırakmamış mı?

Havvat der ki: Sustum ve utandım. Bundan sonra Resûlüllah’ı her gördüğümde utancımdan ondan kaçıyordum. Tâ ki Medine’ye geldik. Bir gün câmide namaz kılarken beni gördü. Yanımda oturdu. Namazı, uzattım. Bana:

- Uzatma! Seni bekliyorum, dedi,

Selâm verdiğim zaman, şöyle buyurdular:

يَا أَبَا عَبْدَ اللهِ أَمَا تَرَكَ ذٰلِكَ الجَمَلُ الشِّرَادُ بَعْدُ

- Ey Ebâ Abdullah! Acaba o deve daha serkeşliğini bırakmamış mıdır?

Susup utandım. Resûlüllah gitti. Bundan sonra Resûlüllah’tan kaçıyordum. Tâ ki bir gün bana yetişti. Bir merkebe binmiş, iki ayağını bir tarafa sarkıtmıştı. Buyurdu: “Ey Ebâ Abdullah! Acaba o deve hâlâ serkeşliğini bırakmadı mı?” Cevap olarak dedim ki:

Seni Hak Peygamber olarak gönderen Allah’a yemin ederim. O deve, Müslüman olduğundan bu yana serkeşlik yapmamıştır!

Bunun üzerine buyurdu:

اَللهُ أَكْبَرُ اَللهُ أَكْبَرُ اَللّٰهُمَّ اهْدِ أَبَا عَبْدِ اللهِ

“Allahü ekber! Allahü ekber. Ey Allah’ım! Ebu Abdullah’a hidâyet et.”

Bu duâdan sonra Ebu Abdullah’ın İslâm’ı iyileşti ve Allah ona hidâyet etti.”

Nuayman El-Ensârî (r.a.)[132], şakacı bir kimseydi. Medine'de içki içer, yakalanıp Allah'ın Resûlüne getirilirdi. Ceza olarak Resûlüllah mübarek naliniyle ona vururdu. Nalinleriyle onu dövmelerini ashâbına da emrederdi. Bu durum çoğaldığında ashâbtan birisi ona: "Allah sana lânet etsin," dedi. Allah'ın Resûlü (s.a.v.) o lânet okuyan zâta: "Sakın böyle deme! Çünkü Nuayman, Allah'ı ve Resûlünü sever," dedi."

Nuayman, yeni yetişen herhangi bir meyve ve süt Medine'ye geldi mi, hemen ondan satın alır, Resûlüllah'a getirir ve şöyle derdi:

- Ey Allah'ın Resûlü! Bunu senin için satın aldım ve sana hediye ettim.

Ne zaman ki o malın sahibi bilâhare gelip malının bedelini Nuayman'dan isterdi, onu Resûlüllah'a getirip derdi:

- Ey Allah'ın Resûlü! Adamcağıza eşyasının bedelini versene.

Resûlüllah:

- Ey Nuayman! Sen onu bize hediye etmedin mi?

Nuayman:

- Yâ Resûlüllah! Onun bedeli yanımda yoktu. Senin de ondan yemeni istiyordum, onun için alıp getirdim.

Bunun üzerine Resûlüllah güler, hak sahibine hakkını vermeyi emrederdi. [133]

İşte bunlar sevimli şakalardır. Arada sırada onlar gibi şakalar yapmak müstehabdır. Daimî şekilde yapılmasından hazer edilmelidir. Bu tür şakalara devam etmek mezmum ve müptezelliktir. Kalbin ölümüne sebep olan gülme ile neticelenir.

---

[115] Tirmizî.
[116] Daha önce geçti.
[117] Daha önce geçti.
[118] Müslim, Buhârî.
[119] İbni Mübarek.
[120] Tirmizî.
[121] Irâkî aslına rastlamadığını söyler.
[122] Daha önce geçti.
[123] Zübeyr bin Bekâr.
[124] Ebu Dâvûd, Tirmizî.
[125] Irâkî, Âişe validemizin Bedir muharebesinde Resûlüllah ile beraber olmadığını kaydeder.
[126] Nesâî, İbni Mâce.

[127] Zübeyr bin Bekâr.

[128] Hasan'ın Huzeyfe'nin Bedr'in oğlu Uyeynedir. Müellefe-i kulûbdandır. Huneyn ve Tâlif savaşlarına iştirak etmiştir. Ahmak ve kadri sayılır bir kişi idi. Resûlüllah'ın huzur-ı saadetine izinsiz girdi. Su'-i edepte bulundu. Buna rağmen Resûlüllah sabretti. Katılığına, göçebeliğine ve toyluğuna bağışladı. Cerareden onbin mızaklı ordu bunun arkasında gidiyordu. (İthaf)

[129] Zübeyr bin Bekâr.

[130] Ebu Ya'lâ.

[131] Ensarın Evs soyundandır. Künyesi Ebu Abdullah veya Ebâ Sâlih'tir. Resûlüllah'ın meşhur süvârilerinden bir zattır. Bedir savaşına iştirâk etmiştir. İbn-i İshak'a göre Bedire katılmamış fakat ganimetten kendisine pay verilmiştir. Yetmiş dön da olarak hicretin kırkıncı senesinde vefat etmiştir. Rahmetullahi aleyh.

[132] Nuayman bin Amr bin Rüfâ'dır. Benî Necar kabilesindendir.

[133] Zübeyr bin Bekâr

Yine Âişe validemiz buyurdu: Resûlüllah ile zevcesi Zem'a'nın kızı Şevde yanımda ve hücremde bulunuyorlardı. "Harire" (bulamaç aşı) denilen yemeği yapıp takdim ettim. Sevde'ye "ye!" dedim. Sevde (r.a.): "Bu yemeği sevmiyorum, yemem!" dedi. Ben: "Yemin ederim ya yiyeceksin veya yüzüne süreceğim" diye ısrar ettim. "İmkânı yok, yiyemem" deyince ben elimle tabaktan bir şey aldım ve Sevde'nin yüzünü onunla sıvadım. Resûlüllah da ikimizin arasında oturmuş bulunuyordu. Resûlüllah, Sevde benden intikamını alsın diye mübarek dizlerini alçalttı. Bu sefer Şevde tabaktaki bulamaç, aşından biraz aldı ve yüzüme sürdü. Resûlüllah da bu manzara karşısında gülerek tebessüm ediyordu.

Rivâyet ediliyor ki, Resûlüllah pek fazla tebessüm ederdi.

"Muhakkak ki, merhamet etmeyene merhamet olunmaz!"

Ebu Dâvûd, Tirmizî.

Zübeyr bin Bekâr.

Daha önce geçti.

Irâkî aslına rastlamadığını söyler.

Tirmizî.

İbni Mübarek.

Müslim, Buhârî.

Zübeyr bin Bekâr.

Nesâî, İbni Mâce.

Irâkî, Âişe validemizin Bedir muharebesinde Resûlüllah ile beraber olmadığını kaydeder.

Zübeyr bin Bekâr

Nuayman bin Amr bin Rüfâ'dır. Benî Necar kabilesindendir.

Ensarın Evs soyundandır. Künyesi Ebu Abdullah veya Ebâ Sâlih'tir. Resûlüllah'ın meşhur süvârilerinden bir zattır. Bedir savaşına iştirâk etmiştir. İbn-i İshak'a göre Bedire katılmamış fakat ganimetten kendisine pay verilmiştir. Yetmiş dön da olarak hicretin kırkıncı senesinde vefat etmiştir. Rahmetullahi aleyh.

Ebu Ya'lâ.

Zübeyr bin Bekâr.

Hasan'ın Huzeyfe'nin Bedr'in oğlu Uyeynedir. Müellefe-i kulûbdandır. Huneyn ve Tâlif savaşlarına iştirak etmiştir. Ahmak ve kadri sayılır bir kişi idi. Resûlüllah'ın huzur-ı saadetine izinsiz girdi. Su'-i edepte bulundu. Buna rağmen Resûlüllah sabretti. Katılığına, göçebeliğine ve toyluğuna bağışladı. Cerareden onbin mızaklı ordu bunun arkasında gidiyordu. (İthaf)

Daha önce geçti.

Daha önce geçti.

Tirmizî.

Alkame, Ebu Seleme'den rivâyet ediyor: Resûlüllah mübarek dilini çıkararak Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'a gösterirdi. Çocuk onun mübarek dilini görür ve mübarek dili ona yönelirdi. Bunun üzerine Bedr El-Fezârî'nin oğlu Uyeyne (r.a.) dedi: "Allah'a yemin ederim. Evlenmiş ve sakalı bitmiş oğlum vardır. Daha kendisini öpmüş değilim!"

- Ey kadıncağız! Hiçbir insan yoktur ki, onun gözünde beyazlık olmasın!

İşte bu (günkü galibiyet), o (günkü mağlûbiyetin yerinde olsun.)

Bu söz üzerine Resûlüllah tebessüm etti. Bu hadisin râvilerinden biri der ki: "Mübarek azı dişleri görünecek derecede tebessüm ettiğini gördüm."

"Ey Ebâ Umeyr! Nuğayr (Kuş yavrusu) ne yaptı (ne oldu?)." diye şaka ediyordu.

"Eğer benim bildiğimi bilseydiniz, muhakkak çok ağlar, az gülerdiniz."

"Bu elbiseyi giy, Allah'a hamd et! Gelinlerin gelinliklerinin eteğini yerlerde sürüdükleri gibi eteğini yerlerde sürü!"

"Muhakkak ki, kişi, yanında oturan arkadaşlarını güldürmek için bazen bir söz konuşur. O sözün yüzünden, Süreyya yıldızından daha uzak olarak ateşin içerisine yuvarlanır."

“Ben her ne kadar sizinle şakalaşırsam da haktan başkasını söylemem.” diye cevap verdi.

Âişe validemiz de orada oturmuş dinliyordu. (Kızarak) buyurdu: “O kadın mı daha güzeldir, sen mi?” Dahhâk (r.a.): “Belki ben ondan daha güzel ve şerefliyimdir” cevabını verdi. Allah’ın Resûlü, Âişe’nin sorusundan güldü. Çünkü o zat, çirkin yüzlüydü.

“Evet! (O öldü, fakat) sizin de ağızlarınız onun kanıyla dopdolu olduğu halde!...” buyurdu.

“Muhakkak ben (de) şaka yaparım. Fakat haktan başkasını söylemem.”

Nuayman El-Ensârî (r.a.), şakacı bir kimseydi. Medine’de içki içer, yakalanıp Allah’ın Resûlüne getirilirdi. Ceza olarak Resûlüllah mübarek naliniyle ona vururdu. Nalinleriyle onu dövmelerini ashâbına da emrederdi. Bu durum çoğaldığında ashâbtan birisi ona: “Allah sana lânet etsin,” dedi. Allah’ın Resûlü (s.a.v.) o lânet okuyan zâta: “Sakın böyle deme! Çünkü Nuayman, Allah’ı ve Resûlünü sever,” dedi.”

Bunun üzerine Resûlüllah güler, hak sahibine hakkını vermeyi emrederdi.

“Kardeşinle Mirâye (cidale) girişme! Onunla şaka yapma!”

İşte bu geçişim senin Zilmecaz’daki geçişine karşılık olsun.

12. SÖZ

11. Âfet:
Alay ve İstihza

Alay etmek, eziyet verici olursa haramdır. Nitekim Cenâb-ı Hak buyurmuştur:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسٰٓى اَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ

“Ey îman edenler! Bir kavim diğer bir kavimle alay etmesin. Umulur ki, alay edilenler, alay edenlerden daha hayırlı olur. Kadınlar da kadınlarla istihza eden kadınlardan daha hayırlı olurlar.” (Hucurât: 11)

Âyetteki “Sühriye’nin manası, hakîr görmek, güldürecek bir şekilde ayıp ve eksikliklere dikkati çekmek demektir. Bu kabil istihza bazen karşıdaki adamın fiil ve sözünü hikâye etmekle olur. Bazen de işaret ve îma ile... Bu alay, eğer alay edilenin huzurunda ise, adı “gıybet” değildir. Fakat gıybet manasını taşır.

Âişe validemiz der ki: Bir kişinin durumunu hikâye ettim. Allah’ın Resûlü bana:

وَاللهِ مَا أُحِبُّ أَنِّى حَاكَيْتُ إِنْسَانًا وَلِىَ كَذَا وَكَذَا

“Allah’a yemîn ederim ki, bende şu ve bu hal varken bir insanın halini anlatmayı sevmem. Buna karşılık bir insanın hâlini hikâye edeyim (taklidini yapayım).”[134]

İbni Abbâs (r.a.):

يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هٰذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً اِلَّآ اَحْصٰيهَا

“Eyvah bize! Bu kitaba ne oldu ki küçük ve büyük demeden her şeyi sayıp kapsamaktadır.” (Kehf: 49) âyetinin tefsirinde buyurmuştur: Küçükten gaye, mümine yapılan istihzadan dolayı tebessüm etmektir. Büyükten gaye ise, istihzadan dolayı kahkaha ile gülmektir. İbni Abbâs’ın

bu kabil tefsiri, halkın üstüne gülmenin günah ve kebâirlerden olduğuna işarettir.

Zem'a'nın oğlu Abdullah'tan rivâyet ediliyor: Resûlüllah'tan dinledim. Hutbe okurken, yellenmekten ötürü gülmeleri hakkında va'zederek buyurdu:

عَلَامَ يَضْحَكُ أَحَدَكُمْ مِمَّا يَفْعَلُ

"Sizden herhangi birisi, yaptığı bir işi başkasında götürse, neden gülüyor?"[135]

Başka bir hadiste:

إن المستهزئين بالناس يفتح لأحدهم باب من الجنة فيقال
هلم هلم فيجيء بكربه وغمه فإذا أتاه أغلق دونه ثم يفتح له
باب آخر فيقال هلم هلم فيجيء بكربه وغمه فإذا أتاه أغلق
دونه فما يزال كذلك حتى إن الرجل ليفتح له الباب فيقال
له هلم هلم فلا يأتيه

"Halkla istihza edenlerin her birisi için cennetten bir kapı açılır. Ona "gel, gel" denilir. O da üzüntüsüyle beraber (koşa, koşa) o kapıya gelir. Kapıya vardığında kapı yüzüne kapatılır. Sonra başka bir kapı açılır. Kendisine denilir ki: Gel, gel! O da yana yakıla gelir. Kapıya vardığı zaman, yüzüne kapanır. Ve kendisine kapı açılıp "gel, gel" denildiği halde kapıya (ümitsizlikten) gitmeyinceye kadar bu şekilde aldatılır."[136]

مَنْ عَيَّرَ أَخَاهُ بِذَنْبٍ قَدْ تَابَ مِنْهُ لَمْ يَمُتْ حَتَّى يَعْمَلَهُ

"Kim ki, (Müslüman) kardeşini işlediği günahından tevbe ettiği halde, o günahtan ötürü ayıplarsa, o kimse ölmezden önce o günahı işler."[137]

Bütün bunlar, başkasını tahkir etmek, başkasının üstüne gülmek ve başkasını küçük görmekten dolayı alaya almaktan doğar. Cenâb-ı Hakkın:

عَسَىٰٓ اَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ

"Umulur ki istihzaya uğrayanlar, istihza edenlerden daha hayırlıdır." (Hucurât: 11) âyeti buna işaret eder. Yani istihza ettiğiniz insanı küçük sanarak tahkir etmeyiniz. Umulur ki o senden daha hayırlıdır. Bu istihza, ancak, istihzadan müteezzi olup rahatsız olan bu kimse hakkında haramdır.

Nefsini hor gören ve çoğu zaman alaya alınmasından sevinen bir kimseye gelince: İstihza bu kimse hakkında mizah ve hafif şaka kabilindendir. Bu hafif şakalaşmanın güzel ve çirkin, yani helâl ve haramdan kısımları daha önce beyan edildi. Ancak haram olan kısım öyle bir küçümsemedir ki, alaya alınan zat onunla rahatsız olur. Çünkü tahkir etmesi bahis konusudur. Tahkir etmek, bazen muhatap konuşmasında yanılıyor. İntizamsız konuşuyor diye ona gülmek suretiyle oluyor. Bazen de, karışık fiillerine gülmek suretiyle oluyor. Yazısından, sanatından, suretinden, kısa boy ve poşunu alaya almak veya herhangi bir ayıptan dolayı eksikliğine gülmek gibi... Binâenaleyh bütün bunlara gülmek, yasaklanan maskaralık kısmına giriyor.

---

[134] Ebu Dâvûd, Tirmizî.
[135] Buhârî, Müslim.
[136] İbni Ebî Dünya.
[137] Tirmizî.

“Halkla istihza edenlerin her birisi için cennetten bir kapı açılır. Ona “gel, gel” denilir. O da üzüntüsüyle beraber (koşa, koşa) o kapıya gelir. Kapıya vardığında kapı yüzüne kapatılır. Sonra başka bir kapı açılır. Kendisine denilir ki: Gel, gel! O da yana yakıla gelir. Kapıya vardığı zaman, yüzüne kapanır. Ve kendisine kapı açılıp “gel, gel” denildiği halde kapıya (ümitsizlikten) gitmeyinceye kadar bu şekilde aldatılır.”

“Kim ki, (Müslüman) kardeşini işlediği günahından tevbe ettiği halde, o günahtan ötürü ayıplarsa, o kimse ölmezden önce o günahı işler.”

Buhârî, Müslim.

Ebu Dâvûd, Tirmizî.

Tirmizî.

İbni Ebî Dünya.

“Sizden herhangi birisi, yaptığı bir işi başkasında götürse, neden gülüyor?”

“Allah’a yemîn ederim ki, bende şu ve bu hal varken bir insanın halini anlatmayı sevmem. Buna karşılık bir insanın hâlini hikâye edeyim (taklidini yapayım).”

13. SÖZ

12. Âfet:
Sırrı İfşa Etmek

Sırrı ifşa etmek tanıdık ve dostların hakkına karşı gösterilen gevşeklik ve onlara eziyet bahis konusu olduğu için dinen yasaklanmıştır. Nitekim Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu:

إِذَا حَدَّثَ الرَّجُلُ ثُمَّ الْتَفَتَ فَهِيَ أَمَانَةٌ

"Kişi konuşma yaparken dönüp etrafına bakarsa, onun İmi konuşması, dinleyenin yanında emânet olduğuna delâlet eder (ifşa etmesi haramdır)."[138]

Ve Resûlüllah, başka bir hadîs-i şerifinde kayıtsız şartsız şöyle buyuruyor: "Aranızdaki konuşma emânettir."[139]

Hasan-ı Basrî buyurdu: "Arkadaşının sırrını konuşmak hainliktir."

Rivâyet ediliyor ki, Muaviye, kardeşi Utbe'nin oğlu Velid'e bir sırrını söyledi. Velid, babasına dedi ki:

Ey babacığım! Emîril-mü'minîn, bana bir sırrını söyledi. Emîril-mü'mininin başkasından gizlediklerini senden gizlemediğini görüyorum. (Sana o sırrı söyleyeyim mi?)

Utbe:

Ey oğul! O sırrı bana söyleme! Çünkü sırrını ketmeden bir kimsenin elindedir muhayyerlik. Sırrını ifşa eden bir kimse ise, muhayyerlik onun aleyhinde olur!

Velid der ki: Babacığım! bu durum baba ile evlâd arasına da girer mi: Utbe: "Hayır! Böyle bir şey evlâd ile baba arasına girmez. Fakat ben istemem ki, sen dilini, sırları söylemek suretiyle başı boşluğa alıştırmış olasın."

Velid der ki: (Amcam) Muaviye'ye ve ona bu durumu haber verdim. Bunun üzerine Muaviye bana şöyle dedi:

Ey Velid! Kardeşim, (senin baban) seni yanlışlığın köleliğinden azat etmiştir. Binâenaleyh sırrı ifşa etmek hainliktir. Eğer bu ifşada başkasının zarar görmesi bahis mevzuu ise, haram olur. Eğer başkasının zarar görmesi bahis mevzuu değilse, leîmlik olur.

Biz daha önce sohbet âdabı bahsinde sırrı gizlemekle ilgili olan kaidelerden bahsettik. Burada ikinci bir defa tekrar eylemeye hacet yok...

---

[138] Ebu Dâvûd, Tirmizî.

[139] İbni Ebî Dünya, mürsel olarak rivâyet etti.

Ve Resûlüllah, başka bir hadîs-i şerifinde kayıtsız şartsız şöyle buyuruyor: “Aranızdaki konuşma emânettir.”

İbni Ebî Dünya, mürsel olarak rivâyet etti.

Ebu Dâvûd, Tirmizî.

“Kişi konuşma yaparken dönüp etrafına bakarsa, onun İmi konuşması, dinleyenin yanında emânet olduğuna delâlet eder (ifşa etmesi haramdır).”

14. SÖZ

13. Âfet:
Söz Verip Caymak

Muhakkak ki, çok kere dil, vaadetmeye koşuşur. Sonra nefis, çoğu zaman o vaadi ifa etmeye müsamaha etmez. Böylece vaad yapmamaya dönüşür. Bu ise münafıklığın alâmetlerindendir! Nitekim Cenâb-ı Hak buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ

“Ey îman edenler! Allah ve insanlar arasında verdiğiniz söz ve yaptığınız bağlantıları yerine getiriniz.” (Mâide: 1)

Resûlüllah (s.a.v.) da: “Vaad vergidir.”[140] buyurmuştur. (Yani verilmiş mal gibidir, geri alınmaz.) Yine buyurdu:

اَلْوَأْىُ مِثْلُ الدَّيْنِ أَوْ أَفْضَلُ

“Vaad, borç gibidir veya daha üstündür.”[141]

Hadisteki “Ve’y” kelimesi vaad manasınadır. Cenâb-ı Hak, Kur’an’ında Peygamberi İsmail Aleyhisselâmı överek buyurdu:

إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ

“Muhakkak İsmail vaadinde sâdıktı.” (Meryem: 54)

Denildi ki: İsmail (a.s.) bir yerde bir insana söz verdi. O insan, Hz. İsmail’e -unuttuğu için- bir daha dönmedi. İsmail (a.s.) onu beklemek için yirmi ilâ gün orada kaldı.

Hz. Ömer’in oğlu Abdullah sekerâta düştüğü zaman buyurdu: Kureyşlilerden bir kişi benden kızımı istedi. Benden de vaade benzer bir söz aldı. O halde Allah’a yemin ederim, ben münafıklığın üçte biriyle Allah’ın huzuruna gitmek istemiyorum. O halde sizi şahit tutuyorum: “Ben ona kızımı verdim!”

Ebî Hamsa’nın oğlu Abdullah’tan rivâyet edildi.[142] dedi ki: Resûlüllah, daha peygamber olmazdan evvel, ben onunla alışverişte bulundum. Onun bir kısım alacağı bende kaldı ve ona: “Buraya senin alacağını getirip teslim

edeceğim” diye söz verdim. O gün unuttum. Ertesi gün de unuttum. Üçüncü gün geldim, hâlâ yerindeydi. Beni görünce şöyle buyurdu:

يَا فَتَى لَقَدْ شَقَقْتَ عَلَيَّ أَنَا هٰهُنَا مُنْذُ ثَلَاثٍ أَنْتَظِرُكَ

“Ey genç! Sen bana zahmet verdin! Zira ben üç günden beri burada seni beklemekteyim.”[143]

İbrahim En-Nahâî’ye denildi: Bir kişi başkasına bir miadı (buluşmayı) söz veriyor ve gelmiyor. Acaba öbür kişi ne yapmalıdır?

Buyurdular:

Gelecek namazın vaktine kadar bekleyecektir. (Namazın vakti geldikten sonra savuşup gidecek ve böylece mesuliyetten de kurtulmuş olacaktır.)

Resûlüllah (s.a.v.) bir söz verdiği zaman “Umulur” kaydını eklerdi, İbni Mes’ûd, herhangi bir söz verdiği zaman, muhakkak “Eğer Allah dilerse” kaydını eklerdi. Ve böyle yapmak daha iyidir. Sonra bu istisnayı yapmakla beraber sözde kat’iyyet anlaşılırsa muhakkak o sözü yerine getirmek gerekir. Ancak takat dışı ise, o zaman, dâva değişir. Eğer kişi, söz verdiği zaman, sözünü ifa etmemeye niyetliyse işte bu münafıklığın tâ kendisidir.

Ebû Hüreyre buyurdu: Allah’ın Resûlü (s.a.v.):

ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ
إِذَا حَدَّثَ كَذَّبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ

“Üç haslet vardır. O kimse ki, onda bu üç haslet bulunur, o oruç da tutsa, namaz da kılsa ve ben Müslümanım dese de, yine de münafıktır: Konuştuğu zaman yalan söylerse, Söz verdiği zaman sözüne muhalefet ederse, Emin sayıldığı zaman hainlik yaparsa,”[144]

Amr’ın oğlu Abdullah (r.a.) der: Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu: “Dört haslet vardır. Kim ki, o dört haslet kendisinde bulunuyorsa, o kimse münafıktır ve kim ki, o dört hasletten birisi onda bulunuyorsa o kimsede münafıklıktan bir haslet var demektir. Tâ ki o hasleti bırakıncaya kadar:

Konuştuğu zaman yalan söylerse,

Söz verdiği zaman cayarsa,

Ahdettiği zaman hile yaparsa,

Başkasıyla cedelleştiği zaman yalan uydurursa.”[145]

Bu hadîs-i şerif verdiği sözü yerine getirmemek niyetiyle başkasına söz veren veya özürsüz olarak vaadini yerine getirmeyi terk eden bir kimse

hakkında vârid olmuştur. Söz

ünü yerine getirmeye azimli olan bir kimseye gelince: Bilahare kendisini sözünü yerine getirmekten men eden bir özrü olduğu için sözünü yerine getirmemişse, bu kimse münafık olmaz. Her ne kadar nifak suretinde olan bir duruma düşmüş ise de... Fakat münafıklık hakikatinden korunulduğu ve kaçınıldığı gibi, şeklinden de korunmalı ve kaçınılmalıdır. Kendisini men edecek bir zaruret olmaksızın nefsini mazur saymak uygun değildir. Zira rivâyet ediliyor ki, Allah'ın Resûlü (s.a.v.), et-Teyhâ'nın oğlu Ebul Heyseme'ye "bir hizmetçi vereceğim" diye söz vermişti. Binâenaleyh bu sözden sonra Resûlüllah'a üç esir getirildi. Onların ikisini başkalarına verdi. Bir tane kaldı. Bu esnada kerimesi Hz. Fâtıma (r.a.) gelip Resûlüllah'tan bir hizmetçi talep etti ve dedi ki:

Babacığım! Sen el değirmeninin elimde bırakmış olduğu ize bakmaz mısın?

Bu esnada Resûlüllah, Ebû Heyseme'ye verdiği sözü hatırladı ve dedi:

Yâ, Ebul Heyseme'ye verdiğim söz nice olur?

Binâenaleyh Ebul Heyseme'yi, kerimesi Fâtıma'ya -daha önce verilmiş sözünden dolayı- tercih etti. Hâlbuki Fâtıma, zayıf eliyle el değirmenini çevirmek mecburiyetindeydi.[146]

Resûlüllah (s.a.v.) oturmuş bulunuyor ve Huneyn'de Havâzin kabilesinden alınan ganimet mallarını taksim ediyordu. Halktan bir kişi gelip Resûlüllah'ın yanında durdu ve dedi ki:

Ey Allah'ın Resûlü! Senin yanında bana verilmiş bir söz vardır.

Resûlüllah: Evet! Doğru söyledin! Binâenaleyh dilediğini iste!

Kişi:

Ben seksen koyun ile çobanını istiyorum.

Resûlüllah:

O miktar senin olsun! dedikten sonra şöyle buyurdu:

اِخْتَكَمْتَ يَسِيرًا لِصَاحِبِهِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ الَّتِي دَلَّتْهُ عَلَى عِظَامِ يُوسُفَ كَانَتْ أَحْرَمَ مِنْكَ وَأَجْزَلَ حُكْمًا مِنْكَ حِينَ حَكَّمَهَا مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ حُكْمِي أَنْ تَرُدَّنِي شَابَّةً وَاَدْخُلَ مَعَكَ الْجَنَّةَ

"Sen az istedin. Muhakkak ki, Hz. Mûsâ'yı, Yûsuf (a.s.)'un kemiklerine muttali' kılan (Mısırlı) kadın, Mûsâ (a.s.) tarafından isteyeceğinde hâkim kılındığı zaman, senden reyce ve hükümce daha kuvvetli idi. Zira kadın

demişti ki: Benim hükmüm; beni genç yaşıma dönüştürmen ve seninle birlikte Allah'ın cennetine girmemi temin etmendir."[147]

Denildi ki, halle bu zâtın isteğini darb-ı mesel yapıp, O seksen koyun ile çobanın sahibinden daha cimridir, demeye başladılar. Allah'ın Resûlü buyurmuştur:

لَيْسَ الْخُلْفُ أَنْ يَعِدَ الرَّجُلَ الرَّجُلَ وَفِى نِيَّتِهِ أَنْ يَفِىَ

Hulf (sözüne sahip çıkmamak), kişinin söz verip, niyetinde o sözü yerine getirmek olduğu halde, herhangi bir mâniden ötürü bunu ifâ edememesi değildir.

(Belki hulf, söz verdiği halde niyetinde yapmamak kastı olmaktır.)"[148]

Başka bir lafızda hadîs şöyle vârid olmuştur:

إِذَا وَعَدَ الرَّجُلُ أَخَاهُ وَفِى نَيَّتِهِ أَنْ يَفِىَ فَلَمْ يَجِدْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ

"Kişi kardeşine söz verdiği ve niyetinde o sözünü yerine getirmek olduğu halde onu yerine getirme imkânına sahip olmasa, günahkâr olmaz." (Ebû Dâvûd)

---

[140] Taberânî.

[141] İbni Ebî Dünya.

[142] Âmiri soyuna mensup bir zâttır. Denildi ki Ebî Cedea'nın oğlu Abdullah'tır. Fakat en kuvvetli rivâyete göre, o değildir.

[143] Ebû Dâvûd.

[144] Müslim, Buhârî.

[145] Müslim, Buhârî.

[146] Tirmizî.

[147] İbni Hibban, Hâkim.

[148] Ebu Dâvûd, Tirmizî.

"Sen az istedin. Muhakkak ki, Hz. Mûsâ'yı, Yûsuf (a.s.)'un kemiklerine muttali' kılan (Mısırlı) kadın, Mûsâ (a.s.) tarafından isteyeceğinde hâkim kılındığı zaman, senden reyce ve hükümce daha kuvvetli idi. Zira kadın demişti ki: Benim hükmüm; beni genç yaşıma dönüştürmen ve seninle birlikte Allah'ın cennetine girmemi temin etmendir."

Ebî Hamsa'nın oğlu Abdullah'tan rivâyet edildi. dedi ki: Resûlüllah, daha peygamber olmazdan evvel, ben onunla alışverişte bulundum. Onun bir

kısım alacağı bende kaldı ve ona: “Buraya senin alacağını getirip teslim edeceğim” diye söz verdim. O gün unuttum. Ertesi gün de unuttum. Üçüncü gün geldim, hâlâ yerindeydi. Beni görünce şöyle buyurdu:

Binâenaleyh Ebul Heyseme’yi, kerimesi Fâtıma’ya -daha önce verilmiş sözünden dolayı- tercih etti. Hâlbuki Fâtıma, zayıf eliyle el değirmenini çevirmek mecburiyetindeydi.

“Ey genç! Sen bana zahmet verdin! Zira ben üç günden beri burada seni beklemekteyim.”

Ebu Dâvûd, Tirmizî.

Resûlüllah (s.a.v.) da: “Vaad vergidir.” buyurmuştur. (Yani verilmiş mal gibidir, geri alınmaz.) Yine buyurdu:

Başkasıyla cedelleştiği zaman yalan uydurursa.”

(Belki hulf, söz verdiği halde niyetinde yapmamak kastı olmaktır.)”

“Vaad, borç gibidir veya daha üstündür.”

Âmiri soyuna mensup bir zâttır. Denildi ki Ebî Cedea’nın oğlu Abdullah’tır. Fakat en kuvvetli rivâyete göre, o değildir.

İbni Ebî Dünya.

Taberânî.

Tirmizî.

Müslim, Buhârî.

Müslim, Buhârî.

Ebû Dâvûd.

İbni Hibban, Hâkim.

“Üç haslet vardır. O kimse ki, onda bu üç haslet bulunur, o oruç da tutsa, namaz da kılsa ve ben Müslümanım dese de, yine de münafıktır: Konuştuğu zaman yalan söylerse, Söz verdiği zaman sözüne muhalefet ederse, Emin sayıldığı zaman hainlik yaparsa,”

15. SÖZ

14. Âfet:

Yalan ve Yalan Yere Yemin

Bu günahların çirkinlerinden, ayıpların fahişlerindendir. Vâsıf'ın (veya Evset'in) oğlu İsmail dedi ki: Ebû Bekir Sıddîk'tan dinledim. Resûlüllah'ın ölümünden sonra hutbe okurken dedi: Bir sene evvel Allah'ın Resûlü şimdi bulunduğum yerde durdu sonra Ebû Bekir ağladı ve dedi:

إِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّهُ مَعَ الْفُجُورِ وَهُمِا فِى النَّارِ

"Yalandan sakınınız. Çünkü yalan, fısk-u fücurla beraberdir. Bunların ikisi de cehennemdedir."[149]

Ebû Ümâme buyurdu: Resûlüllah (s.a.v.):

إِنَّ الْكَذِبَ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ النِّفَاقِ

"Muhakkak ki yalan, ateşin kapılarından bir kapıdır."[150] buyurmuştur. Hasan-ı Basrî buyurdu: Daha evvelce deniliyordu: Gizli ile âşikârenin, söz ile fiilin, çıkış ile girişin değişik olması münafıklıktandır. O temel ki, onun üzerinde münafıklık binası yükselmiştir, o yalancılıktır.

Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

كَبُرَتْ خِيَانَةً أَنْ تُحَدِّثَ أَخَاكَ حَدِيثًا هُوَ لَكَ بِهِ مُصَدِّقٌ وَأَنْتَ لَهُ بِهِ كَاذِبٌ

"Din kardeşin seni tasdik ettiği ve sen de yalan söylediğin halde onunla konuşman hainlik yönünden pek büyüktür."[151]

İbni Mes'ûd der ki, Resûlüllah buyurdu:

لَا يَزَالُ الْعَبْدُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللهِ كَذَّابًا

"Kul durmadan yalan söyler ve yalanı arar. Tâ ki Allah nezdinde fazlasıyla yalan söyleyen bir kimse olarak yazılır."[152]

Allah’ın Resûlü, bir koyunun pazarlığını yaparken yemin edip birisi: “Allah’a yemin ederim, sana şu şu fiyattan eksik vermem”, diğeri de: “Allah’a yemîn ederim, ben de sana şu şu fiyattan fazla vermem” diyen iki kişinin yanından geçti. Sonra koyunun yanından geçerken onlardan birisinin koyunu satın aldığını gördü ve buyurdu: “O iki kişiden birisi hem günahı, hem de yeminin kefâretini yüklenmiş oldu.”[153]

Başka bir hadîs-i şerif:

اَلْكِذْبُ يُنْقِصُ الرِّزْقَ

“Yalan rızkı eksiltir.”[154]

Başka bir hadîs-i şerif:

إِنَّ التُّجَّارَ هُمُ الْفُجَّارُ

“Muhakkak tüccarlar fâsık ve fâcirlerin tâ kendisidirler.” Ashâb tarafından soruldu: “Ey Allah’ın Resûlü! Allah, Kur’an’ında alışverişi helâl kılmamış mıdır?” Resûlüllah:

نَعَمْ وَلٰكِنَّهُمْ يَحْلِفُونَ فَيَأْثِمُونَ وَيُحَدِّثُونَ فَيَكْذِبُونَ

“Evet! Alışverişi helâl kılmıştır. Fakat tüccarlar alışverişte yemin ederler, günahkâr olurlar. Konuşurlar, yalan söylerler.” buyurdu.[155]

Başka bir hadîs-i şerif:

ثَلَاثَةُ نَفَرٍ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ الْمَنَّانُ
بِعَطِيَّتِهِ وَالْمُنْفِقُ سِلْعَتَهُ بِالْحَلْفِ الْفَاجِرِ وَالْمُسْبِلُ إِزَارَهُ

“Üç sınıf vardır. Kıyâmet gününde Allah onlarla konuşmaz ve onlara (rahmetle) bakmaz:

Sadakasıyla minnet eden (başa kakan),

Yalan yemin ile malını satan,

Kibir ve gururdan ötürü eteğini yerlerde sürükleyen.”[156]

Yine buyurdular:

من حلف حالف بالله فأدخل فيها مثل جناح بعوضة إلاّ
كانت نكتة فى قلبه إلى يوم القيامة

“Allah’a yemin eden bir kimse, yemin edip yeminine bir sivrisinek kanadı kadar yalan katarsa, o yemin kıyâmete kadar onun kalbinde bir (siyah) leke teşkil eder.”[157]

Ebû Zer (r.a.) der ki: Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

ثَلَاثَةٌ يُحِبُّهُمُ اللهُ رَجُلٌ كَانَ فِي فِئَةٍ فَنَصَبَ نَحْرَهُ حَتَّى يُقْتَلَ أَوْ يَفْتَحَ اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى أَصْحَابِهِ وَرَجُلٌ كَانَ لَهُ جَارُ سُوءٍ يُؤْذِيهِ فَصَبَرَ عَلَى أَذَاهُ حَتَّى يُفَرِّقَ بَيْنَهُمَا مَوْتٌ أَوْ ظَعْنٌ وَرَجُلٌ كَانَ مَعَهُ قَوْمٌ فِي سَفَرٍ أَوْ سَرِيَّةٍ فَأَطَالُوا السُّرَى حَتَّى أَعْجَبَهُمْ أَنْ يَمَسُّوا الْأَرْضَ فَنَزَلُوا فَتَنَحَّى يُصَلِّي حَتَّى يُوقِظَ أَصْحَابَهُ لِلرَّحِيلِ وَثَلَاثَةٌ يَشْنَؤُهُمُ اللهُ التَّاجِرُ أَوِ الْبَيَّاعُ الْحَلَّافُ وَالْفَقِيرُ الْمُخْتَالُ وَالْبَخِيلُ الْمَنَّانُ

“Üç sınıf vardır. Allahü Teâlâ onları sever:

Bir kişi ki, bir grup arkadaşının içinde bulunur, (düşmana karşı) göğsünü, ölünceye veya Allah kendisine ve arkadaşlarına bir yol açıncaya kadar germiştir.

Bir kişi ki, kötü bir komşusu vardır. Kendisine eziyet veriyor. Aralarını ölüm veya göçetme ayırıncaya kadar sabredip onun eziyetine göğüs gerer.

Bir kişi ki, beraberinde sefer hâlinde veya akıncılık hâlinde bir kavim bulunuyor. Onlar uzun zaman geceleyin yürüdüler. Öyle ki, yere oturup istirahat etmek hoşlarına gitti. (Yani yorgun ve bitkin oldular). Binâenaleyh indiler, istirahate çekildiler. O kişi de bir kenara çekilip onlar uyudukları halde namaza başladı. (Dolayısıyla) onların nöbetçiliğini yaptı. Tâ ki sabahlanıp arkadaşlarını yolculuk için uyandırıncaya kadar...

Üç grup da vardır. Allahü Teâlâ onlara buğzeder:

Fazla yemin eden tüccar veya alışverişçi,

Gururlu olan fakir, verdiğini başa kakan cimri.”[158]

Başka bir hadîs daha: “Cehennem o kimseye olsun ki, konuşup yalan söyler, yalanıyla (orada oturan) kimseleri güldürsün diye... Azab ona olsun, azab ona olsun!”[159]

Başka bir hadîs:

رَأَيْتُ كَأَنَّ رَجُلًا جَاءَنِي فَقَالَ لِي قُمْ فَقُمْتُ مَعَهُ فَإِذَا أَنَا بِرَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا قَائِمٌ وَالْآخَرُ جَالِسٌ بِيَدِ الْقَائِمِ كُلُّوبٌ مِنْ حَدِيدٍ يُلْقِمُهُ فِي شِدْقِ الْجَالِسِ فَيَجْذِبُهُ حَتَّى يَبْلُغَ كَاهِلُهُ ثُمَّ

يَجْذِبُهُ فَيُلْقِمُهُ الْجَانِبُ الْآخِرُ فَيَمُدُّهُ فَإِذَا مَدَّهُ رَجَعَ الْآخِرُ كَمَا كَانَ فَقُلْتُ لِلَّذِي أَقَامَنِي مَا هٰذَا فَقَالَ هٰذَا رَجُلٌ كَذَّابٌ يُعَذَّبُ فِي قَبْرِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

“Ben rüyamda gördüm. Bir kişi bana geldi ve dedi ki: Kalk! Onunla birlikte kalktım. Bir de gördüm ki, iki kişinin yanındayım. Onlardan birisi ayakta, diğeri oturmuş... Ayakta olanın elinde çengeller vardı. O çengelleri oturan kişinin ağız boşluğundan geçirir, dudakları omuzlarına yetişinceye kadar çengelleri çekip uzatıyordu. Sonra tekrar çekiyordu. Sonra çengeli çıkarıp ağzının öbür tarafına takıyor, onu çektiği zaman, öbür tarafı eskisi gibi oluyordu. Beni ayağa kaldırana dedim ki: Bu manzara nedir? Bana dedi ki: Şu oturan kişi yalancıdır. Kıyâmete kadar kabrinde bu şekilde azaba dûçâr olur.”[160]

Cürad’ın oğlu Abdullah’tan[161] rivâyet ediliyor ki, Resûlüllah’tan sorarak dedim ki: “Ey Allah’ın Resûlü! Mümin bir kimse zina eder mi?” Resûlüllah: “Bu, bazen oluyor.” Soran devamla: “Ey Allah’ın Peygamberi! Mümin bir kimse yalan söyler mi?” Resûlüllah: “Hayır!” dedikten sonra hemen şu âyet-i celîleyi okudu:

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللهِ

“Yalanı ancak Allah’ın âyetlerine inanmayanlar uydurur. İşte bunlar asıl yalancı olanlardır.” (Nahl: 105)[162]

Ebû Said el-Hudrî der ki: Resûlüllah’tan dinledim, duâsında derdi:

اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِي مِنَ النِّفَاقِ وَفَرْجِي مِنَ الزِّنَا وَلِسَانِي مِنَ الْكِذْبِ

“Ey Allah’ım! Kalbimi münafıklıktan, tenasül uzvumu zinadan ve dilimi yalandan temizle.”[163]

Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ شَيْخٌ زَانٍ وَمَلِكٌ كَذَّابٌ وَعَائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ

“Üç sınıf vardır ki, Allah onlarla ne konuşur, ne de onlara iltifat eder ve ne de onları över veya kalplerini temizler. Onlar için elem verici bir azab

vardır:

Zinâ eden yaşlı bir kimse,

Yalan söyleyen bir pâdişah,

Gururlu olan bir fakir.”[164]

Amr’ın oğlu Abdullah der:[165] Resûlüllah bizim evimize geldi. Küçücük bir çocuktum. Oynamak için gitmiştim. Annem: “Ey Abdullah! Gel! Sana bir şey vereceğim.” dedi. Resûlüllah:

وَمَا أَرَدْتِ أَنْ تُعْطِيَهُ قَالَتْ تَمْرًا فَقَالَ أَمَا إِنَّكِ لَوْ لَمْ تَفْعَلِي
لَكُتِبَتْ عَلَيْكِ كِذْبَةٌ

“Sen ona ne verecektin? Annem: Hurma verecektim, cevabını verdi. Resûlüllah: Dikkat et! Eğer ona hurma vermeyecek olsaydın, bu söylediğin defterine yalan olarak geçecekti.”[166]

Başka bir hadîs-i şerif: “Eğer Allah bana şu kum taneleri kadarınca nimet verse idi, muhakkak onu aranızda taksim edecektim. Taksim ettikten sonra beni ne cimri, ne yalancı ve ne de korkak görmeyecektiniz.”[167]

Resûlüllah bunu söylerken yaslanmış bulunuyordu. Sonra şöyle devam etti:

أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ الْإِشْرَاكُ بِاللهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ ثُمَّ
قَعَدَ وَقَالَ أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ

“Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi? O, Allah’a şerik koşmak ve ebeveyne karşı isyan etmektir.” Sonra (kalkıp) oturdu ve buyurdu: “Dikkat ediniz! Büyük günahların en büyüğü yalancılıktır.”[168]

İbni Ömer der ki, Resûlüllah buyurdu:

“Muhakkak kul, yalan söyler. Melek kendisinden bir mil uzaklaşır. Uzaklaşması kişinin söylediğinin pis kokusundan olur.”[169]

Enes der ki, Resûlüllah buyurdu: “Bana altı hasletle kefil olunuz, ben de size cennetle kefil olayım. Ashâb-ı Kiram: O altı haslet nedir? diye sorunca, şöyle buyurdu:

Sizden herhangi birisi konuştuğu zaman yalan söylemesin,

Söz verdiği zaman muhalefet etmesin,

Emin sayıldığı zaman hıyânet etmesin,

Gözlerinizi haram bakışlardan koruyunuz,

Tenasül uzuvlarınızı zinadan koruyunuz,

Ellerinizi zulümden tutunuz.”[170]

Yine buyurdu: “Muhakkak şeytanın sürmesi, enfiyesi ve çerezi vardır. Çerezi yalan, enfiyesi öfke, sürmesi ise uykudur.”[171]

Hz. Ömer bir gün hutbe okurken dedi ki: “Ey nas! Sizin içinizden buraya çıktığım gibi, Resûlüllah da bizim içimizden bu makama çıkıp buyurdu:

أَحْسِنُوا إِلَى أَصْحَابِى ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَفْشُو الْكَذِبُ حَتَّى يَحْلِفَ الرَّجُلُ عَلَى الْيَمِينِ وَلَمْ يُسْتَحْلَفْ وَيَشْهَدُ وَلَمْ يُسْتَشْهَدْ

“Benim ashâbıma iyi davranınız. (Onlara saygı ve hürmette kusur etmeyiniz.) Sonra onları takip eden tabiîne... Sonra yalan yayılacaktır. Hatta kişi, yemine davet edilmediği halde kendiliğinden yemîn edecektir. Kendisinden sahicilik istenilmediği halde şahitlik yapacaktır.”[172]

Başka bir hadîs-i şerif:

“Kim ki yalan olduğunu zannettiği halde benden bir hadîsi rivâyet ederse, o yalancılardan birisidir.”[173]

Başka bir hadîs-i şerif:

مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ بِإِثْمٍ لِيَقْتَطِعَ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِغَيْرِ حَقٍّ لَقِىَ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ

“Kim ki, yalandan (yeminin kapsamına dahil olmayanın üzerine) yemin eder ve böylece Müslüman bir kişinin malını o yalan yeminiyle haksız yerde elde ederse, Allah’ın huzuruna, Allah kendisinden kızgın olduğu halde gelir.”[174]

Rivâyet ediliyor ki, Resûlüllah, bir kişinin sahiciliğini -uydurduğu bir yalan mesele yüzünden- reddetti.[175]

Bir hadîs-i şerifinde:

كُلُّ خَصْلَةٍ يُطْبَعُ أَوْ يَطْوِى عَلَيْهَا الْمُسْلِمُ إِلَّا الْخِيَانَةَ وَالْكِذْبَ

“Yalan ve hainlik dışında, Müslümanda her haslet bulunabilir.”[176]

Âişe validemiz dedi ki: Resûlüllah’ın ashâbına, yalandan daha ağır ve şiddetli gelecek bir ahlâk yoktur. Resûlüllah ashâbından bir kişinin yalan söylediğine muttali’ olursa, onun mübarek göğsünden menfi tesiri

silinmezdi. Tâ ki o kişinin yapmış olduğu yalandan tevbe ettiğini bilinceye kadar...

Mûsâ (a.s.) buyurdu: “Yâ Rab! Amel yönünden kullarından hangisi daha hayırlıdır? Cenâb-ı Hak: “O kul ki, dili yalan söylemez. Kalbi fısk u fücur taşımaz ve tenâsül organı zinâ etmez...”[177]

Lokman Hakîm oğluna dedi ki: Ey oğul! Yalandan sakın! Çünkü yalan, serçenin eti gibi tatlıdır. Fakat pek kısa bir zamanda sahibi kendisine buğz edip bıkar!

Resûlüllah, doğruluğun medhi konusunda buyurdu:

أَرْبَعٌ إِذَا كُنَّ فِيكَ لَا يَضُرُّكَ مَا فَاتَكَ مِنَ الدُّنْيَا صِدْقُ الْحَدِيثِ
وَحِفْظُ الْأَمَانَةِ وَحُسْنُ خُلُقٍ وَعِفَّةُ طُعْمَةٍ

“Dört haslet vardır. Bunlar sende bulunursa, dünyadan kaybettiklerin sana zarar vermez. O dört haslet şunlardır:

Doğru konuşmak,

Emâneti korumak,

Güzel ahlâk,

Yemekte afiflik.”[178]

Ebu Bekir Sıddîk (r.a.), Resûlüllah’ın vefatından sonra bir hutbesinde dedi ki: Bir sene evvel Resûlüllah benim şu makamımda durarak -Ebu Bekir bunu söyledikten sonra ağladı ve- şöyle söyledi:

عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّهُ مَعَ الْبِرِّ وَهُمَا فِى الْجَنَّةِ

“Doğruluktan ayrılmayınız. Çünkü doğruluk, sevapla beraberdir. Onların ikisi cennettedir.”[179]

Hz. Muâz buyurdu: Resûlüllah (s.a.v.) bana şöyle buyurdu:

أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللهِ وَصِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ وَالْوَفَاءِ
بِالْعَهْدِ وَبَذْلِ السَّلَامِ وَخَفْضِ الْجَنَاحِ

“Sana Allah’ın takvâsını, doğru konuşmayı, emâneti yerine teslim etmeyi, sözüne sahip çıkmayı, selâm vermeyi ve mütevazi olmayı tavsiye ediyorum.”[180]

Eserler:

Bu hususstaki eserlere gelince: Hz. Ali (r.a.) buyurdu: Allah nezdinde hataların en büyüğü yalancı dildir. Pişmanlığın en şerlisi kıyâmet günündeki pişmanlıktır.

Abdülaziz'in oğlu Ömer buyurdu: Ben uçkurumu bağladıktan bu yana bir defa olsa dahi yalan söylemiş değilim.

Hz. Ömer (r.a.) buyurdu: "Sizin bizce en sevimliniz, sizi görmediğimiz müddet, ismen en güzel olanınızdır. Sizi gördüğümüz zaman, bizce en sevimliniz ahlâkça en güzel olanınızdır. Sizi denediğimiz zaman, bizce en sevimliniz konuşmaca en doğrunuz ve eminlikçe en kanaatimizdir."

Ebu Şebib'in oğlu Meymun'den[181] rivâyet edildi, dedi ki: Bir mektup yazmak için oturdum. Bir harfin (kelimenin) üzerine geldim, eğer o harfi yazarsam mektubu süslendirmiş olurum, fakat bunun yanında yalan söylemiş olurum. Binâenaleyh terk etmeyi azmettim. Fakat Kâbe tarafından şöyle çağrıldım:

يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ

"Allah, îman edenleri, sabit sözle dünya ve âhiret hayatında sabit kılar." (İbrahim: 27)

Şa'bi der ki: Ben hangisinin cehennemde daha derine dalacağını bilmiyorum: Yalancı mı, cimri mi?[182]

Bağdadlı İbn-i Semmak buyurdu: "Zannetmem ki yalanı terk ettiğimden dolayı sevap kazanmış olayım. Çünkü ben yalanı şerefime yediremediğimden terk ediyorum."[183]

Sabih'in oğlu Halide denildi: Acaba bir tek yalan söylediği için kişiye "yalancı" denilir mi? Cevap: Evet! denilir.

Dinar'ın oğlu Mâlik buyurdu: Birtakım kitaplarda okudum. Hiçbir hatip yoktur ki, hutbesi ameliyle karşılaştırılmasın. Eğer doğru ise, yani ameli sözüne uygunsa tasdik edilir. Eğer yalancı ise, dudakları ateşten yapılmış makaslarla -biz bağlarımızı kestiğimiz gibi- kesilecektir.

Yine Dinar'ın oğlu Mâlik dedi: Doğruluk ile yalancılık, kalpte şiddetli bir kavgaya tutuşurlar. Tâ ki, birisi diğerini kalpten çıkarıp kovuncaya kadar kavgaları devam eder!

Abdülâziz'in oğlu Ömer, Abdülmelik'in oğlu Velid ile bir şey hakkında konuştu. Velid, Ömer'e dedi ki: "Sen yalan söylüyorsun!" Ömer, Velid'e cevap olarak şunları söyledi:

Yemin ederim. Yalanın, söyleyeni rezil ettiğini bildiğim günden beri, yalan söylemiş değilimdir.

---

[149] İbni Mâce, Nesâî.
[150] İbni Adiyy.
[151] Buhârî.
[152] Müslim, Buhârî.
[153] Ebul Feth el-Ezdî.
[154] Ebû Şeyh.
[155] Ahmed, Hakim.
[156] Müslim.
[157] Tirmizî, Hâkim.
[158] Ahmed.
[159] Ebû Dâvûd, Tirmizî.
[160] Buhârî.
[161] Âmiri boyunun El-Ukaylî soyundandır. Buhârî, bu zâtın sahabeden olduğunu söyler. Zayıf râvilerden olan Ya'lâ bin Esdek ve Ebû Kutâde Eş-Şamî kendisinden rivâyet ettiler. İbni Hibban'a göre mevsuktur.
[162] İbni Abdilberr.
[163] Hatib.
[164] Müslim.
[165] Abdullah bin Âmir bin Rebi' bin Mâlik el-Enzî. Benî Adi'nin, sonra Hz. Ömer'in pederi Hattâb'ın halefi ve müttefiki idi. Pederi Âmir sahabenin büyüklerindendir. Hicretin seksen küsurunda öldü.
[166] Ebû Dâvûd.
[167] Müslim.
[168] Müslim, Buhârî.
[169] Tirmizî.
[170] Hâkim, Harâitî.
[171] Taberânî, Ebu Nuaym.
[172] Tirmizî.
[173] Müslim.
[174] Müslim, Buhârî.
[175] İbni Ebî Şeybe "El-Musanne"de, İbni Adiyy.
[176] İbni Ebî Şeybe.
[177] İbni Ebî Dünya.
[178] Hâkim, Harâitî.

[179] Ebu Nuaym.

[180] Ebu Nuaym, EI-Hilye'de.

[181] Bu zat, Kûfelidir. Künyesi: "Ebu Nasr"dır. Pek doğru idi. Pek fazla mürsel hadîsi vardır. Hicretin otuzüçünde Cemacım vakasında vefat etti. Buhârî El-Edebil-Müfred'de kendisinden rivâyet etti. Dört Sünen sahibi de kendisinden hadîs rivâyet etti.

[182] İbni Ebî Dünya.

[183] İbni Ebî Dünya.

Ellerinizi zulümden tutunuz."

"Kim ki yalan olduğunu zannettiği halde benden bir hadîsi rivâyet ederse, o yalancılardan birisidir."

Allah'ın Resûlü, bir koyunun pazarlığını yaparken yemin edip birisi: "Allah'a yemin ederim, sana şu şu fiyattan eksik vermem", diğeri de: "Allah'a yemîn ederim, ben de sana şu şu fiyattan fazla vermem" diyen iki kişinin yanından geçti. Sonra koyunun yanından geçerken onlardan birisinin koyunu satın aldığını gördü ve buyurdu: "O iki kişiden birisi hem günahı, hem de yeminin kefâretini yüklenmiş oldu."

Gururlu olan fakir, verdiğini başa kakan cimri."

"Allah'a yemin eden bir kimse, yemin edip yeminine bir sivrisinek kanadı kadar yalan katarsa, o yemin kıyâmete kadar onun kalbinde bir (siyah) leke teşkil eder."

İbni Ebî Dünya.

İbni Ebî Dünya.

Cürad'ın oğlu Abdullah'tan rivâyet ediliyor ki, Resûlüllah'tan sorarak dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Mümin bir kimse zina eder mi?" Resûlüllah: "Bu, bazen oluyor." Soran devamla: "Ey Allah'ın Peygamberi! Mümin bir kimse yalan söyler mi?" Resûlüllah: "Hayır!" dedikten sonra hemen şu âyet-i celîleyi okudu:

"Benim ashâbıma iyi davranınız. (Onlara saygı ve hürmette kusur etmeyiniz.) Sonra onları takip eden tabiîne... Sonra yalan yayılacaktır. Hatta kişi, yemine davet edilmediği halde kendiliğinden yemîn edecektir. Kendisinden sahicilik istenilmediği halde şahitlik yapacaktır."

Yine buyurdu: "Muhakkak şeytanın sürmesi, enfiyesi ve çerezi vardır. Çerezi yalan, enfiyesi öfke, sürmesi ise uykudur."

"Kul durmadan yalan söyler ve yalanı arar. Tâ ki Allah nezdinde fazlasıyla yalan söyleyen bir kimse olarak yazılır."

“Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi? O, Allah’a şerik koşmak ve ebeveyne karşı isyan etmektir.” Sonra (kalkıp) oturdu ve buyurdu: “Dikkat ediniz! Büyük günahların en büyüğü yalancılıktır.”

“Muhakkak ki yalan, ateşin kapılarından bir kapıdır.” buyurmuştur. Hasan-ı Basrî buyurdu: Daha evvelce deniliyordu: Gizli ile âşikârenin, söz ile fiilin, çıkış ile girişin değişik olması münafıklıktandır. O temel ki, onun üzerinde münafıklık binası yükselmiştir, o yalancılıktır.

“Yalanı ancak Allah’ın âyetlerine inanmayanlar uydurur. İşte bunlar asıl yalancı olanlardır.” (Nahl: 105)

Ebu Şebib’in oğlu Meymun’den rivâyet edildi, dedi ki: Bir mektup yazmak için oturdum. Bir harfin (kelimenin) üzerine geldim, eğer o harfi yazarsam mektubu süslendirmiş olurum, fakat bunun yanında yalan söylemiş olurum. Binâenaleyh terk etmeyi azmettim. Fakat Kâbe tarafından şöyle çağrıldım:

Yemekte afiflik.”

Amr’ın oğlu Abdullah der: Resûlüllah bizim evimize geldi. Küçücük bir çocuktum. Oynamak için gitmiştim. Annem: “Ey Abdullah! Gel! Sana bir şey vereceğim.” dedi. Resûlüllah:

“Evet! Alışverişi helâl kılmıştır. Fakat tüccarlar alışverişte yemin ederler, günahkâr olurlar. Konuşurlar, yalan söylerler.” buyurdu.

“Sana Allah’ın takvâsını, doğru konuşmayı, emâneti yerine teslim etmeyi, sözüne sahip çıkmayı, selâm vermeyi ve mütevazi olmayı tavsiye ediyorum.”

“Ben rüyamda gördüm. Bir kişi bana geldi ve dedi ki: Kalk! Onunla birlikte kalktım. Bir de gördüm ki, iki kişinin yanındayım. Onlardan birisi ayakta, diğeri oturmuş... Ayakta olanın elinde çengeller vardı. O çengelleri oturan kişinin ağız boşluğundan geçirir, dudakları omuzlarına yetişinceye kadar çengelleri çekip uzatıyordu. Sonra tekrar çekiyordu. Sonra çengeli çıkarıp ağzının öbür tarafına takıyor, onu çektiği zaman, öbür tarafı eskisi gibi oluyordu. Beni ayağa kaldırana dedim ki: Bu manzara nedir? Bana dedi ki: Şu oturan kişi yalancıdır. Kıyâmete kadar kabrinde bu şekilde azaba dûçâr olur.”

Rivâyet ediliyor ki, Resûlüllah, bir kişinin sahiciliğini -uydurduğu bir yalan mesele yüzünden- reddetti.

Bağdadlı İbn-i Semmak buyurdu: “Zannetmem ki yalanı terk ettiğimden dolayı sevap kazanmış olayım. Çünkü ben yalanı şerefime yediremediğimden terk ediyorum.”

Başka bir hadîs-i şerif: “Eğer Allah bana şu kum taneleri kadarınca nimet verse idi, muhakkak onu aranızda taksim edecektim. Taksim ettikten sonra beni ne cimri, ne yalancı ve ne de korkak görmeyecektiniz.”

“Yalan ve hainlik dışında, Müslümanda her haslet bulunabilir.”

İbni Mâce, Nesâî.

Buhârî.

İbni Adiyy.

Müslim, Buhârî.

Ebû Şeyh.

Ebul Feth el-Ezdî.

Müslim.

Ahmed, Hakim.

Ahmed.

Tirmizî, Hâkim.

Buhârî.

Ebû Dâvûd, Tirmizî.

Âmiri boyunun El-Ukaylî soyundandır. Buhârî, bu zâtın sahabeden olduğunu söyler. Zayıf râvilerden olan Ya’lâ bin Esdek ve Ebû Kutâde Eş-Şamî kendisinden rivâyet ettiler. İbni Hibban’a göre mevsuktur.

Hatib.

İbni Abdilberr.

Abdullah bin Âmir bin Rebi’ bin Mâlik el-Enzî. Benî Adi’nin, sonra Hz. Ömer’in pederi Hattâb’ın halefi ve müttefiki idi. Pederi Âmir sahabenin büyüklerindendir. Hicretin seksen küsurunda öldü.

Müslim.

Müslim.

Ebû Dâvûd.

Tirmizî.

Müslim, Buhârî.

Taberânî, Ebu Nuaym.

Hâkim, Harâitî.

“Ey Allah’ım! Kalbimi münafıklıktan, tenasül uzvumu zinadan ve dilimi yalandan temizle.”

“Yalan rızkı eksiltir.”

Tirmizî.

Müslim, Buhârî.

Müslim.

İbni Ebî Şeybe.

İbni Ebî Şeybe “El-Musanne”de, İbni Adiyy.

Hâkim, Harâitî.

İbni Ebî Dünya.

Ebu Nuaym, EI-Hilye’de.

Ebu Nuaym.

Bu zat, Kûfelidir. Künyesi: “Ebu Nasr”dır. Pek doğru idi. Pek fazla mürsel hadîsi vardır. Hicretin otuzüçünde Cemacım vakasında vefat etti. Buhârî El-Edebil-Müfred’de kendisinden rivâyet etti. Dört Sünen sahibi de kendisinden hadîs rivâyet etti.

Şa’bi der ki: Ben hangisinin cehennemde daha derine dalacağını bilmiyorum: Yalancı mı, cimri mi?

Gururlu olan bir fakir.”

“Din kardeşin seni tasdik ettiği ve sen de yalan söylediğin halde onunla konuşman hainlik yönünden pek büyüktür.”

“Kim ki, yalandan (yeminin kapsamına dahil olmayanın üzerine) yemin eder ve böylece Müslüman bir kişinin malını o yalan yeminiyle haksız yerde elde ederse, Allah’ın huzuruna, Allah kendisinden kızgın olduğu halde gelir.”

Kibir ve gururdan ötürü eteğini yerlerde sürükleyen.”

“Doğruluktan ayrılmayınız. Çünkü doğruluk, sevapla beraberdir. Onların ikisi cennettedir.”

“Sen ona ne verecektin? Annem: Hurma verecektim, cevabını verdi. Resûlüllah: Dikkat et! Eğer ona hurma vermeyecek olsaydın, bu söylediğin defterine yalan olarak geçecekti.”

“Muhakkak kul, yalan söyler. Melek kendisinden bir mil uzaklaşır. Uzaklaşması kişinin söylediğinin pis kokusundan olur.”

Mûsâ (a.s.) buyurdu: “Yâ Rab! Amel yönünden kullarından hangisi daha hayırlıdır? Cenâb-ı Hak: “O kul ki, dili yalan söylemez. Kalbi fısk u fücur taşımaz ve tenâsül organı zinâ etmez...”

“Yalandan sakınınız. Çünkü yalan, fısk-u fücurla beraberdir. Bunların ikisi de cehennemdedir.”

Başka bir hadîs daha: “Cehennem o kimseye olsun ki, konuşup yalan söyler, yalanıyla (orada oturan) kimseleri güldürsün diye... Azab ona olsun, azab ona olsun!”

16. SÖZ

Yalana İzin Verilen Yerler

Bil ki, yalan, aslen değil, muhatabın veya başkasının zararına yol açtığı için haramdır. Çünkü yalanın en az derecesi, haber verenin, verdiği haberin olduğunun hilâfına inanmasıdır. Binâenaleyh kişi bu hususta cahildir. Fakat bazen bu cahillik başkasının zararına yol açar! Bazen de bir şeyi bilmemekte, ya cahilin veya başkasının maslahat ve menfaati vardır. Binâenaleyh yalan, o cahilliği elde ettirdiği için bazen ruhsatlı, bazen de farz oluyor.

Nitekim Mihran'ın oğlu Meymun: "Yalan, bazı yerlerde, doğrudan daha hayırlıdır. Acaba bir kişi ki, kılıçla başka bir insanı öldürmek için kovalıyorsa, o kovulan insan bir eve giriyorsa, kovan adam yanına gelip: "Sen filân adamı gördün mü?" dese ne diyeceksin? "Hayır, görmedim" demeyecek misin? Ve bunu doğru söylemekten imtinâ etmeyecek misin? İşte bu, farz olan bir yalandır" dedi.

O halde deriz ki: Konuşma, maksad ve hedeflere vardırma vesilesidir. Binâenaleyh her güzel maksad ki, hem doğruluk, hem de yalanla ona varılabilir, orada yalan söylemek haramdır. Eğer o güzel maksada doğrulukla değil, ancak yalanla varılabiliyorsa, burada yalan söylemek mubahtır; eğer o maksad, mubahsa... Eğer elde edilmesi istenen maksad farz ise, ona varılmak için yalan söylemek de farz oluyor. Nitekim Müslümanın kanını korumak farz olduğu gibi. (Onu korumak için yalan söylemek de farzdır).

Binâenaleyh ne zamanki doğruyu konuşmakta, bir zâlimin şerrinden gizlenen bir Müslümanın kanını akıtmak bahis mevzuu ise, burada yalan söylemek farz oluyor. Ne zaman ki, harbin maksadı veya sulhun tamamlanması veya mazlumun razı edilip sulha yanaştırılması, yalan atmadan tamam olmuyorsa, bu takdirde yalan söylemek mubahtır. Ancak şu vardır ki, mümkün olduğu kadar yalanın ruhsatlı bulunduğu yerlerde bile yalandan kaçınmak uygundur. Çünkü kişi yalan kapısını nefsine bir defa açarsa korkulur ki, o açılan kapı, onu yok yere ve zaruret hududunu aşan kısma sürükler. Binâenaleyh yalan esasında haramdır. Ancak zaruret için mubah oluyor. Bu istisnaya, yani zaruret için mubah oluşuna şu Ümmü Gülsüm'den rivâyet edilen hadîs-i şerif delâlet eder. Ümmü Gülsüm der ki:

Resûlüllah’ın, yalanın hiçbir şekline ruhsat verdiğini duymadım. Ancak üç yer müstesna:

Kişinin, Müslümanların arasını düzeltmek için kastettiği söz,

Kişinin, harp hâlinde Müslümanların menfaati için söylediği söz,

- Kişinin hanımına, hanımın da maslahat için kocasına konuşmasıdır.”[184]

Ümmü Gülsüm yine der ki: Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

لَيْسَ بِكَذَّابٍ مَنْ أَصْلَحَ بَيْنَ اثْنَيْنِ فَقَالَ خَيْرًا أَوْ نَمَى خَيْرًا

“İki kişinin arasını ıslah etmek için hayır söyleyen veya hayrı kendiliğinden katan bir kimse, yalancı değildir.”[185]

Yezid’in kızı Esma dedi ki: Resûlüllah (s.a.v.) buyurmuştur

كُلُّ الْكَذِبِ يُكْتَبُ عَلَى ابْنِ آدَمَ إِلَّا رَجُلٌ كَذَبَ بَيْنَ مُسْلِمَيْنِ لِيَصْلُحَ بَيْنَهُمَا

“Yalanın hepsi, âdemoğlunun defterine yazılır. Ancak barıştırmak için iki Müslümanın arasında yalan söyleyen kişinin yalanı müstesnadır.”[186]

Ebu Kâhilden[187] rivâyet ediliyor. Dedi ki: Ashâb-ı kiramdan iki kişinin arasında kılıç kılıca gelecek derecede münakaşa oldu. Ben onların birisiyle karşılaştım; Sordum kendisine: “Seninle filân adamın arası niçin bozuldu? Hâlbuki ben ondan dinledim, seni övüyor, medh ve senâ ediyor.” dedim. Sonra öbürüne rastladım, aynı şeyleri ona da söyledim. Böylece onların ikisini barıştırdım. Sonra dedim ki, bu iki kişinin arasını buldum ama nefsimi de helak ettim. Bunun üzerine Resûlüllah’a gittim hâdiseyi anlattım. Resûlüllah buyurdu ki: “Ey Ebâ Kâhil! Halkın arasını bul! Yani yalanla da olsa...”[188]

Yesar’ın oğlu Ata dedi ki: Bir kişi, Resûlüllah’tan sordu:

Ben hanımıma yalan söylüyorum!

Resûlüllah:

Yalanda hayır yoktur.

Kişi:

Ben ona söz veriyor ve ona (şöyle şöyle yapacağım) diye söz veriyorum...

Resûlüllah:

Öyleyse bu hususta bir günahın yoktur.”[189]

Rivâyet ediliyor ki, İbni Ebî Uzre ed-Duelî, Hz. Ömer’in halifeliği zamanında evlendiği kadınlara hulû yapardı.[190] Binâenaleyh halk arasında

böyle yapmasından dolayı hoşuna gitmeyen dedikodular yayıldı. Bunu bildiği zaman, Erkam'ın oğlu Abdullah'ın[191] elinden tuttu, onu evine getirinceye kadar elini bırakmadı. Sonra hanımına dedi ki: "Sana yemin ettiriyorum. Bana buğz eder misin?" Kadın: "Bana yemin teklif etme!" O tekrar etti: "Sen Allah'ına doğru söyle!" Kadın: "Evet! Sana buğzediyorum," dedi. Bu sefer İbni Erkam'a dönüp: "Kadının dediğini işittin mi?" dedi. Sonra ikisi beraber Hz. Ömer'e vardılar. Ve dedi ki: "Siz konuşuyor, benim kadınlara zulmetmek için hulû' yaptığımı söylüyorsunuz. İşte İbni Erkam'dan macerayı sor." Hz. Ömer, İbni Erkam'dan sordu. İbni Erkam işittiğini olduğu gibi Hz. Ömer'e söyledi. Bunun üzerine Hz. Ömer, İbni Ebî Uzre'nin zevcesine haber saldı. Kadın, halasıyla beraber Hz. Ömer'e geldi. Hz. Ömer, kadına: "Sen misin, kocasına "ben sana buğzediyorum" diyen?" Bunun üzerine kadın dedi ki: -Ben ilk tevbe eden ve Allah'ın emrine dönen kimseyim. Kocam bana yemin ettirdi. Ben de yalan söylemekten çekindim. Ey müminlerin emîri! Yalan mı söyliyeydim?" Hz. Ömer: "Evet! Bu hususta yalan söyle! Eğer siz kadınlardan herhangi biriniz erkeklerden herhangi birisini sevmezse, sakın kendisine sevmediğini söylemesin. Çünkü evlerin en azı sevgi üzerine bina edilenidir. Fakat halk, İslâm ve soylarla birbiriyle muaşeret ederler. "

Sem'an bin Hâlid el-Kilâbî'nin oğlu Nevvas'tan rivâyet edildi. Dedi ki: Resûlüllah (s.a.v.) buyurmuştur:

مَالِى أَرَاكُمْ تَتَهَافَتُونَ فِى الْكِذْبِ تَهَافُتَ الْفِرَاشِ فَى النَّارِ كُلُّ الْكَذِبِ يُكْتَبُ عَلَى ابْنِ آدَمَ لَا مَحَالَةَ اِلاَّ أَنْ يَكْذِبَ الرَّجُلُ فِى الْحَرْبِ فَإِنَّ الْحَرْبَ خُدْعَةٌ أَوْ يَكُونَ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ شَحْنَا فَيَصْلِحُ بَيْنَهُمَا أَوْ يُحَدِّثُ امْرَأَتَهُ يَرْضِيهَا

"Neden ben sizin -pervanenin ateşe atıldığı gibi- yalanlara atıldığınızı görüyorum? Şüphesiz ki yalanın hepsi, insanoğlunun aleyhinde yazılır. Ancak kişi, harp hâlinde yalan söylerse bu, müstesnadır. Çünkü harb, hile demektir veya iki kişinin arasında buğz olursa, kişi onların arasını sulh ederse veya hanımına bir şeyler söyleyip onu razı ederse (bu durumlarda yalan söylemek mubahtır.)"[192]

Sevban der ki: Yalanın hepsi günahtır. Ancak bir Müslümana menfaat veren veya ondan zararı defeden yalan müstesnadır.

Hz. Ali (r.a.) buyurdu: Sizlere Resûlüllah'tan hadîs naklettiğim zaman, yemin ederim, gökten düşüp parçalanmam, Resûlüllah'a yalan isnat ederek

hadîs uydurmaktan bana daha sevimli gelir. Sizinle aramızda cereyan eden bazı işlerde ve harbde yalan olabilir.

İşte bunlar üç haslettir. Açıkça haklarında istisna vârid olmuştur. Bunlardan başka bulunan hasletler de bunların manasındadır. Malına gelince: Bir zâlimin kendisini tutup malının nerede olduğunu kendisinden sorması gibidir. Bu takdirde malının yerini inkâr edebilir veya sultan kendisini tutuklar, kendisiyle Allah arasında irtikab ettiği bir kötülüğü kendisinden sorar. O kötülüğü inkâr edebilir.

Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

مَنِ ارْتَكَبَ شَيْئًا مِنْ هٰذِهِ الْقَاذُورَاتِ فَلْيَسْتَتِرْ بِسِتْرِ اللهِ

"Kim ki kazuratlardan (günahları kastediyor) bir şeyi irtikab ederse, Allah'ın örtüsüyle örtünsün."[193]

Bunun hikmeti şudur: Günahı belirtmek de ikinci günahtır. Binâenaleyh kişi kanını ve zulmen kendisinden alınmak istenen malını ve namusunu diliyle de olsa koruyabilir.

Başkasının namusuna gelince: Bir Müslüman kardeşinin sırrından sorulduğu gibi... Bu takdirde inkâr edebilir. İki kişinin arasını sulh etmesi gibi... Hanımlarından kumaların arasını bulması gibi. Yani kumaların beherine onu daha fazla sevdiğini belirtmesi gibi... (Bütün bu yerlerde hilâf-ı hakikat söyleyebilir.) Eğer hanımı kendisine ancak, takatinin dışında bir vaadde bulunduğu takdirde itaat ediyorsa, o anda kadına kalbini hoş etmek için o sözü versin. Veya bir insana karşı mazeret beyan ediyor ve o insanın kalbi ancak bir günahı inkâr etmek ve fazla sevgiyi göstermek suretiyle kendisinden hoş oluyorsa, böyle yapmasında beis yoktur. Fakat burada hududu şudur: Yalan mahzurludur. Eğer bu yerlerde doğru söylerse, doğruluktan da mahzur doğacaktır. Binâenaleyh bu iki mahzuru karşılaştırmalı, doğru bir terazi ile tartmak... Doğruluktan doğan mahzurun şer'an yalandan daha şiddetli bir mesuliyeti doğuracağını bildiği zaman, yalan söyleyebilir. Eğer o maksad, doğrunun maksadından daha kıymetsiz ise, doğruluk farz oluyor. Bazen iki emir eşit oluyorlar. Hangisinin daha şiddetli olduğunda tereddüt ediliyor.

İşte bu takdirde doğruya meyletmek daha evlâ olur. Zira yalan, zaruretten veya mühim bir hacetten dolayı mubah oluyor. Eğer ihtiyacın mühim olup olmamasında şüphe ederse, yalanda esas haramlıktır ve ona dönüşür. Hedeflerin mertebelerinin idraki zor olduğundan dolayı uygunu, insanın,

mümkün olduğu kadar, yalandan sakınmasıdır. Böylece kişinin bir ihtiyacı olduğu zaman, müstahab olanı; garezlerini terk edip yalandan uzaklaşmasıdır. Fakat başkasının hakkıyla bağlantılı ise, başkasının hakkı hususunda müsamaha göstermek ve onu mutazarrır kılmak caiz değildir. İnsanın yaptığı yalanın en çoğu ancak nefsinin arzularını temin etmek içindir. Yalanları, mal ve mertebenin artışları içindir. Elden kaçması mahzurlu olmayan birtakım emirleri içindir. Hatta kadın, kocasından böbürlenmesine vesile olsun diye, birtakım nesneleri hikâye ediyor. Kumalarını kızdırmak için yalanlar uyduruyor. Bu ise haramdır.

Esma der ki: Bir kadından dinledim. O kadın, Resûlüllah'tan sorarak dedi:

Benim bir kumam vardır. Ben onu mutazarrır kılmak ve üzmek için kocamın yapmadıklarını, mübalağalı bir şekilde, yaptı diyorum. Acaba bundan dolayı bana bir zarar var mıdır?

Resûlüllah cevap olarak buyurdu:

"Kendisine verilmeyen bir nesne ile doyan (doymuş gösteren) bir kimse, yalan (ve riyânın) iki elbisesini giyen bir kimse gibidir."[194]

Başka bir hadîs-i şerif:

مَنْ تَطَعَّمَ بِمَا لَا يُطْعَمُ أَوْ قَالَ لِي وَلَيْسَ لَهُ أَوْ أُعْطِيتَ وَلَمْ يُعْطَ فَهُوَ كَلَابِسِ ثَوْبَيْ زُورٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Kendisine yedirilmeyen bir yemeği yemiş gibi gösteren bir kimse veya kendisinin olmadığı halde "Benimdir" dediği, kendisine verilmediği halde "Bana verildi" diyen bir kimse, kıyâmet gününde (riyâ ve) iftiranın iki elbisesini giyen kimse gibidir."[195]

Âlimin tedkik ve tahkik etmeksizin verdiği fetva, tespit etmeden rivâyet ettiği hadisler, bu hadîs-i şerifin hükmüne giriyor. Zira böyle yapan bir âlimin hedefi nefsinin faziletini belirtmektir! Ve bunun için de "Ben bilmiyorum" demekten kaçınıyor. Bu ise haramdır. Bu hususta çocuklar da kadınlara iltihak edenlerden sayılıyor. Zira çocuk mektebe ancak vaadetmek veya tehditte bulunmak veya yalan bir korku vermekle gidiyorsa, bu takdirde yalan söylemek mubah oluyor.

Evet! Bu hususta haberlerde, bu kabil yalanın kulun defterine yalan olarak yazıldığı vârid olmuştur. Fakat mubah olan yalan da kulun defterine yazılıyor. Kul ondan dolayı hesaba çekiliyor. O hususdaki maksadının tashihi ile sorumlu kılmıyor. Sonra maksadı doğru olduğundan dolayı affolunuyor. Çünkü yalan, ancak ıslah maksadıyla mubah kılınmıştır. Bu

hususa bazen büyük bir gurur arız olup katılır! Çünkü bazen insanı, bu kabil yalana sürükleyen, zaruri olmayan bir gaye ve geçici bir zevkidir. Ancak görünürde güya bu değilmiş de ıslah maksadı kendisini yalan söylemeye zorluyormuş gibi davranır. Ve bundan dolayı da defterine bu yalan yazılır. Her kim ki, bir yalan söylerse, o içtihad tehlikesine giriş olur! Bilsin ki, yalan söylediği maksadı acaba şeriat nazarında doğru söylemekten daha mühim midir? Veya değil midir? Bunu tefrik etmek ise zordur. En ihtiyatlı taraf yalanı terk etmektir. Meğer ki yalan söylemek farz olup terk etmesi caiz olmayacak şekilde olsun. Nitekim yalan söylememesi bir Müslümanın kanının akıtılmasına veya herhangi bir şekilde büyük bir günahın irtikâb edilmesine vesile olursa...

Birtakım insanlar zannetmişler ki, amellerin fazileti hakkında ve günahlardan sakındırmak için hadîs uydurmak caizdir ve demişler ki, maksad burada sahih olduğu için beis yoktur. Onların böyle sanması, katıksız bir yanlışlıktır. Çünkü Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur: "Kim, bile bile ve kasten benim üzerime yalan söyleyip hadîs uydurursa, o kimse ateşte yerini hazırlamış olsun. Yani hazırlamış oluyor."[196]

Böyle bir tehlike ancak zaruretten dolayı irtikâb edilebilir. Hâlbuki din hususunda herhangi bir zaruret yoktur. Zira bu hususta doğruluk yeter de artar. Binâenaleyh âyet ve hadislerde bu hususta vârid olan hüküm, yalan uydurmaktan müstağnidir. Yani yalan uydurmaya ihtiyaç bırakılmamıştır.

İtirazcının: "Bu hususta âyet ve hadisler, çok tekrar edildiğinden dolayı tesirleri azalmış ve düşmüştür; yeni olan bir şeyin tesiri daha büyük olur" sözü, bir hevesten ibarettir. Yani hakikatte yeri olmayan bir sözdür. Bu hususta kapı açmak, şeriat-ı İslâmiyeyi teşviş edecek birtakım emirlere sürükler. Binâenaleyh buradaki hayır, doğacak şerle asla eşit olamaz. Allah Resûlünün namına yalan uydurmak, hiçbir şeyle eşit olmayan büyük günahlardandır. Cenâb-ı Hak'tan bizi ve bütün Müslümanları affetmesini talep ediyoruz.[197]

---

[184] Müslim.

[185] Buhârî, Müslim.

[186] Ahmed.

[187] Adı Kays bin Âizdir. Allah Resûlünden hadîs rivâyet etti. Ebu Hâlid'in oğlu İsmail de kendisinden hadîs rivâyet etti.

[188] Taberânî.

[189] İbni Abdilberr.

[190] Kadından alınan para karşılığında zevceyi boşamaktır.

[191] Abdullah bin Erkam bin Abdiyagus bin Vahep bin Abdi Menaf bin Zühre'dir. Fetih senesi Müslüman oldu. Resûlüllah'ın, Hz. Ebu Bekir'in Hz. Ömer'in kâtipliğini yaptı. Hz. Ömer'in ve az bir zamanda Hz. Osman'ın maliye bakanlığını yaptı, Kulların hayırlılarından idi. Urve kendisinden hadîs rivâyet etti.

[192] Taberânî.

[193] Hâkim.

[194] Müslim, Buhârî.

[195] Irâki, bu lafızla görmediğini söylerse de manası sahihtir. Riyânın iki elbisesinden izar ve rida kastedilir.

[196] Müslim, Buhârî.

[197] Suyûtî, İbni Cezvî ve diğer baş âlimlerin nakline göre, Şeyh Ebu Muhammed El-Cüveynî'nin re'yine göre kasten hadîs uydurmak küfürdür. Fakat İmam-ı Haremeyn'e göre bu söz zayıftır. İthaf, c. 7, s. 528'e bak.

Rivâyet ediliyor ki, İbni Ebî Uzre ed-Duelî, Hz. Ömer'in halifeliği zamanında evlendiği kadınlara hulû yapardı. Binâenaleyh halk arasında böyle yapmasından dolayı hoşuna gitmeyen dedikodular yayıldı. Bunu bildiği zaman, Erkam'ın oğlu Abdullah'ın elinden tuttu, onu evine getirinceye kadar elini bırakmadı. Sonra hanımına dedi ki: "Sana yemin ettiriyorum. Bana buğz eder misin?" Kadın: "Bana yemin teklif etme!" O tekrar etti: "Sen Allah'ına doğru söyle!" Kadın: "Evet! Sana buğzediyorum," dedi. Bu sefer İbni Erkam'a dönüp: "Kadının dediğini işittin mi?" dedi. Sonra ikisi beraber Hz. Ömer'e vardılar. Ve dedi ki: "Siz konuşuyor, benim kadınlara zulmetmek için hulû' yaptığımı söylüyorsunuz. İşte İbni Erkam'dan macerayı sor." Hz. Ömer, İbni Erkam'dan sordu. İbni Erkam işittiğini olduğu gibi Hz. Ömer'e söyledi. Bunun üzerine Hz. Ömer, İbni Ebî Uzre'nin zevcesine haber saldı. Kadın, halasıyla beraber Hz. Ömer'e geldi. Hz. Ömer, kadına: "Sen misin, kocasına "ben sana buğzediyorum" diyen?" Bunun üzerine kadın dedi ki: -Ben ilk tevbe eden ve Allah'ın emrine dönen kimseyim. Kocam bana yemin ettirdi. Ben de yalan söylemekten çekindim. Ey müminlerin emîri! Yalan mı söyliyeydim?" Hz. Ömer: "Evet! Bu hususta yalan söyle! Eğer siz kadınlardan herhangi biriniz erkeklerden herhangi birisini sevmezse, sakın kendisine sevmediğini söylemesin. Çünkü evlerin en azı sevgi üzerine bina edilenidir. Fakat halk, İslâm ve soylarla birbiriyle muaşeret ederler. "

“İki kişinin arasını ıslah etmek için hayır söyleyen veya hayrı kendiliğinden katan bir kimse, yalancı değildir.”

Kadından alınan para karşılığında zevceyi boşamaktır.

İbni Abdilberr.

Taberânî.

Adı Kays bin Âizdir. Allah Resûlünden hadîs rivâyet etti. Ebu Hâlid’in oğlu İsmail de kendisinden hadîs rivâyet etti.

Ahmed.

Buhârî, Müslim.

Müslim.

“Kim ki kazuratlardan (günahları kastediyor) bir şeyi irtikab ederse, Allah’ın örtüsüyle örtünsün.”

Suyûtî, İbni Cezvî ve diğer baş âlimlerin nakline göre, Şeyh Ebu Muhammed El-Cüveynî’nin re’yine göre kasten hadîs uydurmak küfürdür. Fakat İmam-ı Haremeyn’e göre bu söz zayıftır. İthaf, c. 7, s. 528’e bak.

Müslim, Buhârî.

Irâki, bu lafızla görmediğini söylerse de manası sahihtir. Riyânın iki elbisesinden izar ve rida kastedilir.

Müslim, Buhârî.

Hâkim.

Taberânî.

Abdullah bin Erkam bin Abdiyagus bin Vahep bin Abdi Menaf bin Zühre’dir. Fetih senesi Müslüman oldu. Resûlüllah’ın, Hz. Ebu Bekir’in Hz. Ömer’in kâtipliğini yaptı. Hz. Ömer’in ve az bir zamanda Hz. Osman’ın maliye bakanlığını yaptı, Kulların hayırlılarından idi. Urve kendisinden hadîs rivâyet etti.

İtirazcının: “Bu hususta ki âyet ve hadisler, çok tekrar edildiğinden dolayı tesirleri azalmış ve düşmüştür; yeni olan bir şeyin tesiri daha büyük olur” sözü, bir hevesten ibarettir. Yani hakikatte yeri olmayan bir sözdür. Bu hususta kapı açmak, şeriat-ı İslâmiyeyi teşviş edecek birtakım emirlere sürükler. Binâenaleyh buradaki hayır, doğacak şerle asla eşit olamaz. Allah Resûlünün namına yalan uydurmak, hiçbir şeyle eşit olmayan büyük günahlardandır. Cenâb-ı Hak’tan bizi ve bütün Müslümanları affetmesini talep ediyoruz.

- Kişinin hanımına, hanımın da maslahat için kocasına konuşmasıdır.”

“Neden ben sizin -pervanenin ateşe atıldığı gibi- yalanlara atıldığınızı görüyorum? Şüphesiz ki yalanın hepsi, insanoğlunun aleyhinde yazılır.

Ancak kişi, harp hâlinde yalan söylerse bu, müstesnadır. Çünkü harb, hile demektir veya iki kişinin arasında buğz olursa, kişi onların arasını sulh ederse veya hanımına bir şeyler söyleyip onu razı ederse (bu durumlarda yalan söylemek mubahtır.)”

“Kendisine yedirilmeyen bir yemeği yemiş gibi gösteren bir kimse veya kendisinin olmadığı halde “Benimdir” dediği, kendisine verilmediği halde “Bana verildi” diyen bir kimse, kıyâmet gününde (riyâ ve) iftiranın iki elbisesini giyen kimse gibidir.”

Ebu Kâhilden rivâyet ediliyor. Dedi ki: Ashâb-ı kiramdan iki kişinin arasında kılıç kılıca gelecek derecede münakaşa oldu. Ben onların birisiyle karşılaştım; Sordum kendisine: “Seninle filân adamın arası niçin bozuldu? Hâlbuki ben ondan dinledim, seni övüyor, medh ve senâ ediyor.” dedim. Sonra öbürüne rastladım, aynı şeyleri ona da söyledim. Böylece onların ikisini barıştırdım. Sonra dedim ki, bu iki kişinin arasını buldum ama nefsimi de helak ettim. Bunun üzerine Resûlüllah’a gittim hâdiseyi anlattım. Resûlüllah buyurdu ki: “Ey Ebâ Kâhil! Halkın arasını bul! Yani yalanla da olsa...”

Rivâyet ediliyor ki, İbni Ebî Uzre ed-Duelî, Hz. Ömer’in halifeliği zamanında evlendiği kadınlara hulû yapardı. Binâenaleyh halk arasında böyle yapmasından dolayı hoşuna gitmeyen dedikodular yayıldı. Bunu bildiği zaman, Erkam’ın oğlu Abdullah’ın elinden tuttu, onu evine getirinceye kadar elini bırakmadı. Sonra hanımına dedi ki: “Sana yemin ettiriyorum. Bana buğz eder misin?” Kadın: “Bana yemin teklif etme!” O tekrar etti: “Sen Allah’ına doğru söyle!” Kadın: “Evet! Sana buğzediyorum,” dedi. Bu sefer İbni Erkam’a dönüp: “Kadının dediğini işittin mi?” dedi. Sonra ikisi beraber Hz. Ömer’e vardılar. Ve dedi ki: “Siz konuşuyor, benim kadınlara zulmetmek için hulû’ yaptığımı söylüyorsunuz. İşte İbni Erkam’dan macerayı sor.” Hz. Ömer, İbni Erkam’dan sordu. İbni Erkam işittiğini olduğu gibi Hz. Ömer’e söyledi. Bunun üzerine Hz. Ömer, İbni Ebî Uzre’nin zevcesine haber saldı. Kadın, halasıyla beraber Hz. Ömer’e geldi. Hz. Ömer, kadına: “Sen misin, kocasına “ben sana buğzediyorum” diyen?” Bunun üzerine kadın dedi ki: -Ben ilk tevbe eden ve Allah’ın emrine dönen kimseyim. Kocam bana yemin ettirdi. Ben de yalan söylemekten çekindim. Ey müminlerin emîri! Yalan mı söyliyeydim?” Hz. Ömer: “Evet! Bu hususta yalan söyle! Eğer siz kadınlardan herhangi biriniz erkeklerden herhangi birisini sevmezse, sakın

kendisine sevmediğini söylemesin. Çünkü evlerin en azı sevgi üzerine bina edilenidir. Fakat halk, İslâm ve soylarla birbiriyle muaşeret ederler. “

Ebu Kâhilden rivâyet ediliyor. Dedi ki: Ashâb-ı kiramdan iki kişinin arasında kılıç kılıca gelecek derecede münakaşa oldu. Ben onların birisiyle karşılaştım; Sordum kendisine: “Seninle filân adamın arası niçin bozuldu? Hâlbuki ben ondan dinledim, seni övüyor, medh ve senâ ediyor.” dedim. Sonra öbürüne rastladım, aynı şeyleri ona da söyledim. Böylece onların ikisini barıştırdım. Sonra dedim ki, bu iki kişinin arasını buldum ama nefsimi de helak ettim. Bunun üzerine Resûlüllah’a gittim hâdiseyi anlattım. Resûlüllah buyurdu ki: “Ey Ebâ Kâhil! Halkın arasını bul! Yani yalanla da olsa...”

“Kendisine verilmeyen bir nesne ile doyan (doymuş gösteren) bir kimse, yalan (ve riyânın) iki elbisesini giyen bir kimse gibidir.”

Öyleyse bu hususta bir günahın yoktur.”

Birtakım insanlar zannetmişler ki, amellerin fazileti hakkında ve günahlardan sakındırmak için hadîs uydurmak caizdir ve demişler ki, maksad burada sahih olduğu için beis yoktur. Onların böyle sanması, katıksız bir yanlışlıktır. Çünkü Allah’ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur: “Kim, bile bile ve kasten benim üzerime yalan söyleyip hadîs uydurursa, o kimse ateşte yerini hazırlamış olsun. Yani hazırlamış oluyor.”

“Yalanın hepsi, âdemoğlunun defterine yazılır. Ancak barıştırmak için iki Müslümanın arasında yalan söyleyen kişinin yalanı müstesnadır.”

17. SÖZ

Tariz Yoluyla Yalandan Sakınmak

Salih seleften nakledilmiştir ki, tarizle[198] insan yalandan korunabilir. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) buyurdu: Tarizlerde kişiyi yalandan koruyacak özellikler yok değildir.

Bu durum, İbni Abbâs ve diğer ashâb-ı kiramdan da rivâyet edilmiştir. Onlar ancak insan yalana mecbur kaldığı zaman, böyle yapabilir keyfiyetini kastetmişlerdir. Yalana ihtiyaç ve zaruret olmadığı zamana gelince: Ne sarahaten ve ne de tariz yoluyla yalan söylemek caiz değildir. Fakat bu durumda da tariz yoluyla yalan söylemek, açık söylemekten, azab bakımından daha hafiftir. Tarizin misâli şu hâdisedir: Rivâyet ediliyor ki, Mutarrıf,[199] Basra valisi Ubeyd'in oğlu Ziyad'ın huzuruna girdi. Ziyad ona "neden ziyarette geciktiğini" sordu. O da hastalığını sebep göstererek buyurdu: "Emirden ayrıldığımdan beri yanımı kaldırmış değilim. Ancak Allah'ın kaldırdığı hariç..."

İbrahim en-Nehâi dedi ki: Kişinin kulağına menfi olarak senden herhangi bir şey varmışsa ve sen de yalan söylemeyi çirkin telakki ediyorsan, ona iki mana ifade edecek şekilde şöyle de: Muhakkak Allah ondan bir şeyi söylemediğimi (veya) söylediğimi bilir... Böylece iki mana ifade eden Arapça cümleyi kullanmış olursun;

Cebel'in oğlu Muâz (r.a.), Hz. Ömer tarafından bu vazifeye tâyin edilmiştir. Vazifeden dönünce hanımı kendisinden sordu:

Vazifelilerin ve memurların geldiklerinde aile efradlarına getirdikleri hediyeden ne getirdiniz?

Hâlbuki Hz. Muâz, hanımına hiçbir şey getirmiş değildi. Bunun üzerine hanımına şu cevabı verdi:

Benim yanımda tazyik edici bir murâkebe vardı. Hanımı:

Sen, Allah Resûlünün ve onun halifesi Ebu Bekir'in yanında emin idin (vazife aldığın zaman seni murakabe edip tazyik eden birisini seninle göndermiyorlardı. Nasıl olur da) Ömer seninle beraber tazyik edici bir murâkıb gönderir?

Ve böylece Hz. Muâz'ın hanımı, Medine'nin kadınları arasında bunu söyledi ve Hz. Ömer'den şikâyette bulundu. Hz. Ömer'in kulağına bu haber vardığında Muâz'ı huzuruna çağırdı ve sordu:

Ben hanımımdan özür dilemek için çıkar yol olarak ancak böyle söylemeyi uygun bulabildim.

Bunun üzerine Hz. Ömer, gülerek Muâza bir şeyler verdi ve hanımını bunlarla razı et, dedi. Muâz'ın sözündeki "baskı edici" tâbirinden "murakabe edici Allah Azîmüşşân" kastedilmiştir.

İbrahim en-Nehâî, kızına "Sana şeker satın alacağım" demiyordu: "sana şeker almamı ister misin?" derdi. Çünkü bazen şeker alma imkânı olmuyordu. Yine bu zat, hoşlanmadığı bir insan kendisini, dışarıya çağırdığı zaman, evde olduğu halde cariyeye derdi ki:

Ona söyle! İbrahim'i câmide ara! İbrahim burada değildir, deme. Tâ ki yalan olmasın.

Şa'bî, evinde arandığı zaman, arayan kimse ile görüşmeyi istemediğinde bir daire çiziyor ve cariyesine diyordu ki:

Parmağını dairenin içine koy ve çağır: Burada yoktur.

Bütün bunlar ihtiyaç yerinde yapılan tarizlerdir, ihtiyaç yerinde değilse, böyle yapmak caiz değildir. Çünkü burada, her ne kadar lafız yalan değilse de, bu ibareler yalanı bildirmektedirler!.. Bu ise en azından mekruhtur. Nitekim Utbe'nîn oğlu Abdullah'tan: "Babamla beraber Abdülâziz'in oğlu Ömer'in huzuruna girdik. Çıkınca sırtımda bir elbise vardı. Halk "bu elbiseyi sana emîri'l-mü'minîn mi giydirdi?" diyordu. Ben de "Allah emîri'l-mü'minîne hayrı mükâfat olarak versin" dedim. Bunun üzerine babam bana dedi ki: "Ey oğul! Yalandan sakın ve benzerinden kaçın"

İşte görüldüğü gibi, Utbe, oğlu Abdullah'ı böyle söylemekten men etmiştir. Çünkü böyle söylemekte, soranları gururlanmak için yalancı bir zanda takrir ve tesbit etmek hususu vardır. Bu ise bâtıl bir gayedir ve içinde hiçbir fâide mevcut değildir. Evet, tarizler başkasının kalbini, mizah yoluyla hoşlandırmak gibi hafif bir gaye için de mubahtır.

Resûlüllah'ın hanımlardan birine (s.a.v.): "Cennete ihtiyar kadın giremez!" Başka bir kadına: "Senin kocan o gözünde beyazlık olan kimse midir?" Üçüncü bir kadına da: "Seni deveye değil de, deve yavrusuna bindireceğiz," şeklindeki hadisleri gibi...

Açık yalana gelince: Ensâr soyundan gelen Nuayman'ın Hz. Osman'a karşı, iki gözü kör olan kişinin kıssasında yaptığı gibi...[200] Ve halkın ahmak insanlarla oynayıp "filân kadın seninle evlenmek istiyor" şeklinde

onları aldatması gibi... Eğer bu açık yalanda bir kalbi kırmaya sirayet eden bir zarar varsa, haramdır. Eğer bu açık yalan ancak başkasının kalbini hoşnud etmek içinse, sahibi fısk ve fücur ile nitelendirilmez. Fakat bu yalanı savurmak onun îman derecesini eksiltir. Nitekim Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu:

لَا يَكْمُلُ لِلْمَرْءِ الْإِيمَانُ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ
وَحَتَّى يَجْتَنِبَ الْكِذْبَ فِي مِزَاحِهِ

"Kişinin îmanı kâmil olamaz. Tâ ki, nefsi için neyi seviyorsa, kardeşi için de onu sevmedikçe ve şakalarında yalandan korunup sakınmadıkça..."[201] Resûlüllah'ın:

إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ يُضْحِكُ بِهَا النَّاسَ يَهْوِي بِهَا فِي
النَّارِ أَبْعَدَ مِنَ الثُّرَيَّا

"Muhakkak ki kişi, bir söz konuşur da, onunla arkadaşlarını güldürür. O sözden dolayı Süreyya yıldızının mesafesinden daha uzak bir mesafe cehenneme düşer" şeklinde vârid olan hadîs-i şerifte ise, Resûlüllah burada Müslümanın gıybetini veya herhangi bir kalbe verilen eziyeti kastetmiştir. Burada sadece mizah kastedilmiş değildir. Fâsıklığı îcâb ettirmeyen yalan grubuna, halkın âdetinde cereyan eden mübalağalar giriyor. Kişinin başkasına "Ben seni şu kadar aradım", "Ben sana yüz defa dedim" demesi gibi... Zira kişi bununla defaların adedini anlatmak istemiyor, belki mübalağayı anlatmak istiyor. Eğer kişinin araması sadece bir defa ise ve buna rağmen böyle söylüyorsa, bu durumda sözü yalan oluyor. Eğer birkaç defa aramışsa, fakat benzeri çok kabul edilip sayılmıyorsa, böyle demekle günahkâr olmuyor. Her ne kadar aradıkları yüze bâliğ olmamış olsa da... Bunların ikisinin arasında dereceler vardır. Yalanın tehlikesi için dili himayesinde olmayan bir kimse burada mübalağaya kaçar.

Yalanın âdet olduğu ve müsamaha ile karşılandığı yellerden birisi de şöyle demektir. "Yemek ye!" Karşıdaki adam da "Benim iştahım yok" der. (Eğer iştahı olduğu halde böyle diyorsa) böyle demesi -doğru bir gaye güdülmediğinde- yasaklanmıştır ve haramdır.

Mücâhid dedi ki: Ömeys'in kızı Esma[202] anlatmıştır: "Âişe, gelin olup Resûlüllah ile gerdeğe girdiği gecede onun arkadaşı idim. Benimle beraber birkaç kadın daha vardı. Allah'a yemin ederim, biz Resûlüllah'ın evinde

herhangi bir ziyafet yemeği görmedik. Ancak bir bardak süt vardı. Resûlüllah o sütten içti ve sonra Âişe'ye verdi. Âişe sütü içmekten utanarak çekindi. Ben, Âişe'ye dedim ki:

Resûlüllah'ın elini geri çevirme. Resûlüllah'ın eliyle uzattığı sütü al!

Âişe, utanmakla beraber, süt bardağını Resûlüllah'tan aldı. Ondan içti. Sonra Resûlüllah ona dedi ki: "Arkadaşlarına da ver." Biz, "Bizim iştahımız yoktur" dedik. Resûlüllah (s.a.v.):

"Sakın açlıkla yalanı bir arada cemetmeyiniz" buyurdu. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Bizden herhangi birimiz iştahı çektiği bir şeyi iştahım çekmiyor dese bu söz yalan sayılır mı?" Resûlüllah:

إِنَّ الْكَذِبَ لَيُكْتَبُ كَذِبًا حَتَّى تُكْتَبَ الْكَذِبَةُ كُذَيْبَةً

"Muhakkak ki yalan deftere yalan olarak yazılır. Hatta deftere yalancık da yalancık olarak yazılır (yani en hafifi bile yazılır)."[203] buyurdu.

Takvâ ehli, bu kabil yalanlarda gösterilen müsamahadan kaçınıyorlardı. Sa'd'ın oğlu Leys dedi ki: Müseyyeb'in oğlu Said'in iki gözü ağrıyor ve çapaklanıyordu. Hatta çapaklar gözün dışında toplanmaktaydı. Said'e deniliyordu ki: "Eğer gözlerindeki çapakları silsen güzel olur!" Said: "Peki! Doktorun "gözlerine el sürme" demesi ve benim de "Evet! El sürmeyeceğim" demem, nerde kalıyor?"

İşte bu, ehl-i takvanın hareketidir. Bunu terk eden bir kimsenin dili yalan hususunda ihtiyarının hududunu geçer ve böylece bilmeden yalan söylemiş olur.

Havvat et-Teymî'den rivâyet ediliyor. Der ki: Heyseme'nin oğlu Rebi'in kızkardeşi, hasta olan bir yeğenini ziyarete geldi. Hastanın üzerine eğilerek:

"Oğlum, nasılsın?" diye sorunca, uzanan Rebi' kalkıp oturarak kız kardeşinden sordu: "Sen bunu emzirdin mi?" Kız kardeşi: "Hayır, emzirmedim!" Rebi': "O halde sen "kardeşim oğlu" deyip doğru söyleseydin, ne zararın olurdu? diye öğüt verdi. Âdetlerden birisi de, kişinin bilmediği bir şey hakkında: "Allah bilir" demesidir. Hâlbuki İsâ Aleyhisselâm: Bir kimsenin bilmediği şey için, "muhakkak Allah bilir demesi, büyük günahlardandır." buyurmuştur. Bazen insan rüyasını hikâye ederken yalan söylüyor. Burada günah çok büyüktür. Zira Resûlüllah buyurmuştur:

إِنَّ مِنْ أَعْظَمِ الْفِرْيَةِ أَنْ يُدْعَى الرَّجُلُ إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ أَوْ يُرَى
عَيْنَيْهِ فِى الْمَنَامِ مَا لَمْ يَرَ أَوْ يَقُولَ عَلَيَّ مَا لَمْ أَقُلْ

“Kişinin soyundan başka bir soya kendisini nisbet etmeli veya uyku hâlinde görmediğini gözleriyle görmüş gibi göstermesi veya benim söylemediğimi bana uydurması, yalanın en büyüklerindendir.”[204]

Başka bir hadîs-i şerif:

مَنْ كَذَبَ فِى حُلْمٍ كُلِّفَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَعْقِدَ بَيْنَ شَعِيرَتَيْنِ
وَلَيْسَ بِعَاقِدٍ بَيْنَهُمَا أَبَدًا

“Rüyâ hususunda yalan söyleyen (rüya uyduran) bir kimse, kıyâmet gününde iki arpayı bağlamakla mükellef kılınır. Hâlbuki hiçbir zaman iki arpayı bir birine bağlayamaz.”[205]

---

[198] Taftazanî’ye göre târiz: Birkaç manaya muhtemel olan bir lafzı zikredip, konuşanın muradının hilafı, dinleyen tarafından anlaşılmış olmak demektir. Müteahhîrinin bazısına göre, konuşmada olmayan bir manaya delâlet etmek için kinâî, mecazî veya hakikî bir lafızla bir şeyi zikretmektir.

[199] Abdullah’ın, Suhayr’ın oğludur. Basralı ve tâbiîndendir. Şâyân-ı îtimad bir âbiddir.

[200] Nevfel’in oğlu Mahreme yüz on beş yaşına gelmiş bulunuyordu. Bir gün iki gözü kör olan bu zat, mescidde küçük taharetini yapmak istedi. Halk câmidir diye bağırdı. Nuayman onun elinden tutup mescidin başka bir köşesine götürüp burada yap, burası mescid değildir dedi. Yine halk, mesciddir diye bağırdı. Bunun üzerine “Acaba kim beni buraya getirdi. Yemin olsun eğer o elime geçerse, bu asam ile ona gereken bir darbeyi indireceğim”, dedi. Hayli bir zaman geçti. Nuayman a’mânın yanına geldi. Hz. Osman da namaz kılıyordu. A’mâya, Nuayman’dan intikam almak ister misin? dedi. A’mâ: Evet. Bunun üzerine a’mâ’nın elini tutup Hz. Osman’ın yanında durdurdu ve aldatarak işte vur, dedi. A’mâ var kuvvetiyle Osman’ın başına bir asâ indirdi ve kırdı.

[201] Dâre Kutnî, İbni Abdilberr.

[202] Ömeys bin Mâbed bin Hars bin Kâ’b... Esma, Cafer’le evlenerek Habeşistan’a hicret etti. Cafer’den sonra Hz. Ebu Bekir’le, sonra Hz. Ali ile evlendi.

[203] İbni Ebî Dünya, Tâberanî
[204] Buhârî.
[205] Buhârî

Mücâhid dedi ki: Ömeys'in kızı Esma anlatmıştır: "Âişe, gelin olup Resûlüllah ile gerdeğe girdiği gecede onun arkadaşı idim. Benimle beraber birkaç kadın daha vardı. Allah'a yemin ederim, biz Resûlüllah'ın evinde herhangi bir ziyafet yemeği görmedik. Ancak bir bardak süt vardı. Resûlüllah o sütten içti ve sonra Âişe'ye verdi. Âişe sütü içmekten utanarak çekindi. Ben, Âişe'ye dedim ki:

"Kişinin îmanı kâmil olamaz. Tâ ki, nefsi için neyi seviyorsa, kardeşi için de onu sevmedikçe ve şakalarında yalandan korunup sakınmadıkça..." Resûlüllah'ın:

Dâre Kutnî, İbni Abdilberr.

Nevfel'in oğlu Mahreme yüz on beş yaşına gelmiş bulunuyordu. Bir gün iki gözü kör olan bu zat, mescidde küçük taharetini yapmak istedi. Halk câmidir diye bağırdı. Nuayman onun elinden tutup mescidin başka bir köşesine götürüp burada yap, burası mescid değildir dedi. Yine halk, mesciddir diye bağırdı. Bunun üzerine "Acaba kim beni buraya getirdi. Yemin olsun eğer o elime geçerse, bu asam ile ona gereken bir darbeyi indireceğim", dedi. Hayli bir zaman geçti. Nuayman a'mânın yanına geldi. Hz. Osman da namaz kılıyordu. A'mâya, Nuayman'dan intikam almak ister misin? dedi. A'mâ: Evet. Bunun üzerine a'mâ'nın elini tutup Hz. Osman'ın yanında durdurdu ve aldatarak işte vur, dedi. A'mâ var kuvvetiyle Osman'ın başına bir asâ indirdi ve kırdı.

Ömeys bin Mâbed bin Hars bin Kâ'b... Esma, Cafer'le evlenerek Habeşistan'a hicret etti. Cafer'den sonra Hz. Ebu Bekir'le, sonra Hz. Ali ile evlendi.

Abdullah'ın, Suhayr'ın oğludur. Basralı ve tâbiîndendir. Şâyân-ı îtimad bir âbiddir.

Taftazanî'ye göre târiz: Birkaç manaya muhtemel olan bir lafzı zikredip, konuşanın muradının hilafı, dinleyen tarafından anlaşılmış olmak demektir. Müteahhîrinin bazısına göre, konuşmada olmayan bir manaya delâlet etmek için kinâî, mecazî veya hakikî bir lafızla bir şeyi zikretmektir.

"Rüyâ hususunda yalan söyleyen (rüya uyduran) bir kimse, kıyâmet gününde iki arpayı bağlamakla mükellef kılınır. Hâlbuki hiçbir zaman iki arpayı bir birine bağlayamaz."

Salih seleften nakledilmiştir ki, tarizle insan yalandan korunabilir. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) buyurdu: Tarizlerde kişiyi yalandan koruyacak özellikler yok değildir.

“Kişinin soyundan başka bir soya kendisini nisbet etmeli veya uyku hâlinde görmediğini gözleriyle görmüş gibi göstermesi veya benim söylemediğimi bana uydurması, yalanın en büyüklerindendir.”

Bu durum, İbni Abbâs ve diğer ashâb-ı kiramdan da rivâyet edilmiştir. Onlar ancak insan yalana mecbur kaldığı zaman, böyle yapabilir keyfiyetini kastetmişlerdir. Yalana ihtiyaç ve zaruret olmadığı zamana gelince: Ne sarahaten ve ne de tariz yoluyla yalan söylemek caiz değildir. Fakat bu durumda da tariz yoluyla yalan söylemek, açık söylemekten, azab bakımından daha hafiftir. Tarizin misâli şu hâdisedir: Rivâyet ediliyor ki, Mutarrıf, Basra valisi Ubeyd’in oğlu Ziyad’ın huzuruna girdi. Ziyad ona “neden ziyarette geciktiğini” sordu. O da hastalığını sebep göstererek buyurdu: “Emirden ayrıldığımdan beri yanımı kaldırmış değilim. Ancak Allah’ın kaldırdığı hariç...”

“Muhakkak ki yalan deftere yalan olarak yazılır. Hatta deftere yalancık da yalancık olarak yazılır (yani en hafifi bile yazılır).” buyurdu.

Açık yalana gelince: Ensâr soyundan gelen Nuayman’ın Hz. Osman’a karşı, iki gözü kör olan kişinin kıssasında yaptığı gibi... Ve halkın ahmak insanlarla oynayıp “filân kadın seninle evlenmek istiyor” şeklinde onları aldatması gibi... Eğer bu açık yalanda bir kalbi kırmaya sirayet eden bir zarar varsa, haramdır. Eğer bu açık yalan ancak başkasının kalbini hoşnud etmek içinse, sahibi fısk ve fücur ile nitelendirilmez. Fakat bu yalanı savurmak onun îman derecesini eksiltir. Nitekim Allah’ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu:

Buhârî

Buhârî.

İbni Ebî Dünya, Tâberanî

18. SÖZ

15. Âfet: Gıybet

Gıybet hakkında düşünmek ve gıybete bakmak oldukça uzundur. Binâenaleyh biz evvelâ gıybetin aleyhinde vârid olan zemleri ve gıybet hakkında vârid olan serî delilleri beyân edelim. Cenâb-ı Hak, Kur'an'ında gıybetin zemmini yapmış ve gıybet yapanı, ölünün etini yiyen bir kimseye benzeterek buyurmuştur:

وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا ۚ اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ اَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

"Bir kimseniz bir kimsenizi (arkasından hoşlanmayacağı sözle) **çekiştirmesin. Hiç sizden biriniz ölü kardeşinin etini yemek ister mi? Bundan tiksindiniz** (değil mi)**!"** (Hucurât: 12)

Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِرْضُهُ

"Müslümanın her şeyi diğer Müslümana haramdır: Kanı, malı ve namusu..."[206]

Gıybet, haysiyete hoş gelmeyen kelimelerle saldırmaktır. Görüldüğü gibi, Resûlüllah gıybeti, mal ve kan ile beraber zikretmiştir.

Ebu Hüreyre der ki: Resûlüllah buyurdu:

"Birbirinizden hased etmeyiniz! Birbirinize buğz yapmayınız! Kavga etmeyiniz! Birbirinize sırt çevirmeyiniz. Bazınız bazınızın gıybetini yapmasın. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olunuz!"[207] Câbir ve Ebu Said'den rivâyet ediliyor. Dediler ki, Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu:

إِيَّاكُمْ وَالْغِيْبَةَ فَإِنَّ الْغَيْبَةَ أَشَدُّ مِنَ الزِّنَا فَإِنَّ الرَّجُلَ يَزْنِى وَيَتُوبُ فَيَتُوبُ اللهُ سُبْحَانَهُ عَلَيْهِ وَإِنَّ صَاحِبَ الْغِيبَةِ لَا يُغْفَرُ لَهُ حَتَّى يُغْفَرَ لَهُ صَاحِبُهُ

“Gıybetten kaçınınız! Muhakkak ki, gıybet zinadan daha şiddetlidir. Çünkü kişi, bazen zina eder, tevbe eder ve Allah tevbesini kabul eder. Gıybet yapan bir kimse ise, gıybeti yapılan kişi kendisini affetmedikçe Allah tarafından affedilmez.”[208]

Enes (r.a.) der ki, Resûlüllah buyurdu:

“İsrâ gecesinde yüzlerini tırnaklarıyla paramparça eden bir kavmin yanından geçtim. Cebrâil’den sordum:

Bunlar kimlerdir?

Dedi ki:

Bunlar, halkın gıybetini yapanlar, haysiyet ve mürüvvetlerine dil uzatanlardır.”[209]

Câbir’in oğlu Selim buyurdu: Allah’ın Resûlüne gelerek dedim ki: Bana bir hayır öğret ki, ondan menfaatlanayım! Buyurdular: “Sakın, yaptığın iyiliğin hiçbir şeyini az görme. Velev ki, elindeki kovadan, su isteyen adamın kabına su boşaltsan bile... Müslüman kardeşini güler yüzle karşılamanı tavsiye ediyorum. Dönüp gittiğinde de sakın gıybetini yapma!”[210]

Âzib’in oğlu Berâ der ki: Allah’ın Resûlü, evlerinde oturan hanımlara duyuracak derecede bize bir hutbe okuyarak buyurdu:

يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِقَلْبِهِ لَا تَغْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ
وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ فَإِنَّهُ مَنْ تَتَبَّعَ عَوْرَةَ أَخِيهِ تَتَبَّعَ اللهُ عَوْرَتَهُ
وَمَنْ تَتَبَّعَ اللهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فِي جَوْفِ بَيْتِهِ

“Ey sadece dilleriyle îman edip kalbi ile îman etmeyen kimseler grubu! Sakın Müslümanların gıybetini yapmayınız. Kusurlarını araştırmayınız! Çünkü Müslüman kardeşinin kusurunu araştıran bir kimsenin kusurunu Allah araştırır ve Allah kimin kusurunu araştırırsa, onu evinin içinde olduğu halde rezil eder.”[211]

Denildi ki, Allahü Teâlâ, Mûsâ (a.s.)’a şöyle vahyetti: “Kim ki gıybetten tevbe ederek ölürse, o, cennete en son giren bir kimsedir ve kim ki gıybette ısrar ederek ölürse, o cehenneme ilk giren bir kimsedir.”

Enes dedi ki: Resûlüllah (s.a.v.) bir günün orucunu halka emrederek buyurdu: “Sakın ben kendisine izin vermedikçe hiçbir kimse iftar etmesin!” Bunun üzerine halk oruç tutup akşamladı. İftar zamanı bir kişi gelir ve: “Ey Allah’ın Resûlü! Ben bugünü oruçlu geçirdim. İftar için bana izin ver”

derdi. Resûlüllah da kendisine izin verirdi. Böylece biri diğerini takiben izin almaya gelirlerdi. Tâ sonunda bir kişi geldi ve dedi ki:

Ey Allah'ın Resûlü! Senin ehlinde (Kureyş'ten) iki genç kız oruç tutmuşlar, sana gelmekten utanıyorlar. İftar için kendilerine izin ver.

Resûlüllah bu kişiden yüz çevirdi. Kişi sözünü tekrarladı. Resûlüllah yine onun sözüne kulak vermedi. Kişi tekrar etti. Ve bunun üzerine Allah'ın Resûlü buyurdu:

إِنَّهُمَا لَمْ يَصُومَا وَكَيْفَ يَصُومُ مَنْ ظَلَّ نَهَارَهُ يَأْكُلُ لَحْمَ النَّاسِ
اِذْهَبْ فَمُرْهُمَا إِنْ كَانَتَا صَائِمَتَيْنِ أَنْ تَسْتَقِيَا

"Onların ikisi oruç tutmamıştır. Bütün gün halkın etini yiyen bir kişi nasıl oruç tutabilir (oruçlu sayılır)? Git onların ikisine söyle! Eğer oruçlu iseler istifrağ etsinler." Bunun üzerine kişi onlara gelerek haber verir. Onlar istifrağ ederler. Her birisinin ağzından bir kan parçası düşer. Kişi Resûlüllah'a gelip haber verir. Bunun üzerine Resûlüllah buyurur: "Nitekim yed-i kudretinde bulunan Allah'a yemin olsun, onlar bu kan parçasını karınlarında bıraksaydılar ateş ikisini de yiyecekti."[212]

Diğer bir rivâyette Resûlüllah o kişiden yüz çevirdi. Kişi sonra tekrar geldi ve dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yemin ederim, onların ikisi ölüme yaklaştılar." Bunun üzerine Resûlüllah kişiye: "Onların ikisini huzura getir" diye, emir verdi. Resûlüllah'a geldiler. Resûlüllah bir fincan istedi. Onlardan birisine: "Bunun içine istifrağ et" dedi. O da irin, kan ve sarı sudan mürekkeb bir kusmuğu, fincanı dolduruncaya kadar boşalttı. Resûlüllah diğerine de: "İstifrağ et" dedi. O da aynen o şekilde istifrağ etti. Ve bunun üzerine buyurdular: "Muhakkak bu iki kadıncağız, Cenâb-ı Hakkın kendilerine helâl kıldığı nimetlerden oruç tutup yemediler; fakat kendilerine haram kıldığı nesne üzerinde iftar ettiler: Birisi diğerinin yanına oturup gıybete başladılar ve böylece başkasının etini yediler."

Enes buyurdu: Resûlüllah bize hutbe okudu. Faizden bahsetti. Onun korkunçluğunu uzun uzadıya belirtti. Sonra buyurdu: "Faizden bir dirhem ki, kişi onu elde eder, Allah Hezel inde günah bakımından, o dirhem, kişinin işlemiş olduğu ol uz altı zinadan daha tehlikelidir. Faizin en çirkini ise, müslümanın ırzına dil uzatmaktır."[213]

Câbir der ki: Bir seferde Resûlüllah ile beraberdik. Sahipleri azâb gören iki kabrin yanında durarak buyurdu:

إِنَّهُمَا يُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِى كَبِيرٍ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ يَغْتَابُ النَّاسَ وَأَمَّا الْآخِرُ فَكَانَ لَا يُتَنَزَّهُ مِنْ بَوْلِهِ

“Bu iki kabrin sahibi azab görürler! Hâlbuki (esasında sizce) pek büyük olmayan bir suçtan dolayıdır azab görmeleri... Onların birisi halkın gıybetini yapardı. Diğeri ise küçük taharetten korunmazdı. (Ve sidiğin sonunu getirmezden evvel abdest alırdı.).”[214]

Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) bir hurma dalını veya iki dalı istedi. O dalları kırıp sonra her parçayı bir kabrin üzerine dikmeyi emretti ve buyurdu: “Dikkat edilsin! Bu iki dal, yaş oldukça (veya kurumadıkça), onların azabından azaltır ve onu hafifletir.”

Allah Resûlü (s.a.v.), Eslemli Mâlik’in oğlu Maiz’i zina meselesinde recmettiği zaman, bir kişi yanındaki arkadaşına dedi ki: “Bu (Maiz), köpeğin ansızın öldüğü gibi öldü!” Bunun üzerine Resûlüllah, bu iki kişi beraberinde olduğu halde bir cifenin yanından geçti ve o iki kişiye dedi ki:

اِنْهَشَا مِنْهَا فَقَالَا يَا رَسُولَ اللهِ نَنْهِشُ جِيفَةً فَقَالَ مَا أَصَبْتُمَا مِنْ أَخِيكُمَا أَنْتَنُ مِنْ هٰذِهِ

“Şu cifeyi parçalayıp yiyiniz! Onların ikisi: “Allah’ın Resûlü! Biz cifeyi mi yiyelim?” Resûlüllah: “İkinizin, Müslüman kardeşinizin ölüsünden yemiş olduğunuz şey, bu cifeden daha pis kokuyor.”[215]

Ashâb-ı kiram (r.a.), birbirlerine rastladıkları zaman, bir birlerini güler yüzle karşılıyorlardı. Gıyablarında konuşmalardı ve böyle yapmanın amellerin en faziletlisi olduğunu ve bunun hilâfını yapmanın da münafıkların âdeti okluğunu görürlerdi.

Ebu Hüreyre der ki: Kim ki dünyada Müslüman kardeşinin etini yerse âhirette ona o Müslümanın eti yaklaştırılır ve kendisine: Diri iken onun etini yediğin gibi, ölü olduğu halde de ye! denir. O da mecbur kalarak yer. Böylece geveler, tiksinir, bağırır ve yüzünü buruşturur.[216] Bu söz aynı zamanda hadîs-i merfû olarak da rivâyet edilmiştir. Rivâyet ediliyor ki, iki kişi, Mescid-i Haram’ın kapılarından birinin önünde oturuyordu. Daha evvelce kadın kisvesine özenen, fakat o anda o kötü âdeti terk eden birisi onların yanından geçti. Onlar, arkasından: “Onda, daha kadınımsı hareketlerden bir şeyler kalmıştır!” dediler ve böylece namaz için kamet getirildi. O iki kişi içeri girdi. Halkla beraber namaz kıldılar. Onların kalbinde, söyledikleri “Acaba gıybet oldu mu, olmadı mı” mevzuu bir

merak vesilesi oldu. Bunun üzerine ikisi Atâ'ya geldi. Hâdiseyi sordular. Atâ ikisine de yeniden abdest almayı, namaz kılmayı, eğer oruçlu iseler yeniden oruçlarını kaza etmelerini emretti.

Mücâhit'ten rivâyet ediliyor ki, Hazret: "Azâb olsun her ayıplayıcıya! Yüzlerine karşı dil uzatıcıya!" meâlindeki (Hümeze: 1) tefsirinde şöyle dedi: "Hümeze, halka taneden kimse... Lümeze, halkın etini yiyen kimse demektir.

Katâde der ki: "Bize belirtildiğine göre kabrin azabı üç ektir. Bir çeyreği gıybetten, bir çeyreği nemimeden ve bir çeyreği de sidikten korunmamaktan geliyor!"

Hasan-ı Basrî buyurdu: Allah'a yemin ederim, muhakkak gıybet, mümin kişinin dinini ifsad hususunda, cüzzamın ceseddeki ifsadâtından daha süratlidir.

Birisi buyurdu: Biz selef-i sâlihîne yetiştik. Onlar ibadeti oruç tutmakta ve namaz kılmakta değil, fakat dillerini halkın ırzından tutmakta görürlerdi.

İbni Abbâs buyurdu: Sen, arkadaşının ayıplarını belirtmek istediğin zaman, onun yerine kendi ayıbını belirt!

Ebu Hüreyre buyurdu: Sizden herhangi bir kimse, Müslüman kardeşinin gözündeki çöpü görür de, kendi gözündeki merteği görmez. (Bu nasıl olur?)

Hasan-ı Basrî buyurdu: Ey Âdemoğlu! Sen îmanın hakikatini, ancak sende mevcut olan bir ayıptan dolayı halkı ayıplamayı terk ettikten sonra elde edebilirsin. Ancak o ayıbın ıslahına başlayıp nefsinde bulunan o ayıbı ıslah ettikten sonra elde edebilirsin. Bunu yaptığın zaman senin meşguliyetin, nefsinin özelliği hakkında oluyor. Allah nezdinde kulların en sevimlisi böyle olanıdır.

Dinar'ın oğlu Mâlik dedi ki: İsâ aleyhisselâm, beraberinde havariler olduğu halde, bir köpeğin cifesi yanından geçti. Havariler "Bu köpeğin kokusu amma da fenadır" dediler. İsâ "Onun dişinin parlaklığı amma da fazladır" diye karşılık verdi. Sanki İsâ bu sözüyle havarileri, köpeğin gıybetini yapmaktan dahi men ediyor ve onları Allah'ın mahlûkundan, güzelden başkasını zikretmemelerine dikkatleri çekiyordu.

Hz. Hüseyin'in oğlu Ali (r.a.), başkasının gıybetini yapan bir kişiyi dinledi ve buyurdu: "Gıybetten kaçın! Çünkü gıybet, insan köpeklerinin katığıdır."

Hz. Ömer (r.a.) buyurdu: Allah'ın zikrinden ayrılmayınız! Çünkü orada şifa vardır. Halktan bahsetmekten sakınınız. Çünkü o hastalıktır.

Cenâb-ı Haktan, ibadet ve tâatine yönelmek için güzel tevfîkını talep ediyoruz.

---

[206] Müslim.
[207] Müslim, Buhârî.
[208] İbni Ebî Dünya, İbni Hibban.
[209] Ebû Dâvûd.
[210] Ahmed, İbni Ebî Dünya
[211] İbni Ebî Dünya, Ebû Dâvûd.
[212] Ahmed.
[213] İbni Ebî Dünya.
[214] İbni Ebî Dünya, Ebul Abbâs ed-Değulî.
[215] Ebu Dâvûd, Nesâî.
[216] İbni Mürdevi.

“Şu cifeyi parçalayıp yiyiniz! Onların ikisi: “Allah’ın Resûlü! Biz cifeyi mi yiyelim?” Resûlüllah: “İkinizin, Müslüman kardeşinizin ölüsünden yemiş olduğunuz şey, bu cifeden daha pis kokuyor.”

“Birbirinizden hased etmeyiniz! Birbirinize buğz yapmayınız! Kavga etmeyiniz! Birbirinize sırt çevirmeyiniz. Bazınız bazınızın gıybetini yapmasın. Ey Allah’ın kulları! Kardeş olunuz!” Câbir ve Ebu Said’den rivâyet ediliyor. Dediler ki, Allah’ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu:

Ebu Hüreyre der ki: Kim ki dünyada Müslüman kardeşinin etini yerse âhirette ona o Müslümanın eti yaklaştırılır ve kendisine: Diri iken onun etini yediğin gibi, ölü olduğu halde de ye! denir. O da mecbur kalarak yer. Böylece geveler, tiksinir, bağırır ve yüzünü buruşturur. Bu söz aynı zamanda hadîs-i merfû olarak da rivâyet edilmiştir. Rivâyet ediliyor ki, iki kişi, Mescid-i Haram’ın kapılarından birinin önünde oturuyordu. Daha evvelce kadın kisvesine özenen, fakat o anda o kötü âdeti terk eden birisi onların yanından geçti. Onlar, arkasından: “Onda, daha kadınımsı hareketlerden bir şeyler kalmıştır!” dediler ve böylece namaz için kamet getirildi. O iki kişi içeri girdi. Halkla beraber namaz kıldılar. Onların kalbinde, söyledikleri “Acaba gıybet oldu mu, olmadı mı” mevzuu bir merak vesilesi oldu. Bunun üzerine ikisi Atâ’ya geldi. Hâdiseyi sordular. Atâ ikisine de yeniden abdest almayı, namaz kılmayı, eğer oruçlu iseler yeniden oruçlarını kaza etmelerini emretti.

“Ey sadece dilleriyle îman edip kalbi ile îman etmeyen kimseler grubu! Sakın Müslümanların gıybetini yapmayınız. Kusurlarını araştırmayınız!

Çünkü Müslüman kardeşinin kusurunu araştıran bir kimsenin kusurunu Allah araştırır ve Allah kimin kusurunu araştırırsa, onu evinin içinde olduğu halde rezil eder.”

“Gıybetten kaçınınız! Muhakkak ki, gıybet zinadan daha şiddetlidir. Çünkü kişi, bazen zina eder, tevbe eder ve Allah tevbesini kabul eder. Gıybet yapan bir kimse ise, gıybeti yapılan kişi kendisini affetmedikçe Allah tarafından affedilmez.”

Câbir’in oğlu Selim buyurdu: Allah’ın Resûlüne gelerek dedim ki: Bana bir hayır öğret ki, ondan menfaatlanayım! Buyurdular: “Sakın, yaptığın iyiliğin hiçbir şeyini az görme. Velev ki, elindeki kovadan, su isteyen adamın kabına su boşaltsan bile... Müslüman kardeşini güler yüzle karşılamanı tavsiye ediyorum. Dönüp gittiğinde de sakın gıybetini yapma!”

Enes buyurdu: Resûlüllah bize hutbe okudu. Faizden bahsetti. Onun korkunçluğunu uzun uzadıya belirtti. Sonra buyurdu: “Faizden bir dirhem ki, kişi onu elde eder, Allah Hezel inde günah bakımından, o dirhem, kişinin işlemiş olduğu ol uz altı zinadan daha tehlikelidir. Faizin en çirkini ise, müslümanın ırzına dil uzatmaktır.”

“Müslümanın her şeyi diğer Müslümana haramdır: Kanı, malı ve namusu...”

“Onların ikisi oruç tutmamıştır. Bütün gün halkın etini yiyen bir kişi nasıl oruç tutabilir (oruçlu sayılır)? Git onların ikisine söyle! Eğer oruçlu iseler istifrağ etsinler.” Bunun üzerine kişi onlara gelerek haber verir. Onlar istifrağ ederler. Her birisinin ağzından bir kan parçası düşer. Kişi Resûlüllah’a gelip haber verir. Bunun üzerine Resûlüllah buyurur: “Nitekim yed-i kudretinde bulunan Allah’a yemin olsun, onlar bu kan parçasını karınlarında bıraksaydılar ateş ikisini de yiyecekti.”

Bunlar, halkın gıybetini yapanlar, haysiyet ve mürüvvetlerine dil uzatanlardır.”

İbni Ebî Dünya, Ebû Dâvûd.

Müslim, Buhârî.

İbni Ebî Dünya, İbni Hibban.

Ebû Dâvûd.

Ahmed, İbni Ebî Dünya

Müslim.

İbni Ebî Dünya, Ebul Abbâs ed-Değulî.

Ebu Dâvûd, Nesâî.

İbni Mürdevi.

Ahmed.

İbni Ebî Dünya.

“Bu iki kabrin sahibi azab görürler! Hâlbuki (esasında sizce) pek büyük olmayan bir suçtan dolayıdır azab görmeleri... Onların birisi halkın gıybetini yapardı. Diğeri ise küçük taharetten korunmazdı. (Ve sidiğin sonunu getirmezden evvel abdest alırdı.).”

19. SÖZ

Gıybetin Manası ve Tarifi

Bil ki, gıybetin tarifi, Müslüman kardeşini öyle bir şekilde anıyorsan ki, eğer o anman onun kulağına giderse,-hoşnud olmayacaktır. Söylemiş olduğun nesne, ister bedeninde, ister nesebinde, ister ahlâkında, ister fiilinde, ister zihninde, ister bünyesindeki bir eksiklikte olsun... Hiçbir fark yoktur. Hatta elbisesinde, evinde ve bineğinde bile hoşuna gitmeyen bir eksikliği belirtirsen gıybet oluyor.

Bedene gelince: Onun gözündeki zayıflığı, şaşılığı, başındaki kelliği boyunun kısa veya uzunluğu, renginin siyahlık ve sarılığı üzerinde hoşuna gitmeyeni söylemektir. Nasıl olursa olsun, kişinin kendisiyle vasıflanabileceği tasavvur edilen ve söylenildiği takdirde hoşuna gitmeyen her nesne gıybete dâhildir.

Nesebe gelince: “Babası Neptî (çiftçi, ziraatçı) veya Hindlidir”, veya “hasis”, veya “ayakkabı tamircisi” veya “çöpçü” veya İçişinin hoşuna gitmeyen herhangi bir vasfı söylemekliğindir.

Ahlâka gelince: Şöyle demendir: O kötü ahlâklıdır, cimridir, gururludur, riyâkârdır. Fazla öfkeli, korkak, âciz, zayıf kalpli, mütehevvir ve benzeri ahlâklıdır!

Dil ile ilgili fiillerine gelince: Senin şöyle demen gibidir: O hırsız, yalancı, içkici, hâin, zâlim, namaz hususunda gevşek, zekât hususunda küstah veya güzel rükû’ yapmaz, güzel secde etmez, necasetlerden korunmaz veya valideynine karşı itaatkâr değildir veya zekâtı yerine sarf etmiyor veya zekâtı güzelce taksim etmeyi beceremiyor veya orucunu kadınlarla müstehcen konuşmaktan, gıybet yapmaktan, halkın namusuna saldırmaktan korumuyordur!

Dünya ile ilgili fiiline gelince: O da senin şöyle demen gibidir: O az edeplidir. Halk hakkında küstahtır. Veya hiç kimsenin kendi nefsinin üzerinde hakkı olduğunu görmediği gibi, kendi nefsinin herkeste hakkı olduğunu görür. Veya fazla konuşur. Fazla yer, fazla uyur. Uyku vakti olmayan vakitlerde uyur, yeri olmayan yerlerde oturur. Elbisesinde ise şöyle demen gibidir: Onun yenleri pek geniştir. Eteği uzun, elbisesi kirlidir. Bir kavim söyledi: Gıybeti yapılanın hoşuna gitse bile, din hususunda gıybet

yoktur. Çünkü din hususunda başkasını zemmeden bir kimse Allah'ın zemmettiğini zemmediyor. Binâenaleyh başkasını günahlarıyla zikredip o günahlarından dolayı zemmetmek caizdir. Delil olarak: Allah Resûlüne (s.a.v.) bir kadının bahsi yapıldı. Kadının fazla saliha, fazla oruç tutan olduğu söylendi. Fakat "kadın diliyle komşularına eziyet veriyor" denildi. Resûlüllah da cevap olarak "O ateştedir" buyurdu.[217]

Yine Resûlüllah'ın yanında başka bir kadından söz edildi. Onun cimri olduğu söylendi. Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu: "Böyle olduktan sonra onun hayrı nerde kalıyor?"[218] Bu söz, fâsid bir sözdür. Çünkü ashâb-ı kiram, Resûlüllah'tan sormak suretiyle ahkâmı bilmeye muhtaç olduklarından dolayı gelip de Resûlüllah'a böyle şeyleri soruyorlardı. Onların gayeleri bahsi edilen adamı tenkit değildi. Ve Resûlüllah'ın meclisinden başka herhangi bir mecliste de böyle bir şeye ihtiyaç yoktu. Bizim elimizdeki delil, ümmetin icmaıdır. Ümmet, başkasını, hoşuna gitmediği bir vasıfla belirten bir kimsenin gıybetçi olduğunda ittifak etmiştir. Çünkü böyle bir kimse Resûlüllah'ın gıybet tarifinde belirttiği hükme dahil olur. Bütün bunlar, eğer söylenen doğruysa, gıybetli olmasına vesile olurlar. Binâenaleyh böyle söylenen bir kimse gıybetçidir. Rabbine isyan etmiştir. Kardeşinin etini yiyicidir.

Delil olarak rivâyet ediliyor ki, Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurdu:

هَلْ تَدْرُونَ مَا الْغِيْبَةُ؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُهُ. قِيلَ أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُهُ، قَالَ: إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدِ اغْتَبْتَهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهَتَّهُ

"Gıybetin ne olduğunu biliyor musunuz?" Ashâb-ı kiram: "Allah ve onun Resûlü daha iyisini bilir." Resûlüllah: "Gıybet, kardeşinin hoşuna gitmediği bir vasıfla onu zikretmekliğindir."

Denildi ki: "Acaba benim dediğim kardeşimde varsa... Buna ne buyurulur?" Cevap olarak buyurdu: "Eğer senin dediğin kardeşinde varsa muhakkak onun gıybetini yapmış olursun. Eğer dediğin kendisinde yoksa, muhakkak ona bühtan etmiş olursun."[219]

Cebel'in oğlu Muâz dedi ki: Resûlüllah'ın yanında bir kişinin bahsi geçti. Ashâb dedi ki: "O amma da âciz bir kimsedir!" Buna karşılık Resûlüllah:

"Siz kardeşinizin gıybetini yaptınız!" buyurdu.

Ashâb: Biz onda olanı söyledik!

Resûlüllah:

“Eğer onda olmayanı söylemiş olsaydınız kendisine iftira etmiş olurdunuz.”[220]

Huzeyfe’den rivâyet ediliyor ki, Hazret şöyle rivâyet etti. Âişe validemiz, Resûlüllah’ın yanında bir kadından bahsetti ve dedi ki: “O kısa boyludur.” (Bunu tân etmek suretiyle söylemiş oldu.) Bunun üzerine Resûlüllah Âişe’ye: “Sen onun gıybetini yaptın!” buyurdu.[221]

Hasan-ı Basrî buyurdu: Başkasından bahsetmek üç kısma ayrılır:

Gıybet,

Bühtan, ifk (iftira)dır.

Bunların hepsi Allah’ın kitabında zikredilmiştir. Binâenaleyh gıybet; kişide olanı söylemendir. Bühtan: Kişide olmayanı söylemendir. İfk ise, kulağa geleni söylemendir!

İbni Sîrîn bir kişiden bahsederken buyurdu: “O siyah kişi...” Sonra Allah’tan af talebinde bulundu ve dedi ki: “Ben kendisine gıybet yapmış olduğum kanaatindeyim.”

İbni Sîrîn, İbrahim en-Nehâî’den bahsederken elini gözünün üzerine koyup öyle konuştu, kör İbrahim demedi.

Âişe validemiz buyurdu: Sakın hiçbiriniz başkasının gıybetini yapmasın! Çünkü ben bir ara Resûlüllah’ın yanında iken bir kadın için dedim ki: “Şu kadın amma da uzun etekli imiş!” Bunun üzerine Resûlüllah bana dedi ki: “At, at!..” Binâenaleyh ben ağzımdan bir çiğnem et attım.[222]

---

[217] İbni Hibban, Hâkim.

[218] El-Harâitî “mürsel” olarak rivâyet etmiştir.

[219] Müslim.

[220] Taberânî.

[221] Ahmed, Ebu Dâvûd, Tirmizî.

[222] İbni Ebî Dünya, İbni Mürdevî.

Denildi ki: “Acaba benim dediğim kardeşimde varsa... Buna ne buyurulur?” Cevap olarak buyurdu: “Eğer senin dediğin kardeşinde varsa muhakkak onun gıybetini yapmış olursun. Eğer dediğin kendisinde yoksa, muhakkak ona bühtan etmiş olursun.”

“Eğer onda olmayanı söylemiş olsaydınız kendisine iftira etmiş olurdunuz.”

Ahmed, Ebu Dâvûd, Tirmizî.

İbni Ebî Dünya, İbni Mürdevî.

Müslim.

Taberânî.

El-Harâitî “mürsel” olarak rivâyet etmiştir.

İbni Hibban, Hâkim.

Yine Resûlüllah’ın yanında başka bir kadından söz edildi. Onun cimri olduğu söylendi. Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu: “Böyle olduktan sonra onun hayrı nerde kalıyor?” Bu söz, fâsid bir sözdür. Çünkü ashâb-ı kiram, Resûlüllah’tan sormak suretiyle ahkâmı bilmeye muhtaç olduklarından dolayı gelip de Resûlüllah’a böyle şeyleri soruyorlardı. Onların gayeleri bahsi edilen adamı tenkit değildi. Ve Resûlüllah’ın meclisinden başka herhangi bir mecliste de böyle bir şeye ihtiyaç yoktu. Bizim elimizdeki delil, ümmetin icmaıdır. Ümmet, başkasını, hoşuna gitmediği bir vasıfla belirten bir kimsenin gıybetçi olduğunda ittifak etmiştir. Çünkü böyle bir kimse Resûlüllah’ın gıybet tarifinde belirttiği hükme dahil olur. Bütün bunlar, eğer söylenen doğruysa, gıybetli olmasına vesile olurlar. Binâenaleyh böyle söylenen bir kimse gıybetçidir. Rabbine isyan etmiştir. Kardeşinin etini yiyicidir.

Huzeyfe’den rivâyet ediliyor ki, Hazret şöyle rivâyet etti. Âişe validemiz, Resûlüllah’ın yanında bir kadından bahsetti ve dedi ki: “O kısa boyludur.” (Bunu tân etmek suretiyle söylemiş oldu.) Bunun üzerine Resûlüllah Âişe’ye: “Sen onun gıybetini yaptın!” buyurdu.

Dünya ile ilgili fiiline gelince: O da senin şöyle demen gibidir: O az edeplidir. Halk hakkında küstahtır. Veya hiç kimsenin kendi nefsinin üzerinde hakkı olduğunu görmediği gibi, kendi nefsinin herkeste hakkı olduğunu görür. Veya fazla konuşur. Fazla yer, fazla uyur. Uyku vakti olmayan vakitlerde uyur, yeri olmayan yerlerde oturur. Elbisesinde ise şöyle demen gibidir: Onun yenleri pek geniştir. Eteği uzun, elbisesi kirlidir. Bir kavim söyledi: Gıybeti yapılanın hoşuna gitse bile, din hususunda gıybet yoktur. Çünkü din hususunda başkasını zemmeden bir kimse Allah’ın zemmettiğini zemmediyor. Binâenaleyh başkasını günahlarıyla zikredip o günahlarından dolayı zemmetmek caizdir. Delil olarak: Allah Resûlüne (s.a.v.) bir kadının bahsi yapıldı. Kadının fazla saliha, fazla oruç tutan olduğu söylendi. Fakat “kadın diliyle komşularına eziyet veriyor” denildi. Resûlüllah da cevap olarak “O ateştedir” buyurdu.

Âişe validemiz buyurdu: Sakın hiçbiriniz başkasının gıybetini yapmasın! Çünkü ben bir ara Resûlüllah’ın yanında iken bir kadın için dedim ki: “Şu kadın amma da uzun etekli imiş!” Bunun üzerine Resûlüllah bana dedi ki: “At, at!..” Binâenaleyh ben ağzımdan bir çiğnem et attım.

20. SÖZ

Gıybet Sadece Dille Yapılmaz

Bil ki, dil ile gıybet başkasına, Müslüman kardeşinin bir eksikliğini anlatman ve hoşuna gitmeyen bir vasıfla onu belirtmen için haram olmuştur. Binâenaleyh tarizen kendisinden bahsetmek açıkça kendisinden bahsetmek gibidir. Bu hususta fiil de söz gibidir. İşaret, îma, dudak bükme, göz kırpma, yazı, hareket ve maksadı belirten her şey, açıkça söylemek gibidir. O halde bunların hepsi gıybete dahil ve hepsi de haramdır. Âişe validemizin şu sözü îma ve işaret kısmındandır: Bizim evimize bir kadın geldi. Kadın gittikten sonra elimle kadının kısa boylu oluşuna işaret ettim. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) bana:

Kadının gıybetini yaptınız! dedi.[223]

Başkasının durumunu hikâye etmek suretiyle taklidini yapmak da gıybettendir. Aksayarak yürümek veya kişinin yürüdüğü gibi yürümek gibi... Binâenaleyh bu gıybettir" belki gıybetten, azab bakımından daha şiddetlidir. Çünkü böylesi, kişiyi tasvir ve anlatmakta daha büyük tesirli olur. Bir de Resûlüllah, Âişe'nin başka bir kadının taklidini yaptığını gördü ve buyurdu:

Bana şu kadar şu kadar verilse bile yine de bir insanın taklidini yapmak beni sevindirmiyor.[224]

Yazı ile gıybet de böyledir. Çünkü kalem, dillerin birisidir. Herhangi bir kitabın yazarı, muayyen bir şahıstan bahseder. Kitabında onun konuşmasını müstehcen gösterirse, gıybet olur. Ancak konuşmayı böyle göstermeye kendisini mecbur eden özürlerden bir şey beraber bulunursa, o zaman hüküm değişir. Nitekim ileride bu bahis gelecektir. Müellifin "bir kavim şöyle dedi" demesi ise, gıybete dahil olmaz. Ancak gıybet muayyen bir şahsa -ister diri, isterse ölü olsun- taarruz etmekten ibarettir. "Bugün bizim yanımızdan geçenlerin veya bizim gördüklerimizin bir kısmı" demen gıybettendir. Yani eğer muhatabın bu ibareden muayyen bir şahıs anlarsa, gıybet olmuş olur. Çünkü mahzurlu olanı, muhataba muayyen bir şahsı anlatmaktır. Anlatmakta kullanılan usul ve sistem değildir. Eğer muhatab, o konuşmandan, muayyen bir şahsı anlamazsa, öyle konuşman caizdir.

Nitekim Allah’ın Resûlü (s.a.v.) bir insanın herhangi bir hareketinden hoşlanmadığı zaman şöyle buyururdu:

مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَفْعَلُونَ كَذَا وَكَذَا

“Bazı kavimlere ne olur ki, şöyle şöyle yaparlar?”[225]

Böylece Resûlüllah kimseyi tâyin etmezdi. Senin; “Seferden gelenlerin bir kısmı veya ilim iddia edenlerin bir kısmı” demen, eğer beraberinde şahsın aynısını anlatan bir karini varsa gıybet olur, değilse olmaz.

Gıybet çeşitlerinin en çirkini, riyâkâr okuyucular gıybetidir. Çünkü bunlar, maksadlarını salâh ve takva ehlinin tabirleriyle anlatırlar. Tâ ki, zâhirde gıybetten kaçındıklarını gösterip maksadlarını anlatmış olsunlar! Bunlar cehaletlerinden dolayı bilmezler ki, iki fahiş hareketi bir arada yapmış olurlar: Hem gıybet hem riyâkârlık... Yanında bir insandan bahsedildiğinde, o da: “Bizi sultanın huzuruna girmekle denetlemeyen, dünya yolunda müptezellikle imtihan etmeyen Allah’a hamd olsun.” demesi veya: “Hayânın azlığından Allah’a sığınıyoruz. Allah bizi hayâsızlıktan korusun!” demesi de öyledir!.. Bu konuşmasından maksadı, başkasının ayıbını anlatmaktır. Fakat adamı güya duâ tabiriyle zikrediyor. Bazen de gıybetini yaptığı bir kimsenin medh u senâsını gıybetten evvel yapar ve der ki: Filân adamın durumu ne güzeldir. İbadetlerde kusur yapmazdı. Fakat kendisine bir gevşeklik musallat olmuş. Hepimizin müptelâ olduğumuz az sabırlılık belasıyla müptelâ olmuştur!

Dolayısıyla üç fâhiş hareketi bir araya getirmiş olur! Fakat cahilliğinden dolayı zanneder ki, kendisi sâlih ve gıybetten korunan kimselerdendir. Ve bu sırra binâendir ki, şeytan, cahillerle -ilimsiz olarak ibadete daldıkları zaman- oynar. Muhakkak şeytan onların yakasına yapışır, onları meşakkate sokar, hileleriyle onların amellerini yakıp kül eder. Onlara güler ve onlarla istihzâ eder! Gıybettendir ki, bir insanın ayıbı zikredildiği halde hâzır bulunanlardan bazıları uyanıp da onu kavrayamıyor. Binâenaleyh yapılan gıybeti anlamayan da anlasın diye “Sübhanallah! Bu amma da acaib imiş!” demesi ve uyanmayan kişi kendisine kulak versin ve dediğini bilsin diye, söylemesi de gıybettendir. Böylece Cenâb-ı Hakkı zikreder, onun ism-i celîlini çirkinliğinin tahakkuku için alet yapar. Hâlbuki kendisi aldanmışlığından ve cehaletinden dolayı Allah’ı andığını sanarak Allah’a karşı minnet eder.

Ve böylece: “Beni dostumuzun hakkında cereyan eden istihfaf üzdü. Allah’tan onun nefsini rahata kavuşturmasını isteriz.” der.

Böyle söyler amma üzüldüğünün iddiasında yalancıdır ve duâ etmesinde samimî değildir. Belki eğer maksadı hakarete uğrayan kişiye duâ etmek olsaydı, o duâyı namazından sonra gizlice yapardı. Eğer adamın hakarete uğraması kendisini üzmüş olsaydı, muhakkak adamın hoşuna gitmeyen hâdiseyi izhar etmek suretiyle gıybetini yapmak da kendisini üzerdi.

Yine der ki: “O miskin adam büyük bir âfete müptelâ olmuş! Allah bizim de, onun da tevbesini kabul eylesin!”

Kişi bütün bu durumlarda duâ ettiğini göstermesine rağmen, Allah onun kalbindeki habâsete muttalidir. Onun gizil maksadını biliyor. Fakat o, cehaletinden dolayı, bilmez ki, kendisi, cahillerin alenen günah işleyip cehaletlerin mucibini icra ettikleri zaman maruz kaldıkları felâketten daha büyük bir felâkete maruz kalmıştır. Benimsemek ve hayret etmek yoluyla gıybeti dinlemek de gıybettendir. Çünkü bu şekilde dinleyen bir kişi, gıybetçinin gıybet hususundaki keyfi artsın diye ve gıybette alabildiğine gitsin diye onu şaşkın şaşkın dinliyor. Sanki o bu yoldan gıybetçinin içindekini söküp çıkarıyor ve diyor ki: “Çok hayret! Ben o adamın böyle olduğunu bilmiyordum. Ben onu şu âna kadar ancak hayırlı ve sâlih kimse biliyordum. Ben onda senin söylediğinin tam tersini sanıyordum. Allah bizi her türlü beladan korusun!” Zira bütün bu söylentileri ve hareketleri gıybeti tasdik etmektir. Gıybeti tasdik etmek de gıybetten başka bir şey değildir. Belki sükût eden de gıybetçinin ortağıdır! Nitekim Allah’ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

اَلْمُسْتَمِعُ أَحَدُ الْمُغْتَابِينَ

“(Gıybeti) dinleyen, gıybetçilerden birisidir.”[226]

Ebu Bekir ve Ömer’den rivâyet ediliyor ki, onlardan birisi arkadaşına dedi ki: “Muhakkak filân adam çok uyuyor!” Sonra ikisi birden Allah Resûlünden bir katık istediler ki, onunla ekmeklerini yesinler. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu: “Siz katıktandınız!” Onlar: “Bizim katıklanmadan haberimiz yok!” Resûlüllah:

بَلَى إِنَّكُمَا أَكَلْتُمَا مِنْ لَحْمِ أَخِيكُمَا

“Evet, siz kardeşinizin etinden yediniz!”[227]

İste, dikkat buyurursan göreceksin ki, Resûlüllah ikisini birden suçluyor. Hâlbuki o sözü söyleyen birisiydi. Diğeri onu dinliyordu. Ve: “(Maiz), köpeğin öldüğü gibi öldü!” diyen iki kişiden birisi olduğu halde; Resûlüllah kendilerine şöyle dedi: “Şu cifeden yiyiniz!” Ve ikisini birden cife yemeye davet etti.

Binâenaleyh gıybeti dinleyen de gıybetin günahından kurtulamaz. Ancak diliyle veya korktuğu takdirde kalbiyle gıybeti inkâr ederse veya gıybet meclisinden kalkmaya kudreti olduğu halde kalkarsa veya gıybetçinin konuşmasını başka bir konuşma ile kebelidiği halde keserse, gıybetçi sayılmaz. Aksi takdirde günahkâr olur!

Eğer gıybetçiyi diliyle sus deyip de kalben onun gıybetini dinlemek istiyorsa, bu münafıklık olur. Kalben gıybeti kerih görmedikçe münafıklıktan kurtulamaz. Eliyle susması için işaret etmek veya kaşıyla veya kirpikleriyle işaret etmek kâfi değildir. Çünkü bu işaretler bahsi edilen kişiyi hakîr görmek demektir. Belki o kişiyi tahkir değil de, tazim etmeli ve açıkça onu müdafaa etmelidir. Nitekim Resûlüllah buyurdu:

مَنْ أُذِلَّ عِنْدَهُ مُؤْمِنٌ فَلَمْ يَنْصُرْهُ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى نَصْرِهِ أَذَلَّهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُؤُوسِ الْخَلَائِقِ

“Kim ki, yanında herhangi bir mü’min zelîl ediliyorsa, o da kudreti olduğu halde, o mümine yardım etmiyorsa, Allah onu kıyâmet gününde insanların gözü önünde zelîl eder (edecek).”[228]

Ebü’d-Derdâ der ki, Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

مَنْ أُذِلَّ عِنْدَهُ مُؤْمِنٌ فَلَمْ يَنْصُرْهُ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى نَصْرِهِ أَذَلَّهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُؤُوسِ الْخَلَائِقِ

“Kim ki, (Müslüman) kardeşi bulunmadığı bir mecliste onun haysiyetini korursa, onu ateşten kurtarmak, Allah üzerine bir hak olur.”

Yine buyurdu:

مَنْ ذَبَّ عَنْ عِرْضِ أَخِيهِ بِالْغَيْبِ كَانَ حَقًّا عَلَى اللهِ أَنْ يَعْتِقَهُ مِنَ النَّارِ

“Kim ki kardeşinin gıyabında onun haysiyetini korur ve müdafaa ederse, kıyâmet gününde onun haysiyetini korumak Allah üzerine hak olur.”[229]

Gıyâbında Müslümana yardım etmek hususunda ve bunun fazileti hakkında birçok haber vârid olmuştur. Biz bunları “Sohbet Âdâbı” ve “Müslümanların Hakları” bahislerinde zikrettik. Binâenaleyh ikinci bir defa söylemekle kitabımızı uzatmayız.

---

[223] İbni Ebî Dünya.
[224] Daha önce geçti.
[225] Ebu Dâvûd.
[226] Taberânî
[227] Taberânî
[228] İbni Ebî Dünya.
[229] Ahmed, Taberânî.

Kadının gıybetini yaptınız! dedi.

“Kim ki, yanında herhangi bir mü’min zelîl ediliyorsa, o da kudreti olduğu halde, o mümine yardım etmiyorsa, Allah onu kıyâmet gününde insanların gözü önünde zelîl eder (edecek).”

“Evet, siz kardeşinizin etinden yediniz!”

Bana şu kadar şu kadar verilse bile yine de bir insanın taklidini yapmak beni sevindirmiyor.

“Bazı kavimlere ne olur ki, şöyle şöyle yaparlar?”

Daha önce geçti.

Ebu Dâvûd.

Taberânî

Taberânî

İbni Ebî Dünya.

Ahmed, Taberânî.

İbni Ebî Dünya.

“Kim ki kardeşinin gıyabında onun haysiyetini korur ve müdafaa ederse, kıyâmet gününde onun haysiyetini korumak Allah üzerine hak olur.”

“(Gıybeti) dinleyen, gıybetçilerden birisidir.”

21. SÖZ

Gıybete Teşvik Edici Sebepler

Bil ki, insanoğlunu gıybete sürükleyenler pek çoktur. Fakat bunları, onbir sebep derlemektedir. Bu onbir sebebin sekizi, umumun hakkında cereyan eder. Üç tanesi de din ehli ve havasla ilgilidir. Umumun hakkında cereyan eden sekiz sebebe gelince:

BİRİNCİSİ: Öfkesini teskin etmektir. Bu kabil gıybet, gıybeti yapılan adamdan kızmasına vesile olan bir sebep cereyan ettiği zaman meydana gelir. Çünkü kişi öfkesi kabardığı zaman, karşısındaki adamın kötülüklerini söylemek suretiyle öfkesini dindirir. Eğer ortada gıybete mâni olacak din ve takva yoksa, taban dilin gıybete kayması tabiîdir. Bazen gazaplandığı zaman kişi öfkesinin dinmesine mâni oluyor. Böylece öfke, içinde birikir. Sabit bir kine dönüşür. Ve kötülüklerini daimî bir şekilde belirtmeye sebep teşkil eder. Binâenaleyh kin ve öfke, insanı gıybete sürükleyen büyük sebeplerdendir.

İKİNCİSİ: Emsâl ve akranına uymak, arkadaşlarına ayak uydurmak ve konuşma hususunda onlara yardım etmektir. Çünkü arkadaşlar, halkın gıybetini yapmak suretiyle çerezlendikleri zaman, kişi onların yaptıklarını inkâr ettiği veya meclislerinden kalktığı takdirde, kendisini ağır ve hazmedilmez telakki edeceklerini ve kendisinden nefret edeceklerini tahmin eder. Böylece bu hususta onlara yardımcı olur ve böyle yaptığını da güzel muaşeretten sayar. Zanneder ki, arkadaşlıkta müsamaha etmiş olur. Bazen arkadaşları öfkeleniyorlar. Onlara uyulsun diye o da öfkelenmeye mecbur oluyor. Tâ ki, sıkıntıda ve bollukta onlarla beraber olduğunu göstermiş olsun. Dolayısıyla onlarla beraber başkalarının ayıplarını ve kötü sıfatlarını saymaya dalıyor.

ÜÇÜNCÜSÜ: Bir kimsenin, başkası tarafından çeşitli yönlerden kötüleneceğini hissetmesidir. Bu takdirde o adam kendisini çirkin göstermezden evvel, o adamı çirkin göstermeye acele ediyor. Onun aleyhinde bulunuyor. Ta ki onun kendi aleyhindeki şahitliğinin müspet bir tesiri kalmasın... Veya evvelâ doğru olarak onda bulunan nesneleri söylüyor. Tâ ki arkasında ona iftira atsın... Ve evvela söylediği doğruluktan dolayı ikinci plânda yaptığı iftira revaç bulsun... Şahit tutar ve der ki: “Yalan

söylemek benim âdetim değildir. Çünkü ben size onun durumundan şu şu tarafları da haber verdim; ve o da benim dediğim gibi çıktı.”

DÖRDÜNCÜSÜ: Herhangi bir şeye nisbet edilmesidir. Binâenaleyh istiyor ki, nisbet olunduğu şeyden kendisini uzaklaştırsın. Dolayısıyla o nisbeti yapanı anıyor. Hâlbuki hakkı; kendi nefsini o nisbetten, kurtarmak ve o nisbeti yapanı zikretmemekti. İntikam olarak başka kötülüğü ona nisbet etmemeliydi. Veyahut da başkasının kendisiyle o fiilinde ortak olduğunu zikrediyor. Tâ ki bundan dolayı o fiil hususunda nefsini mazur göstersin.

BEŞİNCİSİ: Yapmacık hareketlerle gururu kasdetmektir. Bu, başkasını tenkis etmek suretiyle nefsini yüceltmek demektir. Binâenaleyh der ki: “Filân adam cahildir, anlayışı kıttır. Konuşması zayıftır.” Böyle söylemekten gayesi, bunun zımnında nefsinin faziletini ispat etmektir. Onlara kendisini daha âlim olduğunu göstermektir. Veya kendisine yapılan tazim gibi, gıybeti yapılana tazimden sakındırmaktır. Bu gayeye de ancak adamın gıybetini yapmak suretiyle varılabilir!

ALTINCISI: Haseddir. Hased demek, insanlar tarafından övülen, sevilen ve ikram edilen bir kimseye bazen hased etmesi demektir. Böyle yapmakla o adamdan o nimeti gidermek istiyor ve o nimeti gidermek için de ancak onun aleyhinde atıp tutmayı çıkar yol biliyor. Böylece halkın yanında o adamın yüzünün suyunu dökmek istiyor. Tâ ki halk ona ikram etmekten, onu övmekten çekinsinler. Çünkü halkın o adamı övmelerini dinlemek halkın o adamın medh u senasını yapmasını ve ikramda bulunmalarını görmek, ona ağır geliyor. Bu ise, hasedin tâ kendisidir. Hased, öfke ile hıkd’ın gayrisidir. Çünkü öfke ve hıkd, kendisinden öfkelenilen sâbık bir cinayetin meyvesidir. Hased ise, bazân iyilik yapan dostça ve tabiatça kendisine uyan arkadaşa karşı dahi güdülür!

YEDİNCİSİ: Oynamak, şakalaşmak, lâtife yapmak ve vakti gülmekle geçirmektir. Binâenaleyh kişi, başkasının ayıbını zikrediyor. Onun taklidini yapmak suretiyle halkı güldürüyor. Böyle yapmanın menşei kibir ve gururdur.

SEKİZİNCİSİ: Karşısındaki insanı tahkir etmek için, kendisiyle istihza etmek ve kendisini alaya almaktır. Böyle yapmak bazen kişinin bulunduğu huzurda, bazen de gâib olduğu zamanda cereyan eder. Bunun kaynağı gurur ve alaya almanı küçük göstermektir.

Havasta bulunan üç sebebe gelince: Bu sebepler, gıybete sürükleyen âmillerin en karışığı ve en incesidirler. Çünkü bunlar, şeytan tarafından

hayırlarda gizletilmiş şerlerdir. Burada hayır vardır. Fakat şeytan o hayra şerri katmıştır.

Birincisi: Kötülüğü ve dindeki yanlışlığı inkâr etmekten neşet eden, hayrete çağıran hasletin dinden doğmasıdır. Binâenaleyh der ki: “Benim filân adamdan gördüğüm, ne acaib bir şeydir!” Bu sözünde bazen doğru olabilir ve hakikaten hoşlanmayandan hayret etmesini gerektiren fiili de görmüş olabilir. Fakat gerçeğe karşı hayret etmekle beraber, adamın ismini zikretmektir. Böylece şeytan ona taaccübünü ve hayretini belirtmekte, bu hayrete sebep olan adamın ismini zikretmeyi kolaylaştırıyor! Onun ismini zikretmekle gıybet etmiş oluyor ve bilmediği noktadan günahkâr oluyor. Kişinin “Filân adamın durumuna hayret ettim. Cariyesi çirkin olduğu halde nasıl cariyesini sever. Filan adam cahil olduğu halde, nasıl onun huzurunda oturur” demesi de bu kabildendir.

İkincisi: Şefkat ve rahmettir. Şöyle ki, kişinin müptelâ olduğu dertten dolayı üzülüyor. Binâenaleyh der ki: Filân adam fakirdir! Onun derdi beni üzdü. Onun başına gelen belalar beni oldukça sarstı! Üzülme dâvasında doğru olabilir. Fakat üzülmek, adamın ismini zikretmekten kendisini sakındırmamaktan gafil kılmıştır. Böylece adamın ismini zikrederek dolayısıyla gıybetçi oluyor. Aslında, üzülmesi, rahmet ve şefkat göstermesi hayırdır. Hayrete düşmesi de böyledir. Fakat şeytan onu bilmediği bir noktada şerre düşürmüştür. Çünkü kişinin ismini zikretmeksizin de üzülmek ve şefkat göstermek mümkündü. Fakat şeytan onun, üzüntü ve şefkatten dolayı elde ettiği sevabı iptal etmek için felâketzedenin ismini zikretmeye kışkırtır.

Üçüncüsü: Allah için öfkelenmektir. Kişi, bazen bir insanın yapmış olduğu münkeri gördüğü, duyduğu ve işittiği zaman öfkelenir. Dolayısıyla öfkesini belirtir ve adamın ismini zikreder. Hâlbuki kendisine düşen farz vazife adama karşı emr-i bi’l-mâruf yapmak ve nehy-i anilmünker icra etmek suretiyle öfkesini belirtmektir. Başkasının yanında o öfkeyi belirtmemek ve adamın ismini gizlemek ve adamı kötülükle anmamaktır. İşte bu üç sebeb, âlimler için dahi idrak edilmesi gayet güç olan sebeplerdendir. Halk tabakasının bunları anlaması nerde kalır?. Halk tabakası zanneder ki, hayret etmek, şefkat göstermek ve öfkelenmek, Allah için olduğu zaman bunlara sebebiyet verenin ismini zikretmekte herhangi bir beis yoktur. Hâlbuki böyle sanmak yanlıştır. Belki gıybet hususunda ruhsat verici durumlar, bazı özel ihtiyaçlardır ki, o ihtiyaçlarda isim zikretmekten başka çıkar yol yoktur. Nitekim bunun bahsi ileride gelecektir.

Vâsile’nin oğlu Amr’dan rivâyet ediliyor: Resûlüllah hayatında bir zat bir grubun yanından geçti ve onlara selâm verdi. Onlar da onun selâmının cevabını verdiler. Onları geçtiği zaman, içlerinden birisi dedi ki:

Ben Allah için bu adama buğzediyorum.

Mecliste oturan diğer şahıslar “Sen kötü konuştun. Allah’a yemin ederiz, biz gider ona, senin söylediklerini söyleriz” dediler. Sonra aralarından birisine:

Ey filân adam! Kalk ona yetiş! Bu adamın söylediğini kendisine söyle, dediler.

Onların elçisi adama yetişti ve söylenen sözü adama nakletti. Bunun üzerine adam, Resûlüllah’a geldi ve söyleneni Resûlüllah’a bildirdi. Resûlüllah kendisine “aleyhinde konuşan adamı çağır” diye emir verdi. O da gidip adamı çağırdı. Adam Resûlüllah’ın huzuruna gelerek söylediğini itiraf etti. Resûlüllah sordu:

O halde neden bu adama buğzediyorsun?

Adam:

- Ben onun komşusuyum ve onun durumunu biliyorum. Allah’a yemin ederim, şu farz namazdan başka onun hiçbir namaz kıldığını görmedim.

Gıybeti edilen adam, Resûlüllah’a:

- Ey Allah’ın Resûlü! Bu adamdan sor! Acaba farz namazını vaktinden tehir ettiğimi veya farz namaz için aldığım abdesti üstün körü geçtiğimi, yahut da namazın içindeki rükû ve secdeyi çirkin bir şekilde yaptığımı görmüş müdür?

Bunun üzerine Allah’ın Resûlü, adamdan sordu. Adam “hayır” cevabını verdikten sonra şöyle devam etti:

- Yemin olsun! Hem fâsık ve hem doğru insanlar tarafından, orucu tutulan şu Ramazan ayından başka, hiçbir ay oruç tuttuğunu görmedim.

Gıybeti yapılan adam, Resûlüllah’a:

- Ey Allah’ın Resûlü! Sor kendisinden, acaba Ramazan ayında hiç oruç tutmadığımı veya Ramazan ayı hakkında kusur ettiğimi hiç müşahede etmiş midir?

Resûlüllah bunu sorunca, adam şöyle cevap verdi:

- Yemin olsun! Ramazan ayında bir dilenciye veya bir fakire bir şey verdiğini görmedim. Malının bir şeyini Allah yolunda sarf ettiğini ve infakta bulunduğunu görmedim. Ancak iyi ve kötü insanlar tarafından verilen şu zekât hariç..

Gıybeti yapılan adam, Resûlüllah’a:

- Ey Allah’ın Resûlü! Sor kendisinden! Acaba zekâtımdan hiç eksik ettim mi? Veya zekâtı benden isteyen zekât müstahakım hiç geciktirdim mi?

Resûlüllah bunu sorarken adam “hayır” dedi. Bunun üzerine Resûlüllah, gıybet yapan adama şöyle dedi: “Kalk! (Buradan git) Umulur ki, o adam senden hayırlıdır.”[230]

---

[230] Ahmed.

Resûlüllah bunu sorarken adam “hayır” dedi. Bunun üzerine Resûlüllah, gıybet yapan adama şöyle dedi: “Kalk! (Buradan git) Umulur ki, o adam senden hayırlıdır.”

Ahmed.

22. SÖZ

Dili Gıybetten Korumanın ilacı

Bil ki, ahlâkların bütün kötülükleri, ancak, ilim ve amel mâcunuyla tedavi edilir. Ancak her illetin ilâcı, sebebin zıddıyetiyledir. Binâenaleyh biz illetlerin sebeplerini araştıralım. Dili gıybetten ârî tutmanın ilâcı, icmal ve tafsilât olmak üzere iki vecih üzeredir.

1- İcmal üzere olana gelince: O, şu demektir: Kişinin gıybet yaptığından dolayı rivâyet ettiğimiz hadislerden anlaşıldığı gibi, kendisini Allah'ın gazabına maruz bırakmış olduğunu bilmesidir. Ve yine bilmelidir ki, gıybet, kıyâmet gününde iyiliklerini! yakar. Çünkü kıyâmet gününde iyilikleri, gıybet edilenin defterine yazılıyor. Bu da dünyada helâl kıldığı gıybetin ve mürüvvetin bedelidir. Eğer iyilikleri yoksa, gıybeti yapılanın kötülüklerinden onun defterine nakledilir.

O, bununla beraber Allah'ın gazabına maruz kalır ve Allah nezdinde murdarın etini yiyiciye benzer. Belki kulun, kötülük kefesi, iyilik kefesine ağır basarsa cehenneme girer. Bazen de gıybeti yapmış olduğu adamdan kendisine bir günah nakledilir ve o günah ile terazisinin günah kefesi ağır basar. Ve dolayısıyla cehenneme girer. Gıybetçinin başına gelen azab derecelerinin en azı, onun amellerinin sevabından azaltmasıdır. Bu azaltma, ancak muhasame, hakkın istenilmesi, suâl, cevap ve hesap icra edildikten sonra olur.

مَا النَّارُ فِی الْیَبْسِ بِأَسْرَعَ مِنَ الْغِیبَةِ فِی حَسَنَاتِ الْعَبْدِ

"Gıybetin kulun hasenatında yapmış olduğu tahribat, ateşin kuru odun da yapmış olduğu tahribattan daha süratli ve şiddetlidir."[231]

Rivâyet ediliyor ki, bir kişi Hasan-ı Basrî'ye dedi:

Kulağıma geldiğine göre; sen benim gıybetimi yapıyorsun?

Hasan-ı Basrî cevap olarak buyurdu:

Seni, hasenat ve hayratımda hâkim kılacak kadar, senin kıymetin yanımda büyümemiştir.

Binâenaleyh kul, gıybetin zemmi hakkında vârid olan hadislere îman ettiğinde o hadislerde vârid olan tehditlerden korktuğu için dilini başıboş

bırakmaz. Nefsi hakkında düşünmek ona menfaat verir. Eğer nefsinde bir ayıp görürse, onunla meşgul olur ve Resûlüllah'ın şu hadisini hatırlar: "Cennet o kimseye olsun ki, kendisinin ayıbı, kendisini halkın ayıbıyla meşgul olmaktan men etmiştir."[232]

Bir ayıbı gördüğü zaman, en uygunu nefsinin zemmini yapmayı bırakıp başkasını zemmetmekle meşgul olmaktan utanmasıdır. Belki uygun olanı şudur: Kesinlikle başkasının nefsini ıslah edip o ayıptan uzaklaştırmaktan âciz olmaklığı gibidir. Bu da eğer o ayıp, kişinin fiili ve ihtiyarıyla ilgili ise, bahis konusudur. Eğer yaratılışta bulunan bir iş ise, kişiyi ondan dolayı zemmetmek, yaradanı zemmetmek demektir. Zira bir sanatı zemmeden, sanatçıyı zemmeder.

Adamın birisi bir hâkime şöyle haykırdı:

Ey çirkin yüzlü!

Hâkim, cevap olarak, şunları söyledi:

Yüzümün yaratılışı elimde değil ki, onu güzel yapmış olayım!

Kul, nefsinde herhangi bir ayıbı görmediği zaman, Cenâb-ı Hakka teşekkür etsin. Nefsini ayıpların en büyüğü olan gıybetle kirletmesin. Zira halkın ayıplarını söyleyip ölünün etinden yemek, ayıpların en büyüklerindendir. Eğer kişi insaflı olsaydı muhakkak bilecekti ki, nefsini her ayıptan uzak sanması, nefsini tanımaması demektir. Bu ise ayıpların en büyüklerindendir. Kendisinin gıybeti yapıldığı takdirde, rahatsız olduğu gibi, başkası da gıybeti yapıldığı takdirde rahatsız olacağını bilmek, kendisine menfaat verir. Mademki, nefsinin gıybetinin yapılmasına razı değildir, o halde kendi nefsi için razı olmadığı bir şeye başkası için razı olmamalıdır. İşte bunlar güzelce tedavi usûlleridir.

2- Tafsilâta Gelince: Kişinin kendisini gıybete iteleyen ve teşvik eden sebebe bakmasıdır. Zira hastalığın tedavisi, sebebin önlenmesiyle mümkündür. Biz ise daha evvelce sebepleri beyan ettik.

Öfkeye gelince: Onu öfkenin âfetleri bahsinde gelecek tedavi usulleriyle tedavi etmelidir. Şöyle ki: "Ben filân adam hakkında öfkemi icra ettiğim takdirde umulur ki, Allah da o gıybetten dolayı gazabını benim hakkımda icra eder. Zira Allah beni gıybet yapmaktan men etmiştir. Ben ise onun yasağını, cüret ve cesaretle yapıp irtikâb ediyorum. Onun yasağını hafife alıyorum." demesidir.

Hâlbuki Allah'ın Resûlü buyurmuştur:

إِنَّ لِجَهَنَّمَ بَابًا لَا يَدْخُلُ مِنْهُ إِلاَّ مَنْ شَفَى غَيْظَهُ بِمَعْصِيَةِ اللهِ تَعَالَى

“Muhakkak ki, cehennemin bir kapısı vardır. O kapıdan ancak dünyada kinini Allah’a isyan etmek suretiyle dindiren girer!”[233]

Başka bir hadîs-i şerifte:

“Kim ki Rabbinden korkarsa, onun dili ağırlaşır; ve o kinini icra etmez.”[234] buyurulmuştur.

Yine buyurdular:

مَنْ كَظَمَ غَيْظًا وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى أَنْ يُمْضِيهِ دَعَاهُ اللهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُؤُسِ الْخَلَائِقِ حَتَّى يُخَيِّرَهُ فِى أَيِّ الْحُورِ شَاءَ

“Kim ki kinini icra etmeye gücü yettiği halde, öfkesini yutarsa kıyâmet gününde Allah onu mahşer ehlinin gözü önünde çağırır. Tâ ki, hangi huriyi beğeniyorsun diye muhayyer kılıp istediğini kendisine verir.”[235]

Bir kısım peygamberlere inen semavî kitabların bazılarında şu hakikatler yer almaktadır: “Ey Âdemoğlu! Öfkelendiğin zaman beni hatırla ki, ben de öfkelendiğim zaman seni hatırlamış olayım. Helâk ettiklerimin arasında seni helak etmeyeyim.”

Arkadaşlara muvafakat etmeye gelince: Bu, senin insanları razı etmeyi istediğin zaman, Allah’ı kızdırmış olacağını bilmekliğindir. Acaba Mevlânı tahkir, başkasını tazim etmeyi nasıl nefsine yediriyorsun? Nasıl Mevlânı razı etmeyi, onların razı olması için terk ediyorsun? Ancak öfkelenmen Allah rızası için ise, o zaman dâva değişir. Bu takdirde öfkelendiğin adamı, kötülükle anman gerekmez. Belki o adamı kötülükle andıkları zaman arkadaşlarına da Allah rızâsı için öfkelenmelisin. Çünkü onlar, günahların en fahişi olan gıybet ile senin Rabbine isyan etmiş olurlar.

Başkasını hâinliğe nisbet etmek suretiyle nefsi tenzih etmeye gelince: Bu illeti, yaradanın öfkesine maruz kalmanın, yaratılmışların öfkesine maruz kalmaktan daha şiddetli olduğunu bilmenle tedavi edersin... Hâlbuki sen, gıybet yapmaktan dolayı, kesinlikle kendini Allah’ın kahrına maruz bırakıyorsun ve buna rağmen, bilmiyorsun ki, halkın öfkesinden kurtulacak mısın, kurtulmayacak mısın? Binâenaleyh dünyada nefsinin kurtuluşunu vehmederek, âhirette onu helak edersin. Hakikat yönünden sevaplarını yok eder, zarar edersin. Hâlihazırda Allah’ın zemmetmesi senin için hâsıl olmuş

oluyor. Hâlbuki sen halkın seni gelecekte zemmetmelerini defetmeyi bekliyorsun. Bu ise, cehalet ve mahrumluğun tâ kendisidir.

Senin özrüne gelince: Sen şöyle diyebilirsin: “Eğer ben haram yiyorsam, salâh ve takva ile bilinen filân adam da yiyor. Eğer sultanın malını kabul ediyorsam, filân adam da kabul ediyor.” Böyle demekliğin, cehaletin tâ kendisidir. Çünkü sen, kendisine uyulmak caiz olmayan bir kimseye uyduğunu, mazeret olarak ileri sürüyorsun. Zira kim olursa olsun, Allah’ın emrine muhalefet eden bir kimseye uyulmaz... Eğer başkası ateşe girerse, sen de ateşe girmeye muktedir isen ona uymazsın. Eğer ona uyarsan akılsızsın. Binâenaleyh senin söylediğinde gıybet vardır. Üstelik günah da vardır. O günahı, kendisinden özür dilediğin nesneye eklemiş bulunuyorsun. Cehâb ve hamakatının üzerine iki günahı bir araya getirip tescil etmiş olursun. Tıpkı keçiye bakıp nefsini dağın tepesinden aşağı atan bir koyun gibi olursun. Koyun da senin gibi nefsini helak etmiştir. Eğer onun konuşur dili olsaydı, muhakkak kendisini mazur olarak gösterecek ve diyecekti ki, “Keçi benden daha akıllıdır. Hâlbuki nefsini helak etti. İşte ben de onun gibi yaparım.” O böyle dediği zaman, sen onun cehaletine gülecektin. Hâlbuki senin hâlin de onun hâline benziyor. Buna rağmen sen nefsinden şaşmaz ve nefsine gülmüyorsun.

Başkasını tenkit etmek ve kendi faziletini ispatlamak suretiyle böbürlenip nefsinin tezkiyesini yapmana gelince: Bilmelisin ki, başkası hakkında söylediğinle, Allah nezdindeki faziletini iptal etmiş olursun. Sen halkın, senin faziletli olduğuna inandığından dolayı tehlike ile karşı karşıyasın. Bir de senin halkın aleyhinde bulunduğunu bildikleri zaman, inançları senin hakkında eksilir. Binâenaleyh sen yaradanın yanında kesinlikle mevcut olan fazileti, insanların yanında vehmen sabit olanla değiştirmiş olursun. Farzedelim ki yaratıklar senin faziletli olduğuna inanıyorlar; acaba onlar, Allah’ın nezdinde bir zerre kadar sana bir fâide verebilirler mi? Seni Allah’ın azabından bir zerre kadar kurtarabilirler mi?

Hasedden ötürü gıybet yapmaya gelince: Bu gıybet, iki azabı, bir arada toplamak demektir. Çünkü sen, o adamdan bir dünya nimetinden dolayı hased ettin ve dünyada bu hasedinle azab çekmektesin. Bununla da kanaat getirmedin. Sonunda âhiret azabını da buna ekledin. Binâenaleyh sen dünyada nefsini zarara sokmuştun, böylece âhirette de nefsine zarar vermiş oldun. Dolayısıyla iki azabı bir araya getirmiş oldun. Hased ettiğin adamı kastederek kendi nefsini zarara sokup hayırlarını ona hediye ettin. Binâenaleyh sen onun dostu, kendi nefsinin düşmanısın. Zira senin gıybetin

ona değil, sana zarar veriyor. Ona ise menfaat veriyor. Çünkü sen, hayırlarını kendisine naklediyor veya onun günahlarını kendine aktarıyorsun. Bu ise, sana menfaat vermez. Sen hasedin çirkinliğine, ahmaklığın cehaletini eklemiş oldun. Bazen de senin hased etmekliğin ve çekememezliğin, hased ettiğin adamın faziletinin yayılmasına vesile oluyor. Nitekim denilmiştir (Şiir):

"Allah durulmuş bir faziletin neşrini irade ettiği zaman,
O fazilete hasetçi bir kimsenin dilini çalıştırır."

İstihzaya gelince: İstihzadan senin gayen, halkın yanında başkasını rezil etmektir. Hâlbuki Allah, melekler ve peygamberler (Aleyhimüsselâm) nezdinde kendi nefsini rezil etmek suretiyle onu halk yanında rezil etmeye çalışırsın. Binâenaleyh eğer sen, çekeceğin hasret, cinayet, utangaçlık ve kıyâmet günündeki mahrumluğunu, kendisiyle alay ettiğin kimsenin günahlarını yüklendiğin ve dolayısıyla cehenneme sevkolunduğun kıyâmet gününün mahrumiyetini düşünmüş olsaydın, mutlaka bu düşüncen, seni, arkadaşını rezil etmekten şiddetli bir şekilde alıkoyacaktı. Eğer hâlini buseydin, kendi kendine gülmek başkasına gülmekten senin için daha evlâ olacaktı. Çünkü sen birkaç kişinin yanında onunla istihza ediyorsun ve dolayısıyla kıyâmet gününde mahşer ehlinin gözü önünde nefsinin elinden tutulup merkebin ateşe sevk edildiği gibi, o adamın günahları altında inlediğin halde onu ateşe sevk edilmeye maruz bırakıyorsun. Hem de o adamın seninle alay ettiği, senin mahrum oluşundan sevindiği, Allah'ın, onu, sana karşı desteklediğinden zevklendiği ve senden intikamını alma imkânını bulduğu halde (ateşe sevkolunacaksın).

Kişinin günahından dolayı, kişiye rahmet ve şefkat etmeye gelince: Bu, esasında güzeldir. Fakat İblis, bu güzeli yapmandan dolayı senden hased etti, dolayısıyla seni dalâlete sürükledi. O şefkat ve rahmetinden daha fazla sevaplarından o adamın defterine nakledilmesine sebep olacak bir konuşmayı ağzından çıkarttı ve seni konuşturdu. Binâenaleyh senin o adamın defterine naklolunacak sevapların, o adamdan sâdır olan günahın yerine geçecek ve o adam şefkat ve merhamete lâyık olmaklıktan çıkacaktır. Sen, şefkat etmeye bu sefer müstahak olacaksın. Çünkü senin ecrin yanıp kül oldu ve hasenatından eksildi. Böylece Allah için öfkelenmek de gıybet yapmayı gerektirmez. Ancak şeytan sana gıybeti sevdirmiştir. Tâ ki, Allah için öfkelendiğinden elde etmiş olduğun ecri yakmış olasın ve sen gıybetten dolayı Allah'ın gazabına maruz kalasın. Teaccüb ve şaşmak, seni gıybete sürüklediği zaman, kendi nefsinden şaşmalısın. Nasıl nefsini ve dînini

başkasının dîni ve dünyasıyla helak ettin! Hâlbuki sen bununla beraber dünyanın cezasından da emin değilsin. O ceza da senin şaşkınlık göstermek suretiyle Müslüman kardeşinin örtüsünü yırttığı gibi, örtünü yırtmaktır. Binâenaleyh bütün bunların ilâcı sadece mârifet ve îmanın giriş kapılarından olan bu emirleri tesbit edip elde etmektir. İşte bütün bunlar hakkında, îmanı kuvvetli olan bir kimse, şeksiz ve şüphesiz, dilini gıybetten tutar.

---

[231] Irâkî'ye göre aslına rastlanılmamıştır.
[232] Bezzar.
[233] Bezzar, ibni Ebi Dünya, İbni Adiyy, Beyhakî, Nesâî.
[234] Ebu Mansur ed-Deylemî.
[235] Ebu Dâvûd, Tirmizî, İbni Mâce.

Binâenaleyh kul, gıybetin zemmi hakkında vârid olan hadislere îman ettiğinde o hadislerde vârid olan tehditlerden korktuğu için dilini başıboş bırakmaz. Nefsi hakkında düşünmek ona menfaat verir. Eğer nefsinde bir ayıp görürse, onunla meşgul olur ve Resûlüllah'ın şu hadisini hatırlar: "Cennet o kimseye olsun ki, kendisinin ayıbı, kendisini halkın ayıbıyla meşgul olmaktan men etmiştir."

Bezzar, ibni Ebi Dünya, İbni Adiyy, Beyhakî, Nesâî.

Ebu Mansur ed-Deylemî.

Ebu Dâvûd, Tirmizî, İbni Mâce.

Irâkî'ye göre aslına rastlanılmamıştır.

Bezzar.

"Muhakkak ki, cehennemin bir kapısı vardır. O kapıdan ancak dünyada kinini Allah'a isyan etmek suretiyle dindiren girer!"

"Kim ki Rabbinden korkarsa, onun dili ağırlaşır; ve o kinini icra etmez." buyurulmuştur.

"Gıybetin kulun hasenatında yapmış olduğu tahribat, ateşin kuru odun da yapmış olduğu tahribattan daha süratli ve şiddetlidir."

"Kim ki kinini icra etmeye gücü yettiği halde, öfkesini yutarsa kıyâmet gününde Allah onu mahşer ehlinin gözü önünde çağırır. Tâ ki, hangi huriyi beğeniyorsun diye muhayyer kılıp istediğini kendisine verir."

23. SÖZ

Kalben Gıybetin de Haramlığı

Bil ki, kötü söz gibi sû’-izan da haramdır... Binâenaleyh başkasının kötülüklerini dilinle zikretmen senin için haram olduğu gibi, nefsinde de konuşup Müslüman kardeşin hakkında sû’-izan etmeye de selâhiyetli değilsin. Ben bundan ancak kalbin kinini ve başkasının aleyhinde kötülükle hükmetmesini kastediyorum. Nefsin gelgeç hâtırat ve hadisi ise, bunlar affolunmuştur. Belki şek ve şüphe etmek de affolunmuştur. Fakat yasaklanan ancak başkasının hakkında kötü zanda bulunmaktır. Zan ise nefsin meylettiği ve kalbin yöneldiği nesneden ibarettir. Nitekim Cenâb-ı Hak buyurmuştur:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ

“Ey îman edenler! Zannın çoğundan korununuz! Muhakkak zannın bir kısmı günahtır.” (Hucurât: 12)

Kötü zannın haram olmasının sebebi şudur: Kalbin esrarını ancak Allâmü’l-ğuyûb olan Allah bilir. Binâenaleyh başkası hakkında kötü zanda bulunamazsın. Ancak te’vil kabul etmeyecek şekilde sana ayan beyân olursa... O zaman bildiğine ve gördüğüne inanmaktan başka senin imkânın yoktur.

Gözünle görmediğin, kulağınla işitmediğin, sonra kalbine düşen bir nesneye gelince: Ancak o nesneyi senin kalbine şeytan atıvermiştir. Binâenaleyh şeytanı yalanlaman uygundur. Çünkü şeytan, fâsıkların en katmerlisidir. Nitekim Cenâb-ı Hak buyurmuştur:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا اَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ

“Ey îman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse, tedkik ve tahkik ediniz! (Doğruluğunu anlayıncaya kadar araştırmaya devam ediniz.) **Değilse, bilmeyerek bir kavme sataşırsınız da yaptığınıza pişman olursunuz.”** (Hucurât: 6) Binâenaleyh İblisi doğrulamak caiz değildir. Eğer

orada fesada delâlet eden bir hayâl ve hilafın muhtemel bir karinesi varsa, onu tasdik etmen caiz değildir. Çünkü fâsıkın doğru söylemesi tasavvur edilebilir. Fakat onu tasdik etmek senin için caiz değildir. Hattâ, ağzını koklayıp ağzından içkinin kokusunu gören bir insan için ceza tatbik etmek caiz değildir. Zira denilebilir ki, bu adamın ağzını içki ile çalkalayıp içkiyi dökmesi ve içmemesi veya cebren içmeye zorlanması mümkün ve muhtemeldir. Bütün bunlar, şüphesiz ki, muhtemel delillerdir. Kalben onları tasdik etmek ve o delillerden ötürü Müslüman hakkında kötü zanda bulunmak caiz değildir. Nitekim Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

إِنَّ اللهَ حَرَّمَ مِنَ الْمُسْلِمِ دَمَهُ وَمَالَهُ وَأَنْ يُظَنَّ بِهِ ظَنَّ السُّوءِ

"Muhakkak ki, Allah, Müslümanın, kanını, malını ve hakkında kötü zan yapmayı haram kılmıştır."[236]

Binâenaleyh sû'-izan, ancak malın helâl olmasını gerektiren sebeplerle helâl olabilir. O da müşahede veya âdil bir delildir. Durum böyle değilse, senin kalbine sû'-i zannın vesvesesi hutûr ederse, onu nefsinden uzaklaştırman uygundur ve nefsine "adamın -daha evvelce olduğu gibi- hâli senin yanında kapalıdır. Senin ondan gördüğün, hayra da şerre de ihtimâli vardır" diye ikrar ettireceksin. Eğer desen, zannın oluşu ne ile bilinir? Hâlbuki insanın içinde şüpheler oynamakta, nefs daima kendi kendine bir şeyler fısıldamaktadır? Cevap olarak deriz ki, kötü zannın oluşmasının alâmeti onunla beraber kalbin daha evvelki durumundan değişmesidir. Binâenaleyh kalb, az da olsa ondan nefret ederek onu ağır telakki ediyor. Onu gözetmekten, aramaktan, ikramında bulunmaktan ve ondan dolayı üzülmekten gevşer.

İşte bütün bunlar, kötü zannın olmasının ve tahakkuk etmesinin alâmetleridir. Hâlbuki Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

ثَلَاثٌ فِى الْمُؤْمِنِ وَلَهُ مِنْهُنَّ مَخْرَجٌ فَمَخْرَجُهُ مِنْ سُوءِ الظَّنِ
أَنْ لَا يُحَقِّقَهُ

"Müminde üç nesne vardır ki, onlardan çıkması için yol vardır. Binâenaleyh kötü zandan çıkmasının yolu ona tahakkuk (kesinlik) gözüyle bakmamasıdır. (Hased ettiğinde

Beyhakî, "Şuabül-îman'da zulmetmemesi, herhangi bir şeyle tefâül ettiğinde ona kulak asmadan işine devam etmesidir)."[237]

Yani kalbinde ve azalarında ona yer vermez. Kalpte yer vermesi, nefret ve istememezlik demektir. Azalarda yer vermek ise, onun mucibinde amel etmekle tahakkuk eder. Şeytan az bir hayâlle bazı kerre halk hakkındaki kötü zannı kalpte tesbit ederek yerleştirir. Ve adama "bu senin zeki oluşundan, zihnin süratle intikal edişinden ve zekândan dolayı kalbinde peyda olmuştur" vesvesesini ilka ediyor. Ve devamla şu vesveseyi veriyor: Muhakkak mümin Allah'ın nuruyla bakar. (Yani sen Allah'ın nuruyla bakarak bunu sezmişsin, demek istiyor.) Hâlbuki böyle bir insan, hakikatte şeytanın aldatması ile bakıyordur.

Sana âdil bir kimsenin haber verip senin zannın da o âdili tasdik etmeye meyilli olursa: Sen burada mazur sayılıyorsun. Çünkü sen, o âdil insanı yalanlarsan bu yalanlaman adalete karşı işlemiş olduğun bir cinayettir. Zira adaleti yalan zannetmiş olursun. Bu da, sû'-izandır. Binâenaleyh bu durumda herhangi birisini - yani ne haber veren âdil kimseyi, ne de hakkında sû'-izan yapılması gereken şahsı sû'-i-zan etmemeli ve ikisi hakkında da eşit bir şekilde düşünmelisin. Evet! İkisinin arasında düşmanlık, çekememezlik ve kindarlığın olup olmamasını araştırman uygundur. Çünkü bundan dolayı da itham doğabilir. Muhakkak ki, Allah'ın nizâmı, âdil bir babanın evlâdı için şahitliğini itham edilmek bahis mevzuu olduğu için reddetmiştir. Düşmanın aleyhindeki şahitliği de reddetmiştir. Binâenaleyh sen böyle bir durumda duraklayabilirsin. Her ne kadar şahit âdil ise de... Onu ne yalanlar, ne de doğrularsın. Fakat nefsine dersin ki, "Bahsi edilen kişinin hâli, benim yanımda, Allah'ın örtüsü altında bulunuyordu. Onun emri benden örtülüydü ve olduğu gibi kaldı. Ve onun emrinden bana hiçbir şey keşfolunmuş değildir."

Kişi bazen zâhirde adaletli olur. Onunla gıybeti yapılanın arasında herhangi bir kin de bahis mevzuu değildir. Fakat halkın gıybetini yapmak, kötülüklerini belirtmek, bu zâhirde âdil görünen kişinin âdetindendir. Dinleyen de onu âdil zannediyor. Hâlbuki o, esasında âdil değildir. Zira başkasının gıybetini yapan bir kimse fâsıktır. Eğer gıybet onun âdetinden ise, şahitliği reddedilir. Ancak halk arasında gıybet yapmak âdet olduğundan dolayı gıybet işinde gerçeklik gösteriyorlar. Halkın aleyhinde bulunmaya aldırış etmiyorlar.[238] Ne zaman ki, bir Müslüman hakkında, kalbine bir kötülük vâki olursa, o Müslümanı daha fazla gözetmen ve durumunu sorman uygundur. Ona hayır duâ etmen daha münâsib oluyor. Çünkü böyle yapman şeytanı kızdırır ve senden uzaklaştırır. Bir daha da şeytan senin kalbine kötü zannı bırakmaz.

Bir Müslümanın kayışını açık bir delille bildiğinde, gizlice kendisine nasihatta bulun. Sakın şeytan seni aldatıp o adamın gıybetini yapmaya seni götürmesin. O adama nasihat yaptığında, onun o eksikliğine muttali olmaklığınla sevinerek nasihat yapma! Çünkü böyle bir sevinç, onun sana büyüklük gözüyle, senin de ona hakaret gözüyle bakmandan ve ona nasihat bakımından kendini ondan üstün tutmandan ileri geliyor. Senin bu nasihattan maksadın onu günahtan kurtarmak olsun. Bunu yaparken, dînin hakkında bir eksikliğin olduğunda nefsin için üzüldüğün gibi, üzülerek yapmalısın. Ve yine adamcağızın o günahı, senin nasihatinin tesiri olmaksızın bırakması, nasihatinin tesiriyle bırakmasından sence daha sevimli olmalıdır. Sû'i-zannın semerelerinden birisi, tecessüs etmektir. Zira kalb, sû'-izanla kanaat getirmeyerek tedkik ve tahkiki ister. Binâenaleyh hakkında su-i-zan yapılan adamın durumunu araştırır, tecessüsle meşgul olur. Bu da yasaklanmıştır. Nitekim Cenâb-ı Hak, Hucurât sûresinin on ikinci âyetinde:

وَلَا تَجَسَّسُوا

"Sakın tecessüs yapmayınız!" Yani biriniz diğerinizin gizli taraflarını araştırıp casusluk yapmasın, buyurmuştur.

Binâenaleyh gıybet, su-i zan ve tecessüs aynı âyette yasaklanmışlardır. Tecessüsün manası, Allah'ın kullarını, Allah'ın örtüsü altında bırakmamak, onların gizli taraflarına muttali' olmaya çalışmak ve üzerlerine gerilen örtüyü yırtmaktır. Biz, emr-i bilma'ruf bahsinde, tecessüsün hüküm ve hakikatini belirttik.

---

[236] Beyhakî, "Şuabül-îman"da.

[237] Taberânî.

[238] Bu, büyük bir beladır. Her memlekette halkın hemen hemen hepsini içine almaktadır. Bu durum fesadın en büyüğüdür. Ancak Allah'ın koruduğu bundan kurtulabilir! (ithaf).

Kişi bazen zâhirde adaletli olur. Onunla gıybeti yapılanın arasında herhangi bir kin de bahis mevzuu değildir. Fakat halkın gıybetini yapmak, kötülüklerini belirtmek, bu zâhirde âdil görünen kişinin âdetindendir. Dinleyen de onu âdil zannediyor. Hâlbuki o, esasında âdil değildir. Zira başkasının gıybetini yapan bir kimse fâsıktır. Eğer gıybet onun âdetinden ise, şahitliği reddedilir. Ancak halk arasında gıybet yapmak âdet

olduğundan dolayı gıybet işinde gerçeklik gösteriyorlar. Halkın aleyhinde bulunmaya aldırış etmiyorlar. Ne zaman ki, bir Müslüman hakkında, kalbine bir kötülük vâki olursa, o Müslümanı daha fazla gözetmen ve durumunu sorman uygundur. Ona hayır duâ etmen daha münâsib oluyor. Çünkü böyle yapman şeytanı kızdırır ve senden uzaklaştırır. Bir daha da şeytan senin kalbine kötü zannı bırakmaz.

Beyhakî, "Şuabül-îman'da zulmetmemesi, herhangi bir şeyle tefâül ettiğinde ona kulak asmadan işine devam etmesidir)."

Bu, büyük bir beladır. Her memlekette halkın hemen hemen hepsini içine almaktadır. Bu durum fesadın en büyüğüdür. Ancak Allah'ın koruduğu bundan kurtulabilir! (ithaf).

Beyhakî, "Şuabül-îman"da.

Taberânî.

"Muhakkak ki, Allah, Müslümanın, kanını, malını ve hakkında kötü zan yapmayı haram kılmıştır."

24. SÖZ

Gıybete İzin Veren Özürler

Bil ki, başkasının kötü taraflarını belirtmeyi ruhsatlı kılan nesne, şer'an sıhhatli ve doğru bir hedeftir ki, ona ancak gıybeti yapmak suretiyle varmak mümkün olur. Binâenaleyh bu durum, gıybetin günahını ortadan kaldırır. Gıybeti ruhsatlı kılan özürler altı şeydir:

1- Tazallüm: Yani zulümden şikâyet etmektir. Zira bir kadıya zulmü belirten, hıyâneti söyleyen, hasmının rüşvet almasını haber veren bir kimse -eğer mazlum değilse- gıybet yapmış ve isyan etmiş bir kimse olur. Kadı tarafından zulme uğrayan bir kimse ise, kadı'nın üstünde bulunan sultana gidip şikâyet eder ve kadının zulmettiğini söyler. Zira bu kimse için hakkının alınması, ancak bu gıybeti yapmak suretiyle mümkün olur.

Nitekim Allah Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

"Muhakkak ki, hak sahibi olan alacaklı için, söz söylemek yetkisi vardır."[239]

Başka bir hadîs-i şerifinde:

"Zengin bir kimsenin borcunu geciktirmesi zulümdür."[240] buyurmuştur: (Yani alacaklı ona zulmettin diyebilir.)

Başka bir hadîs-i şerifinde de:

لَيُّ الْوَاجِدِ يَحِلُّ عُقُوبَتَهُ وَعِرْضَهُ

"Varlıklının (borcunu) geciktirmesi, hem cezalandırılmasını, hem de gıybetinin yapılmasını helâl kılar."[241]

2- Dînen münker ve yasak olanı bozmak, âsî bir kimseyi salâh yoluna çevirmektir. Nitekim, rivâyet ediliyor ki, Hz. Ömer (r.a.), Hz. Osman'ın yanından geçti. Bazıları da "Hz. Talha'nın yanından geçti" demişlerdir. Osman'a selâm verdi. Hz. Osman (veya Hz. Talha) Hz. Ömer'in selâmına cevap vermedi. Bunun üzerine Ömer, Hz. Ebu Bekir'e giderek durumu anlattı. Haberi aldıktan sonra Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman'a, durumu düzeltmek için geldi ve onların yanında, Hz. Ömer'in bu sözü gıybet

olmadı. Böylece Hz. Ömer'in kulağına, Ebu Cendel'in Şam'da içki içtiği haberi geldiğinde, Ebu Cendel'e şu mektubu yazdı:

حٰمٓ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ

"Hâ, Mim! Bu kitabın indirilişi, aziz, alîm olan Allah'tandır. O, günah bağışlayan, tevbe kabul eden, azabı şiddetli olan, ihsan sahibi Allah'tandır. Ki, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Dönüş ancak O'nadır." (Mü'min: 1-2)

Hz. Ömer'in bu mektubu üzerine, Ebu Cendel tevbe etti ve Hz. Ömer, bu haberi kendisine ulaştıranı, gıybet yapan telakki etmedi. Çünkü bu haberi Hz. Ömer'e ulaştıranın maksadı, Hz. Ömer, Ebu Cendel'in bu yaptığını münker görüp kaldırsın, diyedir. Binâenaleyh Hz. Ömer'in Ebu Cendel'e yapacağı nasihatin yararlı olacağını umdu. Ancak bunun mubah olması, sıhhatli ve doğru bir maksadla tahakkuk etti. Eğer bu sıhhatli maksad ortada mevcut değilse, böyle söylemek haram olur.

3- Fetva istemektir. Nitekim müftüye der ki: "Babam veya hanımım veya kardeşim bana zulmetti! Bu zulümden kurtulmak için çare ve yol nedir?" Bu hususta en sağlamı, tariz ile sormaktır. Meselâ şöyle diyecektir: "Babası veya kardeşi veya hanımı kendisine zulmeden bir adam hakkında ne buyuruyorsunuz?" Fakat bu miktadın tayini mubahtır. Çünkü Utbe'nin kızı Hindden rivâyet ediliyor ki,[242] Resûlüllah'a şöyle dedi:

Gerçekten kocam Ebu Süfyân cimri bir kişidir. Bana ve çocuğuma yetecek kadar nafaka vermiyor. Acaba onun haberi olmaksızın onun malından alabilir miyim?

Resûlüllah cevap olarak buyurdu: "Normal olarak, sana ve çocuğuna yetecek kadarını al."[243]

İşte Hind, Ebu Süfyân'ın cimriliğini, kendisine ve çocuğuna zulmettiğini belirtti. Buna rağmen Resûlüllah, onu bu gıybeti yapmaktan men etmedi. Çünkü onun maksadı fetva istemekti.

4- Müslümanı şerden korumaktır. Binâenaleyh bidatçı veya fâsık bir kimsenin yanına sık sık gidip gelen bir fâkihi gördüğün ve o bidatçı ve fâsıkın bidatinin ona sirayet edeceğinden korktuğun zaman, o fâkihe, o fâsık ve bidatçı kimsenin fısk ve bidatini açıklayabilirsin. Eğer bunu açıklamaya seni teşvik eden, o fâkihe bidat ve fışkın sirayet etmesinin korkusundan başka bir hedef değilse, açıklayabilirsin. Zira burası,

aldanmanın yeridir. Çünkü, bazen o adama kızmak, insanoğlunu bu açıklamaya teşvik edebilir. Şeytan halka şefkat göstermekle bu durumu örterek onu kaydırabilir. Böylece bir köleyi satın alan bir kimseye, eğer kölenin bir ayıbı biliniyorsa, kölenin bu kusurlarını o alıcıya söyleyebilirsin. Çünkü senin sükût etmende alıcının, söylemende de kölenin zararı vardır. Hâlbuki alıcının tarafını gözetmek daha evlâdır. Böylece şahitleri tezkiye edene, şahidin hâlinden sorulduğu zaman, eğer şahidin kusurunu biliyorsa, onun kusurunu söylemek suretiyle aleyhte konuşabilir. Evlenmek hususunda kendisiyle istişare edilen veya emaneti bırakmak hususunda kendisine danışılan bir kimse de böyledir. Müsteşar, istişare yapana gıybet maksadıyla değil, nasihat maksadıyla bildiklerini söyleyebilir. Eğer istişare eden kişinin sadece "Bu sana yararlı değildir" sözüyle o evlenmeyi bırakacağını biliyorsa, öyle söylemek, tafsilâta geçmemek farzdır. Ye bu kadar söylemek kifayet eder. Eğer biliyorsa, ancak açıkça ayıbını söylemek suretiyle evlenmeyi bırakacaktır. O vakit açıkça söylemek selâhiyetine sahiptir.

Zira Allah'ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

أَتَرْعَوْنَ عَنْ ذِكْرِ الْفَاجِرِ أُهْتِكُوهُ حَتَّى يَعْرِفَهُ النَّاسُ اذْكُرُوهُ بِمَا فِيهِ حَتَّى يَحْذَرَهُ النَّاسُ

"Siz fâcir kimseyi belirtmekten korkar mısınız, çekinir misiniz? (Hayır çekinmeyiniz!) Halk kendisini tanısın diye maskesini yırtınız. Halk ondan sakınsın diye, onda bulunan kusurları söyleyiniz."

Selef-i sâlihîn derler ki, üç sınıf vardır, onların gıybeti yoktur. Yani onların gıybetinden günah gelmez:

1- Zâlim idareci,

2- Bidatçı kimse,

3- Fışkını açıklayan fâsık.

4- İnsanın, ayıbını belirten bir lakab ile tanınmış olmasıdır. El-A'rac (Topal), El-A'meş (Gece görmez) gibi.[244] Binâenaleyh, "Ebu Zennat, El-A'rec (Topal)'dan, Selman, El-A'meş (Gece görmez)'den rivâyet etti" demek ve buna benzer ibareleri kullanmak günah değildir. Âlimler, bunu tarif etmenin zaruri olmaklığından yapmışlardır. Bir de bu öyle bir hâl almış ki, hakkında kullanılan adam bunu bilse dahi tiksinmez. Çünkü bununla şöhret bulmuştur. Evet! Eğer bundan sakınmak ve başka bir ibare ile tarif etmek imkânı varsa, onu kullanmak daha evlâdır.

5- Gıybeti yapılanın, fâsıklığını açıkça icra etmekliğidir. Kadınımsı giyinip, hareket eden, meyhane açan, açıkça içki içen ve halkın mâlını müsadere eden bir kimse gibi... Ve aynı zamanda bu kimse böyle şeyleri çekinmeksizin ve kendisine bu lakablar takılacaktır diye korkmaksızın açıktan açığa yapıyor. Kendisi, bu sıfatlarla anılmaktan iğrenmiyor. Binâenaleyh açıktan işlemiş olduğu bir sıfatı kendisine atfettiğin zaman, günahkâr olmazsın. Nitekim Allah'ın Resûlü buyurmuştur:

مَنْ أَلْقَى جِلْبَابَ الْحَيَاءِ عَنْ وَجْهِهِ فَلَا غِيبَةَ لَهُ

"Kim ki hayâ perdesini yüzünden atmışsa, onun gıybeti yoktur. Yani gıybeti yapılabilir."[245]

Hz. Ömer, bu sözüyle, gizli bir fâsıkı değil, açıkça fâsıklığı icra eden bir kimseyi kastediyor. Zira fıskı gizli olan bir kimsenin hürmetini gözetmek gerektir.

Tarifin oğlu Sait buyurdu: "Ben Hasan-ı Basrî'den sordum. Fışkını açıkça icra eden bir kişinin kötülüklerini söyleyip bahsedersem gıybetini yapmış sayılır mıyım?" Cevap olarak: "Hayır! Ve böyle bir kimsenin kerameti diye bir şey de bahis mevzuu değildir," dedi.

Hasan-ı Basrî buyurdu: "Üç sınıf vardır. Onların gıybeti haram değildir:

1- Hevâ ve hevesine tâbi' olan,

2- Açıkça fışkını icra eden,

3- Zâlim bir idareci."[246]

Bu üç sınıfın arasındaki münasebet, üçü de açıkça günahı işlerler. Çoğu zaman işledikleriyle iftihar ederler. İşlediklerini açıkça yapmayı kastettikleri halde yaptıklarını söylemekten neden tiksinsinler? Evet! Eğer kişi, o üç sınıftan birisinin açıkça yapmadığı başka bir günahını belirtirse günahkâr olur.

Ebu Cemil'in oğlu Avf (Basralı ve Abedî soyundandır) dedi: "Ebu Bekir Muhammed ibni Sîrîn'in huzuruna girdim ve onun yanında Haccâc-ı Zâlim'in aleyhinde atıp tuttum. Dedi ki: "Allah âdil bir hâkimdir. Haccâc'ın gıybetini yapandan intikamını alacaktır. Nitekim Haccâc'dan da zulmettiği kimselerin intikamını alacağı gibi... Yarın Allah'ın huzuruna vardığında senin yapmış olduğun en küçük günah, senin için Haccâc'ın yapmış olduğu en büyük günahtan daha şiddetlidir." Yani sen, kendi günahından sorumlusun.

[239] Müslim, Buhârî.

[240] Müslim, Buhârî.

[241] Ebu Dâvûd, Nesâî, İbni Mâce.

[242] Hind'in İslâm'dan evvel haberleri meşhurdur. Müşrik Hind, Uhud muharebesine iştirak etmiştir. Mekke fethedilinceye kadar Müslümanların en şiddetli düşmanlığını yapmıştır. Mekke fethinde evvelâ kocası Ebu Süfyân, sonra da kendisi Müslüman olmuştur.

[243] Müslim Buhârî.

[244] El-A'raç, Medineli Hürmüz'ün oğlu Abdurrahman'ın lakabıdır. Bu zat Ebu Hüreyre'nin en büyük arkadaşıdır. Hicretin on yedinci senesinde İskenderiye'de vefat etti. El-A'meş Süleyman bin Mehran el-Kâbilî'nin lakabıdır. Ebu Muhammed'dir, Kûfelidir.

[245] İbni Adiyy. Ebu Şeyh.

[246] İbni Ebî Dünya.

"Zengin bir kimsenin borcunu geciktirmesi zulümdür." buyurmuştur: (Yani alacaklı ona zulmettin diyebilir.)

El-A'raç, Medineli Hürmüz'ün oğlu Abdurrahman'ın lakabıdır. Bu zat Ebu Hüreyre'nin en büyük arkadaşıdır. Hicretin on yedinci senesinde İskenderiye'de vefat etti. El-A'meş Süleyman bin Mehran el-Kâbilî'nin lakabıdır. Ebu Muhammed'dir, Kûfelidir.

4- İnsanın, ayıbını belirten bir lakab ile tanınmış olmasıdır. El-A'rac (Topal), El-A'meş (Gece görmez) gibi. Binâenaleyh, "Ebu Zennat, El-A'rec (Topal)'dan, Selman, El-A'meş (Gece görmez)'den rivâyet etti" demek ve buna benzer ibareleri kullanmak günah değildir. Âlimler, bunu tarif etmenin zaruri olmaklığından yapmışlardır. Bir de bu öyle bir hâl almış ki, hakkında kullanılan adam bunu bilse dahi tiksinmez. Çünkü bununla şöhret bulmuştur. Evet! Eğer bundan sakınmak ve başka bir ibare ile tarif etmek imkânı varsa, onu kullanmak daha evlâdır.

Hind'in İslâm'dan evvel haberleri meşhurdur. Müşrik Hind, Uhud muharebesine iştirak etmiştir. Mekke fethedilinceye kadar Müslümanların en şiddetli düşmanlığını yapmıştır. Mekke fethinde evvelâ kocası Ebu Süfyân, sonra da kendisi Müslüman olmuştur.

Müslim Buhârî.

Müslim, Buhârî.

Ebu Dâvûd, Nesâî, İbni Mâce.

Müslim, Buhârî.

İbni Adiyy. Ebu Şeyh.

İbni Ebî Dünya.

“Varlıklının (borcunu) geciktirmesi, hem cezalandırılmasını, hem de gıybetinin yapılmasını helâl kılar.”

3- Zâlim bir idareci.”

“Kim ki hayâ perdesini yüzünden atmışsa, onun gıybeti yoktur. Yani gıybeti yapılabilir.”

3- Fetva istemektir. Nitekim müftüye der ki: “Babam veya hanımım veya kardeşim bana zulmetti! Bu zulümden kurtulmak için çare ve yol nedir?” Bu hususta en sağlamı, tariz ile sormaktır. Meselâ şöyle diyecektir: “Babası veya kardeşi veya hanımı kendisine zulmeden bir adam hakkında ne buyuruyorsunuz?” Fakat bu miktadın tayini mubahtır. Çünkü Utbe’nin kızı Hindden rivâyet ediliyor ki, Resûlüllah’a şöyle dedi:

Resûlüllah cevap olarak buyurdu: “Normal olarak, sana ve çocuğuna yetecek kadarını al.”

“Muhakkak ki, hak sahibi olan alacaklı için, söz söylemek yetkisi vardır.”

25. SÖZ

Gıybetin Kefareti

Bil ki, gıybeti yapana farz olan, pişman olmak, tevbe etmek ve yaptıklarından dolayı üzülmektir. Tâ ki böyle yapmakla Allah'ın hakkının altından çıkmış olsun. Sonra gidip gıybetini yaptığı kimseye kendisini helâl ettirecektir. Ta ki o da kendisini helâl edip ve dolayısıyla ona yapmış olduğu zulmün altından çıkmış olsun. Gıybetini yaptığı adamdan helâllik istediği zaman, mahzun, üzgün, yaptığından dolayı pişman olduğu halde istemelidir. Çünkü riyâkâr bir kimse, bazen, gıybetini yaptığı kimseden nefsinin müttakî olduğunu göstermek için, helâllik ister. Hâlbuki içinde, gıybetten dolayı, pişmanlık diye bir şey yoktur. Binâenaleyh böylece ikinci bir günahı işlemiş olur.

Hasan-ı Basrî buyurdu: Gıybetçiye gidip helâllik istemek değil de sadece günahının affını Allah'tan istemek kâfi gelir.

Bazen bu kadarcığın kâfi gelmesine dair Hz. Enes İbni Mâlik'ten rivâyet edilen hadîsle istidlal edilir. Enes (r.a.) der ki, Allah Resûlü buyurdu:

كَفَّارَةُ مَنِ اغْتَبْتَهُ أَنْ تَسْتَغْفِرَ لَهُ

"Gıybetini yapmış olduğun kimsenin gıybetinin kefâreti, onun için istiğfar edip af talep etmekliğindir."[247]

Mücâhid buyurdu: "Kardeşinin etini yemekliğinin kefâreti, onu övmen, hayırla kendisine duâ etmendir."

Atâ bin Ebî Rebah'tan "gıybetten tevbe etmek" hakkında soruldu: Dedi ki: Gıybetten tevbe etmek, gıybetini yapmış olduğun arkadaşına gitmekliğin ve ona "Ben söylediğimde yalan söyledim. Sana zulmettim. Ve sû-i edepte bulundum. İstersen hakkını benden alabilirsin ve istersen beni arvedersin." Atâ'nın bu fetvası daha sağlamdır. İtirazcının "Gıybetin karşılığı yoktur. Binâenaleyh gıybetten dolayı helâllik istemek farz değildir. Mal ise tam bunun hilâfınadır" demesine gelince: Onun bu sözü zayıf bir sözdür. Zira başkasının haysiyet ve mürüvvetine tecâvüz etmekte iftira cezasının tatbik edilmesi farzdır ve o kimse bu cezanın kendisine tatbik edilmek bakımından yakasına yapışılır. Belki hadîs-i sahihte, Resûlüllah'tan şöyle söylediği rivâyet edilmiştir.

مَنْ كَانَتْ لِأَخِيهِ عِنْدَهُ مَظْلَمَةٌ فِي عِرْضٍ أَوْ مَالٍ فَلْيَسْتَحْلِلْهَا مِنْهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَيْسَ هُنَاكَ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ إِنَّمَا يُؤْخَذُ مِنْ حَسَنَاتِهِ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَزِيدَتْ عَلَى سَيِّئَاتِهِ

“Her kim ki, onun yanında Müslüman kardeşinin haysiyet ve şerefi veya malı hususunda bir zulüm varsa, muhakkak ki o kimse, kendisinde dinar ve dirhem (para) bulunmayan bir gün gelmezden evvel gidip o kardeşinden o zulüm hakkında helâllik istemelidir. Çünkü o günde onun hasenat ve sevabından alınır, gıybeti yapılana verilir. Eğer sevabı yoksa, bu sefer, arkadaşının günahları alınır, kendisinin günahlarına eklenir!”[248] Âişe validemiz (r.a.), bir kadın için “eteği uzundur” diyen bir kadına: “Sen onun gıybetini yaptın. Git kendisinden helâllik iste.” dedi. Binâenaleyh eğer gıybetçinin imkânı varsa, helâllik istemesi lâzımdır. Eğer gıybeti yapılan şahıs, gâib veya ölü ise, en uygunu kendisine fazlasıyla af talep etmesi ve duâda bulunması ve onun niyetiyle fazla hayırlar yapmasıdır.

Eğer dersen: Acaba helâl etmek farz mıdır?

Cevap olarak derim ki: Hayır! Farz değildir. Çünkü başkasına hakkını helâl etmek teberrudur. Teberru ise fazilettir, farz değildir. Fakat buna rağmen helâl etmek, güzeldir. Özür dileyenin yolu, karşısındakini mübalağalı bir şekilde övmek, ona kendisini sevdirmektir. Onun kalbini hoşnut edinceye kadar bu şekilde arkasını bırakmamaktır. Eğer buna rağmen kalbi hoş olmazsa, özür dilemesi ve sevgi göstermesi, defterine yazılacak bir hasene olur. O hasene, kıyâmet gününde, gıybet kötülüğünün karşılığı olacaktır.

Seleften bazıları helâl etmezdi.

Said bin Müseyyeb der ki: Bana zulmedeni helâl etmem!

İbni Sîrîn der ki: Ben, gıybetimi yapana gıybeti haram etmemişim ki, kendisine helâl edeyim. Muhakkak Allah ona gıybeti, haram etmiştir. Ben ise hiçbir zaman Allah’ın haram ettiğini helâl edemem.

Eğer dersen: O halde Resûlüllah’ın: “Helâllik istemesi uygundur” şeklindeki sözünün manası -eğer Allah’ın haram kıldığının helâl edilmesi mümkün değilse- nedir?

Cevap olarak deriz ki: Resûlüllah’ın maksadı; zulmü affetmektir. Yoksa haramı helâle çevirmek “değildir. İbni Sîrîn’in dediği ise, gıybetten evvel, gıybeti helâl etmek hususunda güzel ve geçerlidir. Çünkü herhangi bir şahsa, başkasına gıybet yapmasını helâl etmesi caiz değildir.

Eğer dersen: O halde, Resûlüllah’ın (s.a.v.):

أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكُونَ كَأَبِى ضَمْضَمٍ كَانَ إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ
قَالَ اَللّٰهُمَّ إِنِّى قَدْ تَصَدَّقْتُ بِعِرْضِى عَلَى النَّاسِ

“Sizden herhangi biriniz, Ebî Demdem gibi olmaktan âciz midir? Ebu Demdem evinden çıktığı zaman şöyle derdi: Ey Allah’ım! Ben gıybetimi halk için sadaka verdim (helâl ettim).” hadîs-i şerifinin manası nedir ve gıybetini nasıl sadaka olarak verirdi? Gıybetini sadaka olarak veren bir kimsenin gıybeti helâl olur mu? Eğer o kişinin sadakasının infaz olunmaması bahis mevzuu ise, o zaman Resûlüllah’ın bizi böyle yapmaya teşvik etmesinin manası ne olabilir?[249]

Biz cevap olarak deriz ki: Bu hadîs-i şerifin manası: “Ben kıyâmet gününde, bana zulmedeni muâhaze etmek istemem ve onunla dâvaya da girmem” demektir. Aksi takdirde gıybet, hiçbir zaman böyle söylemekle helâl olmaz. Ve gıybete girişen bir kimse de günahtan kurtulamaz. Çünkü böyle demek, günahın daha vâcib olmazdan evvel affedilmesi demektir. Ancak bu kişi vadediyor ve dâva etmemekliğine sadakat göstermek niyetindedir. Eğer bu sözünden dönüş yapıp davacı olursa, diğer hususlarda olduğu gibi, burada da kıyas, böyle bir dâvaya yetkili olmasıdır. Belki fâkihler açıkça dediler ki: “Kim ki, kendisine iftira atmayı mubah kılarsa, iftira atana tatbik edilen cezadan onun hakkı düşmez. Âhiret cezası da dünya cezası gibidir.”

Hulâsa olarak gıybetçiyi affetmek daha faziletlidir. Nitekim Hasan-ı Basrî buyurmuştur: Ümmetler, kıyâmet gününde, Allah’ın huzur-u İlâhîsine diz çöktükleri zaman çağrılırlar:

Kimin Allah nezdinde ecri varsa ayağa kalksın!

O zaman ancak dünyada halkı affedenler ayağa kalkarlar.

Nitekim Cenâb-ı Hak, A’râf sûresinin 199. âyetinde buyurmuştur:

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

“Affetmeyi şiar edin, mârufu emret ve cahillerden yüz çevir!”

Allah’ın Resûlü (s.a.v.) da buyurdu: “Ey Cebrâil! Âyette nazil olan şu “af” ne demektir?” Cebrâil buyurdu: “Muhakkak Allah, sana zulmedeni affetmekliğini emrediyor. Sıla-yı rahmi kesen akrabana sıla-yı rahim

yapmanı ve seni mahrum edeni mahrum etmeyip ona vermeni sana emrediyor.”[250]

Hasan-ı Basrî’den rivâyet ediliyor: Bir şahıs kendisine “Filân adam senin gıybetini yaptı!” dedi. Bunun üzerine Hasan bir tabak yaş hurma doldurarak o adama gönderdi ve dedi:

“Kulağıma geldiğine göre sen, hasenat ve sevabından bana hediye etmişsin. Ben de o hediyene karşılık sana bu hurmaları hediye etmek istedim. Beni mazur gör! Çünkü senin hediyene tam olarak karşılık vermeye kudretim yoktur!”

---

[247] İbni Ebî Dünya.

[248] Müslim, Buhârî (ittifakla Ebu Hüreyre’den).

[249] Bezzar, İbni Sünni, Ukayli.

[250] Ebu Nuaym El-Hilye’de.

“Sizden herhangi biriniz, Ebî Demdem gibi olmaktan âciz midir? Ebu Demdem evinden çıktığı zaman şöyle derdi: Ey Allah’ım! Ben gıybetimi halk için sadaka verdim (helâl ettim).” hadîs-i şerifinin manası nedir ve gıybetini nasıl sadaka olarak verirdi? Gıybetini sadaka olarak veren bir kimsenin gıybeti helâl olur mu? Eğer o kişinin sadakasının infaz olunmaması bahis mevzuu ise, o zaman Resûlüllah’ın bizi böyle yapmaya teşvik etmesinin manası ne olabilir?

İbni Ebî Dünya.

Müslim, Buhârî (ittifakla Ebu Hüreyre’den).

Bezzar, İbni Sünni, Ukayli.

Ebu Nuaym El-Hilye’de.

“Her kim ki, onun yanında Müslüman kardeşinin haysiyet ve şerefi veya malı hususunda bir zulüm varsa, muhakkak ki o kimse, kendisinde dinar ve dirhem (para) bulunmayan bir gün gelmezden evvel gidip o kardeşinden o zulüm hakkında helâllik istemelidir. Çünkü o günde onun hasenat ve sevabından alınır, gıybeti yapılana verilir. Eğer sevabı yoksa, bu sefer, arkadaşının günahları alınır, kendisinin günahlarına eklenir!” Âişe validemiz (r.a.), bir kadın için “eteği uzundur” diyen bir kadına: “Sen onun gıybetini yaptın. Git kendisinden helâllik iste.” dedi. Binâenaleyh eğer gıybetçinin imkânı varsa, helâllik istemesi lâzımdır. Eğer gıybeti yapılan şahıs, gâib veya ölü ise, en uygunu kendisine fazlasıyla af talep etmesi ve duâda bulunması ve onun niyetiyle fazla hayırlar yapmasıdır.

Allah’ın Resûlü (s.a.v.) da buyurdu: “Ey Cebrâil! Âyette nazil olan şu “af” ne demektir?” Cebrâil buyurdu: “Muhakkak Allah, sana zulmedeni affetmekliğini emrediyor. Sıla-yı rahmi kesen akrabana sıla-yı rahim yapmanı ve seni mahrum edeni mahrum etmeyip ona vermeni sana emrediyor.”

“Gıybetini yapmış olduğun kimsenin gıybetinin kefâreti, onun için istiğfar edip af talep etmekliğindir.”

26. SÖZ

16. Âfet: Nemime (Kovuculuk)

Cenâb-ı Hak:

هَمَّازٍ مَّشَّآءٍۭ بِنَمِيمٍ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ اَثِيمٍ

“Çok ayıplayanı, kovuculukla gezeni, hayırdan alıkoyanı, aşırı zâlimi, çok günahkârı, zorbayı, bütün bunlarla beraber soysuz olan yardakçıyı (tanıma ve ona itaat etme).**”** (Kalem: 11-13)

Abdullah bin Mübarek dedi ki: Âyetteki “zenim”, konuşmayı gizlemeyip söz gezdiren veled-i zinadır. Cenâb-ı Hak, bununla işaret buyurdu ki, konuşmayı gizlemeyen ve kovuculuk yapanın hareketi, veled-i zina olmaklığına delâlet eder. Bu keyfiyet, Cenâb-ı Hakkın “Zorbayı, bütün bunlarla beraber soysuz olan yardakçıyı tanıma...” (Kalem: 13) cümlesinden çıkarılır. Çünkü âyette geçen “zenim” kelimesi, başkasına nisbet edilen bir kimse demektir.

Yine Cenâb-ı Hak buyurdu:

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ

“Azâb olsun her ayıplayıcıya! Yüzlerine karşı dil uzatıcıya!” (Hümeze: 1)

Denildi ki “Hümeze”, “nemmam ve kovucu kimse” demektir.

Yine Cenâb-ı Hak buyurdu:

حَمَّالَةَ الْحَطَبِ

“Karısı da cehennemde odun hammalı olarak (oraya girecek). Boynunda bükülmüş bir ip (zincir) vardır.” (Tebbet: 4-5)

Bu âyetin tefsirinde denildi ki: Ebu Leheb’in karısı, nemmame ve kovucu idi. Konuşmaları sırtlar, gezdirirdi.

Yine Cenâb-ı Hak buyurmuştur:

ضَرَبَ اللهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَامْرَأَتَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ

“Allah kâfirlere Nuh’un karısı ile Lût’un karısını da bir misâl yaptı. O iki kadın, kullarımızdan birer sâlih kulun (Nûh ve Lût peygamberin) nikâhları altında idiler. Böyleyken (iman hususunda) kocalarına hainlik ettiler. Onun için kocaları da onları Allah’ın azabından zerrece kurtaramadı.” (Tahrîm: 10)

Bu âyet-i celîlenin tefsirinde denildi ki: “Lût aleyhisselâmın karısı, gelen misafirleri kavmine haber veriyordu. Nûh aleyhisselâmın karısı da, Nuh’un mecnun olduğunu yayıyordu!”

Nitekim Allah’ın Resûlü de buyurmuştur: “Cennete nemmam (kovucu) bir kimse giremez.”[251]

Başka bir hadîs-i şerifinde:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ نَمَّامٌ

“Cennete kattad (kovucu) bir kimse girmez.”[252] buyurulmuştur.

Kattad ise “nemmam” demektir. Ebu Hüreyre (r.a,), Resûlüllah’ın şöyle buyurduğunu söyledi:

أَحَبُّكُمْ إِلَى اللهِ أَحَاسِنُكُمْ أَخْلَاقًا الْمُوَطَّئُونَ أَكْنَافًا الَّذِينَ يَأْلَفُونَ وَيُؤْلَفُونَ وَإِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَى اللهِ الْمَشَّاؤُنَ بِالنَّمِيمَةِ الْمُفَرِّقُونَ بَيْنَ الْإِخْوَانِ الْمُلْتَمِسُونَ لِلْبُرَاءِ الْعَثَرَاتِ

“Allah nezdinde en sevimliniz, ahlâken en güzel olanlarınızdır. O kimseler ki kanatlarını geriyorlar, o kimseler ki, severler ve sevilirler. Muhakkak ki sizin, Allah nezdinde en mebğuzunuz, söz gezdirenlerinizdir. Kardeşlerin arasını ayıranlarınız, masum kimselerin düşüşlerini araştıranlarınızda.”[253]

Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

ألا أخبركم بشراركم قالوا بلى قال المشاءون بالنميمة المفسدون بين الأحبة الباغون للبرءاء العيب

“Sizin en şerlilerinizi size haber vereyim mi?” Ashâb-ı kiram: “Evet!” Resûlüllah: “Onlar ki kovuculuk yaparlar, dostların arasını bozarlar, tertemiz insanlarda ayıplar arar ve yakıştırmalar yaparlar.”[254]

Ebu Zer der ki, Resûlüllah buyurdu:

“Kim ki, haksız yere bir sözü, bir Müslümanı, lekelendirmek için yayarsa, Allahü Azîmüşşân onu kıyâmet gününde ateşle lekelendirir.”[255]

Ebü’d-Derdâ’dan, Resûlüllah buyurdu:

“Bir kimse herhangi bir kişinin haberi olmadığı bir kelimeyi onun aleyhinde yayar, onu o kelime ile dünyada lekelendirmek isterse, aynı kelime ile kıyâmet gününde o müfteriyi ateşte eritmek Allah’a haktır.”[256]

Ebu Hüreyre der ki, Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu: “Kim herhangi bir Müslümanın aleyhinde, o Müslümanın müstahak olmadığı bir şahitlikte bulunursa, o kimse ateşte yerini yapsın.”[257]

Deniliyor ki, kabir azabının üçte birisi kovuculuktan geliyor. İbni Ömer’den, o da Resûlüllah’tan rivâyet ediyor:

إِنَّ اللهَ لَمَّا خَلَقَ الْجَنَّةَ قَالَ لَهَا تَكَلَّمِى فَقَالَتْ سَعِدَ مَنْ دَخَلَنِى فَقَالَ الْجَبَّارُ جل جلاله وَعِزَّتِى وَجَلَالِى لَا يَسْكُنُ فِيكَ ثَمَانِيَةُ نَفَرٍ مِنَ النَّاسِ لَا يَسْكُنُكَ مُدْمِنُ خَمْرٍ وَلَا مُصِرٌّ عَلَى الزِّنَا وَلَا قَتَّاتٌ وَهُوَ النَّمَّامُ وَلَا دَيُّوثٌ وَلَا شُرَطِيٌّ وَلَا مُخَنَّثٌ وَلَا قَاطِعُ رَحِمٍ وَلَا الَّذِى يَقُولُ عَلَى عَهْدِ اللهِ إِنْ لَمْ أَفْعَلْ كَذَا وَكَذَا ثُمَّ لَمْ يَفِ بِهِ

“Cenâb-ı Hak, cenneti yarattığı zaman, ona: “konuş” diye emir verdi. Cennet de “Bana giren bir insan saadete ermiştir” dedi. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, “İzzet ve celâlime yemin ediyorum, sende insanların sekiz grubu durmayacaktır:

1- İçkiye devam edenler,

2- Zinâda ısrar edenler,

3- Kovucu (kattat) olanlar,

Deyyus olanlar,

Şurti (Zalim bir zabıta veya pazarbaşı gibi zulmeden) kimseler,

Kadın gibi giyinen ve hareket eden muhannes bir kimse,

Sıla-yı rahmi kesen,

“Benim boynumda Allah’ın ahdi olsun, eğer ben şöyle şöyle yapmazsam” dediği halde, dediğini yerine getirmeyen (işte bu kimseler, sende

durmayacaktır).”[258]

Kâ’b el-Ahbâr rivâyet ediyor: İsrail oğullarına kıtlık isabet etti. Mûsâ aleyhisselâm birkaç defa yağmur duâsına çıktığı halde yağmur yağmadı. Bunun üzerine Allah, Mûsâ’ya vahy gönderdi: “Ben ne sana, ne de seninle beraber yağmur duâsına çıkanlara müspet bir cevap vermeyeceğim. Çünkü sizin içinizde bir nemmam (kovucu) vardır. Ve o kovucu, kovuculuğuna devam ediyor” Mûsâ (Aleyhisselâm): Yâ Rab! O kovucu kimdir? Bana onu haber ver ki, onu aramızdan çıkarayım! Allah: Ey Mûsâ! Sizi kovuculuktan men ettiğim halde kendim kovucu mu olayım?

Binâenaleyh, İsrail oğullarının hepsi birden tevbe ettiler ve yağmura kavuştular.

Bir kişi yedi yüz fersah bir mesafeden yedi kelimeyi öğrenmek için bir hakime geldi. Hakime vardığı zaman şöyle dedi:

Ben Allah’ın sana vermiş olduğu ilim için yanınıza gelmiş bulunuyorum. Bana gök ve göklerden daha ağır olanı, yer ve yerlerden daha geniş olanı, taş ve taşlardan daha katı olanı, ateş ve ateşlerden daha hararetli olanı, zemheri ve zemherilerden daha soğuk olanı, deniz ve denizlerden daha zengin olanı, yetimlerden daha zelil olanı haber ver!

Hakîm ona şöyle dedi:

1- Suçsuz bir kimseye iftira atmak, göklerden daha ağırdır.

2- Hak ve hakikat, yerden daha geniştir.

3- Kanaatkâr bir kimsenin kalbi denizden daha zengindir.

4- Harîslik ve haset ateşten daha hararetlidir.

5- Yakın akrabaya olan ihtiyaç -eğer yerine getirilmez ise- zemheriden daha soğuktur.

6- Kâfirin kalbi taştan daha katıdır.

7- Kovucu bir kimse, kovuculuğu belirdiği zaman, yetimden daha zelil ve sefil olur.”

---

[251] Müslim, Buhârî.
[252] Müslim, Buhârî.
[253] Taberânî.
[254] Ahmed.
[255] İbni Ebî Dünya.
[256] İbni Ebî Dünya.
[257] Ahmed, İbni Ebî Dünya.
[258] Ahmed, Nesâî.

Müslim, Buhârî.
Müslim, Buhârî.
Ahmed, İbni Ebî Dünya.
Ahmed, Nesâî.
İbni Ebî Dünya.
İbni Ebî Dünya.
Taberânî.
Ahmed.

“Kim ki, haksız yere bir sözü, bir Müslümanı, lekelendirmek için yayarsa, Allahü Azîmüşşân onu kıyâmet gününde ateşle lekelendirir.”

“Sizin en şerlilerinizi size haber vereyim mi?” Ashâb-ı kiram: “Evet!” Resûlüllah: “Onlar ki kovuculuk yaparlar, dostların arasını bozarlar, tertemiz insanlarda ayıplar arar ve yakıştırmalar yaparlar.”

“Cennete kattad (kovucu) bir kimse girmez.” buyurulmuştur.

Ebu Hüreyre der ki, Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu: “Kim herhangi bir Müslümanın aleyhinde, o Müslümanın müstahak olmadığı bir şahitlikte bulunursa, o kimse ateşte yerini yapsın.”

“Benim boynumda Allah’ın ahdi olsun, eğer ben şöyle şöyle yapmazsam” dediği halde, dediğini yerine getirmeyen (işte bu kimseler, sende durmayacaktır).”

Nitekim Allah’ın Resûlü de buyurmuştur: “Cennete nemmam (kovucu) bir kimse giremez.”

“Bir kimse herhangi bir kişinin haberi olmadığı bir kelimeyi onun aleyhinde yayar, onu o kelime ile dünyada lekelendirmek isterse, aynı kelime ile kıyâmet gününde o müfteriyi ateşte eritmek Allah’a haktır.”

“Allah nezdinde en sevimliniz, ahlâken en güzel olanlarınızdır. O kimseler ki kanatlarını geriyorlar, o kimseler ki, severler ve sevilirler. Muhakkak ki sizin, Allah nezdinde en mebğuzunuz, söz gezdirenlerinizdir. Kardeşlerin arasını ayıranlarınız, masum kimselerin düşüşlerini araştıranlarınızda.”

27. SÖZ

Kovuculuğun Hududu ve Reddi Gereken Kısmı

Bil ki, nemime ismi, ancak en çok başkasının sözünü kimin aleyhinde konuşulmuş ise, ona nakletmekte kullanılır. Nitekim dersin ki, “Filân adam senin hakkında şöyle şöyle konuşuyordu.” Hâlbuki nemime terimi sadece bu manaya mahsus değildir. Belki nemimenin haddi ve tarifi şudur: Belirmesi hoş görülmeyen nesneyi belirtmek... İster onu söyleyenin hoşuna gitmesin, ister hakkında söylenenin hoşuna gitmesin, isterse üçüncü bir şahsın hoşuna gitmesin. Bu belirtilme ister sözle, ister yazıyla, isterse işaret veya îma ile olsun, nakledilen ister amellerden, ister sözlerden, ister kendisinden nakledilende bir eksiklik veya bir ayıp olsun veya olmasın. (Bütün bunlar nemimenin tarifine dahildirler). Belki nemimenin hakikati, sırrı ifşa etmek, belirtilmesinden hoşlanılmayan bir nesnenin yüzünden perdeyi yırtıp kaldırmaktır. Belki insanoğlunun görüp hoşuna gitmediği halk durumlarında susması uygundur. Ancak söylemesinde bir Müslümanın faidesi olan durum veya bir günahın defi bahis mevzuu olan bir hal, bu söylediğimizin dışındadır. Nitekim başkasının malını aşıran bir kimseyi gördüğünde haber vermesi gibi... Bu takdirde bu hususta şahitlik yapması, Müslümanın hakkını gözetmek bakımından kendisine gereklidir. Amma kişinin kendi nefsine ait olan bir malı gizlediğini gördüğü zaman, bunu söylerse nemime ve sırrı ifşa etmek olur. Eğer başkasına söylediği nesne, kendisinden hikâye ettiği insanda o bir ayıp ve eksiklik ise, bu takdirde gıybet ile nemimeyi bir arada cemetmiş olur. Yani hem gıybetçi, hem de kovucu olur. Binâenaleyh, insanoğlunu kovuculuğa teşvik eden, ya kovuculuğu yapılan insana karşı bir kötülük irade etmektir veya kendisine haber götürülenin sevgisini izhar etmek veya bâtıl ve fuzûlî konuşmalara dalmayı çerez edinmektir. Her kim ona kovucu tarafından nemimet getirilse ve kendisine “filân adam senin hakkında şöyle dedi” veya “şöyle yaptı” veya “filân adam senin emrini ifsad etmek hususunda şu tedbiri alıyor” veya “düşmanına şu yardımda bulunuyor” veya “hâlini şu şekilde çirkin gösteriyor” veya benzeri bir tâbir söylendiği zaman kendisine altı vazife terettüp eder:

Birincisi, kovuculuğu doğrulamamasıdır. Çünkü kovucu fâsıktır. Fâsıkın ise şahitliği merduttur. Nitekim Allah, Hucurât sûresinin altıncı âyetinde buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ

“Ey îman edenler! Eğer bir fâsık size herhangi bir haberi getirirse muhakkak bir kavme cahillikle zarar vermemeniz için, tahkik ve tedkik yapınız.”

İkincisi, kovucuyu kovuculuktan men etmesi, nasihat yapması ve fiilinin çirkin olduğunu kendisine söylemesidir. Nitekim Cenâb-ı Hak buyurmuştur:

وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ

“İyiyi emret! Kötüyü yasakla!” (Lukman: 17)

Üçüncüsü, Allah için kovucuya buğzetmesidir. Çünkü kovucu, Allah nezdinde mebğuz bir kimsedir. Binâenaleyh Allah’ın buğzettiği bir kimseye buğzetmesi lâzımdır.

Dördüncüsü, gâib olan kardeşine sû’izan etmemesidir. Çünkü Cenâb-ı Hak,

اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ

“Zannın çoğundan sakınınız! Muhakkak zannın bir kısmı günahtır.” (El- Hucurât: 12) buyurmuştur.

Beşincisi, kovucunun sana söylediği sözler, seni, o kardeşin hakkında casusluk yapmaya, onun gizli taraflarını -kovucu acaba doğru mu söylüyor, yalan mı söylüyor diye- araştırmaya sevk etmemelidir. Çünkü Cenâb-ı Hak:

وَلَا تَجَسَّسُوا

“Tecessüs etmeyiniz!” (El-Hucurât: 6) buyurmaktadır.

Altıncısı, kovucuya yasakladığın nesneyi kendi nefsin için de yasaklanmalısın. Onun kovuculuğunu hikâye etmemeli, “filân adam bana şöyle şöyle dedi” deyip kovucu ve gıybetçi olmamalısın. Hâlbuki sen kovucuyu böyle yapmaktan, daha önce men etmiştin.

Rivâyet ediliyor ki, bir adam Abdülâziz'in oğlu Ömer'in huzuruna girdi ve başka bir kişiden Ömer'e bir şeyler nakletti. Bunun üzerine Ömer kendisine dedi:

Eğer dilersen senin durumunu tedkik ederiz. Tedkik neticesinde yalancı çıkarsan şu âyetin mefhumuna dâhil olmuş olursun:

إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ

"Eğer bir fâsık bir haberi size getirirse tedkik ediniz." (El-Hucurât: 6) Eğer doğru isen, o zaman şu âyetin kapsamına girmiş olursun:

هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ

"Halkla çok alay eder ve haber gezdirmek suretiyle çokça kovuculuk yapar." (El-Kalem: 11) Eğer dilersen, tedkik etmezden evvel seni affedelim.

Kişi: Ey müminlerin emîri! Beni affeyle! Bir daha böyle bir hata işlemeyeceğime söz veriyorum, der.

Zikrediliyor ki, hukemâdan bir hakimi, arkadaşlarından birisi ziyaret etti ve ziyaretçi hakime, bazı dostlarından nahoş haberler verdi. Bunun, üzerine hakîm, ziyaretçiye dedi ki:

Sen ziyareti geciktirdin ve üç cinayeti birden getirdin:

1- Kardeşimi bana hor ve mebğuz gösterdin.

2- Böyle şeylerden boş olan kalbimi meşgul ettin.

3- Emin olan nefsini, benim yanımda, şüpheli kıldın!

Rivâyet ediliyor ki, Abdülmelik'in oğlu Süleyman oturuyordu. Ez-Zeherî de yanındaydı. Bu esnada bir kişi geldi. Süleyman ona dedi ki:

Kulağıma geldiğine göre sen benim aleyhimde konuşmuş ve şöyle şöyle demişsin.

Kişi:

- Ben ne aleyhinde konuştum, ne de bir şey söyledim.

Süleyman:

- Ama bana bu haberi söyleyen kimse sadık ve doğru kimsedir.

Ez-Zeherî:

- Kovucu doğru ve sâdık olamaz!

Süleyman:

- Doğru söyledin! dedi.

Sonra kişiye “haydi selâmetle git” diye, gitmek iznini verdi.

Hasan-ı Basrî dedi ki: Sana başkasının sözünü nakletmek suretiyle kovuculuk yapan mutlaka seni de başkasına ihbar eder. Hasan-ı Basrî’nin bu sözü, işaret eder ki, kovucuya buğzetmek, onun sözüne güvenmemek, doğruluğuna bel bağlamamak uygundur.

Kovucuya nasıl buğzedilmesin! Hâlbuki kovuculuk, yalan ve gıybetten, hile ve hıyânetten, dalavere yapmak, hased etmek, münafıklık yapmak, halkın arasını açmak ve kaypaklık göstermekten hiçbir zaman ayrılmamaktır. Kovucu. Allah’ın, devam etmesini istediği iyiliği kesmek isteyendir, yeryüzünde fesatlık yapanlardandır.

Nitekim Cenâb-ı Hak. Şûra sûresinin 42. âyetinde buyurmuştur:

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ

“(Günaha dair yol) **ancak haksızlıkla yeryüzünde azgınlık ederek insanlara zulüm yapanlar üzerindedir. İşte onlara acıklı bir azab vardır.”**

Kovucu da bunlardandır. Nitekim Resûlüllah buyurdu:

إِنَّ مِنْ شِرَارِ النَّاسِ مَنِ اتَّقَاهُ النَّاسُ لِشَرِّهِ

“Muhakkak ki şerrinden dolayı kendisinden halkın sakındığı bir insan, insanların şerlilerindendir.”[259]

Kovucu da bunlardandır. Yine Resûlüllah buyurdu:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ

“Kesici cennete giremez!” Denildi ki: “Kesici kimdir yâ Resûlüllah?” Dedi ki: “Halkın arasını kesendir. Bu kimse kovucudur. Ve bu kimsenin sıla-yı rahmi kesen olduğu da söylenmiştir.”[260]

Hz. Ali’den rivâyet ediliyor: Bir kişi, diğer bir kişiyi İmam-ı Ali’ye ihbar etti. İmam-ı Ali, ihbarcıya dedi ki:

Biz senin dediklerini soracağız. Eğer doğru çıkarsan, sana buğzedeceğiz. Eğer yalancı çıkarsan, seni cezalandıracağız. Eğer dilersen, tedkik yapmaksızın seni affedeceğiz.

İhbarcı:

- Yâ emîrelmüminîn! Beni affedin, dedi.

Kâ'b'ın oğlu Muhammed el-Karazî'ye denildi ki:

- Müminin hangi hasleti mümini daha fazla düşürür?

Cevap olarak buyurdu:

- Fazla konuşmak, sırrı ifşa etmek ve herkesin sözünü kabûl etmek...

Bir kişi Basra valisi ve emîri bulunan Amr'ın oğlu Abdullah'a dedi ki: "Benim kulağıma geldiğine göre, filân adam emîre, benim emirim aleyhinde konuştuğumu söylemiştir." Emîr Abdullah: "Evet, öyledir," dedi. Kişi: "O halde onun söylediğini bana söyle ki, ben onun yalancı olduğunu senin yanında ispat edeyim." Abdullah: "Kendi dilimle kendime küfretmeyi istemiyorum. Onun söylediğini de tasdik etmemen bana kâfidir ve senden de dostluğumu kesmem."

Kovuculuk, salihlerden birisinin yanında belirtildi. O zat şöyle dedi: Acaba doğruluk her gruptan övüldüğü halde, yalnız bir gruptan övülene ne dersiniz?

Zübeyr'in oğlu Mus'ab (r.a.) buyurdu: Biz kovuculuğu kabul etmenin kovuculuktan daha zararlı olduğunu görmekteyiz. Çünkü kovuculuk bir kötülüğe muttali etmektir. Onu kabul etmek ise onu geçerli saymaktır. Binâenaleyh bir şeye muttali olup da o şeyden haber veren bir kimse, hiçbir zaman, o şeyi kabul edip caiz gören bir kimse gibi olamaz. O halde kovucudan korununuz. Eğer o sözünde doğru ise, başkasının hürmetini korumadığı ve ayıbını örtmediği için doğruluğundan dolayı leîm ve azarlanmış bir kimsedir, ihbar, nemimenin yani kovuculuğun tâ kendisidir. Nitekim Resûlüllah buyurmuştur:

اَلسَّاعِی بِالنَّاسِ إِلَی النَّاسِ لَغَیْرُ رِشْدَةٍ

"İnsanları insanlara ihbar eden bir kimse, muhakkak reşîd olmayan bir kimsedir, yani gayr-i meşru bir çocuktur."[261]

Bir kişi Abdülmelik'in oğlu Süleyman'ın huzuruna girdi ve kendisinden konuşmak izni istedi ve dedi ki: "Ey müminlerin emîri! Seninle konuşmak istiyorum. Hoşuna gitmese dahi, ona tahammül göstermenizi istiyorum. Çünkü kabul ettiğin takdirde, o konuşmanın sonunda seni sevindirecek bir netice vardır." Süleyman ona "konuş!" diye izin verdi. O: "Ey müminlerin emîri! Muhakkak senin etrafını, dinlerini senin dünyana fedâ eden, rablerini kızdırmak suretiyle senin rızanı satın alan, Allah yolunda senden korkan, senin yolunda Allah'tan korkmayan bir grup çevirmiştir. Binâenaleyh

Allah’ın korumasını sana vermiş olduğu hususta onlardan emîn olma! Cenâb-ı Hakkın sana korumasını emrettiği hususlarda onlara kulak verme. Çünkü onlar, milletin gerilemesinde zerre kadar, ellerinden geleni esirgememiş, emaneti zayi’ etmek hususunda var kuvvetleriyle çalışmış kişilerdir. Namusları paramparça etmekte de kusur etmemişlerdir. Onların en yüce amelleri zulüm ve kovuculuktur. Vesilelerin en yücesi gıybet ve başkasının aleyhinde konuşmaktır. Hâlbuki sen onların işlemiş olduğu cinayetlerden sorumlusun. Ama onlar senin işlediğin cinayetlerden sorumlu değildirler. Binâenaleyh âhiretini fesada uğratmak suretiyle onların dünyalarını ıslah etme! Zira zarar etmek bakımından en büyük kaybı olan insan, âhiretini başkasının dünyasına fedâ eden kimsedir.”

Bir kişi Ziyad El-Acem’i,[262] Abdülmelik’in oğlu Süleyman’a ihbar etti. Bunun üzerine Süleyman, ikisini, ihbarı değerlendirmek için bir araya getirdi. Bu esnada Ziyad, kişiye dönerek şu şiiri okudu:

فَأَنْتَ امْرُؤٌ إِمَّا ائْتَمَنْتُكَ خَالِيًا فَخُنْتَ وَإِمَّا قُلْتَ قَوْلًا بِلَا عِلْمِ

فَأَنْتَ مِنَ الْأَمْرِ الَّذِي كَانَ بَيْنَنَا بِمَنْزِلَةٍ بَيْنَ الْخِيَانَةِ وَالْإِثْمِ

“Sen öyle bir kişisin ki, ya tenha bir yerde, seni herhangi bir sırrına emin kılmışımdır ki, sen hainlik yaptın! Veya bilgisiz bir söz söyledin. Sen aramızda olan emre de hainlik ile günah arasında bir derecede bulunuyorsun.”

Ubeyd’in oğlu Amr’e bir kişi dedi ki:

- El-Esvârî durmadan hikâyelerinde seni şerirlikle yâd etmektedir.

Bunun üzerine Amr kendisine şöyle dedi:

- Ey kişi! Sen onun arkadaşlık hakkını gözetmedin. Çünkü konuşmasını bize naklettin. Hoşuma gitmeyen bir haberi kardeşimden bana bildirdiğinden dolayı da, benim hakkımı ödemedin. Fakat git ona bildir ki, ölüm hepimizi kasıp kavuracaktır. Kabir hepimizi kucaklayacak, kıyâmet hepimizi bir araya getirecektir. Allah aramızda hükmedecektir ve o, hâkimlerin en hayırlısıdır!

İhbarcılardan birisi Ubad oğlu es-Sâhib’e[263] bir mektub getirdi. O mektupta bir yetimin malının fazlalığını haber veriyor ve “es-Sâhib’den’, o malın müsadere edilmesini istiyordu. Bunun üzerine “es-Sâhib”, mektubun arkasına şunları yazdı:

“Doğru da olsa muhbirlik çirkindir! Eğer sen bu mektubunu nasihat maksadıyla yazmışsan, burada zarar etmekliğin kâr etmekliğinden daha fazladır. Eğer sen, gençliğinin vermiş olduğu heyecan içerisinde bulunmasaydın, senin gibiler hakkında ceza ile mukabele edecektim. Ey melun! Ayıptan tevakki et! Zira Allah gaybı herkesten daha iyi bilir. Ölü ise, Allah ona rahmet eylesin. Yetim ise Allah onun acısını hafifletsin. Mal ise Allah onu artırsın. İhbar ise Allah ona lânet etsin!”

Lokman Hakîm, oğluna dedi ki: Sana birkaç hasleti tavsiye edeceğim! Eğer onları tutarsan, daima baş olacaksın: Yakın ve uzak kimselere ahlâkını yumuşat! İyi ve kötü insanlardan cehaletini tut. Arkadaşlarını koru! Akrabalarına sıla-yı rahim yap! Onları, seni, fesada uğratmak isteyen bir zâlimi dinlemekten emin kıl! Çünkü bu zâlim seni aldatmak istiyor. Senin arkadaşların o kimseler olsun ki, sen onlardan, onlar da senden ayrıldıkları zaman, ne sen onların aleyhinde, ne de onlar senin aleyhinde konuşsunlar.

Bazıları buyurdu:

Kovuculuk, yalan, hased ve nifak üzerine kurulmuş bir binadır. Bunlar ise zulmün sacayağıdırlar.

Bazıları dedi: Eğer kovucunun sana getirmiş olduğu haber doğruysa, muhakkak sana küfretmeye cüret eden o olur. Kendisinden haber naklettiği kimse ise, o senin hilmine koyucudan daha lâyıktır. Çünkü o senin yüzüne karşı sana sövmüş değildir.

Hulâsa kovuculuğun şerri pek büyüktür. Ondan korunmak uygundur Nitekim Selem’in oğlu Hammad buyurdu: Bir kimse kölesini satılığa çıkardı. Alıcıya dedi ki:

- Kölemde kovuculuktan başka bir ayıp yoktur!

Alıcı:

Ben bu ayıba razı oldum, dedi ve köleyi satın aldı. Köle birkaç gün yeni efendisinin yanında kaldıktan sonra efendisinin hanımına dedi ki:

- Efendim seni sevmiyor. Ve senin üzerine cariye getirmek istiyor. Binâenaleyh usturayı al da uyuduğu zaman en sesinden birkaç tüy kes. Tâ ki o tüyler üzerine sihir yapalım da sana bağlı kalıp seni sevsin.

Sonra gidip efendisine dedi ki:

- Senin hanımın dost tutmuştur. Ve seni öldürmek istiyor. Kendini uyumuş gibi göster ve bunu gözünle gör.

Kişi kendisini uyur gibi gösterdi. Kadın ustura ile tüyleri kesmek için geldi ve kişi zannetti ki, karısı gerçekten kendisini öldürmek istiyor. Adam kalkıp kadını öldürdü. Sonra kadının ailesi geldi kişiyi öldürdüler. Öylece

iki kabile arasına muharebe girdi. Binâenaleyh biz Cenâb-ı Haktan tevfîkin güzelliğini istiyoruz.

---

[259] Müslim, Buhârî.

[260] Müslim, Buhârî.

[261] El-Hakîm

[262] Selîm oğlu Ziyad'dır. El-Abdî kabilesine mensubdur. El-A'cem diye şöhret bulmuştur. Ebu Mûsâ ve Abdullah b. Ömer'den rivâyet etmiştir. Kendisinden Tavus, El-Mihber bin Kühzem rivâyet ettiler. Makbul bir şâirdir. Ebu Dâvûd, Tirmizî ve ibni Mâce kendisinden rivâyet ettiler.

[263] Büveyh devletinde vezir idi. Dedesi Abbâs bin Ubbad et-Talkanî'dir.

Bir kişi Ziyad El-Acem'i, Abdülmelik'in oğlu Süleyman'a ihbar etti. Bunun üzerine Süleyman, ikisini, ihbarı değerlendirmek için bir araya getirdi. Bu esnada Ziyad, kişiye dönerek şu şiiri okudu:

"Muhakkak ki şerrinden dolayı kendisinden halkın sakındığı bir insan, insanların şerlilerindendir."

Selîm oğlu Ziyad'dır. El-Abdî kabilesine mensubdur. El-A'cem diye şöhret bulmuştur. Ebu Mûsâ ve Abdullah b. Ömer'den rivâyet etmiştir. Kendisinden Tavus, El-Mihber bin Kühzem rivâyet ettiler. Makbul bir şâirdir. Ebu Dâvûd, Tirmizî ve ibni Mâce kendisinden rivâyet ettiler.

Büveyh devletinde vezir idi. Dedesi Abbâs bin Ubbad et-Talkanî'dir.

Müslim, Buhârî.

Müslim, Buhârî.

El-Hakîm

İhbarcılardan birisi Ubad oğlu es-Sâhib'e bir mektub getirdi. O mektupta bir yetimin malının fazlalığını haber veriyor ve "es-Sâhib'den', o malın müsadere edilmesini istiyordu. Bunun üzerine "es-Sâhib", mektubun arkasına şunları yazdı:

"İnsanları insanlara ihbar eden bir kimse, muhakkak reşîd olmayan bir kimsedir, yani gayr-i meşru bir çocuktur."

"Kesici cennete giremez!" Denildi ki: "Kesici kimdir yâ Resûlüllah?" Dedi ki: "Halkın arasını kesendir. Bu kimse kovucudur. Ve bu kimsenin sıla-yı rahmi kesen olduğu da söylenmiştir."

28. SÖZ

17. Âfet:
İki Yüzlü Olmak

Düşmanlık güdenleri gören bir kimse, bu felâketten az zaman kurtulabilir. Bu ise münafıklığın aynısıdır. Nitekim Yâsir'in oğlu Hz. Ammar[264] buyurmuştur: Resûlüllah (s.a.v.):

"Her kim dünyada iki yüzü varsa, kıyâmet gününde o kimse için ateşten iki dil olur."[265] buyurmuştur.

Ebu Hüreyre (r.a.), Resûlüllah'ın şöyle dediğini rivâyet ediyor:

"Kıyâmet gününde Allah'ın kullarından şer'i olarak iki yüzlü bir kimse göreceksiniz ki, şu gruba öbür grubun konuşmasını öbür gruba da bunların konuşmasını getirip götürür!"[266]

Başka bir lafızda: "Bu gruba bir yüzle öbür gruba başka bir yüzle gelir." şeklinde vârid olmuştur.

Ebu Hüreyre buyurdu: "İki yüzlüye Allah nezdinde emin olmak uygun değildir."

Dinar'ın oğlu Mâlik buyurdu: Tevrat'ta okudum: Kişi arkadaşına karşı iki değişik dudak kullanırsa, emânet iptal olunmuştur demektir. Allahü azîmuşşân kıyâmet gününde iki değişik dudağı (sahibini) helak eder.

Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

"Allah nezdinde Allah'ın en mebğuz kulu, kıyâmet gününde, yalancılar ve mütekebbirlerdir. O kimseler ki, göğüslerinde arkadaşlarına çok buğzederler. Arkadaşlarıyla bir araya geldikleri zaman onlara yağcılık yaparlar. O kimseler ki, Allah ve Resûlünün itaatına davet edildikleri zaman, ağırlaşırlar, hâlbuki şeytana ve onun emirlerine davet edildikleri zaman, acelece icabet ederler!"[267]

İbni Mes'ûd buyurdu:

- Sakın hiçbiriniz "immea" olmasın!

Dediler ki:

- İmmea ne demektir? Cevap olarak buyurdu:

"Her esinti ile beraber esen kimse demektir!"

Selef, iki ayrı kişi ile, iki ayrı yüzle görüşmenin münafıklık olduğunda ittifak etmişlerdir. Münafıklığın birçok alâmetleri vardır. İşte bu da, o

alâmetlerin cümlesindendir. Rivâyet edildi ki, Resûlüllah'ın ashâbından bir kişi vefat etti. Hz. Huzeyfe b. Yemân (r.a.), onun cenaze namazını kılmadı. Bunun üzerine Hz. Ömer, Huzeyfe'ye:

- Allah Resûlünün ashâbından birisi ölür de, sen onun cenaze namazına iştirak etmezsin ha! deyince, Huzeyfe, Hz. Ömer'e:

- Ey müminlerin emîri! O onlardandır. Yani münafıklardandır, dedi.

Hz. Ömer:

- Seni Allah'ına yemine davet ediyorum, ben onlardan mıyım, değil miyim?

Huzeyfe:

- Ey Allahım, beni muâhaze etme! Hayır, sen onlardan değilsin. Fakat senden sonra ameldeki nifak hakkında hiç kimseden de emin değilim, diye ilâve etti.[268]

Eğer dersen: Kişi ne ile iki dilli olur ve bunun tarifi nedir?

Derim ki: İki düşmanın huzuruna girip her birisiyle mücamele (kalbine göre hareket) yaptığı zaman eğer yapmış olduğu mücamelesinde doğru ise münafıklık değildir, iki dilli sayılmaz. Çünkü herhangi bir kimse, iki düşmana da aynı zamanda dostluk yapabilir. Fakat arkadaşlık hududuna varmayacak kadar zayıf bir dostluk... Zira eğer kişinin onlarla dostluğu tahakkuk etseydi, bu dostluğu, düşmanın düşmanı olmasını iktiza edecekti. Nitekim biz "sohbet âdabı" bahsinde bunu söyledik. Evet eğer, onların beherinin konuşmasını diğerine naklederse, o vakit iki dillidir. Bu ise, kovuculuktan daha şerli olur. Zira insan bir tek tarafın konuşmasını nakletmek suretiyle kovucu olur. Binâenaleyh iki tarafın konuşmasını da birbirine naklederse, o zaman kovuculuktan daha şerir olur. Eğer konuşma nakletmez, birinin diğerine karşı güttüğü düşmanlığını güzel görüp tasvip ederse iki dilli sayılır böyle bir kimse... Yine her birine "sana yardım edeceğim" vadinde bulunursa, hüküm böyle olur. Düşmanlardan birisini övüp huzurundan çıktıktan sonra zemmederse, bu şekilde hareketi de iki dillilik olur. Belki en uygunu susmak ve düşmanlardan hak sahibi olanı övmektir ve onu, arkasında, huzurunda ve düşmanının karşısında da övmektir.

İbni Ömer'e denildi:

- Biz emirlerinizin huzuruna giriyoruz. Orada konuşuyoruz. Çıktığımız zaman konuştuklarının aksini konuşuyoruz. (Bu duruma ne buyurursunuz?)

İbni Ömer:

- Biz Allah Resûlünün zamanında bunu münâfıklık sayardık, buyurdu.

Kişi, emîrin huzuruna girmekten müstağni olduğu halde böyle yaparsa münafıklık etmiş sayılır. Eğer emîrin huzuruna girmekten müstağnidir, fakat girdiği takdirde de onu övmemekten korkuyorsa, bu durum münafıklıktır. Çünkü nefsini, emîri övmeye mecbur eden kendisidir. Eğer aza kanaat edip mal ve mertebeyi terk ederse, emîrin huzuruna girmekten müstağni olacaktır. Buna rağmen, mertebe ve zenginlik zaruretinden dolayı emîrin huzuruna girip onu överse, böyle bir kimse münafıktır ve Resûlüllah'ın şu gelecek hadisinin manası da budur: "Mal ve mertebenin sevgisi, kalpte nifakı, suyun sebzeleri bitirdiği gibi bitirir!"[269]

Çünkü mal ve mertebe sevgisi, insanları emirlere, onları gözetmeye, onlara karşı riyâkârlık ve dalkavukluk yapmaya muhtaç eder! Amma kişi, bir zaruretten dolayı böyle bir felâketle müptelâ olduğu zaman övmediği takdirde ve korkuyorsa, mazurdur. Çünkü şerden sakınmak caizdir.

Nitekim Ebü'd-Derdâ (r.a.) buyurdu:

Bizler birtakım kavimlerin yüzüne gülüyoruz. Hâlbuki kalbimiz onlara lânet ediyor![270]

Âişe validemiz (r.a.) da buyurdu:

Bir kişi Resûlüllah'tan içeri girmek için, izin istedi. Resûlüllah buyurdu: "Ona izin veriniz? Aşiretin en kötü elçisidir o!" Sonra kişi içeri girdiği zaman, Resûlüllah kendisiyle yumuşak konuştu. Çıkıp gittiği zaman Resûlüllah'a: "Sen daha evvelce onun hakkında söylediğini söyledin. Sonra kendisiyle yumuşak konuştun. Bu nasıl olur?" Cevap olarak buyurdu: "Ey Âişe! İnsanların en kötüsü o kimsedir ki, kötülüğünden korunmak için kendisine ikram edilir!"[271]

Fakat bu hadîs-i şerif, karşılamak, yüze gülmek ve tebessüm etmek hakkında vârid olmuştur. Zâlimi övmek ise, açık bir yalandır. Bu yalanı söylemek ancak bir zaruretten dolayı caiz olmuştur. Veya öyle bir icbar etme vardır ki, o icbar etmenin benzeriyle yalan söylemek mubah olur. Nitekim biz bunu "Yalanın âfeti" bahsinde belirttik. Bilâkis emirleri övmek, onların dediklerini tasdik etmek, her bâtıl konuşmalarını tasdik bakımından baş sallamak caiz değildir. Eğer kişi bunu yaparsa, münafıklık yapmış olur. Belki onu (sözüyle) inkâr etmesi, eğer kuvveti yoksa, kalbiyle inkâr etmesi gerekir.

---

[264] Ammar bin Yâsir bin Âmir bin Mâlik el-Ansî'dir. Meşhur sahâbîlerdendir Bedir'e iştirak etmiştir. Hz. Ali tarafında olarak Sıffîn'de öldürülmüştür. Hicretin otuz yedinci senesinde...

[265] Buhârî, Ebu Dâvûd
[266] İbni Ebî Dünya
[267] Irâkî aslına rastlamadığını kaydediyor.
[268] Bu nifaktan, küfür nifakı kastedilmiş değildir. Belki ameldeki nifak kastedilmiştir. Ameldeki nifak, zâhirde dîni gözetmek, gizlice gözetilmesini terk etmek demektir!.. İthaf, cilt 7, sahife: 569.
[269] Ed-Deylemî
[270] Ebu Nuaym el-Hilye'de.
[271] Müslim, Buhârî.

"Kıyâmet gününde Allah'ın kullarından şer'i olarak iki yüzlü bir kimse göreceksiniz ki, şu gruba öbür grubun konuşmasını öbür gruba da bunların konuşmasını getirip götürür!"

Bir kişi Resûlüllah'tan içeri girmek için, izin istedi. Resûlüllah buyurdu: "Ona izin veriniz? Aşiretin en kötü elçisidir o!" Sonra kişi içeri girdiği zaman, Resûlüllah kendisiyle yumuşak konuştu. Çıkıp gittiği zaman Resûlüllah'a: "Sen daha evvelce onun hakkında söylediğini söyledin. Sonra kendisiyle yumuşak konuştun. Bu nasıl olur?" Cevap olarak buyurdu: "Ey Âişe! İnsanların en kötüsü o kimsedir ki, kötülüğünden korunmak için kendisine ikram edilir!"

"Her kim dünyada iki yüzü varsa, kıyâmet gününde o kimse için ateşten iki dil olur." buyurmuştur.

"Allah nezdinde Allah'ın en mebğuz kulu, kıyâmet gününde, yalancılar ve mütekebbirlerdir. O kimseler ki, göğüslerinde arkadaşlarına çok buğzederler. Arkadaşlarıyla bir araya geldikleri zaman onlara yağcılık yaparlar. O kimseler ki, Allah ve Resûlünün itaatına davet edildikleri zaman, ağırlaşırlar, hâlbuki şeytana ve onun emirlerine davet edildikleri zaman, acelece icabet ederler!"

Bizler birtakım kavimlerin yüzüne gülüyoruz. Hâlbuki kalbimiz onlara lânet ediyor!

Kişi, emîrin huzuruna girmekten müstağni olduğu halde böyle yaparsa münafıklık etmiş sayılır. Eğer emîrin huzuruna girmekten müstağnidir, fakat girdiği takdirde de onu övmemekten korkuyorsa, bu durum münafıklıktır. Çünkü nefsini, emîri övmeye mecbur eden kendisidir. Eğer aza kanaat edip mal ve mertebeyi terk ederse, emîrin huzuruna girmekten müstağni olacaktır. Buna rağmen, mertebe ve zenginlik zaruretinden dolayı emîrin huzuruna girip onu överse, böyle bir kimse münafıktır ve Resûlüllah'ın şu

gelecek hadisinin manası da budur: “Mal ve mertebenin sevgisi, kalpte nifakı, suyun sebzeleri bitirdiği gibi bitirir!”

- Ey Allahım, beni muâhaze etme! Hayır, sen onlardan değilsin. Fakat senden sonra ameldeki nifak hakkında hiç kimseden de emin değilim, diye ilâve etti.

Ammar bin Yâsir bin Âmir bin Mâlik el-Ansî’dir. Meşhur sahâbîlerdendir Bedir’e iştirak etmiştir. Hz. Ali tarafında olarak Sıffîn’de öldürülmüştür. Hicretin otuz yedinci senesinde...

Buhârî, Ebu Dâvûd

Ed-Deylemî

Bu nifaktan, küfür nifakı kastedilmiş değildir. Belki ameldeki nifak kastedilmiştir. Ameldeki nifak, zâhirde dîni gözetmek, gizlice gözetilmesini terk etmek demektir!.. İthaf, cilt 7, sahife: 569.

Irâkî aslına rastlamadığını kaydediyor.

İbni Ebî Dünya

Müslim, Buhârî.

Ebu Nuaym el-Hilye’de.

Düşmanlık güdenleri gören bir kimse, bu felâketten az zaman kurtulabilir. Bu ise münafıklığın aynısıdır. Nitekim Yâsir’in oğlu Hz. Ammar buyurmuştur: Resûlüllah (s.a.v.):

29. SÖZ

18. Âfet: Övmek

Bazı yerlerde medih yasaklanmıştır. Zem ise gıybet ve başkasının aleyhinde bulunmaktır. Biz onun hükmünü daha evvel belirttik. Medhe altı âfet giriyor. Dördü övende ikisi övülendedir:

Birincisi: Bazen ifrata kaçar ve ifrat, onu yalana sürükler! Nitekim Mikdad'ın oğlu Hâlid[272] buyurmuştur: Kim ki bir sultanı veya herhangi bir kimseyi, kendisinde bulunmayan sıfatlarla, şahitler huzurunda överse, Cenâb-ı Hak, kıyâmet gününde bu kimseyi, dili dehşetten sarkmış ve üstüne basmış olduğu halde hasreder.

İkincisi: Bazen medhediciye riyâ gelir. Çünkü meddah, medihle sevgiyi izhar ediyor. Hâlbuki kalbinde sevgi yoktur ve bütün söyledikleriyle hem riyâkar, hem münâfık oluyor.

Üçüncüsü: Meddah, bazen tahakkuk etmeyen şeyleri söyler. Hem de o şeylere muttali' olmak için imkânı olmadığı halde söylüyor. Rivâyet ediliyor ki, bir kişi Resûlüllah'ın yanında başka bir kişiyi övdü. Resûlüllah kendisine: "Sana yazıklar olsun. Sen arkadaşının boynunu kopardın. Eğer arkadaşın bu dediklerini işitseydi artık hiçbir zaman felâha kavuşmazdı!" dedikten sonra şöyle devam etti:

"Eğer herhangi biriniz, muhakkak arkadaşını rezil etmek mecburiyetinde ise, bari "ben filân adamı şöyle sanıyorum ve Allah nezdinde hiç kimseyi tezkiye etmiyorum, çünkü o kimsenin gözeticisi Allah'tır. Eğer onun öyle olduğunu Allah kabul ederse, öyledir..."[273]

Bu âfet, mutlak vasıflarla medhetmekte peyda olur. O vasıflar ki, ancak delillerle bilinir. Adamın "O müttakîdir!", "Verâ' sahibidir", "Zâhiddir", "Hayırlıdır" ve benzeri vasıfları söylemesi gibi... Amma kişi "Ben onu geceleyin namaz kılarak, sadaka vererek, haccederek gördüm" dediği zaman, bunlar kesin emirler olduğu için beis yoktur.

Kişinin "o âdildir, razıdır" demesi de, o kabildendir; zira adi ve rızâ gizlidirler. Binâenaleyh burada kesin konuşmak uygun değildir. Ancak gizli bir denemeden sonra konuşabilir.

Hz. Ömer, bir kişiyi öven birisini dinledi ve sordu: “Sen onunla sefere çıktın mı?” Öven: “Hayır!” Ömer: “Sen onunla muamele ve alışveriş ettin mi?” Öven: “Hayır!” Ömer: “Sen onun komşusu musun? Sabah ve akşamını biliyor musun?” Öven: “Hayır!” Ömer: “Kendisinden başka mabud olmayan Allah’a yemin ederim ki, o adamı tanımış olarak seni görmüyorum.”

Dördüncüsü: Övülen adam zâlim veya fâsık olduğu halde bazen övülmekten insanların sevgilerini kazanır. Hâlbuki böyle bir sevgiye meydan vermek caiz değildir. Nitekim Resûlüllah buyurmuştur:

“Fâsık bir kimse övüldüğü zaman, Allahü Teâlâ öfkelenir.”[274]

Hasan-ı Basrî buyurdu: Kim ki uzun yaşaması için zâlime duâ ederse, o kimse Allah’a, yaratmış olduğu küre-i arzda isyan etmeyi sevmiş olur! Fâsık bir zâlimin üzülmesi için aleyhinde bulunmak, sevinmesin diye kendisini övmemek en uygun harekettir.

Övülene gelince: Övgü kedisine iki yönden zarar verir:

Birincisi: Övgü onda kibir ve gurur meydana getirir. Kibir ve gurur ise helak edicidirler.

Hasan-ı. Rasrî (r.a.) buyurdu: Hz. Ömer, etrafında ashâb-ı kiram ve elinde “dırre” denilen kamçısı olduğu halde oturuyordu. O arada Munzir’in oğlu Cârut çıkageldi. Oturanlardan birisi Hz. Ömer’e:

Bu, Rebia kabilesinin başıdır dedi.

Hz. Ömer de, etrafında oturanlar da ve gelen Cârut da bu sözü işitti. Cârut, Hz. Ömer’e yaklaştığı zaman, Hz. Ömer, kendisini kamçılamaya başladı. Bu manzara karşısında kalan Cârut, Hz. Ömer’den:

Ey mü’minlerin emîri! Benimle ne alıp veremediğin vardır? diye sordu.

Hz. Ömer: Seninle aramızda geçen bir suç o... Fakat sen söylenen sözü işitmedin mi?

Cârut:

Evet, işittim!

Hz. Ömer: İşte o söylenen sözden, senin kalbine kibir ve gururun gelmesinden korktum. Bundan dolayı seni alçaltacak bir harekette bulunmayı istedim.

İkincisi: Övüleni hayırla övdüğü zaman, bu övgüden ötürü sevinir, hayır yönünden gevşer ve nefsinden razı olur. Hâlbuki nefsinden razı olan bir kimsenin ciddiyetle çalışması azalır. Zira ancak ciddiyetle çalışmaya, nefsini kusurlu gören bir kimse koyulur. Amma diller, adamın lehinde övgü yaptıkları zaman, adam da hedefe vardığını zanneder (dolayısıyla gevşer!)

Ve bu sırra binâen Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu: “Eğer arkadaşın senin yapmış olduğun övgüyü işitmiş olsaydı sen onun boynunu kesmiş olurdun.”

Yine buyurdular:

“Yüzüne arkadaşını övdüğün zaman, sanki sen onun gırtlağının üzerinde pırıl pırıl parlayan keskin bir usturayı gezdirmiş olursun.”[275]

Başka bir kişiyi öven bir zâta da şöyle buyurdu: “Allah seni kessin. Sen adamı kestin!”[276]

Mutarref[277] diyor ki: Ben lehimde yapılan herhangi bir medh u senayı işittiğim zaman, mutlaka nefsim bana zelil görünmüştür.

Ebî Müslim’in oğlu Ziyad[278] dedi ki: Herhangi bir kimse ki, lehinde bir medhu senayı işitirse, muhakkak şeytan ona görünür. Fakat Müslüman bir kimse derhal hatırlar, nefsine (kendine) gelir. (Acaba o denilen şey kendisinde var mıdır, yok mudur diye düşünür.)

İbni Mübârek buyurdu: Bahsi geçen bu iki zat da doğru söylemişlerdir. Ziyad’ın sözüne gelince: Onun bahsettiği kalb, halk tabakasının kalbidir. Mutarref’in bahsettiğine gelince: Onun söylediği kalb, havassın kalbidir.

Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

“Bir kişi başka bir kişiye bilenmiş bir bıçakla giderse (saldırırsa), onun yüzüne karşı onu medh u sena etmekten daha hayırlıdır.”[279]

Hz. Ömer buyurdu: Methetmek, kesmek demektir. Bunun hikmeti şudur: Çünkü kesilen bir kimsedir ki, çalışmaktan gevşer (ve çalışamaz hâle gelir.) Medh u sena etmek de övülen bir insanın gevşemesini gerektiriyor. Veya medh u sena kibir ve gurur getiriyor. Ucûb ve gurur da, kesmek gibi, helak edici sıfatlardır. İşte bunun için de Hz. Ömer, medhetmeyi kesmeye benzetmiştir. Eğer medih, medheden ile medhi yapılanın hakkında bu âfetlerden selîm kalırsa, o vakit medihte herhangi bir beis yoktur. Belki bu takdirde medih etmek çoğu zaman iyi olur. Ve bunun için de Allah’ın Resûlü (s.a.v.) ashâb-ı kiramı överek buyurmuştur:

“Eğer Ebu Bekir Sıddîk’ın îmânı -peygamberler hariç- bütün âlemin îmânıyla tartılırsa muhakkak ağır basacaktır.”[280]

Hz. Ömer hakkında da: “Eğer ben peygamber olarak gönderilmeseydim ey Ömer! Muhakkak sen peygamber olarak gönderilecektin.”[281]

Acaba bundan daha büyük bir övgü var mıdır? Fakat Allah’ın Resûlü, bu övgüyü sadakat ve basiret sebebiyle söyledi. Ashâb-ı kiram da övgünün onlarda gurur, ucüb ve gevşeklik meydana getirmesinden pek uzak ve yücedirler. Belki kişinin kendi nefsini medhetmesi, içinde kibir ve gurur

olduğu için, çirkindir. Zira Resûlüllah (s.a.v.) buyurmuştur: “Ben âdemoğullarının efendisiyim ve bu sözümde övünme yoktur!”[282]

Yani ben bu sözü söylemekle, halkın kendi nefsini övdüğü gibi, bir övmeyi kastetmiyorum, buyurdu.

Bunun hikmeti şudur: Çünkü Resûlüllah Allah’a yakınlığıyla övünüyordu. Âdemin evlâdı olmakla ve onların önderi bulunmakla değil. Nitekim pâdişahın yanında büyük bir sevgi ile kabul edilen bir kimse, ancak pâdişahın birtakım raiyelerinden daha önde ve gözde olmasıyla değil, nimetle sevinmesinden olduğu gibi... Bu âfetlerin tafsilatıyla sen, övmenin kötülüğünü ve övmeye teşviki, cem’ ve telif edebilirsin. Nitekim Resûlüllah (s.a.v.), ashâb-ı kiramın bir kişiyi övdüklerini işittiğinde: “Cennet ona vâcib oldu!” buyurdu.[283]

Mücâhid diyor ki:

Âdemoğulları içinde melekler arkadaşı olup meclislerinde oturanlar vardır. Müslüman kişi Müslüman kardeşini hayırla yâdettiği zaman, melekler: “sana da bunun benzeri olsun” diye duâ ederler. Onu kötülükle yâdettiğinde melekler:

Ey ayıbı örtülü olan Âdemoğlu! Nefsine kolaylık yap! Senin ayıbını örten Allah’a övgüde bulun! derler.

İşte bunlar, övmenin âfetleridir.

---

[272] Humusludur, künyesi Ebu Abdullah’tır. Hicretin 103. yılında öldü.

[273] Müslim, Buhârî.

[274] İbni Ebî Dünya, Beyhakî.

[275] İbni Mübarek.

[276] Irâki aslına rastlamadığını söylüyor.

[277] Bin Abdullah bin Şüheyr el-Âmir el-Hareşî’dir. Künyesi Ebu Abdullah olan bu zat, Basralı âbid ve şâyân-ı îtimad bir zâttır.

[278] Basralı Ebu Ömer el-Ferrâ’dır. Bakırcı olan bu zat, doğru bir kimse idi...

[279] Irâkî aslına rastlamadığını söylüyor.

[280] İlim bahsinde geçti.

[281] Ebu Mansur ed-Deylemî.

[282] Tirmizî, İbni Mâce.

[283] Enes der: Ashâbın yanından bir cenaze geçti. Onu övdüler. Resûlüllah da “Vâcib oldu” dedi. Biraz sonra başka bir cenaze geçti, onun hakkında şer söylediler. Resûlüllah (s.a.v.) da “Vâcib oldu” buyurdu.

Ashâb: Bu nasıl olur, ikisi için de “Vâcib oldu” dediniz? dediler. Resûlüllah: “Övdüğünüze cennet, zem ettiğinize de cehennem vâcib oldu. Çünkü sizler yeryüzünde Allah’ın şahitlerisiniz.” Bu sözü üç defa tekrar etti. (Teyalîsi, Ahmed, Seyhan ve Nesâî.)

Acaba bundan daha büyük bir övgü var mıdır? Fakat Allah’ın Resûlü, bu övgüyü sadakat ve basiret sebebiyle söyledi. Ashâb-ı kiram da övgünün onlarda gurur, ucüb ve gevşeklik meydana getirmesinden pek uzak ve yücedirler. Belki kişinin kendi nefsini medhetmesi, içinde kibir ve gurur olduğu için, çirkindir. Zira Resûlüllah (s.a.v.) buyurmuştur: “Ben âdemoğullarının efendisiyim ve bu sözümde övünme yoktur!”

Mutarref diyor ki: Ben lehimde yapılan herhangi bir medh u senayı işittiğim zaman, mutlaka nefsim bana zelil görünmüştür.

“Fâsık bir kimse övüldüğü zaman, Allahü Teâlâ öfkelenir.”

İbni Mübarek.

Bin Abdullah bin Şüheyr el-Âmir el-Hareşî’dir. Künyesi Ebu Abdullah olan bu zat, Basralı âbid ve şâyân-ı îtimad bir zâttır.

Irâki aslına rastlamadığını söylüyor.

Irâkî aslına rastlamadığını söylüyor.

Basralı Ebu Ömer el-Ferrâ’dır. Bakırcı olan bu zat, doğru bir kimse idi...

Ebu Mansur ed-Deylemî.

İlim bahsinde geçti.

Enes der: Ashâbın yanından bir cenaze geçti. Onu övdüler. Resûlüllah da “Vâcib oldu” dedi. Biraz sonra başka bir cenaze geçti, onun hakkında şer söylediler. Resûlüllah (s.a.v.) da “Vâcib oldu” buyurdu.

Ashâb: Bu nasıl olur, ikisi için de “Vâcib oldu” dediniz? dediler. Resûlüllah: “Övdüğünüze cennet, zem ettiğinize de cehennem vâcib oldu. Çünkü sizler yeryüzünde Allah’ın şahitlerisiniz.” Bu sözü üç defa tekrar etti. (Teyalîsi, Ahmed, Seyhan ve Nesâî.)

Tirmizî, İbni Mâce.

Başka bir kişiyi öven bir zâta da şöyle buyurdu: “Allah seni kessin. Sen adamı kestin!”

Humusludur, künyesi Ebu Abdullah’tır. Hicretin 103. yılında öldü.

İbni Ebî Dünya, Beyhakî.

Müslim, Buhârî.

Ebî Müslim’in oğlu Ziyad dedi ki: Herhangi bir kimse ki, lehinde bir medhu senayı işitirse, muhakkak şeytan ona görünür. Fakat Müslüman bir

kimse derhal hatırlar, nefsine (kendine) gelir. (Acaba o denilen şey kendisinde var mıdır, yok mudur diye düşünür.)

Hz. Ömer hakkında da: “Eğer ben peygamber olarak gönderilmeseydim ey Ömer! Muhakkak sen peygamber olarak gönderilecektin.”

Birincisi: Bazen ifrata kaçar ve ifrat, onu yalana sürükler! Nitekim Mikdad’ın oğlu Hâlid buyurmuştur: Kim ki bir sultanı veya herhangi bir kimseyi, kendisinde bulunmayan sıfatlarla, şahitler huzurunda överse, Cenâb-ı Hak, kıyâmet gününde bu kimseyi, dili dehşetten sarkmış ve üstüne basmış olduğu halde hasreder.

“Eğer Ebu Bekir Sıddîk’ın îmânı -peygamberler hariç- bütün âlemin îmânıyla tartılırsa muhakkak ağır basacaktır.”

“Yüzüne arkadaşını övdüğün zaman, sanki sen onun gırtlağının üzerinde pırıl pırıl parlayan keskin bir usturayı gezdirmiş olursun.”

“Bir kişi başka bir kişiye bilenmiş bir bıçakla giderse (saldırırsa), onun yüzüne karşı onu medh u sena etmekten daha hayırlıdır.”

“Eğer herhangi biriniz, muhakkak arkadaşını rezil etmek mecburiyetinde ise, bari “ben filân adamı şöyle sanıyorum ve Allah nezdinde hiç kimseyi tezkiye etmiyorum, çünkü o kimsenin gözeticisi Allah’tır. Eğer onun öyle olduğunu Allah kabul ederse, öyledir...”

Bunun hikmeti şudur: Çünkü Resûlüllah Allah’a yakınlığıyla övünüyordu. Âdemin evlâdı olmakla ve onların önderi bulunmakla değil. Nitekim pâdişahın yanında büyük bir sevgi ile kabul edilen bir kimse, ancak pâdişahın birtakım raiyelerinden daha önde ve gözde olmasıyla değil, nimetle sevinmesinden olduğu gibi... Bu âfetlerin tafsilatıyla sen, övmenin kötülüğünü ve övmeye teşviki, cem’ ve telif edebilirsin. Nitekim Resûlüllah (s.a.v.), ashâb-ı kiramın bir kişiyi övdüklerini işittiğinde: “Cennet ona vâcib oldu!” buyurdu.

30. SÖZ

Övülene Gereken Vazifeler

Bil ki, övülen bir kimseye, kibir ve ucûbun âfetinden şiddetle sakınmak, övgüden dolayı ibadetlerde gevşeklik göstermekten şiddetle kaçınmak düşer. Övülen, ancak kendi nefsini tanıdığı takdirde bu vazifeyi yerine getirebilir. Sonucun tehlikesini düşündüğünde riyânın inceliklerini, amellerin âfetlerini bildiğinde, ancak bu gerekleri yapabilir. Çünkü övülen zat, nefsi hakkında övenin bilmediklerini biliyor. Eğer övene, övülenin bütün sırları belirseydi, onun kalbinden geçenler görünseydi, mutlak öven, onu övmekten çekinecekti, övülen bir kimseye, öveni tahkir etmek suretiyle övgüden hoşlanmadığını belirtmek vazifesi düşer.

Nitekim Allah Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur: “Övenlerin yüzüne toprak serpiniz!”[284]

Üyeyne’nin oğlu Süfyân[285] (r.a.) buyurdu: “Övülen bir kimse, nefsini bildiği takdirde, övgü kendisine zarar vermez.”

Sâlih kullardan birisi övüldü. Bu sâlih kul dedi ki: “Ey Allahım! Senin şu kulların beni tanımıyorlar. Hâlbuki sen beni tanıyorsun!”

İbni Ebî Dünya, başka bir sâlih kulun medh u senası yapıldığı zaman şöyle dedi: “Ey Allahım! Senin şu kulun seni kızdırmak suretiyle bana yaklaştı ve ben seni, ondan buğzettiğime şahit kılıyorum.”

Hz. Ali (r.a.), övüldüğü zaman, şöyle buyurdu: “Ey Allahım! Onların bilmediklerini affeyle ve söylediklerinden dolayı beni sorumlu tutma! Beni onların zannettiğinden ve sandığından daha hayırlı kıl!”

Bir zat, Hz. Ömer’i (r.a.) övdü, karşılık olarak Hz. Ömer ona şöyle dedi: “Sen hem beni, hem de kendi nefsini helak etmek mi istiyorsun?!”

Bir kimse Hz. Ali’yi (k.v.) yüzüne karşı övdü ve aynı zamanda da Hz. Ali’nin kulağına, bu adamın kendi aleyhinde konuştuğu haberi gelmişti. Cevap olarak Hz. Ali ona şöyle dedi:

Senin dediğinin altında, nefsindekinin de üstündeyim!

---

[284] Müslim.

[285] Ebî İmrân’ın oğlu olan bu zat el-Hılâlî kabilesindendir. Evvelâ Kûfeli, sonra Mekkelidir. Şâyân-ı îtimad, hafız, fâkih, önder ve hüccettir. Hicretin 198. senesi Receb ayında vefat etti.

Ebî İmrân'ın oğlu olan bu zat el-Hılâlî kabilesindendir. Evvelâ Kûfeli, sonra Mekkelidir. Şâyân-ı îtimad, hafız, fâkih, önder ve hüccettir. Hicretin 198. senesi Receb ayında vefat etti.

Müslim.

Üyeyne'nin oğlu Süfyân (r.a.) buyurdu: "Övülen bir kimse, nefsini bildiği takdirde, övgü kendisine zarar vermez."

Nitekim Allah Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur: "Övenlerin yüzüne toprak serpiniz!"

31. SÖZ

19. Âfet: Konuşmada Yanlışlığın İnceliklerinden Gafil Olmak

Allah'ın zatı ve sıfatlarıyla, dinî işlerle ilgili olan hususlardaki yanlışlıklar büyük önem taşır. Binâenaleyh dinî işlerde lafızları doğrultmaya, ancak fasih ve belîğ âlimler muktedir olur. O halde ilim ve fesahatta kusurlu olan bir kimsenin sözü kayışlardan boş değildir!.. Fakat Cenâb-ı Hak, onun cehaletinden dolayı kendisini affeyler. Buna misâl olarak Hz. Huzeyfe b. Yemân buyuruyor ki: Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

"Sakın sizden herhangi bir kimse şöyle demesin: Allah'ın dilediği ve senin dilediğin... Fakat şöyle desin: Allah'ın dilediği, sonra senin dilediğin..."[286]

Bunun yasaklanma hikmeti şudur: mutlak bir şekilde atıf yapmakta, ortaklık ve eşitlik vardı. Bu ise Rablık makamına gereken hürmete tam muhalif ve zıt düşer.

İbni Abbâs (r.a.) buyurdu: Bir kişi Resûlüllah'a (s.a.v.) geldi. Bir iş için kendileriyle konuşarak dedi ki: Allah'ın ve senin dilediğin. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.), (ona çıkış yaparak) buyurdu:

"Sen beni Allah ile eşit mi kılıyorsun? Belki yalnız Allah'ın dilediği de."[287]

Bir kişi Resûlüllah'ın yanında hutbe okuyarak dedi ki: Kim ki onlara isyan ederse o delâlete düşmüştür. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) o adama şöyle demesini emretti: "Kim ki Allah'a ve Allah Resûlüne isyan ederse o dalâlete düşmüştür. (Yani "onlara" tâbiri yerine Allah'a ve Allah'ın Resûlüne tâbirini kullan ki eşitlik kokusu gelmesin!)"

Görüldüğü gibi, Resûlüllah (s.a.v.) kişinin, "onlara" tabirini, eşitlik ve cemi' manasını ifade ettiği için, çirkin görmüştür. İbrahim el-Nehâî, kişinin: "Allah'a ve sana sığınıyorum" sözünü çirkin görüyordu. "Allah'a ve sonra sana sığınıyorum" demek ise caizdir. Şöyle demekte de mahzur yoktur: "Eğer evvel Allah, sonra filân olmasaydı... (şöyle olacaktı)" Fakat: "Eğer Allah ve filân olmasaydı" demek, caiz değildir. Seleften bazısı şöyle

demeyi çirkin telakki etmiştir: “Ey Allahım! Bizi ateşten azat eyle!” Bu sözü çirkin telakki eden zat derdi ki: “Azat etmek, ateşe girdikten sonra olur! Hâlbuki selef, ateşten korunurlar, yani “bizi ateşten koru ve (ateşten sana) rahmetine sığınıyoruz” derlerdi...

Bir zât şöyle dedi: “Ey Allahım! Beni kendilerine Muhammed’in şefaati isabet edenlerden eyle!” Bunun üzerine Huzeyfe b. Yemân buyurdu: Allahü Teâlâ, mü’min kullarını Muhammed’in şefaatinden müstağni kılmıştır. Onun şefaati, ancak Müslümanların günahkârlarınadır.

İbrahim en-Nehâî buyurdu: Kişi, başka bir kişiye “Ey eşek, ey domuz” dediği zaman, kıyâmet gününde böyle diyene “Benim bir eşeği yarattığımı, bir domuzu yarattığımı gördün mü?” denilir.

İbni Abbâs’tan (r.a.) rivâyet ediliyor: “Muhakkak sizden herhangi bir kimse şirk koşar. Hatta köpeği ile dahi şirke girer. Şöyle ki, “Eğer köpek olmasaydı bu gece malımız çalınacaktı” der.”

Hz. Ömer (r.a.) buyurdu: Resûlüllah (s.a.v.):

“Muhakkak ki, Cenâb-ı Hak, sizi baba ve dedelerinizle yemin etmekten men eder. Bu şekilde yemin etmeyi yasaklar. Kim ki, yemin etmek istiyorsa, Allah ile yemin etsin veya sussun!”[288]

Hz. Ömer (r.a.) der ki: Resûlüllah’ın bu hadîs-i şerifini işittiğimden beri, Allah’a yemin ederim, bir daha da ecdadımla yemin etmiş değilimdir.

Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

“Sakın üzümlere “kerm” demeyiniz. Zira kerm kelimesi, ancak, Müslüman kişi demektir.”[289] Bu lafız, isim olduğu nesnede hayır ve menfaat olduğuna delâlet eder. Bu vasfa da üzüm değil, Müslüman kişi müstahaktır.

Ebu Hüreyre der ki, Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu:

“Sakın sizden herhangi bir kimse “benim abdim (kölem), benim emetim (cariyem) demesin. Hepiniz Allah’ın köleleri ve kadınlarımızın hepsi de, Allah’ın cariyeleridir. Belki “benim hizmetçim”, benim “yardımcım”, “benim genç oğlanım, genç kızım”, desin. Köle de “benim rabbim (sahibim), benim rabbiyem (sâhibem)”ı demesin. “Benim efendim, benim hizmet ettiğim hanım!” desin. Çünkü hepiniz Allah’ın kölelerisiniz. Rab ancak Allahü Teâlâ’dır.”

Başka bir hadîs-i şerif: “Sakın fâsık bir kimseye “efendimiz” demeyiniz. Çünkü o fâsık, sizin efendiniz olduğu takdirde, siz Rabbinizi kızdırmış olursunuz.”[290]

Başka bir hadîs-i şerif: “Kim ki “ben İslâm’dan beriyim” dese, eğer doğru söylüyorsa, söylediği gibidir. Eğer yalancı ise o, bu takdirde İslâm’a sağlam olarak dönmemiş demektir.”[291]

Bu söz ve benzeri sözler, konuşmaya dahil olanlardandır. Bunları saymakla bitirmek mümkün değildir. Kim ki, bizim dil âfetlerinden söylediklerimizin tamamını düşünürse bilir ki, kişi dilini kayıtsız şartsız salıverdiği takdirde hatadan selîm kalmaz bunu böyle düşündüğü anda, Resûlüllah’ın (s.a.v.): “Susan kurtulmuştur” hadîs-i şerifinin sırrını anlamış olur. Çünkü şu âfetlerin hepsi, tehlike ve felâketlerdir. Hepsi de, konuşanın yolunda beklemektedirler. Eğer konuşan, susarsa, selâmet bulur. Eğer konuşursa, nefsini tehlikeye atmış olur. Ancak fasih bir dil, geniş bir ilim koruyucu bir takva ve daimî bir murakabe kendisine refakat ederse ve kendisi de mümkün olduğu kadar konuşmayı azaltırsa, umulur ki, selâmette kalır. Kişi bütün bunlarla beraber yine de tehlikeden tamamen kurtulmuş sayılmaz. Eğer sen konuşmayı beceremeyen kimselerden isen, bunu ganimet ve fırsat sayarak sükût edip selâmete kavuşanlardan olmaya çalış. Çünkü susmak, ganimetlerden birisidir.

---

[286] Ebu Dâvûd, Nesâî.
[287] Nesâî, İbni Mâce.
[288] Müslim, Buhârî.
[289] Müslim, Buhârî.
[290] EbuDâvûd.
[291] Nesâî, İbni Mâce.

Başka bir hadîs-i şerif: “Sakın fâsık bir kimseye “efendimiz” demeyiniz. Çünkü o fâsık, sizin efendiniz olduğu takdirde, siz Rabbinizi kızdırmış olursunuz.”

“Sakın üzümlere “kerm” demeyiniz. Zira kerm kelimesi, ancak, Müslüman kişi demektir.” Bu lafız, isim olduğu nesnede hayır ve menfaat olduğuna delâlet eder. Bu vasfa da üzüm değil, Müslüman kişi müstahaktır.

“Sakın sizden herhangi bir kimse şöyle demesin: Allah’ın dilediği ve senin dilediğin... Fakat şöyle desin: Allah’ın dilediği, sonra senin dilediğin...”

Ebu Dâvûd, Nesâî.

“Sen beni Allah ile eşit mi kılıyorsun? Belki yalnız Allah’ın dilediği de.”

Nesâî, İbni Mâce.

Müslim, Buhârî.

Nesâî, İbni Mâce.

EbuDâvûd.

Müslim, Buhârî.

“Muhakkak ki, Cenâb-ı Hak, sizi baba ve dedelerinizle yemin etmekten men eder. Bu şekilde yemin etmeyi yasaklar. Kim ki, yemin etmek istiyorsa, Allah ile yemin etsin veya sussun!”

Başka bir hadîs-i şerif: “Kim ki “ben İslâm’dan beriyim” dese, eğer doğru söylüyorsa, söylediği gibidir. Eğer yalancı ise o, bu takdirde İslâm’a sağlam olarak dönmemiş demektir.”

32. SÖZ

20. Âfet:
Avamın Yersiz Sorulan

Özellikle Allah’ın sıfatları hakkında avamın birçok yersiz soruları olduğu görülür.

Yani bunların “kadîm” veya “hadis” (sonradan varolmuş) olduğunu soruyorlar. Hâlbuki halk tabakasının hakkı, Kur’an’da olan ibadet ve tâatlarla meşgul olmaktır. Ancak bu ibadet tâatlarla meşgul olmak nefislere ağır geliyor. Fuzûlî hareketler ise, kalbe hafif geldiğinden avam tabakasından olan bir kimse ilme dalmaktan hoşlanıyor. Zira şeytan kendisine “Sen ilim ve fazilet ehlindensin” hayâlini veriyor; ve bu hayâli kalbinde yerleştirmek için var kuvvetiyle çalışıyor. Tâ onu kaydırıp küfrünü icab ettiren bir konuşmayı kendisinden çıkarıncaya kadar yakasını bırakmıyor. Hâlbuki kendisi küfrünü icab ettiren bir konuşma yaptığından habersizdir.

Herhangi bir büyük günah ki, halk tabakasından birisi onu irtikâb ediyor, o günah onun için ilim hakkında konuşmaktan daha selâmetli ve tehlikesizdir. Hele Allah’ın zât ve sıfatlarıyla ilgili mevzularda konuşması daha da ağırdır. Ancak halk tabakasının durumu ibadetlerle meşgul olmak, Kur’an’da vârid olan hakikatlere tedkik etmeksizin îman etmek ve Resûlüllah’ın getirdiğine teslim olmaktır.

Avam tabakasının ibadetlerle ilgili olan nesnelerin dışındaki meselelerden sormaları, sû-i edeptir. Bununla Allah’ın azabına düşerler. Böyle mevzulara girmekle, küfür tehlikesiyle baş başa kalırlar. Avam tabakasının bu kabil sormaları tıpkı hayvan güdenlerin, pâdişahların sırlarından sormalarına benziyor. Bu ise, cezayı icab ettiren bir durumdur. Her kim ki, ilmî bir meseleden sorarsa, hâlbuki o meseleyi kavrayacak idrakte değil ise, o kimsenin durumu mezmumdur.

Çünkü böyle bir kimse, bu meseleye nisbeten, halk tabakasından sayılıyor. Ve bu sırra binâen Allah’ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

“Ben sizi terk ettiğim müddet, siz de benim yakamı bırakıp sual sormayınız. Zira, sizden evvelki ümmetler, peygamberlerinden, fazla sorduklarından dolayı ve peygamberleriyle bu sebeple ihtilâfa düştüklerinden ötürü helak olmuşlardır. Ben sizi herhangi bir şeyden

sakındırdığım zaman, siz de ondan sakınınız. Ve size emrettiği bir şeyi de, gücünüz yettiği derecede yapınız.”[292]

Enes (r.a.) buyurdu: Ashâb bir gün Resûlüllah’tan (s.a.v.) sordular. Hem de Resûlüllah’ı kızdıracak derecede pek fazla sual sormaya giriştiler. Bunun üzerine Resûlüllah minbere çıkarak buyurdu:

“Benden sorunuz. Fakat siz benden herhangi bir şeyi sorarsanız (aleyhinizde olsa bile), o şey hakkında size haber veririm!”[293] Bu esnada ashâb-ı kiramdan bir zat ayağa kalkarak dedi ki: “Ey Allah’ın Resûlü! Benim babam kimdir?” Resûlüllah cevap olarak: “Senin baban Huzafe’dir.”[294]

Bunun akabinde hemen kardeş olan iki genç, ayağa kalktılar ve dediler ki:

- Ey Allah’ın Resûlü! Bizim babamız kimdir?

Resûlüllah: “Sizin babanız o kimsedir ki, siz ona nisbet ediliyorsunuz!” Sonra üçüncü şahıs ayağa kalkarak şöyle dedi:

- Ey Allah’ın Resûlü! Ben cennetlik miyim cehennemlik mi?

Resûlüllah: “Hayır! Belki sen cehennemliksin” buyurdu.

Halk, Resûlüllah’ın şiddetle öfkelendiğini görünce, suâl sormaktan vazgeçti, bu esnada Hz. Ömer (r.a.), ayağa kalkarak buyurdu:

- Biz Rab olarak Allah’a, din olarak İslam’a, peygamber olarak Muhammed’e razı olmuşuzdur.

Resûlüllah (s.a.v.),Hz. Ömer’e hitaben:

- Yâ Ömer! Allah senden razı olsun! Otur! Muhakkak senin söylediğin hakikatin tâ kendisidir, buyurdu.[295]

Hadiste, “Allah’ın Resûlü (s.a.v.), kıyl ü hâl (dedikodu), mâlı zayi etmek ve fazla sual sormaktan nehyetmiştir. Yani bunları yasaklamıştır” diye vârid olmuştur.

Allah’ın Resûlü (s.a.v.) buyurmuştur:

“İnsanlar sual sora sora şöyle demeye yaklaşmışlardır: Muhakkak halkı Allah yarattı. O halde Allah’ı kim yarattı? İnsanlar bunu söyledikleri zaman, siz onlara cevap olarak deyin ki: “O, bir olan Allah’tır. Tektir. O, herkesin ihtiyacını gören ve herkesin her ihtiyacı için başvurduğu Allah’tır. O, doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. Ve ona denk, hiçbir şey yoktur.” Bunu söyledikten sonra sizden herhangi bir kimse sol tarafına üç defa tükürüp kovulmuş şeytanın şerrinden Allah’a sığınsın.”[296]

Cabir (r.a.) der ki: Lânetleşenlerin hükmünü belirten âyet, ancak insanların fazla suâl sormalarından dolayı nazil olmuştur.[297]

Mûsâ ve Hızır (a.s.) kıssasında yeri gelmezden evvel suâl sormanın yasak olduğuna işaret vardır. Zira Hızır Mûsâ aleyhisselâma:

قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِى فَلَا تَسْـَٔلْنِى عَنْ شَىْءٍ حَتَّىٰٓ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا

“O halde bana tâbi olacaksın. Kendisinden ben bir söz açmadıkça bana hiçbir şeyden sorma.” (Kehf: 70).

Mûsâ, delinen gemiden dolayı Hızır’dan (a.s.) sorduğu zaman, Hızır, vaadine riayet etmediğinden dolayı Mûsâ’nın suâlini kınadı. Binâenaleyh Mûsâ özür dileyerek buyurdu:

قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِى بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِى مِنْ أَمْرِى عُسْرًا

“Onu unutmuşum! Unuttuğum şeyle beni muaheze etme ve işimde bana güçlük teklif etme” dedi.” (Kehf: 73)

Vakta ki Mûsâ sabretmeyerek Hızır’dan üçüncü defa sual sordu, Hızır kendisine:

قَالَ هَٰذَا فِرَاقُ بَيْنِى وَبَيْنِكَ

“İşte bu itiraz, benimle senin ayrılmamıza sebep olmuştur.” (Kehf: 78) deyip Mûsâ’dan (a.s.) ayrıldı.

Binâenaleyh halk tabakasının dinin derin meselelerini sormaları, âfetlerin en büyüklerindendir ve böyle bir suâl, fitnelerin kopmasına vesiledir. O halde, halk tabakasını böyle bir suâl sormaktan men etmek ve şiddetle kınamak gerekir. Halk tabakasının Kur’an’ın harflerine dalmaları, tıpkı pâdişahın kendisine mektub yazdığı ve o mektubunda birtakım emirler belirttiği ve buna rağmen pâdişahın mektubu ile içinde belirtilen emirlerle değil de mektubun kâğıdı, eski bir kâğıt mıdır, yoksa yeni midir? diye uğraşan bir kimsenin hâline benzer! Böyle bir kimse, elbette bu hareketiyle cezaya müstahak olur. İşte halk tabakasından olan bir kimsenin de, Kur’an’ın tâyin buyurduğu hudutları zayi etmesi, Kur’an’ın harfleri kadîm midir, hadîs midir? sorularına benzer. Cenâb-ı Hakkın diğer sıfatları da böyledir. Allah herkesten daha iyisini bilir.

---

[292] Müslim, Buhârî.

[293] Müslim, Buhârî

[294] Huzâfe Kays'ın oğlu, o da Âdî'nin, o da Said'in o da Sehm'in oğludur. Kureyş soyuna mensuptur. Sual soran Huzâfe'nin oğlu Abdullah, künyesi Ebu Huzâfe'dir. Annesi Abdi Menâf oğlu Hars soyundandır. Bu zat, ashâbın ilk tabakasındandır. Hz. Osman'ın zamanında Mısır'da vefat etti.

[295] Müslim, Buhârî.

[296] Müslim, Buhârî.

[297] Bezzar.

"Benden sorunuz. Fakat siz benden herhangi bir şeyi sorarsanız (aleyhinizde olsa bile), o şey hakkında size haber veririm!" Bu esnada ashâb-ı kiramdan bir zat ayağa kalkarak dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Benim babam kimdir?" Resûlüllah cevap olarak: "Senin baban Huzafe'dir."

"Ben sizi terk ettiğim müddet, siz de benim yakamı bırakıp sual sormayınız. Zira, sizden evvelki ümmetler, peygamberlerinden, fazla sorduklarından dolayı ve peygamberleriyle bu sebeple ihtilâfa düştüklerinden ötürü helak olmuşlardır. Ben sizi herhangi bir şeyden sakındırdığım zaman, siz de ondan sakınınız. Ve size emrettiği bir şeyi de, gücünüz yettiği derecede yapınız."

"İnsanlar sual sora sora şöyle demeye yaklaşmışlardır: Muhakkak halkı Allah yarattı. O halde Allah'ı kim yarattı? İnsanlar bunu söyledikleri zaman, siz onlara cevap olarak deyin ki: "O, bir olan Allah'tır. Tektir. O, herkesin ihtiyacını gören ve herkesin her ihtiyacı için başvurduğu Allah'tır. O, doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. Ve ona denk, hiçbir şey yoktur." Bunu söyledikten sonra sizden herhangi bir kimse sol tarafına üç defa tükürüp kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınsın."

- Yâ Ömer! Allah senden razı olsun! Otur! Muhakkak senin söylediğin hakikatin tâ kendisidir, buyurdu.

"Benden sorunuz. Fakat siz benden herhangi bir şeyi sorarsanız (aleyhinizde olsa bile), o şey hakkında size haber veririm!" Bu esnada ashâb-ı kiramdan bir zat ayağa kalkarak dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Benim babam kimdir?" Resûlüllah cevap olarak: "Senin baban Huzafe'dir."

Huzâfe Kays'ın oğlu, o da Âdî'nin, o da Said'in o da Sehm'in oğludur. Kureyş soyuna mensuptur. Sual soran Huzâfe'nin oğlu Abdullah, künyesi Ebu Huzâfe'dir. Annesi Abdi Menâf oğlu Hars soyundandır. Bu zat, ashâbın ilk tabakasındandır. Hz. Osman'ın zamanında Mısır'da vefat etti.

Müslim, Buhârî

Müslim, Buhârî.

Bezzar.

Müslim, Buhârî.

Müslim, Buhârî.

Cabir (r.a.) der ki: Lânetleşenlerin hükmünü belirten âyet, ancak insanların fazla suâl sormalarından dolayı nazil olmuştur.